Dündar SEYHAN

GÖLGEDEKİ ADAM

Basıldığı Yer:

Nurettin UYCAN Matbaası İSTANBUL - 1966

Genel Dağıtim:

HÜRDAĞITIM - Cağaloğlu.

GÖLGEDEKİ ADAM

Yazan:

Dündar SEYHAN

İSTANBUL

1966

G İ R İ Ş

27 Mayıs ihtilâlinden bu yana ihtilâli hazırlayanlar, yapanlar, yürütenler ve ihtilâl olayları hakkında çok şey yazıldı ve söylendi. "Bu bir hükümet darbesidir" dediler. İhtilâle "fikirsiz" diyenler çıktı. "Halk Partisini iktidara getirmek için ihtilâl yaptılar" hükmünü verenler oldu.

Bu çeşitli görüş ve değerlendirişlerin doğruluk derecesi nedir?

İhtilâl, Türkiye'nin hangi gerçeklerinden doğmuştur?

Nasıl bir fikrî temele dayanmaktadır?

Neden dayandığı fikirlerin hedeflerine ulaşamamıştır?

Kimler ve ne için ihtilâlin fikir ve potansiyel gücünün karşısına dikilmişlerdir?

İhtilâlciler neden yenilgiye uğradılar?

İhtilâlin ilk günlerinde Türkiye'ye neler getirme gayreti içindeydik?

27 Mayıs'tan sonraki olaylar neden ve nasıl doğdu?

Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulma çarelerini düşünebilmek, karara ulaştırmak ve plânlayabilmek için bunlar ve bunlar gibi birçok soruların gerçeklere uygun olarak cevaplandırılması lâzımdır.

Yakın tarihimizde geçen ve bizim konumuz olan olaylarda etkili rol oynamış olan kişiler, kişilikler ve ekiplerin bir çoğu, bugün Türkiye'nin kaderini ellerinde tutmaktadırlar. Devlet müşesseselerinin yüksek makamlarında, Parlâmentonun Senatosunda ve Millet Meclisinde, idarî organizmanın kritik yerlerinde ve siyasî örgütlenmelerin içinde bulunuyorlar.

Memleketin geleceği hakkmda doğru bir görüş ve hükme ulaşabilmek için aynı kadro, kişi ve kişiliklerin yakın geçmişteki davranışlarının gerçek yüzünü bilmek gerekir. Göstermeye çalışmayı görev bildim.

Olayları, kişilerin rolünü ve kişilikleri ortaya koyarken, analize ederken ve değerlendirirken tam bir tarafsızlık ve objektivite içinde kalmaya çalıştım. Çoğumuzun bizzat içinde yaşadığı olayları ve gerçekleri değerlendirmeye ve tahlil etmeye girişmek ve varılan sonuçları okuyanlara kabul ettirmek kolaylıkla erişilebilecek bir başarı değildir. İhtilâlci korkmayan adamdır ama, tarihi tahrif etmekten korkmayan adam ihtilâlci değildir. Bütün yazılarımın canlı vesikaları Türkiye'de yaşıyor. Millete hiçbir konu gerçeği dışında sunulmadı.

Biliyorum. Gerçeklerin gün ışığına çıkmasından gocunanlar olacaktır. İsteyen gocunsun... Kiminle olursa olsun, millet huzurunda hesaplaşmaya hazırım.

Hem biz burada, biraz da, bazı kişilerin, kişiliklerin ve ekiplerin alnına, yarın tarihin vuracağı lanet damgasının harflerini kazmayı hedef edindik...

Bu raporu Türk milletine sunma gücümü, sadece Türkiye'ye ve Türk'lere olan sevgimden, Türkiye'ye ve Türk'lere karşı olan vazife duygumdan aldım.

Ankara
5 Mayıs 1966

DÜNDAR SEYHAN

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK öldüğü zaman Harbokulu'nun ikinci sınıfında idim. Gözünü açtığı zaman, her O'nu gören gibi, ben de belki ilk mânevî darbeyi yemiş olanlardanım. O günleri hatırlayanlar bilir. Korkunç bir ye's, tahammülsüz bir elem, ana - baba acısına benzemeyen derin bir ıstırap nasıl koca bir milleti kökten sarmıştı. Tekmil bir milletin cenaze evi sessizliğine bürünüverdiği, hıçkırığından gayrı sesi duyulmaz bir elem kâbusuna gömülüverdiği görülmüş şey değildi. Türk milleti ağlıyordu... Öksüzlüğünü, kimsesizliğini hissetmişcesine; yarınının getireceği uğursuzlukları hemen o günden görmüşcesine; tarihinde ilk defa kendine gerçek yâr olan büyük Adam'ın genç yaşta kendisinden kopuşuna yanarcasına ağlıyordu. Hep... hep ağlıyorduk. Harbokulu'nun O'nun ölüm haberi ile nasıl tüyler ürperten bir mateme büründüğüne Harbiye tarihinde bir daha şahit olunamıyacaktır.

II

O'nun Türk'lerin başından ayrılmasiyle beraber Türkiye'nin hemen siyasî cereyanlara sahne olması mukadder idi:

Günün en mühim meselesi Atatürk'ün yerine kimin geçeceği idi.

Başvekil Celâl Bayar ve Atatürk'ün yakın arkadaşları olarak bilinenlerin, Atatürk'ü sevenler ve O'na bağlı gençlik indinde pek makbul şahsiyetleri yoktu. Bu, belki de o devirdeki kulak gazetesinin propaganda tesiridir. Ne olursa olsun, o zaman, iktidardan uzaklaştırılmış bulunan İsmet Paşa'ya karşı büyük bir hayranlık ve itimat besleniyordu. Biz, Harbiye olarak, İsmet Paşa'yı daima sevmiştik. Siyasî hâdiselerin iç yüzünden çok bizi dış görünüş ilgiliyordu. İlkokuldan beri Atatürk'le beraber İnönü ve Çakmak triosu bize Türk millî kahramanları olarak tanıtılmıştı. Bu tesirden kendimizi kurtarıp objektif bir görüşle hâdiselerin ve şahsiyetlerin iç yüzünü tahlil edebilecek ne olimizde doneler vardı, ne de hislerimizden tamamiyle tecerrüt edebilecek bir çağda bulunuyorduk.

İnönü, Başvekillikten uzak bulunduğu günlerde, Harbiye civarında sık sık at gezintisi yapardı. O'nun geçtiğini gören biz Harbiye'liler hangi durumda olursak olalım hemen pencerelere fırlayarak büyük tezahü-

rat yapardık. Hülâsa İnönü sevgisini, O'nun Başvekillikten uzaklaştırılması bizim genç kalplerimizden söküp atamamıştı. Harbiye'li olarak, Atatürk'ün yerine mutlaka İnönü'nün geçirilmesini istiyorduk. Atatürk'ten ayrılmanın ağır hüznü ve ruhî baskısı altında Harbokulu iç bahçesinde toplanıyor ve bu arzumuzu açıkça belirtiyorduk. Nihayet okul kumandanı Kur. Alb. Behzat Budak gelerek İnönü'nün Cumhurbaşkanı olduğu haberini vermiş, bizde mâtem içinde kısmî bir huzura kavuşmuştuk.

III

Atatürk'ün ilke ve fikirlerinin, İnönü'nün şahsında, devamını ümit etmişizdir. Büyük inkılâpların icracısı o değil mi idi?.. Türkiye'yi "Batı medeniyeti seviyesinin üzerine çıkarabilecek" O'nun kadar kendini techiz etmiş bir önder bulabilir mi idik?... Türkiye'nin yüzyıllar boyu devam eden ve nihayet Atatürk dehâsının projektör ışığı ile aydınlanan problemlerini O'nun gözü ile görebilmiş, çözüm şekillerini de, en yakın arkadaşı olarak, İnönü kadar derinliğine ve köküne öğrenmiş olması gereken Türkiye'de kaç bahtlı insan vardı ki...

O gün, bize göre, İnönü, Atatürk Türkiye'sinin yarınına: talih; geleceğine: teminat; problemlerine: hal tarzı; halina: itimat; kalkınmasına: önder; elhasıl Türkiye'nin kaderine: tek ümit görünüyordu.

IV

Harbiye'li Türkiye'nin daima geleceğini düşünmüştür. Yakın Türk tarihinin 60 küsur senesinde bu daima böyle olmuştur. Türkiye'nin mukadderatına o çatı altında düşünmeye alışmış kafalar yön vermiştir. İmparatorluk otokrasisinde ilk hürriyet ışığının nuru o çatı altında parıldadı, Türkiye her yeniliğin, her ileri hamlenin hızını Harbiye'nin potansiyelinden almıştır.

Biz de, Atatürk Harbiye'lisi olarak, büyük Önder'in ölümünden sonra, İnönü'nün başımıza geçmesi ile Türkiye'nin tekmil meselelerinin en uygun teminatı bulduğuna inanmış, yarınımıza ümitle bakmaya başlamıştık.

V

Türkiye'yi tanımak için; yüksek bir tahsil yapmak, batı uygarlığı ile kucaklaşmak, Ankara ve İstanbul'un kaloriferli ılıklığında hayal ve ahkâm kesmek yetmez... Tanımak için, görmek de yetmez... Türkiye'nin damarlarında ve hücrelerinde duyacaksın... Kafanda yaşayacaksın... Bir gençlik vereceksin O'nu tanımak için. Vücudun toprağının ılıklığını alacak, soğukluğundan donacak, yıllar yılı asırların derdi folklor olmuş hikâyesini dinleyeceksin Türkiye'nin... Türkiye'yi okumak da yetmez. Türkiye ile ağız ağıza, koyun koyuna seneler senesi yaşayabiliyor musun?... O zaman anlarsın Türkiye'yi... Anladıkça dertlenirsin, dertlendikçe sevdalanırsın.

Toprak bitkisiz, baca dumansız, millet donsuz ise kara kara sevgin de çöker zehir zemberek gibi içine... Çalı çalı, için için yanarsın...

İçinde bu yangını duymayan Türkiye'ye kendinden bir şey veremez...

VI

İkinci Dünya Harbi, Harbiye'den meslek okullarına geçişimizi çabuklaştırdı. Bilâhara subay çıkmak üzere, Harbiye'li ile subay arası acaip bir hüviyetle, o zaman İstanbul'da Halıcıoğlu'nda bulunan Topçu Okulu'na teslim olduk.

Bir sürü ders... Yüksek riyaziyeden, balistiğine, atışmdan biniciliğine kadar... Teknik ve taktik... Programlar öğretmenin kafasında, yüzde doksan öğrenci birçok derslerin hangi konuyu kapsadığından habersiz. Hoca zorlu olduğu için hemen herkes atış dersi ile alâkalı. Gençliğin verdiği ataklıkla biniciliğe en fazla heves duyuluyor. Hayvan koşulu topçuluk öğrenmeye çalışıyoruz. Hayvana karşı duyduğumuz sevgi de hocalarımızın atâleti yüzünden içimizde uyuşuyor. Tatbikatlarda en büyük zevkimiz, hayvanların başım çekip geride kalarak, bir türlü âdeta yürüyüşünü değiştirmeyen bataryaya dörtnal yetişmekte... Hocanın geriye bakıp gördüğü takdirde azarlama ihtimali dahi, beş on metre dörtnalın hatırına, göze alınmakta...

VII

Ağustos geldi... Sessis sedasız, nutuksuz, kılıçsız subay oluverdik. Zaman ilerliyor... Almanlar da ilerliyor. İkinci Dünya Harbi'nin gelişmesini izliyoruz. İzledikçe de, kış uykusundan uyanmışcasına, mahmurluk geçiyor. Kafalarda hayret, istifham... "Yıldırım harbi" diyorlar... "Cep tâbiyesi" diyorlar... Tâbirler birbirini kovalarken, Almanlar hokkabaz mahareti ile Polonya'yı sildi süpürdü. Avrupa'da zırhlı ve motorlu birliklerle kasırga gibi dolaşıyor. Binlerle uçak gökleri kaynatıyor. Aman zaman demeğe kalmadan Almanlar Fransa'nın meşhur Majino'suna dayanıveriyor.

"Garp Cephesi'nde Sükûnet Var." Garp Cephesi'nde sükûnet devam ettikçe bizde de telâş ve endişe artıyordu. Harbin teknik ve taktiğinde yeni bir çığır açılmıştı. Biz henüz Birinci Dünya Harbinin kaidelerini öğrenmeğe çalışıyorduk. Elimizdeki silâhlar o devirden kalma, teknik o devrin tekniği, taktik öylesine... Kafalara dank diyor halimiz. Kafaya gerçeğin tokmağını yemişsin neye yarar. Bu perişanlık bir hamlede düzelir mi? Hemen ayak uydurmaya kalksan yıllar alır toparlanma. O da ağır sanayin olacak, paran olacak, her şeyden evvel kafası modern Dünyaya yatmış ehîl personelin olacak. O günkü halimiz malûm... Her noktada cıbır, her alanda kısır bırakılmışız.

Daha o günkü dar görüşümüzle, Türk ordusunun başındaki Mareşal'ın yıllarla nasıl büyük bir gaflet içinde Türk Silâhlı Kuvvetlerini, Millî Mücadeleyi yaptığı zamandan da daha ihmal edilmiş bir durumda bıraktığım idrak etmemeğe imkân yoktu.

Vatanperver adamdı, doğrusu, Mareşal Çakmak. Fazilet timsâli idi. Sonsuz derecede büyük bir saygı ve sevgi ile dolu idik kendisine karşı. Memlekete Atatürk'ün yanında büyük hizmetleri geçmişti. Âlim adammış da. Hattâ sonradan, Harb Akademisi'nde okurken, Sakarya Meydan Muharebesinde bu günün taktik kurallarından "Oynak savunma" yı tatbik ettirici emirler verecek kadar da mesleğinin ehli olduğunu öğrenmiştik. Ömrümde yüzünü hiç görmedim. İçimize karışıp esatirî hüviyetinin bıraktığı intibaı silmek istemiyordu anlaşılan. Muhayyilemizde insan üstü varlık olarak yaşatıyorduk Mareşal'ı. Bütün bunlar açık hakikatlardı, ama, işte 1940 yılının Türk Ordusunun perişan hali de açık bir gerçekti. Yapılacak iş yoktu. Elde ne varsa onunla idare edecektik. Açığımızı da, o zamanda sonrada, elbirlik hiç bozulmayan moral gücümüz ile kapatacaktık.

Topçu Okulu'nda birbuçuk seneye iki sınıfı sıkıştırdık. Kur'aları çektik. İstanbul'da Davutpaşa Kışlası'nda bulunan Ağır Topçu Taburunun bir

bataryasına takım K. olarak katılıyorum. Katılır katılmaz "Orhaniye Kışlasındaki motor kursuna devam" emrini aldım.

Türk Ordusunun motorize olmak üzere ilk hamleleriydi o kurslar. "Atı alan Üsküdar'ı geçmişti "ama sırtüstü yatacak değildik ya... Bir şeyler yapmak lâzımdı. Ulaştırma sınıfında bilgili ve değerli öğretmenler vardı. Fakat asırlarca hayvanla haşir neşir olmuş bir ordunun motorize edilebilmesi, her şeyden evvel, kafaların motor tekniğine adapte edilebilmesine bağlı idi ki, bu da hemen birkaç senenin içine elbette ki sığdırılamazdı.

Kurstan sonra kıt'ama döndüm. (24) lük toplarımız vardı. Birinci Dünya Harbinde Verdun Muhasarasında kullanılmış... 48 tondu ağırlığı. İki parça halinde çekilirdi. Namluya ve kundağa ikişer tane onar tonluk traktör koşardık. Tekerlek tabam yarım metre genişliğinde demirdendi. İkinci Dünya Harbinin yıldırım tâbiyesi karşısında pek iftihar edilecek bir silâh sayılmazdı tabii.

İşin kötülüğü kışladan dışarı da çıkamıyorduk bir türlü. Toplarımızın üzerinde yürüyeceği sağlam zeminli yola ihtiyacı vardı.

Zamanın yüksek kumanda heyeti, bir buçuk sene, topları nasıl dâhiyane bir ustalıkla kullanacağını düşündü, taşındı. Nihayet, bize kızdılar: Kışlanın rehavetinden ayrılmak istemediğimiz için müşkülât çıkartmakla itham edildik. Öyle ya, elâlem çadırda, soğukta sefâlet içinde iken biz, hâlâ kışlada yan gelip yatıyorduk. Yürümek için yapılmış top nasıl yürütülemez imiş. Biz gemilerini Dolmabahçe'den Haliç'e karadan yürüten Fatih'in torunları değilmiydik yoksa.

Ordu Kumandanı almış yanına Ordu Topçu Kumandanını, binmiş bir arazi binek otomobiline, Trakya'nın İhsaniye köyünün güneyindeki bir sırta dayamış bastonunu "Buraya mevzie girecek o toplar" demiş.

Emri aldık. Keşfe gittik. Tayakadın denilen köye kadar yol vardı. Topları zar zor oraya kadar çekebilirdik. Sonra, Tayakadın'dan İhsaniye'ye yol yapılacaktı. Yol bitince de mevzilerimize gidecektik.

Arnavutköy asfaltında bir parmak iz bırakarak o sene Tayakadın köyüne muvaffakiyetle getirdik.

Taburda, motorlu araç olarak, 8 traktör vardı. Bir de rahmetli general İstanbul Kumandanı Halis Bıyıktay'dan emekli, çürüğe çıkmış bir Ford bineği, nereden ele geçirilmiş ise, tabura mal edilmişti. Ben Harbiye Ayniyat Muhasibi idim ama otomobilin bende kaydı yoktu. Gözümüzün bebeği gibi bakardık Ford bineğe. Hain araba her ay kantin gelirimizin yüzde seksenini silip süpürürdü. Ford'u tabur kumandanı şahsî binek otosu olarak kullanırdı tabii. Yolda kalmadığı günler tabur kumandanının yüzü güler, biz de bayram ederdik.

O zaman, birliklerin mevcudu bir hayli kalabalıktı. Erat sınıf sınıf silâh altma alınıyor, ha babam kıt'alara sevkediliyordu. Gıdaya da pek aldıran yoktu. Bizim erin alışık olduğu gıda: sabahleyin, bulgur çorbası; öğleyin, bulgur pilavı; akşam, bulgur aşı... Yadırgamaz bizim asker... Köyünde kalsa, ne yiyecekti ki sanki...

Tayakadın köyü, Terkos gölünün güneyinde, İstanbul'un burnunun dibinde sayılır. Büyükçe bir köydür. Muhtar ile dolaştık. Büyücek ahır ve samanlıkları peyledik. "Boşaltın buraları" dedik. Temizledik, onardık, ranzaladık, barınılacak hale getirdik. Askeri aldık çatı altına. Subaylar da ken-

di başlarının çaresine baktılar. Bir evi tabur karargâhı haline soktuk. Arkasından kış bastırdı.

Azemetli toplarımızı köyün dışında, her batarya için ayırdığımız, talimhanelere koyduk. Lüzumunda hiçbiri atış yapacak durumda değildi. Topların mevzilenmeleri günlerle süren hazırlığı icabettiriyordu: Evvelâ mevziler kazılır, yüzlerce kalasla topun plâtformu hazırlanır, kundak indirilir, namlu bindirilir; velhasıl bir hayli teknik teferruat isterdi. Halbuki biz Tayakadın'a kışladan çıkmak ve kışı geçirmek için gelmiştik. Baharda yol yapımı başlayacak, bitecek ve biz de önümüzdeki yaza seferî mevzilerimize intikal ederek yerleşecektik. Bu sebeple, taburdan, esasen vazife isteyen de yoktu. Mermilerimizi de yanımıza almamıştık. Kullanamıyacak olduktan sonra almak neye yarardı ki.. Mermilerimiz Bakırköy'de metrûk bir fabrikada duruyordu. Beheri 164 kiloluk dana gibi şeylerdi. Taşıyacak vasıtamız da yoktu ya, taşısak köyde koyacak yer bulamazdık. Mermi insana benzemez, soğuk algınlığına, yaşa yağmura hiç tahammülü yoktur.

Ben de, diğer subay arkadaşlarım gibi, köy evlerinden birinin bir odasına sığınmıştım. Odamn altında ev sahibimin sığırlarının ahırı vardı. Tabanın tahta aralıklarından aşağının kokusu pek hoş gelmezdi ama hayvanların üst kata yayılan sıcaklığını, Trakya'nın berbat kış gecelerinde, şükran ile karşıladığımı itiraf etmeliyim.

O zaman, teğmen maaşının ele geçeni 65 lira idi. Köyde tabur kumandanı bir tabildot kurdurmuştu. Bir ay kadar çorba, kuru fasulye, nohut... gibi şeylerle idare ettik. O ayın sonunda tabildot için maaştan 20 küsur lira kesilince herkes kendi yağı ile kavrulmak üzere başının çaresine bakmaya çekildi. Yumurta yemekten içimiz dışımıza çıkmıştı ama doğrusu kimsenin tabildot masrafı olarak maaşından 20 lira ayırmaya mecali yoktu. Hele benim gibi evli olanların...

TAYAKADIN

Tayakadın.... Türk köyünün gerçek tablosunu tekrar tekrar çizmeye ne lüzum var... Türk köyü İstanbul'un burnunun dibinde de, Arap ve İran hududunda da, Rusya'ya komşu olanı da, iç yağı ve kara lahana ile besleneni de, Orta Anadolu'da peri bacaları içinde kurulanı da hepsi, hepsi, öylesine Mahmut Makal'ın, öylesine Fakir Baykurt'un köyü, dertde de, yoklukta da, perişanlıkta da parmak farkı birbirinin aynı...

Tayakadın'daki kış bizim için, civarımızdaki kıt'alara nazaran, bir hayli rahat geçti denebilir. Komşu kıt'alarm çoğu, bir uçları en yakın köylerde, büyük kısımları çadırlar içerisinde yokluk ve bitkinlikle kışı savuşturmaya savaştılar.

Beş yüz binin üzerindeki faal ve üretici insan unsurunun silâh altına alınarak tüketici duruma geçirilmesinin tesirleri her yönde kendini göstermeye başlamıştı. Memleketin, zaten mahdut olan üretim kaynakları kısırlaşmaya yüz tutunca tüketim maddelerinin yokluğu acı acı duyulmaya başlandı. Büyük şehirlerde ekmek vesikaya bindirilmişti. Ordu olarak biz henüz pek sıkıntı çekmiyorduk. Tayın mutlak çıkıyor, köyde bir müteahhit sığır kesiyor, asker istihkakı mutlak kazana giriyordu. Devlet her şeye rağmen askerini doyuruyordu. O sene kıtlık, bilhassa, kendini hayvan yeminde göstermeye başladı. Bir aralık hayvanlı kıt'alara yem olarak bir nevi küsbe

gönderdiler. Hayvanlara zehir versek daha iyi idi. Bizim taburda da ikmal işlerini görmek için 30 kadar hayvan vardı. Küsbeyi verdikçe hayvanların bağırsakları tıkandı, yatı yatıverdiler ayaklarımızın dibine. Yakınımızdaki hayvanlı kıt'alar da aynı akıbete uğradılar. Küsbenin felâket olduğu anlaşılıncaya kadar hayvanların bir çoğu kırıldı gitti. Halbuki, bu maddenin hayvan yemi olup olamıyacağını kontrol edip karar verecek, uzmanlardan, mürekkep yetkili merciler vardı. Allah'a kul olan hiç biri küsbenin hayvan zehiri olduğunu bir türlü farketmemiş demekki...

Askeri içine soktuğumuz dam altları, kışın bize bir hayli kök söktürdü: Üstleri akıyor, yerler çamur içinde, sabaha kadar yaktığımız sobalar eratın soğuktan uyuyamamasına zerrece medar olamıyordu. Yapılacak iş: Çadırlarda yatan arkadaşlarını gösterip, askeri, devletin verebildiklerine şükretmeye teşvik etmekten ibaretti.

Orduda eratla ağız ağıza yaşayan, Takım ve Bölük Kumandanlarıdır. Er için devlet onlardır. Her şeyden onları sorumlu tutar, iyiliğini kötülüğünü onlardan bilir, üst tarafı düşünmez, üst taraf yoktur onun için. O devirde bizim için de üst tarafı yoktu ya! En üstteki her şeyi dört başı mâmur isteyen mükemmel yazılı emirler çeker, bunlar çoğaltıla havale edile gelir bölük kumandanına dayanır. "Şöyle yap" derler, "Böyle yapacaksın" derler. "Şununla yapacaksın" veya "Bunu kullanacaksın" diye emir verildiği pek nadirdir. O zamanın askerlik anlayışı bu çeşitti.

Havaların verdiği ilk fırsatta, eratı yazlık ordugâha çıkardık. Bir taraftan da gözümüz Tayakadın - İhsaniye yolunda idi. Yol yapılacak biz de vaktiyle İhsaniye'ye gidip yerleşecektik.

İhsaniye köyü, Tayakadın gibi de değildi: Beş-on haneli bir kömürcü köyü. Vakitsiz gideceğimiz İhsaniye'de, kışı mis gibi çadırda geçirecektik. Çadırda kışı geçiren komşu kıt'aların ne ağır şartlar altında, ne zorluklarla becelleştiğini gözlerimizle görmüştük.

Her gün çeşit çeşit haberler alıyorduk: "Yol ihale edilecek, edildi, başlanacak, vazgeçilmiş, yol şöyle, yol böyle" Mayıs... Haziran. En ufak bir hareket yok. Olsa da artık ümit kalmadı... Başlansa da, bitmezdi ki artık yol... Kendi başımızın çaresine bakmak en doğru hareket olacaktı.

Önümüzdeki kışı, yine aynı ahırlarda, aynı şartlar altında geçirmeye kalktığımız takdirde askerin bize olan güveni hiç mi hiç kalmayacaktı. Kimseden medet yoktu. Her şeyi bölük kumandanı kendi teşebbüsü ile yaparsa yapardı, yapmazsa "Niye yapmadın" diye zapartayı yerdi ama nihayet zaparta yerdi. Bölük kumandanlarında ise vicdan vardı. Askeri kendi çocuğundan farksız severdi bölük kumandanı. Kışın açıkta bırakamazdı. Bir emir yoktu ama belli olmuştu artık: Önümüzdeki kışı da Tayakadın'da geçirecektik. Çaresiz kolları sıvadık.

Binlerce kerpiç kesildi... Yakındaki ormanlar kesildi... Terkos gölündeki sazlar kesildi... Köyde ve civardaki dikenli tellerden çivi kesildi. İki üç ay içinde, büyük şehirlerin bu gün etrafında türemiş gecekondulara numune, muntazam ve sıhhî binalar yaptık.

Bir kış daha geçirmek mukadder imiş Tayakadın'da. Ama bu sefer, asker kendi emeğinin rahatlığı ve huzuru içinde, kuru yataklarda, sıcak koğuşlarda, tertemiz askerlik koşulları içerisinde rahat bir kış geçirecek.

Sonbaharda, o zaman İstanbul'da Ayazağa kasrında bulunan XX. Kor. Karargâhında, açılan şoför kursuna öğretmen olarak, idareten, gönderildim.

Tekerleği günün 18 saati döndürüyorduk. Üç ayda bir, aldığımız 50 şoför adayının 30 unu kusursuz yetiştirmeği hedef tutmuştuk. Akıllar, geç de olsa, başa gelmiş gibi görünüyordu. Türk Ordusunun İkinci Dünya Harbi tekniğine şevkimizi arttırıyordu. Memleket, her şey gibi, akaryakıt sıkıntısı da çekiyordu. Piyasada bir teneke benzin o zamanın 17 - 18 lirasına temin edilebiliyordu. Buna rağmen biz rahatça tekerleklerimizi döndürebiliyorduk.

HACIAĞALAR

Ayazağa'da bulunduğum zaman, Türkiye'de hacıağaların türediği devre rastlar. Tüketim maddelerinin birdenbire fırlayan fiyatları karşısında ömürlerinde hayal etmedikleri çok parayı ceplerine indiren, cehaletin tipik numunesi idi şu hacıağalar... Kolayca kazandıkları parayı ne yapacaklarını bilemiyorlar, en zelilâne bir şekilde sarfetmeyi meziyet sayıyorlardı. Devletin de bu hale pek aldırdığı yoktu.

Hacıağaların - şehirli, köylü - meydana çıkışına, İstanbul'un her zaman emeksiz para kazanmış, açıkgöz geçinen ahlâk yoksunu tabakası da hemen kendini uydurdu ve organize etti. Bunlar, para sızdırmanın en kolay tarafını, tabiî ki, beyaz kadın ticaretinde bulmuşlardı. Zincirleme bir organizasyon halinde çalışıyorlardı: Teşkilâtları Sirkeci ve Galata vapur yolcu salonlarına, Haydarpaşa Garı'na, İstanbul'un tekmil giriş kapılarına kadar uzanıyordu. Sirkeci otelleri, buralara adamlarını salıyor, hacıağaları toplatıyor, Sirkeci lokanta ve otellerine doldurulmuş âdi piyasa orospuları bunları ağlarına düşürerek, ikinci merhale Beyoğlu'ndaki bar denilen batakhanelere götürüyorlardı. Buralarda saat 12 yi fazla geçirmezlerdi. Oltasını atmış, avını bekleyen bir sürü avcı sırasını bekliyordu.

Zincirlikuyu'dan Maslak'a kadar uzanan yol boyunca eskiden beri mevcut olan, gazino namı altmdaki, çete yataklarına yeni türediler katılmıştı. Kirkor'un, boynuzlu Mahmut'un, Madam'ın... gazinoları bunların en namlıları idi. O zamanki nizama göre - örfî idare vardı - saat 2 de kapamak zorunda idiler. 12 den evvel barlar, hacıağaları bırakmaz, zaten, yol boyu gazinoları da, kafaları kâfi derecede dumanlı olmıyacakları için, onları pek arzu etmezlerdi. Bu gazinoların, her masasının altında bir veya iki kasa bira konurdu. Masaya her oturanın hesabına, masa üzerindekilere ilâveten masa altı kasalarındaki biraların korkunç ücreti de işlenirdi. 12 den sonra, teşkilâta dahil taksiler hacıağaları ve orospuları yol boyu gazinolarına taşırlardı. Burada hemen tekrar masa kurulurdu. Mizansen hep aynı idi: "Vakit nakittir" kaidesine oradaki kadar hiçbir yerde riayet edilmemiştir. Dakika sektirmezlerdi. Kemancı, klarnetçi ve utçudan kurulu saz çifte telliyi vurur, hacıağanın yanındaki fahişe fırlayarak hemen göbek savurmaya başlardı. Kirkor, Mahmut ve adamlarından biri kızın alnına çıkarıp bir ellilik yapıştırırdı. Kız bu ellilik ile hacıağanın önünde kıvırarak onu coştururdu. Hacıağadan yüzlük... Kirkor'dan beşyüzlük... Bir para yapıştırma yarışı başlardı. İşin en nazik safhası, bu para yarışını körüklemekte idi. Bu işde de, elhak, şu gazinocular kusursuzca komplo kurmasını biliyorlardı. Para yapıştırmada hacıağa yavaşladı mı işi pek uzatmazlar, kıza bir işaret çekerek, herifle beraber gazinodan sepetlerlerdi. Yine geldikleri otomobille kapıda binerler ve soluğu, onları açgözlülükle bekleyen Boğaz'daki malûm otellerde alırlardı.

Bu soygun makanizması oralarda kaç sene çalıştı, bilmem. Ama her batakhaneden o devirde de "Her mahallede birkaç milyonerin türediği "muhakkaktır. Türkiye'nin her devirdeki kaderidir bu...

İsmet Paşa, basiretli bir görüşle harbe girmemek için diretiyordu. Ordunun durumunu, her halde, gayet iyi biliyordu. Bilhassa, taarruzî harp kabiliyeti yoktu Ordunun. Paşa'mn yaptığı en hayırlı iş: Dünya Harbinin belâsından Türkiye'yi koruyabilmek olmuştur.

Olmuştur ama, harbe girmediğimiz halde, harp devrinin iktisadî imkânlarından faydalanmayı bilemediğimiz gibi, memlekette mevcut olanı da iyi bir dağıtım sistemine bağlamayı beceremeyiştik. Mevcut neyimiz varsa karaborsacının eline düşmüş, halkın bu vicdansız bezirgânlar elinde insafsızca ve hainee sömürülmesine fırsat verilmiştir.

Yalnız harp devrinin olağanüstü ortamında değil, sulh ve sükûn günlerinin normal akıntısı içinde dahi, ithalât ve ihracat makanizmasını ellerinde tutan ve Türkiye'nin diş ve tırnak emeğinin yarısından fazlasını dışarı kaçıran parazit ve düşman bir ekalliyete karşı en ufak bir tedbir almak kimsenin aklmdan geçmemiş, bu soyguncu zümre de Türk'lerin sefaleti üzerine kendi saltanat ve saadetlerinin baykuş yuvasını kurmuşlar ve Türk'lerin felâket şarkılarını terennüm etmekten zevk duymuşlardır.

Hacıağaları soymak için kurulan organizasyon kendi kendine mi meydana gelmişti? Türk'leri kendi paralariyle en süflî ahlâksızlıklara alıştırmanın, bir taşla kaç kuş vurmaya mâtuf olduğunu, o gün de görmüşüzdür. İktisaden yıkıyor, ahlâken yıkıyor, içtimaî bütünlüğüne saldırıyor ve işin en şaşılacak tarafı, gözümüzün önünde bütün bu habasetleri büyük bir rahatlıkla yapabiliyor, biz de sesimizi çıkarmıyorduk. Türkiye'nin yarınına kast etmiş bir düşman zümreye, bu derece çekingenliğin ve bu derece geniş bir müsamahanın neye dayandığı, hâlâ anlaşılmış şey değildir.

Bir taraftan da tek parti devrinin derebeyliği, bitip tükenmek bilmez bir despotizm içinde sürüp gidiyordu:

Jandarma ve polis falakası, korkudan zavallı halkın gözlerini yuvalarından dışarı fırlatıyordu. Siyasî mütegallibeye dayanmış ağa saltanatı köylüyü bir taraftan ırgat olarak yarı aç, yarı tok sömürürken şehirlerde, halk, piyasayı istismar edenler elinde inim inim inlemeye mahkûm ediliyordu. Halkın; softa: cehaletini, ağa ve karaborsacı: emeğini, Devlet: kimsesizliğini, jandarma ve polis: tahammülünü sömürüp duruyordu. Gün geçtikçe çirkefleşmiş, gübreleşmiş bir ahlâk anlayışı yayıldıkça yayılıyordu. Kafalarına düz giren fikirler, doğrunun tersine baş aşağı gelmedikçe dengelerini bulamıyan insanlar çoğunluğunda yaşıyorduk. Küçük... Basit... Bayağı... Günlük... bu cinsten her şey makbuldü.

Osmanlı İmparatorluğunun korkunç yuvarlanışına demir iradesinin kalkanı ile göğüs gererek, bu bâdireden, Türk'lüğü sıyırıp kurtarabilmiş büyük Kemal, Türkiye'ye, tarihe gömülmenin felâketinden sıyrılıp yaşayabilmenin tekmil ilkelerini vermişti ama, işte, harp devrinin tahribatı, idare edenlerin günlük icraatı, Türkiye'yi İmparatorluğun yıkıntı devri ortamına sürüklüyordu yine.

Bir devleti devlet yapan ona önderlik edenlerdi. Japonya daha 1854 de 30 milyonluk nüfusu ile, 15-20 sene içerisinde, ilk çağları yaşamanın gafletinden, batının en modern devletleri arasına katılabildi ise halkın kendini idare edene güneşten gelmişcesine dayanmasındandır. Daha 1854 de ilk

Amerikan gemileri Japon limanlarına uğradıkları zaman, Japonya, 1066 yılında İngiltere'nin Norman'ların istilâsına uğradıkları durumda idiler. Ortalama batıdan 800 sene geri... Sonra da 1905 de Rus'ları dize getirecek, İkinci Dünya Harbinde Amerika'ya kök söktürecek... Kafasına iki atom bombası yemesine rağmen, bugün, dünyanın iktisaden en ileri memleketleri arasına katışan Japonya... Niye Japonya da, hâlâ ve hâlâ, Türkiye olamıyordu.

Çünkü, Türkiye'nin talihsizliği, kendisini idare edenlerin çorak kafa oluşundan ileri geliyordu.

Bizim motor kursunun tekerlekleri yaz ortalarına kadar dönmeğe devam etti. Ömründe otomobili ancak uzaktan görebilmiş veya görememiş memleket evlâtlarının üç aylık bir devrede kendine araç teslim edilecek derecee yetişmiş olduğunu görmek Türk'lerin tekniğe karşı müstesna kabiliyetini ortaya koymak bakımından en büyük delildi. Ama insan kafasında motorlu birlik çalışması konseptinin doğması bir medeniyet anlayışıdır ki, o seviyeye ulaşmak, elbette ki, yılların işidir.

MENZİL'İ MAKSUD

Yaz gelince, Tayakadın - İhsaniye yolunun başlaması ile, kışı İhsaniye'de geçireceğini istidlâl eden taburumuz, İhsaniye köyüne bir inşaat müfrezesi göndererek, kışlık binalarının yapımına başlamıştı bile. Yol bitip topların Tayakadın'dan İhsaniye'ye çekilmesine sıra gelince ben de tabura iltihak ettim. 24 parçadan ibaret 12 topumuzu İhsaniye'ye çektiğimiz zaman, o sene yapılmış olan şose, hilâfsız olarak, sapanla sürülmüş tarlaya dönmüştü. Ne olmuşsa olmuştu. Biz de nihayet, "menzili maksuda", iki sene sonra da olsa, ulaşabilmiştik ya.

Tabur, bu sefer, hemen hemen, modern denilebilecek binalar yapmıştı. Ve daimî sefer yeri olması dolayısiyle bu binalar, insan zekâsı ve gayretinin Türk iktisadî bünyesinin iliğini emen, kemiğini kemiren korkunç bir parazit olarak bizi iktisaden mecalsiz bırakma gayesine yönelmişler ve maalesef her zaman da muvaffak olmuşlardı. Türk'ler, bu insanlar yüzünden, kendi meseleleriyle bir defa başbaşa kalmak imkânını bulamamışlardır. Bol dış ticaret imkânlarının ele geçirildiği zamanlarda, dışarıya gönderdiğimizin yarı değeri dahi içeriye girmemiş, içeri aldığımızın 2-3 misli dışarıya ödenmiştir. Her devirde döviz kaçakçılığı yapmışlar, dışarıdaki kendi millî gayelerine hizmet etmişler, içeride, her devirde, fesat yuvaları kurmuşlar ve nihayet her fırsatta, yetkili makanizma başında oturanların ahlâkını bozabilmek için her türlü habâset ve denaete tevessül etmişlerdir. Onun için, Devlet dış ticareti bizzat ele alıp kontrol etmedikçe, bu korkunç ahtapot zümreye, her ne suretle olursa olsun, haddini bildirmedikçe, ekonomik gücünü toparlamak fırsatını ele geçiremiyecekti.

Şu gerçeği bir defa daha tekrar edelim: bir memlekette, ne ekonomi, ne maliye, ne millî eğitim, ne iç ve dış meseleler... Ayrı ayrı ve müçerret olarak ele alınamaz. Tekmil meselelerin, kül halinde birbiriyle koordineli ve ahenkli bir tarzda idaresi ise bir devlet adamlığı işi idi. Lider veya iyi liderlerden terekküp eden yetişmiş, bilgili, feragatlı ve Türkiye sever bir kadroya ihtiyaç vardı. Atatürk zamanında, bizde böyle bir kadro ihtiyacını duyurmamıştı. Çünkü O kişiliği ile başlı başına bir kadroya muadil idi.

Sonradan devleti idareye gelenler, şahsî kifayetsizliklerini, etraflarına toplıyabildikleri değerli memleket evlâtlarından terekküp edecek bir kadro ile, teelâfi edecek yolu tutmak yerine, Atatürk'ü taklide yöneldiler. Tek şef ve tek otorite olarak kalmak istediler. Ama hayal başka, hakikat başka idi. Hakikat tecelli edince de, maalesef, hatalarının tokadım kendileri yiyeceği yerde, sille yine, asırların mazlûm evlâdı Türk'ün suratına iniveriyordu.

Bizim taburun acıklı hikâyesi, o devrin zihniyetinin ifadesiydi. Çektiğimiz sıkıntıların sebeplerini, içinde yaşanılan günlerin tabiî bir sonucu olarak mütalâa etmek belki mümkündü ama koskoca bir topçu taburuna İkinci Dünya Harbinin üç yılını maksatsız, ve faydasız harcatan, eri, subayı, malzemesi ve morali ile hudutsuz zararlar veren zihniyeti affetmeye imkân yoktu.

MESLEKTE ÜÇ YILIN MUHASEBESİ

Subayhk hayatımın ilk üç yılının, yıldırım gibi hareketli geçen, vak'alarının muhasebesini, İstanbul Boğazı'ndaki Uskumru köyünde bulunan bir batarya kumandanlığına tâyin edilip kısmen sakin bir yaşayışa kavuştuktan sonra, yapabildim:

Biz, Atatürk ilkeleriyle birlikte yoğrulmuş ve büyümüş olan ilk kuşaktık. Beynimiz O'nun ideolojisinden gıdasını alarak tam O'nun istediği gibi düşünebilmek, kıymetlendirebilmek niteliğine ulaştı. O'nun fikir dokusu dışındaki her hüküm ve mantık bizim kuşağa ters geliyordu. Türkiye'nin hayrına ve faydasına olmayan her hareket fuzuli idi, zararlı olan her fiil hıyanetti.

Bana, taburumun üç sene içerisindeki kullanış şekli, hıyanet gibi görünmedi ise bile, en azdan, bizi idare edenlerin küçümsenmiyecek bir gaflet ve cehâlet içinde bulunduğu hakkında katî bir fikir vermişti.

O yıllarda, Atatürk'ün gösterdiği istikametten açık bir sapıtma mevcut olmamasına rağmen, büyük inkılâbın statik bir manzara göstermesini, hızının kesilmesini hazmedememiş Atatürk'çü bazı subaylar arasında, mevcut sistemi devirmeye müteveccih bir teşkilâtın kurulduğu haberini alıyorduk. Bu teşkilâta o zaman Kur. Bnb. - Yzb. rütbesindeki bazı subaylar ile bazı genç teğmen ve üsteğmenler katılmışlardı. Hedefleri İsmet Paşa ve kadrosunu bertaraf edip Atatürk inkılâplarına durduğu yerden tam bir hız vererek Türkiye'nin batıya doğru ilerlemesini çabuklaştırmaktı. Bu teşkilata girmiş subayların bir kısmı sonradan bizimle çalışmışlardır. Bir kısmı halen orduda büyük makamları işgal etmektedirler. Hepsinin katıksız birer Atatürk'çü olduğundan kimsenin şüphesi yoktur. Ancak bu teşkilâtlanma hareketi ümidedilen alâkayı toplayamamıştır. Bunun asıl sebebini, Türkiye'nin dört yanının ikinci dünya harbinin ateşleriyle çevrili olmasında aramak lâzımdır. Ismet Paşa'nın Türkiye'yi harp dışında tutmaya muvaffak oluşu, her şeye rağmen, kâfi bir muvaffakiyet addedilmiş ve içinde bulunan ters gidişin ve statükoyu muhafaza gayretinin, harp evvelsi ve devamının bir zarureti olduğu kanaatına varılarak, tam bir vatanperverane düşünce ile, böyle bir teşebbüsten vazgeçilmiştir.

USKUMRU KÖYÜ

Uskumru köyü İstanbul'da Sarıyer - Kilyos yolunun üzerindedir. Bataryam müfrez durumda idi, o bataryada üç sene kaldım. Birinci dünya harbinin sahil topçuluğu çerçevesinde çalışıyorduk. Modern harp gemilerindeki toplarla boy ölçüşebilecek nitelikte değildik ama mevcudu, elimizdeki imkânlarla en iyi şekilde randıman verecek hale getirebilmek için gece gündüz çalışıyorduk.

Köyde bulunduğum üç sene zarfında, gerek Uskumru köylüsü, gerekse civar köylülerle içli dışlı olmuştuk. Uskumru köyü bataryamın birinci sınıf memnu mıntakası içerisinde idi. Bu yüzden bataryanın ve köyün birçok dertleri birbirine girift bir hal gösteriyordu. Ailemi köye getirmiştim içlerinde yaşıyordum.

Uskumru köyü de her Türk köyü gibi idi. Farkı, halkının bir ayağı Sarıyer'deydi. İstanbul'un görgüsü, kılıklarına kıyafetlerine, kısmen kafalarına ve telâkkilerine sinmiş görünür. Evleri, tabii, Anadolu'nun kerpiç ve çamur yığınından farklıdır. Çoğu ahşaptır. Belgrat Ormanları mahsulünden inşa edilmiştir. Şu kadarcık ayrılığı istisna ederseniz, diğer özellikleri yine her Türk köyüne benzer: Çamurlu pis sokaklar, her tarafı gübre dolu evler, koyu zifirî bir karanlık...

Koca ağa ve İsmail Ağayı aradan çıkarırsanız, halkının çoğu Belgrat ormanından yaptığı odun kaçakçılığı ile geçinirdi. Bir beygir yükü, bir eşek yükü odun keser, Sarıyer'e indirip satar, doyunabildiği kadar onunla idare eder... Mütevekkil, civanmert, arkadaş kafalı bir Türk topluluğu...

Köyde herkes ayrı ayrı ve tek başına bir hayat mücadelesi içinde idi. Topluca hareket etmek fikri, şehirlerimiz gibi, orada da doğmamıştı. Müşterek meselelerinden nefret ederler, el birliği ile bir işi ele almak en büyük dertleri olurdu. Bu ruh hali, belki de, yüz yıllar boyunca hükümetlerin çektirdiği çeşitli angaryaların birikmiş ve cetlerinden kendilerine devredegelmiş hoşnutsuzluklarından doğuyordu. Belki de, güçlerinin son katresini bir lokma ekmeklerini elde edebilmek için kullanmaya mecbur oluşlarından ileri geliyordu.

Köyün ana şoseden içeri ayrılan yolunu yapalım dedik. Bizim batarya şose boyunda bir taş ocağı açtı. Yalnız, bataryanın, taşı yapılacak yol kenarına çekecek vasıtası yoktu. Kendi ikmalimizi de bir öküz arabasiyle, zor zar yapabiliyorduk. Yolun yapılması, köylünün kışın çamura saplanan arabalarını da ezelî bir dertten kurtaracaktı. Muhtarla görüştüm, köylüye rica ettim: Arabalar Sarıyer'den boş dönerken şosenin kenarındaki ocaktan alabildiği kadar taşı yapılan yolun kenarına atıverecekti. Yarım ağızla peki dediler. Ama biz yine taşın çoğunu Mehmet'imizin cefakâr sırtında yollarının kenarına taşımak zorunda kalmıştık. Kendi faydalarına dahi olsa topluca iş görmeye alışmamışlardı. İnsan topluluklarının hemen bir hamlede mükemmel hareket etmesini beklemek ham bir hayaldi. Bu da bir zihniyet meselesiydi. Bu zihniyetin teşekkülü de bir eğitim ve yetiştirme konusu idi. Onlara ne vermiştik ki, ne bekliyorduk.

Köyde beş sınıflı bir ilkokul vardı. Bir de öğretmen. Biz, o zaman, ilkokul seferberliğini, dört duvarlı bir çatı ile oraya tâyin ediverdiğimiz bir öğretmenden ibaret zannetmek gibi sapık bir inanç içersinde dik. Okul var mı, var. Öğretmen? O da var. O halde bu köyde okuma - yazma problemi

halledilmiştir. Bir hayatî meselenin bu şekilde ele alınışı hiç ele almamaktan daha feci idi. Bu önemli dâvayı bir kemmiyet olarak ele alıp halletmeğe çalışmak gafletinden kurtulmalıydık. Okulların verdiği randıman ne idi? Nasıl çalışırlardı? Ne kratta öğrenci yetiştirmekte idiler? Millî Eğitim Müdürlükleri, müfettişleri vardı ve sözde bu işleri koğuşturmakta idiler.

Uskumru köyünün ilkokulu da yürekler acısı idi. Zaten köy okulları senenin 6 ayı tatildi. Geri kalan 6 ayın 3 ayında öğretmen ya istirahatli veya hava değişimi alırdı. Okulun açık olduğu günlerde de bir tek öğretmen 5 sınıfa ders verecek çocuk yetiştirecekti. Kim kimi aldatıyordu, burası bir türlü anlaşılamamıştır. Köyde o okuldan mezun olmuş nice gençler gördüm ki, aldığı diplomayı doğru dürüst okuyamazdı.

Sonra, biz ilkokul mezunundan sadece okuma ve yazmayı öğrenmesini bekliyorduysak, bu işde de en ters tutumu kendimizde aramalıydık. Öyle zannediyorum ki, o gün de, hattâ bu gün de yarım okumuşlar dahi, softanın yılan kafasının zehirine karşı şerbetli değilseler, bunun sebebini, ilkokulu sadece okuma - yazma öğretim yeri mütalâa etmemizden ileri gelmektedir. Orada Atatürk'çülüğün ruhunu ve olumlu idelerini çocuklarımıza öğretmişiz neye yarardı. Türkiye'nin selâmeti; Türk'ü cehâlet ve softalık vampirinin elinden kurtarmaya bağlıydı. Bunun için ise müspet kafah adamlar yetiştirmeye mecburduk.

Uskumru köyünde, köylünün çoğu topraksızdı. Toprak da, hayvan da mahdut birkaç elde toplanıvermiş. Sonradan Anadolu'nun birçok yerlerinde de aynı adaletsiz dağıtımın sosyal ve ekonomik geriliğin ana sebeplerinden birini teşkil edercesine düzensizlik yarattığına şahit olmuştuk. Bu mesele insan kitlelerinin asıl derdini meydana getiriyordu. Toprağın mülkiyeti kapanın elinde kalmıştı. Kapabilenler, toprak ağalığını sürdürüp gidiyor, açıkta kalanlarsa ırgatlığa mahkûm oluyordu. Devlet hiçbir devirde, rasyonel işletme büyüklüğündeki bir toprak taksimini aklına dahi getirmemişti. Toprak sahibi ağa ise, hiçbir ırgatın bitinin kanlanmasına fırsat vermemiş, muhtelif yerlerdeki âdet ve teamüle göre, ırgat karın tokluğuna vurulmuş işe... Toprak sahibi de yan gelip yatmış, toplamış aslan payını, bakmış keyfine...

Çok köylü edebildiği kadar ırgatlık ederdi. Kışın da, Belgrat ormanlarını katleder dururdu. Aç ve üşüyen insanı, orman kesiyor diye suçlayamazdık. Ormanlarını korumak isteyen millet, her şeyden evvel, aç insan kitlelerine geçim kaynağı göstermek zorunda idi. Ormanlar asırlar boyunca baltalanıyor, ve memleket her yıl 15 milyon ton toprağını denize veriyorsa, her gününde midesinin ve çoluk çocuğunun açlık feryadını duymaktan gayrı yarınını düşünmeye ne fırsat bulabilmiş, ne de ağacın faydasını cehaletinden idrak edebilmiş kimsenin sahip çıkmadığı, bir kısım zavallı halkı itham edemezdik. Kusur, asırları, kendi zevk ve sefasına hebâ ederek uyuyan, kokmuş ve çürümüş devlet zihniyetinde idi, Türk'ler 20 nci yüzyılı idrak edinceye kadar, memleket zaten bozkıra dönmüş. Artık bizlere düşen mevcudu korumak için köklü çareler aramak idi. Vatan topraklarını, büyük bir zevk duyarak, kendi evimizin çiçek bahçesi imişcesine yeşilliklerle bezemek idi. Öyle idi ama, bu yolda tek bir adım atamıyordu. Atılmasını bırakın, atılması gerektiğini düşünen kafa yoktu ortada. O zaman bir orman koruma teşkilâtı vardı. Ormanları ruhsatsız kesenleri yakalarlar,

cezalandırma yoluna giderlerdi. Bu da bir tedbirdi. Ama, sudan, günlük, zuhuratı kurtarmaya çalışan cinsten... Kimsenin derdin asıl sebeplerine eğilip bunları kökten halletme yoluna yanaşmıyordu. Yanaşılamazdı zaten. Memleket meseleleri yalnız bir orman derdi değildi ki... Hepsi birbirine takılı, birbirine zincirleme bağlıydı. Hangisini tutup kaldırsanız dertler hevenk gibi sarkıyordu. O halde Türkiye'nin; eğitim, sosyal, ekonomik, moral vesaire, dertlerini toptan ele alabilecek bir hamleye, her şeyi kendi bünyemizin ihtiyaçlarına göre değiştirecek rasyonel esaslara dayanan ciddî reformlara ihtiyacı vardı.

Türkiye'nin nüfusu % 3 artıyor ya. Bu gün de meydana çıkmıştır ki "az gelişmiş memleketler" için, Dünyada böyle bir safta ki bir yüzde ile nüfus artışı kalkınmaya mani on mühim faktörlerden biridir. Japon kalkınması esnasında nüfus artımı % 1 imiş. Her derdin evvelâ köküne inmek lâzım. Her derdimizin kaynağı iktisadi oluşumuza dayanıyor. Bu da bir sosyal güvenlik problemini ortaya koyuyordu: Memur; ihtiyarlık halinde, az, çok emekliliğine dayanır, zengin, gelirine, fikir ve sanayi işçisi, sosyal sigortaya... Ya toprak işçisi? Ya topraksız Türk köylüsü? Eli ayağı tutmadığı zaman kime güvenecek? Neye dayanacak? Ne yiyip, ne içecek?.. Yarınının bu en basit güvenini, elbette ki, eli ayağı tutarken, yetiştirmeye çalıştığı çocuklarından arayacaktır. "Ne kötü olsa evlât, evlâttır" der. "Bir lokma ekmeğini boğazından keser de babasını aç bırakmaz"... Türk köylüsünün yarınım, insiyâkî bir duygu ile bu derece emniyete almasını da, insaftan yana, biraz tabiî karşılamak lâzımdır. Her türlü sosyal güvenlik imkânlarından mahrum bırakılmış bir insanın, iç güdü ile, yarınını emniyete alma fonksiyonunu, şu veya bu sebebe yormak ne boş gayrettir. Yok köylü erken yatarmış... Yok, cehaleti çocuk yapmayı önleyici tedbirleri almasına mâni imiş... Belki, bunlar da birer sebeptir, ama, sebebin asıl olam: Yine, O'nun, yarınının bir lokma ekmeğini, iç güdüsü ile, kötü, kötü kötü düşünmesindedir.

... Uskumru köyü sokaklarında, yalın ayak... başı kabak... yarı çıplak... çocuklar; renksiz, kansız, yoksul... kaynaşır... dururdu...

ÇOK PARTİLİ SİSTEME DOĞRU...

TANZİMAT... Birinci Meşrutiyet... İkinci Meşrutiyet... Hepsi, hevesini kursağında bıraktı bu milletin... Yüz yılların baskısı var milletin gönlünde. Kendisine edileni, haykıramamış bir türlü... Ağzını açmış, elini yanağına atmış, yamamışlar tokadı açık ağzına!..

Her birini harp izlemiş... Harp Allah harp!.. Cepheden cepheye.. Seneler boyunca askerlik... Bekleyen, umudunu kesmiş gelmeyenin, acısı içine çökmüş... çöktükce dertlenmiş, kimsesiz kalmış, ufalmış. Giden döndüyse, çökük, gençliğini, varını, kanını tüketmiş hudut boylarında... Geriye bir şey getirememiş, bir nefes dönmüş geriye...

Türk milletinin mücadele kaderi: Sevin... Sevin... Burkul! Her sevincin koynunda kalsm... Bir millet ki çekmediği kalmamış... Bir millet ki, çektiğinden, kârına hiçbir şeycik katmamış...

Böyle kahır.. Böyle mihnet... Ez Allah ez: Dili damağı yok. Vur Allah vur: Şikâyet nedir bilmez? Soy Allah soy: Almakla bitiremezsin. Düzenbazın eline bırak: Mutî... Yobaza kul et: Mütevekkil...

Sene 1945... Almanya teslim olmuştur. Uzak Doğu savaşı bitmek üzeredir. Belli oldu artık... Harbi Demokrasi Cephesi kazandı. Kazanır kazanmaz, bizim de şansımız yaver (!) gitme yolunu tuttu. Yıllardır güneydeki Arap memleketlerinde demokratik seçim yapıldığını izlerken, meğer bizden habersiz utancından duvarlara bakmakta olduğunu sonradan öğrendiğimiz, gün görmüş devlet adamımız İsmet Paşa'nın hazin ıstırabına şahit oluverdik.

Gerçekte, İsmet Paşa siyasî hayatının devamı boyunca bir muhalefetin mevcudiyetini daima arzu etmiştir. Ama O'na göre, bu muhalefet hiçbir zaman iktidarı ele geçirebilecek güce erişir bir duruma gelmemelidir. Muhalefet olmalıydı.... Akortsuz birkaç ses parlâmentoda duyulabilmeliydi. İsmet Paşa da gerine gerine, "sandalye" den kat'î bir emniyet içersinde, bu muhalefete kürsüden rahatça sopa atabilmeli ve kendi kadrosunun alkışları arasında siyasî mücadele zevkini kana kana tadarak iktidarın doyulmak bilmez hazzına erişmeliydi. E doğrusu hiç muhalefet olmadan hükümet etmek de pek tatsız oluyordu. Küçük bir muhalefetin varlığı, siyasî hayatına renk ve hareket vermek bakımından pek eğlenceli olacaktı.

Onun içindir ki daha 1939 da, Millet Meclisinde, kendi kadrosundan ayırdığı 21 kişiden ibaret bir "Müstakil grup"u muhalefet yapmaya me'mur etti, ama, ihtiyaten bu grubun da başkanlığını şahsen deruhte etmekte asla zuhul göstermedi. Paşa'ya göre bu bir demokrasi tecrübesi veya eğitimi idi. Tabiî ne eğitim ne tecrübe falan sağlamış değildi. Buna, olsa olsa, heves edilmiş bir demokrasi oyunu denilebilirdi ki, o devirde, bu bile Paşa'dan başkasına yasaktı.

1945 Temmuzunun ortalarında "Millî Kalkınma Partisi" adıyla bir parti kuruldu. Sonradan, fikrini, enerjisini hamle gücünü kuzu ziyafetlerinin rehavetinde eritiveren bu parti bir özenti ve sermaye partisiydi belki... Ama, ne olursa olsun, Türkiye'nin, Atatürk'ten sonra, çok partili hayata attığı ilk adım olmak şerefini sırtında taşır.

Bizim çocukluğumuzda, Fethi beyin kurduğu "Serbest Fırka", bilhassa İzmir'de gördüğü alâka ile, memleketin kalkınma ve batıya dümen tutma dengesini sarıverme alâmetleri gösterince, Atatürk'ün tam yerinde bir müdahalesiyle tarihe gömülüvermişti. Ama, o tecrübe bile, benim çocukluk hafızamda, hatırı sayılır izler bırakmıştır. O zaman, İzmir Kollejinin birinci sınıfında idim. Babamın bulunduğu Ödemiş'e gittikçe, halkın bu partiye karşı gösterdiği candan bağlılığın gerçek mânasını Atatürk'e mi, yoksa İsmet Paşa'ya mı karşı bir siyasî cephe tutma olduğunu küçük kafam ve muhakemem ile bir türlü çözememişimdir. Sonradan anladık ki, bu siyasî tecrübe de, korkudan koğuklarına sinmiş yılanların, siyasî bir parti sakafının emniyeti altında, Türklüğün batıya yönelme hamlesine karşı korkunç bir baş kaldırma hareketinin alçakca taazzuv etme gayesine dayanarak, âlet edilmek istenmiştir.

İkinci Dünya Harbi'nde demokratik cephenin kat'î zaferi, bu defa Türkiye'de teessüs etme yoluna giren çok partili sistemi, bir tecrübeden çok, bir zaruret haline getirmiş gibi idi.

Çok partili düzen içine giriş, milletin asırlarca baskı altında kalmış politik fikrinden çok, politik hevesinin atâletten kurtulmasına sebep olmuştur. Yüz yıllarca içinde yaşanılan otokrasi ve sonra tek parti hâkimiyetinin tabiî sonucu olarak, siyasî hüküm ve kıymetlendirmelerine gem vurmak zorunluğunda kalmış olan halk, şu veya bu şekildeki, siyasî inançlarını, şuura dayanan bir anlayış içersinde belirtmek yolunu tutacağı yerde, sadece, senelerle bıktığı politikacılardan kurtulabilmek ve alışa geldiği insanların kanıksadığı idare tarzından sıyrılabilmek için muhalefet etmenin zevkine kendini kapıp koyuvermiştir.

Bu kitle pisikolojisinin en hat devreye vardığı günlerde idi ki, 1946 senesinin Ocak başında, Halk Partisi'nin sağ kürek kemiğinin koparılıvermesinden "Demokrat Parti" namında bir partinin kurulduğuna şahit olduk.

Kuranlar, yıllardır Halk Partisi içinde bulunmuş, Atatürk ile yakın çalışmış, isimleri aydın çevrelere yabancı olmayan kişilerdi. Yabancı değillerdi muhakkak ama, pek de makbul sayılmazlardı. Biz, Ordu gençleri olarak Celâl Bayar'ı, İsmet Paşa'ya halef oldu diye, pek sevmezdik. Esasta kendisini ne yakından tanıyorduk ne de devlet adamlığı hakkında bir fikrimiz vardı. Sevmezdik, işte o kadar... Adnan Menderes, çoğumuz için, o esnada yeni bir isimdi. Refik Koraltan hakkında kesin bir fikir yoktu ortada... Fuat Köprülü ise içlerinde profesör ve edebiyatcı olarak en çok sempati duyulabileniydi denebilir.

Bu dört silâhşör, Halk Partisi içerisinden ayrılıp İsmet Paşa'ya ilk dikilenler olmak itibariyle, cemiyet üzerinde o güne kadar bıraktıkları intiba ne olursa olsun, umumî efkârın, bir hamlede, kendilerine alâka ve takdirini toplayabilmiş kişiler olmak niteliğini kazanıverdiler. Kanında vardır Türklerin kabadayıları sevmek... Bunlar da, ne olurlarsa olsunlar, her türlü akıbeti göze alarak, nevümâ, bir baş kaldırma yoluna, bir kabadayılığa girişivermişlerdi. En azdan halka öyle görünüyorlardı. Artık makbul adamlardı denebilir.

Demokrat Parti, kurulur kurulmaz, Türkiye'de büyük halk kitlelerinin ümidi olma mazhariyetini kazanmıştır. Aslında bu parti, yukarıda belirttiğimiz toplum pisikolojisi yüzünden, çok çabuk ve kolay organize olmak imkânına kavuşmuştur. Aslında, kurulan parti, batı anlamında şuurlu, hedefli, Türkiye'nin hayrına muayyen sosyal ve ekonomik gayeleri elde edebilecek, doktriner programlı, o güne kadarki iktidarın tuttuğu esaslar dışında ortaya yeni prensipler getiren bir siyasî teşekkül değildi. Tam tersine, Türkiye'nin o güne kadar araya gelmekte devam ettiği ciddî meselelerine sürtünmeye dahi yanaşmayan, sadece ucuz ve kolay iktidar yolunu, kestirme ve çamurlu patikalardan yürüyerek araştırmaya çalışan, halkın iktidardakilerden devam eden usancından faydalanmayı, ve basit meselelerdeki halk pisikolojisinden çıkarlanmayı esas kabul eden İsmet Paşa iktidarının can düşmanlarından bir araya gelen menfaat ortaklığıydı.

Ne olursa olsun, o günkü halk da İsmet Paşa'dan bıkmıştı ya... Usanç müşterekti. O günkü halk da yokluktan şikâyetçi idi ya... Onlar halka bolluk ve refah vadediyorlardı.

Buraya kadar olanında, Türk aydınının çoğu da onlarla beraberdi. Durmuş inkılâplar bezdirmişti, aydın kafalı Atatürk'çüleri... Hız ve hareket istiyorlardı. Yarından her gelecek, bu hareketi, bu hızı getirecekmiş gibi geliyordu. İsmet Paşa'dan kurtulmak, Atatürk'e kavuşmak demek olacaktı.

Öte yandan, kafalarına yılan dolamış yobazların, sokaklara dökülerek milleti bu dolandırıcılar şirketinin etrafına toplamak üzere nasıl çalıştıklarının farkında değildi. Meğer Atatürk'ün 1930 da denediği Serbest Fırka mensuplarının kara ruh ve maksatları, birbirinden zincirleme, bu habis yaratıklara kadar aynen intikal etmiş... O zaman göremezdiniz bu mel'un yığının orta çağ hücreli beyinlerini... Demokrasi diyorlardı... Biz de demokrasi diyorduk. Herkes aynı şeyi isiyordu... Bizimki duran gemimizi yürütmek; onlarınki de gemilerini iktidar zevki ve dünya nimetleriyle doldurmak içinmiş. Hep birlikte, demokrasi ister dururmuşuz... Ne bilirsin...

TEK DERECELİ İLK SEÇİM

Nihayet, 1946 yılının 2 Temmuzunda Türk tarihinin ilk tek dereceli seçimi yapıldı: Açık oy, gizli tasnif...

Bilinen, çoğumuzun içinde yaşadığı yakın tarihimizin belli başlı olaylarını, görüşlerimi de katarak, tekrarlamam, belki vakit alır gibi görünür.

Asıl teferruatına ineceğimiz, meçhul kalmış tarihî vak'alar hakkındaki görüşlerimizi belirtmeden evvel, memleketin, sosyal, ekonomik ve siyasal nasıl bir zemin üzerine oturduğunu kısaca tekrarlamak zorunluğundayım. Çünkü, ben de 1954 den beri memleketi ihtilâle götürmeye çalışmış ve bunda vatanın sayısız menfaatlarını görmüş ve hesaplamış bir adamım. Bir memleket ihtilâle götürülürken, muharrik kuvvet, bu ihtilâli hazırlayanların heves, iktidar ve sergüzeşt arzularından alınmış ise, gelecek ihtilâl felâketten başka bir şey getirmez. Ama, ihtilâlciye, memleketteki ihtilâl evvelsi ortam, ihtilâli hazırlamak ve yapmak için gerekli fikirleri empoze etmiş bulunursa, o ihtilâli tahakkuk ettirmeye çalışmak bir memleket vazifesi olur ve önünde sonunda hedefine ulaşacak demektir. Belki gecikir, fakat, fikirler artık toplumun malı olur, dal budak salmasına kimse mâni olamaz.

İlk tek dereceli seçim, Türk demokrasi tarihinin, temizlenmesi mümkün olmayan bir yüz karasıdır. Seçim yapılırken Uskumru köyünde idim. Mem-

lakat çok parti devrine girmişti ama, yılların devam edegelen tek parti sistiminin siyasî tegallüp zihniyetini olduğu gibi muhafaza ediyordu. Millet ekseriyeti, kendini idare edenleri, ne derece değiştirmeye kararlı ise, iktidarı ellerinde tutmaktan büyük nimet sahibi olmuşlar ve olmaya azimli bulunanlar, o derece yerlerinde oturmakta inatlı görünüyorlardı.

Uskumru köyü de memleketin minyatür bir numunesi olarak ele alınabilirdi: Muhtar ve ileri gelenler Halk Partisini tutuyorlardı. Yeni gelecek idarecilerin ne getireceği belli olmazdı. Köyde alışageldikleri nizamın, daha doğrusu nizamsızlığın değişmesi, çıkarların kuruması demek olabilirdi. Köyü idare edenler, hükmetme avantajından; köylüyü sömürenler, menfaat kaynaklarından mahrum olmayı çıkarlarına uygun görmüyorlardı. Onlara göre statü devam etmeliydi.

Halkın çoğunluğu ise sistem değişsin istiyordu. Onlara göre de yeni geleceklerin ne getireceği belli olmazdı. Ama, gelecek ne getirirse getirsin, ne kötü olursa olsun, neleri değişirdi ki sanki... Neleri vardı yitirecek... Bir kuru can, can diyebilirsen!.. Bir lokma ekmek, ekmek diyebilirsen!.. O da kâh vardı, kâh yoktu... Gelecekler onu da mı alacaklardı ellerinden? Ama, ya gelecekler, vaad üstüne vaad ettikleri gibi, bolluk getirirlerse, dertlerine çare getirirlerse... Evet, evet... Onlar da biliyorlardı, denizin yoğurt tutmayacağını amaa ya tutuverirse... Umut bu... Gönüllerinde asırlar boyu umut çırası tütmemiş insanların birden umutlanıvermesi...

Bizim köylüde müşterek dertlerine birlikte çare aramak konsepti doğmamıştı. Fakat, o günlere kadar birbirine kötü gözle baktıkları da yoktu. Seçime takaddüm eden günlerde, iki taraf da birbirine ters bakmaya başlamıştı. Bir çoğu artık birbiriyle selâmlaşmaz olmuştu. İki taraftan da dostlarım vardı. Ne zaman fırsat bulsalar, birbirlerine çamur atmaktan geri kalmaz oldular.

Seçim Uskumru köyünde çekişmeli oldu. Bir taraf, halkın üzerinde, tehdit, tazyik, korku unsurlarını denedi durdu. Öbür taraf, din dedi, ekmek dedi, ucuzluk, bolluk dedi. Böylesine soytarıca bir seçim propagandasının eşine örneğine rastlanmamıştır.

Uskumru köyünde seçimi, az farkla, Demokrat Parti kazandı. Eğer seçimler dürüst, tasnifler tarafsız yapılabilseydi, Uskumru köyünde alınan neticeyi, tekmil memlekete teşmil etmek mümkündü. Fakat neticeler ilân edilince, bir de baktık ki: Halk Partisinin 395 milletvekiline karşılık, Demokrat Parti, sadece 64 sandalye kazanabilmiştir.

O günkü şartlar altmda buna da şükür etmeleri gerekirdi.

DOĞUYA BAKIŞ...

1946 senesinin Ağustos ayında Kars'daki 1 inci topçu alayına atandım. Doğudan tatsız haberler alıyorduk. İkinci Dünya Harbinin muzaffer devletleri arasına katılan Rus'ların, doğu vilâyetlerimiz hakkındaki istekleri, memlekette, haklı bir infial uyandırmış ve azimli bir mukavemet ruhunun doğmasına sebep olmuştu. Kuzey komşumuz, tarihin hiçbir devrinde, eline geçirdiği imkânlardan, Türk'lerin zararına, faydalanmak fırsatını kaçırmamıştı. Onlara göre, yeni bir fırsat doğmuştu. Almanya'yı yenmişler, Avrupa'da kendilerine karşı duracak bir muvazene kuvveti kalmamış, Amerika el'an Uzak Doğu'da Japon derdi ile meşgûl... Roosewelt'in tavizkâr politikasının nimetlerinden tam faydalanacak zaman. Hemen Deli Petro siyasetine dönüverdiler: Boğazlar... Kars... Ardahan. Sıcak denizler... O günlerde Rus'lar, Dünya siyasî dengesini bizim bölgemizde alt üst edecek arzularına erişememişlerse, batı âlemi bunu, Türkiye hükümetinin azimli politikasına ve Türk milletinin vatan sevgisine medyundur. Eğer iş, harp sonu demokratik devletlerin pısırık ve çok yakın bir geleceği dahi kıymetlendirmekten âciz tutumlarına kalsaydı Rus'ların, Avrupa'nın göbeğinden bu gün nasıl söküp atmak mümkün olamıyorsa, Doğu Akdeniz'e de yerleşmelerine mâni olamıyacaklardı.

Demir yolunun Ankara doğusuna geçmediği günlerde Anadolu'da seyahat korkunç bir sergüzeşt imiş. Bizden evvelkiler anlatır dururlar: Yaylı araba, içinde yatak... şehirden şehire... Günler aylar tutan yolculuk. Bizim devrimizde atanma sebebiyle yapılan seyahat, bir macera olmasa da, aile yıkımı idi. Devletin yolluk olarak verdiği para, hele teğmen rütbesinde olanlar için, ucu ucuna yola yeterdi. Gideceksin, ev tutacaksın... Eşyanın hepsini götürmeye para yetmez, zaten o eşyalar da pek taşınmaya değmez. Değerinin onda birine satmak en kârlı iştir. Hesap, kitap... Kara kara bir düşünce alırdı tayin olunanı...

Evde ne varsa, birkaç sandık, birkaç denk hariç, koltukçuya satıverdim. Ve ekimin 9 uncu günü, Haydarpaşa'dan kalkan Erzurum postasiyle, biri beş yaşında diğeri 49 günlük iki çocukla doğuya hareket ettik.

Ekimin 12 sinde, Erzurum istasyonuna indiğimiz zaman, lâpa lâpa kar yağıyordu.

Erzurum ana - baba günüydü. Kazan gibi kaynıyordu Erzurum. Asker... Asker... Asker...

— Konak K. dan durumu anlarım belki, dedim.

Korka korka kapısını çaldım. Bir Binbaşı idi.

— Efendim, ailemle Kars'a gidiyorum. Ciddî bir mahzur varsa ona göre tedbir almak isterim. İşittiğime göre aileler Kars'tan ayrılıyormuş. Bana tavsiye edeceğiniz bir şey var mı? dedim.

Garip garip yüzüme baktı, rahatsız edilmişcesine ayağa kalktı, arkasını bana döndü ve konuştu:

— Ben ne bileyim kardeşim, biz burada konak K. lığı yapıyoruz, Erzurum'dan doğuya atanan Sb. ailelerini, daha doğuya geçirmemek üzere bir emir almadım, nasıl istersen öyle hareket et. Dedi.

— Sağ ol. Dedim.

Rastladığım Sb. larla görüşüyorum; 9 uncu Kor. birlikleri Kars'tan çekiliyorlardı. Bunu öğrenmiştim. Fakat bizim alay çakılı idi. Ve Kars'ta kalacağı söyleniyordu. O zaman bir teğmenin gidip daha yetkili otoritelere baş vurarak bilgi alması kolay bir mesele değildi. Sonra düşündüm:

— Aileni bırak, deseler...

Kime ve nereye bırakacaktım? Hangi para ile bırakacaktım? Şu, endişe ve haber toplama gayretimi bir hayli fuzulî gördüm. Bana ne olacaksa çocuklarıma da o olsun, diyemiyordu ki insan... Bu insan denilen mahlûk da çok zaman çekilmez oluyor!..

O zaman, Erzurum ile Sarıkamış arasındaki dar hatda, dekovil, denilen bir tren çalışırdı. Tren demeye bin şahit lâzım ama, işte o devrin tek vasıtası da o trendi. Bindik vagonun birine... Vagonda bir soba yanıyordu. Küçük kızımıza bir salıncak kurduk. Bir köşeye yerleştik.

Yanımızda, sınıf arkadaşlarımdan Suat Çöteli ve eşi vardı, beraber seyahat ediyorduk. Tren memurları girip çıkıyor, sobanın kapağını açarak kılıfından soyulmuş, aleminyum bir asker matırasmda çay pişiriyorlardı.

Sarıkamış'a sardıkça yol dikleşiyordu. Yol dikleştikçe de tren yavaşlıyordu, öyle ki, pencereden bakıyorluk, birçok yolcular trenden atlıyorlar, bazı işlerini gördükten sonra, tekrar trene biniyorlardı. Bu tren cidden benim asabımı bozmuştu. Atatürk Türkiye'sinde böyle bir trenin mevcudiyetine tahammül edemiyordum.

— Hasan Kalesi, diye bağırdılar.

Bir istasyona gelmiştik. Pencereden, Çöteli ile eğildik. Kocamış bir köpek kafasını, lütfen, kaldırdı, şöyle bir baktı ve indirdi.

İki çocuk ellerinde bir şeyler satıyordu:

— Nedir o, dedik.

— Biliç dediler.

Bilmem kaç kuruş vererek iki tane aldık. Alır almaz da, Suat'la gülmeye başladık. Hiç şüphesiz, çocukların sapan taşı ile avladıkları iki karga idi.

Sabahın ilk saatlerinde Sarıkamış'a geldik.

— Aktarma, dediler.

Bu sefer geniş hat bir trene bindirdiler bizi.

Öğle vakti Kars'a ulaştık.

KARS'TA DURUM

Alaydan karşılayan arkadaşların yol göstermesiyle, bir otel odasına çocukları yerleştirdim. Etraf kar içinde idi ama harmanlar da henüz olduğu gibi duruyordu. Otel kâtibine bu harmanların ne olacağını sordum:

— Beg, dedi, daha önümüzde iki ay yazımız var. Hepsi kalkar... Sen bakma bu havaya...

Kars modern bir şehirdi. Büyük taş binaları, geniş caddeleri vardı. İşin en iyi tarafı subaylar için pavyonları vardı, Rus'lardan kalma...

Alaya gittim. Tabura gittim? Birkaç güne kadar pavyonlardan birinin boşalacağını öğrendim. Çocuklar otel odasında donuyorlardı. Salonda yanan sobanın, odalara pek faydası yoktu...

Çukur Tabya denilen yerdeki bir pavyona taşındığımız zaman, ne altta vardı, ne üstte. Beraber getirebildiğimiz bir hurç içindeki yatak bütün eşyamızı teşkil ediyordu. Haydarpaşa'dan "seyri âdi"ye verdiğimiz eşyalar geldiği zaman huzura kavuşacaktık.

Durum gerçekten ciddî idi. 9 uncu Kor. Kars'ı terk etmişti. Öyle terk etmişti ki: Bir gece içinde, Rus'ların hemen ertesi günü taarruz edeceği haber alınmış, askerî birlikler, ailelerini dahi arkada bırakarak, derhal bir geri çekilme emri almışlardı.

O zamana kadar huduttan itibaren karşılanması plânlanmış düşmanın, taarruz edeceği haber alınınca, daha müsait savunma mevzilerine çekilmek demek ki, yüksek kumandanın daha çok işine geliyordu. Bu, bir strateji değişikliği idi ama neden bu strateji, düşmanın taarruz haberi karşısında aniden bir değişikliği icap ettiriyordu Düşman, düşmandı. Zaten taarruzu beklenirdi. Bu taarruza karşı gerekli imkânlarla, nerede ve nasıl savunma yapılacağını kararlaştırmak kumanda kademesinin esas vazifesiydi. Bütün bunlar, en küçük ayrıntılarına kadar vakit ve zamanında düşünülmüş, karara bağlanmış, plânları yüksek makamlarca tasdik edilmiş, bir günde ve aniden değişmemesi lâzım gelen stratejik kararlardı. O halde neden bu çekilmeye bir panik hali verilmiş ve seyyar birlikler bir hamlede geri alınmıştı.

Bizim o zaman bu işlere aklımız ermezdi. Elbette, bunu icap ettiren mühim askerî zaruretler vardı. Hattâ bu askerî zaruretler, aileleri dahi geride bıraktırabilirdi. Bütün bunların hepsi ve hepsi, bizim için mâkul icraatlardı.

Kars'da hikâyeler dinliyorduk; hemen geçen, yakın günlerin hikâyeleri: Subay aileleri geride kalmış, kocaları askerî birliklerle geri çekilmişlerdi. Hattâ ailelerin, kocalarının arkasından, kendi paralariyle, trenle Erzurum istikametine gitmelerine, Kor. K. lığının emriyle müsaade edilmemişti. K. lık, bu şekilde aldığı tedbirlerle, sözde, mahallî halkm bir paniğe uğramasına meydan vermemek istiyordu. Ama aileler istasyondaki lojmanlara toplanmışlar ve İnzibat Sb. larını, kendi paralariyle Erzurum istikametine gitmekten men ettikleri için, taşlamışlardı. Mis gibi bir panik olmuştu. Nihayet Sb. ailelerinin batıya gidişine müsaade edilmek mecburiyetinde kalınmıştı.

Panik olmuş, olmamış, bu mühim devildi. Mühim olan; Kars'taki halkı gayet sakin, kendi işinde ve gücünde görmüştük. Şehirde panikten arta kalmış en ufak bir emare yoktu. Şehir mütevekkildi.

Bizim alayı da tam bir huzur içinde buldum. Akşama kadar gazinoda oturuluyor, kışın nasıl geçirileceği, tezeğin nereden tedarik edileceği, koyunların, keçilerin, ineklerin ne kadar süt verdiği vesaire günlük önemli konular münakaşa ve hesap edilip duruluyordu.

Bu arada her gün bir haber sızıyordu:

— Alay bu sene burada kalacak.

— Alay Erzurum'a nakledecek.

— Alay kalacak.

— Gidecek.

Bu haberler Sb. ların rahatını kaçırmıyor değildi, ama, artık tehlike geçmişti. Rus'lar beklenilen zamanda taarruz etmemekle baskın kozunu boşa oynamışlardı.

— Gelecek olsalardı, gelirlerdi. Diyordu, herkes.
— Gelecek olanın, göreceği var. Diyen de vardı.

İki ay aynı ruh haleti içinde yaşadık. Hep bekliyorduk. Her gün gelen haberler, hep birbirinin tersi idi.

Erzurum ile Kars arasındaki dar ve geniş tren hatları, askerî nakliyata tahsis edilmişti. Bizim eşyalar, bu yüzden, bir türlü gelmek bilmiyor, biz de, pide gibi tek yatakta ve yerde yatmakta devam ediyorduk. Bu meyanda eğitim de devam ediyor, Birinci Dünya Harbinden kalma, mantelli toplarla senelik atışlarımızı dahi yapmaya çalışıyorduk.

Günümüzün çok kısmı tabur gazinosunda geçiyordu. Gazino, dediğimiz büyücek bir oda idi, gücümüz, ancak, orayı ısıtmaya yetiyordu. Batarya odaları; masaları, levhaları, evrakı vesairesi ile, toz toprak içinde ve fakat buz gibi, öylece dururlardı. Gazinoda bir dosya dolabını, Amerikan barı haline getirmiştik. O zaman, Amerikan barlarının kurulması, orduda, yeni yeni, moda haline geliyordu. O günlerin arifesinde Amerika'ya kursa gidip dönen subayların ordumuza yenilik getirme hevesleri, kendini bu gibi adetlerde artık göstermeye başlamıştı. Taburca dolaba içkiler koyuyorduk. Her içen, içtiği kadarını, dolabın önündeki deftere yazıyordu. Ay başında herkesin içtiği maaşından kesiliyordu.

İkinci ayın sonlarında, eşyalarımızın geldiğini haber verdiler. Eşya olup da, geleceklerin bize kuş konduracağı yoktu ya!.. Nihayet altımız biraz yumuşayacaktı. Buna rağmen, büyük bir sevinç ile gittim. Eşyaları getirdim. Açtık, evimizde sanki bir bayram havası esiyordu. Kendimize göre rahat yattığımız ilk gecenin sabahında, alay, Erzurum'a nakletmek için emir aldı.

TEKRAR ERZURUM'A

Varımı yoğumu tüketmiş, kışlık odun vesaire için alay sandığından 100 lira borç almıştım. Erzurum'a gitmek, Kars'ta kalmak, bunlar benim için mühim şeyler değildi. Mesele, Erzurum'a gitmenin, ev tedariki bakımından felâket teşkil etmesiydi. Kars'ta bedava, büyük, geniş, rahat pavyonlar vardı. Erzurum'da ise, hele ordunun çekildiği o günlerde, bir tek oda bulmak bizim gibi meteliksizler için, günahkârların cennete gitmesi kadar muhaldi.

Tabancamı sattım. Hanımın kol saatini, tek kat sivil elbisemi, fötr şapkamı, pardesümü ve daha para edebilecek neyim varsa, hepsini, Kars'ın bitpazarına çıkardım. Verdiklerinin hepsi bana 250 lira sağladı. Artık rahattım, çocuklarımı, Erzurum'a gittiğim zaman sokakta bırakmıyacaktım.

Bu arada, Erzurum'daki arkadaşlarıma haber saldım: "Bana dört duvar çatısı örtük, sıcak bir yer bulunuz. Filân gün oradayım."

Sınıf arkadaşlarım, Selâhattin Baktıroğlu ve Müştak Kaçmaz, hemen altı ahır, olan bir oda kiralamışlar, içine bir saç soba kurmuşlar, o zaman Sb. lara verilen aylık odun istihkaklarını bir araya getirip odayı ısıtmışlar. Erzurum'a inip de çocuklarımı o sıcak odada emniyete aldığım zaman, bu sevgili arkadaşlarımın vefa ve dostluğunu ölünceye kadar unutmamaya karar verdim.

O zaman ki Erzurum, aslında, bir çamur yığınıdır. Selçuk devrinden kalma bir kaç tarihî eser, Cumhuriyet caddesi üzerindeki lokanta ve binalar, Ordunun yaptırdığı ve tasarrufundaki müessese ve binaları hariç tutar-

sak, şehir, Mahmut Makal'ın köyünün 5, bilemediniz 10 bin ile çarpımıydı. Belediyenin resmî gazetesinin o zaman yazdığına göre sokağa günde 4000 teneke insan pisliği dökülürdü.

Subaylara barakalar yaptırılmıştı. Bu barakalar, iki odah, pek mazbut olmayan, tahsisatsız, kumandan gayreti ile yaptırılmış ve bugün büyük şehirlerin etrafım çevreleyen gecekondulara benzerdi. Bundan bir tane tedarik edebilmek için Ordu veya Kolorduda mühim bir mevki sahibi olacaktınız. Veya bu mevki sahipleriyle sıkı bir yakınlığınız bulunacaktı. Barakalar boşaldıkça müracaat edenlere, kur'a ile dağıtılırdı. Fakat biz teğmenler, kur'anın çekileceği günden çok evvel, barakaya kimin gireceğini haber alırdık. Onun için ne barakaya girmeye heves ederdik ne de böyle bir müracaat yapardık. Barakaların çoğu yüksek rütbeli Sb. lara tahsis edilmişti zaten.

Evler de, aldığımız maaşa göre, ateş pahasıydı. Ve bu ateş pahasını küçük rütbeli Sb. lar, bir lokma ekmeklerinden keserek karşılarlardı.

Erzurum'da kışın çadırda oturulmaz...

Erzurum müstahkem mevkii kumandanlığının harekât şubesinde çalışıyordum. Bizim, Kars'tan gelen alay, bir ucu ile Palandöken tabyalarını tutmaya uzanmış, bir kısmı ile, Dabakhane denilen yerde, kendine kış ortasında, kışlık hazırlamaya çalışıyor, bir ucu da zimmet dolayısiyle Kars'ta bulunuyordu. Kars müstahkem mevkii topçu alayının zimmetinde bulunan ve Rus'lar tarafından, ta 1. Dünya Harbinin bitiminden evvel bırakılmış cephanelikler dolusu mantelli top mermileri, hep bizim alayın sorumluluğunda idi. Ayniyat muhasibi bunların kalem kalem hesabını tutar, muhafazasını sağlardı. Çünkü o mermiler vazgeçilmez beşbelâsı idiler...

YENİDEN TÂYİN...

Doğudaki 2. senenin sonunda, ordu topçu taburunun 1. batarya K. lığına atandım. O sene Yüzbaşı olmuştum. Taburumuz hayvan koşulu idi. Ben, hiç hayvanlı kıt'ada bulunmamıştım ama bu tayine, doğrusu, pek sevinmiştim. Hep motorlu birlikte bulunmuş ve motorla yoğrulmuş olmama rağmen hayvanlı birliği yadırgamamıştım. Çalışmamın hayvanlı kıt'adaki zevki, motorlu olandan daha fazla idi ama, 2. Dünya Harbi bitmiş, daha harp içinde hayvanlı topçu tarihe karışmıştı...

Erzurum dolayları... Batıdaki köyler — Uskumru, Tayakadın v.s., onların yanında mamure sayılırdı. İçlerindeki hayat standardının, birbirinden pek farkı yoktu. Fakat dış görünüş itibariyle, doğudakiler, bir çamur — saman — tezek yığınıdır. Bunlar da meydanda olanları... Bir de toprağın altına gömülmüşcesine yok olanları vardı. Mağara devri insanı, belki daha insana yakışır olanında yaşardı. Fakat ne iyi insanlardı onların içinde yaşayanlar... Ne görmüş geçirmiş, ne mütevekkil... Ne olgun... Ne dürüst bir gelişin çocuklarıydı onlar...

Canını veresin gelir, çünkü görürsün ki onun sana canını veresi gelmektedir. Sabırlı, tahammüllü, halinden memnun bir tutumu vardı ki, doğu köylüsünün, yüzüne baktıkça insanın kendi kendisinin yüzüne tüküresi gelir!.. Seni efendi sayar, seni baş sayar, seni baş tacı eder, sana kul köle olur... Ne senin efendin olduğunu, ne senin kursağına giren bir lokma ekmeği kendisinin verdiğini, ne senin kendisinin emeğinden geçindiğini yüzüne vurmaz... Belki, bunları düşünmez bile. Senden hiçbir istediği de yoktur. Senin, ken-

disine ettiğinden bir tek şikâyet de duymazsın...

O çamur... O gübre... O kar içinde, kendi kendine, kazınan midesiyle, becelleşir durur.

DOĞU'DA ATATÜRK ANLAYIŞI

Doğu'ya Atatürk devrimlerinin zerresini ulaştıramamıştık. Atatürk'çülük; Erzurum'un kapılarını, şehrin sokaklarında, yobazları sehpalarda sallandırmakla zorlamış, Erzurum'un aydını bizden de Atatürk'çü olmuştu, ama, köylere uğrayamamıştı Atatürk. Öyle köyler vardı ki Doğuda, Müslümanım der, Peygamberin adını bilmez. Namaz kılmak, ne demektir, işitmemiştir, ama, din softası, orada da çıkarcı yolunu, bulmuştur. Onları bile sömürmeyi becermektedir. Dinî anlayış, bölge bölge, köy köy değişir. Yalnız Atatürk hakkındaki kanaat değişmezdi. Atatürk din düşmanı, Padişah düşmanı, Halife düşmanı, ırz düşmanı ve mukaddes bilmeye alışageldikleri her şeyin düşmanıydı. Atatürk'e şeytandan çok lânet ederlerdi.

Korkunç bir propaganda; biz yıllar boyu uyurken, gafletimizden faydalanarak, en can ahcı, en hassas yerimize yönetilmiş ve tam randıman vermişti, oralarda.

Okul açmak, öğretmen göndermek, elbette bunlarda müspet gayretlerdi. Fakat, öyle derine, öylesine köklü kol atmıştı ki, iç ve dış düşmanlar; çok daha zecrî, çok daha inançlı, çok daha imanlı, bilimli tedbirlerin, hemen o günlerde alınması gerekiyordu.

Doğu, batıya nazaran, hep alıp hiç vermediğimiz bir bölgeydi. İstanbul'a uzak kalmış... Sultan Selim'in ele geçirdiği gün gibi bırakılmış kendi haline... İstanbul'a uzak kalmayan yerlere ne olmuş sanki?.. Bütün Anadolu yüzüstü!.. Ama, kaderin İstanbul'a uzak bıraktığı Doğu var ya!.. Köyü ile şehiri ile, cıbır mı cıbırdı... Ne köyünde hayır vardı, ne şehrinde... Nuh Peygamberin Ararat Dağına gemisini indirdiği devri yaşıyordu. 27 Mayıs sonrasında, memleketi tanısınlar diye, Millî Birlik Komitesi, doğuya üniversite profesörlerini gönderdi. Bir sayın profesör, raporunda şöyle yazıyordu: "Doğuda öyle yerler var, öyle aileler gördüm ki, 16 kişi kadın, erkek, tek yorgan altında, çırıl çıplak yatıyorlar" doğruydu, ama yeni farkına varıyorlardı. Ya nerede yatıyorlar zannediyordun? 14. Lui stili karyolalarda mı? Yoksa, işite geldiğin gibi, ahşap evlerin tabanına kat kat serilmiş, kar gibi beyaz, pufla gibi yün yataklarda mı?

Doğu öylesine ilkeldi. Öylesine kendi haline bırakılmıştı. Doğuyu ayrı bir rejime tâbi tutmak, memleket imkânlarını, çok özel bir anlayışla, oraya yönetmek lâzımdı. Yüz yıllar boyu, insanlıktan nasip almamış ve zavallı kitleye, hâlâ, Atatürk'ün elini uzatacağı zaman gelmemiş miydi? dersiniz.

Doğuda çok yer vardı, sekiz ay gidemezsin. Kapalı, yolu yok, izi yok. Ben, Mayıs ayında, 100 kişilik bataryamla, aşağıda güneşli bir hava varken, başı bulutlu Büyük Güneye çıkamadım. Sekiz ay ne yer, ne içer, ulaşılamıyan, oradaki insanlar? Orada da kaymakam, hâkim, jandarma K., memurlar var... Bir mektuba hasret duymazlar mı acaba? Beri yanda, Avrupa'nın kuzey memleketlerinde de, senenin her yerdeki kışı, gâvuruna sekiz aydır. İnsanları, dağ başlarını eğlenmeye, spora, ski yapmaya, dans etmeye giderler.

Tabiatla, ancak, müspet kafalı insanlar güreşebilirdi.

O zaman, memleketin şu acıklı tablosuna bakıp bakıp kan ağlardık ama, kötü bir inanç bizde de yer etmişti. Sefalet Türk'ün kardeşidir, derdik. Çünkü, bizi yetiştirenler de öyle söylüyorlardı: "Biz, İstiklâl Harbinde iken" diye başlıyorlar, çektikleri sayısız mahrumiyetlerin bilânçosunu ortaya döküveriyorlardı. Hakları vardı. Dünyaya parmak ısırtan bir harp yapmışlardı. Kahraman idiler, fedakâr idiler, koskoca bir vatan kurtarmışlardı. Sonuç belli idi, bir şey diyemezdiniz.

İstiklâl Harbini yoktan var etmişlerdi. Bizi de kendi zihniyetlerinde yetiştirmişlerdi. Türk subayı aç, sefil ve yokluk içinde muharebe edecek ve bundan muzaffer çıkacaktı. Buna mecburduk. Türk milleti, sırtında mermi taşıyacak, bir avuç buğdayı ağzına atarak dağlar tepeler ötesine aşıracaktı.

Kafamızı değiştirerek, bir türlü içinde bulunduğumuz yüzyılın ortamına uydurmaya yanaşmak işimize gelmiyordu. İşimize gelen işin kolay tarafıydı çünkü. Yakın maziden cart curt çekeceksin... İmkânları bozmaksızın statüyü muhafaza edeceksin...

Aynı yüzyılda yaşadığımızı zannederken, 1. Dünya Harbinden, 2. Dünya Harbine kadar bir devir değişmişti. 2. Dünya Harbi, gerçekte, değişmiş bir devri de ters yüz etmişti. Onunla da yetinmemişti Dünya!.. Harbi takip eden birkaç yıl içinde yeni çığırlar açmıştı kendine... 20. yüzyılın içinde, insanlık, bütün gerisine eşit, hattâ ondan da fazla, bir sıçrama yapmış, çok mesafeleri aklın almıyacağı kadar geride bırakarak, bizi olduğumuz yerde terk edip gitmişti.

Analtabilirsen anlat sen bunları bizimkilere... Artık belli oluyordu ki, bu memleketin kurtulması, ancak, bu kahramanlardan kurtulmasına bağlıydı.

SEFERBERLİK PLÂNLARI

Müstahkem mevki harekât şubesinde plânlar yapardık. Seferberlik plânları... Bilmem bir seferberlik olsaydı, o plânları tatbik edebilir miydik? Kolordudan talimat çekilir, biz de plânların üstüne yatardık. O günlerde sıtkile inanç ile üzerine yatıp günlerle hazırladığımız o plânların mahiyetini sonradan anladım: Öküz kolları teşkil ederdik. Bu öküz kollarını öyle mesafelere ikmale memur ederdik ki arabanın içine alabileceğinin iki misli yük koysanız ve bu yük sadece öküzlerin yemi olsa, yalnız öküzlere yetmezdi... O plânlar da üst makamlarca tasdik edilir gelirdi. Ve biz bu plânları 3. Dünya Harbinin tekniği içinde hazırlıyor zannederdik kendimizi...

Ordudaki subaylık hayatım 10 seneye varıyordu. Ne umut etmiştim... Neler bulmuştum. Âdeta, bezgin bir ruh taşımaya başlamıştım.

— Demek, diyordum, bu böyle imiş ve böyle akıp gidermiş. Ne sen, ne senin üstündekiler, bir tek şey ilâve etmiye, hiçbir şey değiştirmeye kadir değilmişsiniz. Oluşumuz, kaderimiz budur. Ordu böyle kalacak... Memleket böyle sürünecek... Ve sen, omuzunda rütbeler, elinde kırbaç, altında kısrak ve kızak, aralarında kasıla kasıla, bir şeymiş gibi dolaşıp duracaksın... Öküz kollariyle ikmal plânları hazırlayacaksın... Değiştirmek lâzım bu gidişi, Yüzbaşı, değiştirmek!.. Evet, bu gidiş değişmelidir ama sen kim oluyorsun?

Kafam; midesi hazımsız insanlar gibi huzursuz, rahatsız, yediğini sindiremez bir yadırgama anormalliği içinde bocalayıp duruyordu. Ezik bir ruh haleti içindeydim. Geleceğe, umudum, güvenim sarsılmıştı. Memleket bana dert, ben, o günkü halimle, memlekete çekilmez bir yük olmuştum.

Şark hizmeti bitti, batıya atanmak üzere idim. Nereye gidecektim? Beş para yoktu. Üçüncü çocuk da doğmuştu. Erzurum'da zor geçiniyordum. Batının İstanbul'u, Ankarası bize göre değildi. Şöyle, evi yiyeceği ucuz, maaşımıza göre, ücra bir yer istiyordum.

— Antalya havalisi iyidir. Dediler.

Talip oldum. Arkasından;

— Bir şeyler vermek lâzım, dediler, meselâ, bir teneke sızdırılmış sade yağ.

Cehenneme gönderseler, beni, karımı, çocuklarımı kazana koyup kaynatsalar, hepimizden bir teneke yağ sızdırmaya imkân yoktu...

— Yok, dedim. Olsa da vermem ya... Ko varsınlar beni istedikleri yere göndersinler. Allah kerim.

Benim bu cevabım Ankara'ya ulaşmadan, tayinim Balıkesir'e çıktı.

1949 yılının bir haziran günü Erzurum istasyonunu batıya terk ettim.

Balıkesir'deki 7. Uçaksavar (Uçs.) alayına Harbiye Ayniyat Muhasibi olarak katıldığım zaman, önüme dağ gibi iş yığıldı. Ortada ne hesap vardı, ne kitap... Malzeme tepeler gibi istif edilmişti. Ordu, Amerikan yardımını fiilen almaya başlamıştı. 12.7 lik tüfenk ve dört namlulu taretlerin kendileri ve yedek parçaları, binlerce kalem motorlu araç malzemesi sayılacak, tasnif edilecek, bakımlanacak ve nihayet işler halde dağıtılacaktı. Bunların ayrıca, hesapları tutulacaktı. Kafamızın ve gücümüzün yettiği kadar çalışıyorduk.

AMERİKAN YARDIMLARI

Görevin yüklediği meşguliyet, ne derece ağır olursa olsun, bir taraftan da memleketin gidiş istikametini ciddiyetle izliyorduk:

1949 ve 1950 seneleri, Amerikan devletinin, uyuşmuş politikasından silkinerek, dünyanın gerçek gidişini idrâk ettiği devre rastlar. Roosewelt'in Eurosia'yı, âdeta Rus'lara teslim eden sakîm tutumunun menfi tesirleri eski dünyada kendini yer yer göstermeye başlamıştı. Komünizmin dünya hâkimiyeti yolunda, Makyavel'in görüşüne uygun bir siyasetle her türlü vasıtayı mubah addedercesine, adım adım ilerlemeleri, Truman ve etrafmdakileri ayıltmış ve intibaha getirmiş olacak ki, 2. Dünya Harbinin bittiği günden beri, komünizmin Orta Doğuya yayılmasına, her türlü tehlikeyi göze alarak, karşı koymuş Türkiye'ye de yardım elinin uzatılmasına karar verilmişti. Büyük bir dünya harbinin iktisaden mecalsiz bıraktığı batı devletlerinde, saçılmış komünizm tohumları yeşerme alâmetleri göstermeye başlayınca Amerika, komünizmin boy atma ortamı olan genel ekonomik çöküntüyü bertaraf etmeye mâtuf gayretini göstermek zorunda kalıyordu. Batı Dünyasına önderlik etmek gibi bir iddiası olan devletin, elbette ki, yüklenmek zorunda kalacağı bazı vecibeleri bulunacaktı. Amerika'dan başka, batıda İngiltere dahil, bütün memleketler ağır bir iktisadî kriz içinde idiler. Bu çıkmazdan bir yol bulup selâmete erişebilmek, ancak, bünyeye uygun olarak alınacak ustaca tedbirlerle kabildi ve hayli zaman alıcı idi.

Bu zamanın uzaması nispetinde, komünizm, Batıya yerleşme gayesine uygun olarak, meydanı boş bulacaktı. Zamanı kısaltarak ekonomik açmazda olan memleketleri, kendi kendine yeter hale getirmek de, ancak Amerika gibi bir memleketin kesesinin ağzını, yeter derecede açmasına bağlı idi.

Rus'ların dünyayı komünizm hâkimiyeti altına sokma, Rus boyunduruğu altına alma emellerini, büyük bir gaflet içerisinde göremiyen veya görmemezliğe gelen Amerikan siyaset adamları, iddiaları çapında bir siyasi olgunluğa ve görüşe sahip olmak vasfından, çok zaman, yoksun bulunmuşlardı. Ancak gerçekler tecelli ettikten sonra, hâdiseler kafalarına dankedince harekete geçmek lüzumunu duymakla, dünya siyasetine yön verecek devlet adamlığı tutumu, birbirine tam zıt oluşlardı. Buna mukabil, âkıbetlerini dünya komünizminin tahakkukuna bağlamış olanların, her türlü siyasi çatlaklıktan, ufak tefek tedbir hatâlarından dahi ne derece geniş çapta faydalanmak yolunu bulduklarına daima şahit olmuştuk.

2. Dünya Harbinde, bir Alman zaferinin korkunç rüyasına dahi tahammül gösteremiyen Amerika'nın, Rus'ları yeterinden fazla desteklemelerinin, bir gün gelip karşılarına en azdan Nazizm cesametinde bir hareket dikeceğini hesap etmemiş veya görememiş olmaları da ayrı bir basiretsizlikti. İnsanlığın temel hürriyetlerine karşı ve dünya hâkimiyetine namzet diye, birini kayıtsız şartsız ezerken, aynı berbat yolu daha kestirmeden seçmiş bir diğerinin, dev gibi şişirilmesini, uz görüşlü devlet adamlığı ile telif etmek imkânsızdı.

Nihayet gerçek kendini gösterdikten sonra da olsa, Rus'ların hakikî mahiyeti anlaşılabilmiş, hür dünya, karşı cepheyi kurmak için gerekli ilk adımı atmıştı... Veya biz o günlerde öyle görüyorduk.

SİYASÎ DURUM

Öbür taraftan iç siyasi durum da pek iç açıcı değildi:

1946 seçimleri Demokratları, haklı olarak, bir hayli ümide düşürmüştü. Memleketin ana nabzı belli olmuştu. Tarafsız ve âdil bir seçim, neticeyi tam tersine çevirecek gibi görünüyordu. O günlerde, doğrusunu söylemek lâzım gelirse, bu neticeyi de, hemen hemen, memleket topyekûn istiyor gibiydi.

Muhalefet, propaganda faaliyetinde, direkt olarak Atatürk'ü karşısına alabilecek bir cesareti henüz kendinde göremiyordu. Hedefin, İsmet Paşa oluşu ise, umumî efkârı memnun ediyordu. Bir kısmını "mevcudun muhafazası" siyaseti bezdirmiş, bir kısmını da yılların ve bilhassa, son harp senelerinde ki yokluğun, darlığın, idaresizliğin, beceriksizliğin olumsuz etkileri usandırmıştı. Sözü kısası: Millet, İsmet Paşa'yı ve idaresini artık istemiyordu.

Halk Partisi zimamdarlarının çoğu bu gerçeği olduğu gibi görmekte gecikmemişlerdi. İktidarın elden gitmesi ihtimali dahi uykularının kaçmasına, âsaplarının bozulmasına, salim mantık ve soğukkanlı muhakeme vasıflarını kaybetmelerine kâfi geliyordu. İktidar demek, bu zümre için, hayatlarının idamesi demekti. Şahsî varlıkları, vazgeçilmez gururları, kurdukları tezgâh ve düzen, rahatları, huzurları hep bu iktidar demekti. Bir elden giderse, "bulanık sudan çıkmış balığa" döneceklerdi.

Halk Partisinde bu düşünceler panik havasının doğmasına sebep olmuş ve mevcut şartlar altında iktidarda kalabilmek veya partilerinin umdelerine uygun şekilden az zarar getirecek hal tarzını bulup tatbik etmek yerine, en berbat, en sakîm, en kendilerine yakışmaz, tarihleriyle taban tabana zıt bir siyaset girdabına düşmekten kendilerini kurtaramamışlardı.

O zaman, Atatürk devrimlerinin hızını kaybetmesi, olduğu yerde durması karşısında, içinde bulunulan sistem ve idareye güvenini yitirmeye yüz tutmuş Atatürk'çüler, bir de devrimlerden ters yönde geriye gidiş zihniyet ve

fiiliyatına şahit olmaya başlayınca, neyi ve kimi tutacağını şaşırmış ve hayret dolu bir duruma düşmüşlerdi. Türkiye semalarında, gürül gürül kendi öz dilimizle okunan ezanın yeniden Arapçaya çevrilmesi, geriye gidiş hareketinin ilk ifadesi olarak, Atatürk'çülerin bünyesini kökünden sarsmıştı.

Muhalefeti temsil edenler ise, istikbalin verdiği ümidin şevkından hız alarak, Evliya Çelebi gibi memleketi dolaşıyorlar, bitmez tükenmez vaatlerini tekrarlayıp duruyorlardı. Propagandalarının sıklet merkezini din konusu teşkil ediyordu. Bu tutumları, Atatürk'ün çanlarına ot tıkadığı yobaz zümreyi de etraflarına topluyor, halkın mukaddes duygularıyla alay edercesine ve fakat ustalıkla, yılan gibi kafasına ve ruhuna sokulma usulünü buluyorlardı.

HALK PARTİSİ'NİN DURUMU

İşin en berbat tarafı; Halk Partisinin, muhalefetin bu yoldaki muvaffakıyetini gördükçe, aynı yolda, karşısındakilerle rekabet edercesine, yürümeye kalkışmasıydı: Mademki, kabul edilen rejim sisteminde halkın oyu'nun çoğunluğunu elde etmek şarttı ve mademki halk, Atatürk'çülüğün ruhu olan lâisizmin vazettiği prensiplerden fedakârlık yapılmasını, yobaza meydanın boş bırakılmasını, memleketin yeniden orta çağın teolojik zifirî cehennemine sürüklenmesini istemekteydi ve oy'unu ancak böyle bir yol tutanlara verecekti, o halde, yapılacak iş açıktı: Halkın arzusu istikametinde bir siyasi rota tutarak geri ve korkunç zihniyete uygun bir aktivite içinde iktidarda kalmanın çareleri aranmalıydı. Halk Partisi yöneticileri durumu böyle muhakeme etmişlerdi. Yeni rejimin ortaya çıkardığı verilere dayanan bu mantıkî muhakemenin dışında bir hareket tarzı tutmayı, iktidarı elden kaçırma korkusuyla, akıllarına getirmek istememişlerdi.

Bu muhakemenin, sürüklediği neticeye uygun şekilde de, tam olarak hareket edememişlerdi. Bu parti, ne de olsa, Atatürk'ün kurduğu bir parti idi. Atatürk inkılâplarının Türkiye'de yıllar boyu icracısı ve o inkılâpları fikren savunmuş memleket aydınlarını çevresi içinde toplamış olmanın tertemiz tarihî gururunu taşıyordu. Birdenbire kendini inkâr edercesine, son siyasi rejim nev'inin zorladığı durum muhakemesi icaplarına kendini bırakıvermesine, hemen olmuş bitmiş nazarıyla bakılamazdı.

Partinin içinde, iktidar hummasının yüksek ateşi ile aklını oynatmayan Atatürk'ün prensip ve inkılâplarının, Türkiye'nin Batı uygarlık düzeyine ulaşması için gerekli tek çıkar yol olduğuna inanmış, hamiyetli memleket evlâtları o gün de mevcuttu. Tutulacak yol, her ne kadar günün siyaseti icabı takip edilmesi lâzım biricik yol gibi gözüküyorsa da, bu aydın kişiler, her ne bahasına olursa olsun, inkılâplardan tâviz vermeye yanaşmıyorlardı.

Halk Partisinin, memlekette, ayrıca, tanınmış bir de parti hüviyeti vardı. Halk, partiyi, Atatürk'ün partisi olarak biliyordu. Onlara göre, dine karşı alınmış tedbirler, içinde bulunulan pahalılık, idare mekanizmasının halktan ayrı bir unsurmuş gibi apayrı bir tutum içerisinde bulunması, halkın hizmetinde bulunması gerekli teşkilâtın, tam tersine, bir zihniyet içinde, halkı kendine hizmetkâr addetmesi, velhasıl olumsuz karşıladığı her türlü tutum ve icraatın bu parti tarafından yapılmış olduğu kanaati iyice yerleşmişti. Bu kanaatin bir hamlede sökülüp atılması kolay ve çabuk olacak bir mesele değildi. Beri taraftan, Halk Partisi için saydığımız durumların tam

aksi, avantaj olarak, muhalefeti teşkil edenlerin lehine kendini göstermekte idi.

Yıllarca Halk Partisi içinde çalışarak memlekete tatbik ettiği iyi veya kötü icraatın bir kısmının sorumluluğunu taşıma durumunda olanlar, geçmişin bir gram yükünü sırtlamaya niyetli olmadıkları gibi, tam bir yüzsüzlük ve pişkinlik utanmazlığı içinde, dünkü sakîm tutumlarının en küçük zerresini dahi kendilerine maletmez görünmesini pekâlâ beceriyorlardı.

Bu sorumsuz kişiler, kendilerini memleketin hiçbir ciddî menfaati ile bağlantılı saymıyorlardı. Onların sloganlarında, kendilerinin getirmeyi vaadettikleri mesut geleceğin gerisindeki her devir korkunçtu.

— 30 senedir diyorlardı, memleketin bu durumda kalmasına hep Halk Partisi ve İsmet Paşa sebep olmuştur.

30 sene içerisinde, yıkılmış bir imparatorluğun bataklık zemini üzerine ileri bir Türkiye'nin temellerinin atıldığını görmemezlikten gelirlerdi. 30 sene içerisinde onlar için bir Atatürk devri de yoktu. Atatürk'ü açıkça ağızlarına almazlardı ama, geçmişi karanlık göstermekten ve bu karanlık geçmiş, içerisine Atatürk devrini de, zımnen, sokmaktan kaçınmazlardı.

Ana hatları itibariyle yukarıda ortaya koymağa çalıştığımız bir siyasi gidişin sonunda, Türkiye'nin yarınından parlak günler ümit etmek fazla iyimserlik olurdu. Manzarayı ibretle seyrederken sızlanıp duruyorduk.

Mevcut iktidar, her haliyle çürümüş ve kokmuş bir manzara gösterirken, namzet iktidar, Türkiye'nin bütün ümitlerini kapkaranlık bir inanış tarzının derinliklerine gömmeye hazırlanıyordu.

Bu meyanda bir kısım münevver de şöyle düşünüyordu: Ya bu adamlar ,iktidarı ele geçirince, Türkiye'nin meselelerine inmeyi becerirler, inkılâpları durduğu yerden, büyük bir hız ile, ileri götürürler ve Türkiye çok partili demokratik bir sistemin berraklığı içerisinde milletçe dertlerine çare bulunan ve aynı açıklık içerisinde bu çarelerin tatbik edildiği bir memleket haline geliverirse... Mevcut idareden aradıklarının bir tekini göremeyince, az da olsa, gelecek bir değişikliğe umut bağlamak, psikolojik bir zaruretti.

Erzurum'da iken, subayların, Amerika'da açılan kurslara katılabilmesi için yapılan İngilizce imtihanına, ben de girmiştim. İmtihanı kazanmış olmam dolayısiyle, beni Uçs. Okuluna tercüman olarak tâyin ettiler.

Orduda eskiden beri, her sınıfın bir meslek ve atış veya tatbikat okulu mevcuttu. 1950 ye takaddüm eden senelerde bu meslek okulları Amerikan öğretim sistemine göre organizasyona tâbi tutulmuş, her sınıf modern tesisleri ihtiva eden birer meslek okuluna kavuşmuş bulunuyordu.

Amerika'nın dünya siyasi akımında gerçek görüşe kavuşmasının ilk tatbikî neticesi olarak Türk Ordusunu modernize etme gayretlerinin randımanı ümidin üzerindeki seviyeye ulaşmış görünüyordu. Amerika'lılara haddinden fazla verilen salâhiyet ve Türk Ordusu kaynaklarını, münhasıran, Amerikaya bağlayan teslimiyet istisna edilirse, bu öğretim sisteminin, muvaffakıyetle tatbik edildiğini kabul etmek lâzımdır.

YENİ ÖDEVİM

1950 senesi başında Uçaksavar Okuluna katıldım.

Öğretim ve yönetim, hemen hemen, tamamen denilecek derecede, Amerikan misyonunun elinde bulunuyordu. Okulda, her haliyle muntazam, prog-

ramlı, metodlu, hummalı bir çalışma nizamı kurulmuştu.

İlk katıldığım gün, sınıf arkadaşım, Yzb. Orhan Kabibay'ı kucaklamıştım. Beraber geçen çocukluk ve gençlik çağımızın devamı boyunca, birbirimize karşı daima köklü bir sevgi ve saygı duyduğumuz bu arkadaşımla Topçu Okulundan sonra ilk karşılaşmamız Erzurum'da vukubulmuştu. Orada iken Lâleli'deki bir Uçs. Bt. sına kumanda etmekte olan Kabibay, yolu üzerinde bulunan Kars Kapı'daki, bizim tabura bazı akşamlar uğrar, dertleşirdik. Uçs. Okulunda, tercümanların toplandığı yayın ve teksir grubuna Kabibay bakıyordu. Bir müddet karşılıklı olarak çalışmak nasip oldu. Sonra hafif Uçs. grubuna verildim.

Okula, o zaman rütbe ve kıdeme bakılmaksızın, Uçs. sınıfının sb. ları, toplanmış bulunuyordu. Bu arada, Topçu Okulundan çıktıkları zaman Uçs. sınıfına ayrılmış ve yıllar boyunca bu sınıfın avantajının üzerine yatarak ellerine geçirdikleri imkânı kimseye kaptırmamak üzere âdeta bir şirket halinde çalışan, eski bir Uçs. cı sb., zümresi de, el'an, grup başkanlıklarında postu sermiş oturuyorlardı.

İçinde bulunduğumuz günlerin en hararetli rekabeti, Amerika'ya kursa gitmek meselesi üzerinde cereyan ediyordu. Okuldaki Amerikalıların, bu kurslara gidecek sb. ları seçmek ve okulda öğretmen olarak istihdam etmek bakımından hudutsuz yetkileri vardı. Amerika'ya gitmenin sb. lara sağladığı maddî imkân yanında, sınıfı içerisinde ihtisas sahibi olmak gibi bir avantaj sağladığı da muhakkaktı.

Okulun verdiği diğer bir imkân da, o zaman ve bilâhara, açılan kurslara, hemen bütün Uçs. sınıfına mensup sb. ların gelmesi ve bu suretle okuldaki vazifeli sb. ların geniş bir muhit yapabilmesiydi. Memleketin dört bucağından gelen arkadaşlarla yapılan temaslar neticesinde, âdeta, her köşenin nabzını devamlı olarak elde bulundurmak mümkün oluyordu.

Bu esnada, iç siyasi olaylar süratli bir inkişaf yolu tutturmuş bulunuyordu:

İktidarla muhalefet arasındaki münasebet tam bir husumet havasına bürünmüştü. Muhalefetin Türkiye içerisindeki propaganda faaliyeti, hem hızlı bir seyir takip ediyor, hem de muvaffakıyeti azımsanmıyacak derecede büyük oluyordu.

SEÇİM KANUNU DEĞİŞİYOR

Bir zamanların, geçtiği her yerde halkın kendisine alkış tutmasına alışmış bulunan İsmet Paşa'sı, Büyük Millet Meclisine arka kapıdan girecek derecede milletin gözünden düşmüş bulunuyordu. Muhalefet de halkın kendini bu derece desteklemesinden cür'et alarak, iktidar üzerindeki baskısını artırıyor, iktidarı ele geçirme çarelerini araştırıyordu. Bunun ilk şartı, mevcut Seçim Kanununu değiştirmekti ki, yaptıkları mücadele sonunda, şubat 1950 ortalarında, 5545 sayılı Seçim Kanununu Meclisten geçirmeye muvaffak oldular. Eski Seçim Kanununun açık oy, gizli tasnif esası yerine, gizli oy ve açık tasnif prensipini, yeni kanun kabul ediyordu.

Filhakika, bu kanunun çıkışı ve muhalefete tam olmasa bile, geniş denecek derecede tanınan hakların kabul edilmesinde, o zaman Halk Partisini idare edenlerin büyük rolü olduğunu kabul etmek zorundayız.

Demokratik sistemin memlekete uygulanması prensip olarak kabul edilince, bu sistemin gelişinin tabiî neticesi olan şartları eksiksiz olarak yerine

getirmekteki tereddüt veya direnme, hemen nizam dengesizliğinin ihtilâtlarını meydana çıkarmakta ciddî birer âmil teşkil eder. Halk Partisinde ise böyle bir direnme görülmüyorsa da, tereddütlerin devam ettiği kniâr edilemezdi.

Bir taraftan da, Halk Partisi, hiç olmazsa, kendilerine az çok ekseriyeti sağlayacak bir neticenin tecelli edeceğine inançlı idiler. Bunda, halk psikolojisini takdir edememiş, görememiş, görse de gerçeği ifade etmek yerine daima efendilerinin istediği konuşmayı itiyat haline getirmiş idare adamlarının, memleket siyasî ortamım iktidar lehine güllük gülistanlık göstermek gayretlerini de küçümsememek lâzımdır.

O devirde:

— İşte İstanbul, Paşam.

Diyen idare âmirlerine, her yerde bol bol rastlamak mümkündü.

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARDA

14 Mayıs 1950 tarihi, Türkiye'nin siyasi hayatında çok mühim dönüm noktalarından birini teşkil eder.

Memleketin tarihinde ilk defa tarafsız, dürüst ve tek dereceli bir seçim ile iktidar değiştirilmişti.

Türkiye, politik ve ekonomik bünyesi itibariyle devamlı, kudretli ve güçlü bir iktidara muhtaç olagelmiştir. Her iktidar, devamlılığını ve gücünü halka dayanmasından alır. Kolunu, halkın derinliğine uzatması nispetinde devamlılık vasfını, halkın iktidardakileri desteklemesi nispetinde gücünü ve otoritesini temin etmek imkânını bulur.

Bu tarihte, iktidarı ele alan Demokrat Parti, gerek devamlılık ve gerek güç kazanma bakımından, Türk halkı çoğunluğunun tam bir desteğine mazhar olmuş ve halkın desteği ile iktidara gelmiş ilk siyasi teşekkül olarak Türk siyasi tarihine geçmiş bulunmaktaydı. O halde, Atatürk devri istisna edilirse, Türkiye'nin siyasi mukadderatının ters tâlihi, ilk defa, olumlu bir çığıra erişmişti, denebilir. Çünkü, Türkiye beklemektedir. Çözülecek sonsuz meseleleri vardır.

Gelen iktidar, bu meseleleri çözmek için, her yönden kifayetli bir görünüş halindedir. Beynelmilel ortam da iktidarın talihine, ayrıca, ilâve şanslar getirmekteydi. Bütün bu müspet alâmetler, Türkiye'cilerin, istikbal için, tatlı ümitler beslemelerine hak verdirici mahiyetteydi.

Türkiye'nin her meselesini, kendine, sırasına göre dert veya sevinç mevzuu yapmayı şiar edinmiş olanların, manzaranın mehabeti karşısında sevinç-ten ümit yaşları dökmemelerine imkân var mıydı?

Batı tipi bir demokrasiye ne kadar çabuk kavuşuvermiştik? Klâsik demokrasi ve anlayışını batıya yerleştirmek için insanlar, yüzyıllar boyu mücadele etmişler, kan dökmüşlerdi, Bizim de demokratik mücadelemizin tarihi 1839 Tanzimatından itibaren başlamıştı, denebilir ama, o zamandan Atatürk'e kadar, kendimizi bir arpa boyu yol almış addedebilir miydik? Görünüşte, şu son dört - beş sene zarfında, âlemin yüzyıllar boyuna uzanan mesafesini, bir hamlede katedivermiştik. Bilmem buna, Türk mucizesi mi? demek lâzımdı. Ne denirse densin, eser ortadaydı. Türkiye yeni, yepyeni vaitkâr ufuklara doğru, demokratik bir düzen içerisinde, rotasını çizmek hazırlığındaydı.

1950 senesinin 14 Mayısı ile Türkiye'nin eline, tasavvur dahi edemiyeceği, imkânlar geçmiş oluyordu. Halk Partisi idaresinden 50 tona yakın bir altın rezervi devralınıyordu. Orta Doğudaki, ananevî Rus politikasının hortlamasından uyanarak tuttuğu sakîm siyaset yolunu terkeden Amerika, Truman doktrini ile, Rusya'ya Akdeniz kapılarını kapamak, Orta Doğuyu kızıl felâketten korumak üzere kımıldamaya başlamıştı. Marshal programının tatbikatından, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına çokça yardımlar sağlamak imkânı belirmişti. Milyarlar, milyarlar akacaktı. Milletin benzine kan gelecekti...

İktisadî hürriyetine sahip olmıyan ferdin, siyasî hürriyete erişemiyeceği, artık ezberlenmiş gerçeklerdendi. O halde, ferdî şeref ve haysiyete herşeyden önce kıymet veren klâsik demokrasi anlayışının, en güzel ve rahat tatbikatını, Türkiye'de, yakın bir gelecekte görmenin de ümit ve huzuru içinde olmamak için sebep yoktu. Bütün bu ekonomik imkânları, üretim kaynaklarına yöneltip millî geliri zirveleştirdin mi, fert, kendi kesesine, kendi sahip oluverecek, mütegallibenin elinde, kazınan midesi yüzünden, siyasî oyuncak olmaktan kurtulacak, siyasî inançlarına kendisi hükmedebilecekti.

14 Mayıs seçimlerinde sonuç, 21 Temmuz 1946 seçimlerindekinin tam aksine tecelli etmiş, Büyük Millet Meclisinde, DP 408, CHP 69 sandalye elde etmişlerdi.

Manzaranın, dış görünüş itibariyle, tam bir iç açıcılık ve ümit vericilik göstermesine rağmen, yine bir kısım aydınların kafasında bütün şüpheler çözülüvermiş de değildi. Bunlara göre; bir memleketin kalkınması için mevcut olması gereken maddî ve mânevî bir çok imkânların yanı sıra ve hattâ başında, iktidarı ele geçirmiş kadronun içerisinde, gerçek liderlik vasıflarını kişiliğine mallandırmış, insanların bulunması gelmekteydi. Siyasî tarihin derinlikleri kurcalandığı zaman, milletler hangi düzenle, hangi rejimle idare edilirlerse edilsinler, başlarında ehil devlet adamları bulunmadığı müddetce, âkıbetlerinin daima hüsran ile bittiği veya içinden çıkılmaz bâdirelere sürüklendikleri, görülüyordu. Temel ümitlerin tükendiği anlarda dahi, milletlerin başına geçen lider kişilerin onları nasıl selâmete ulaştırdığı da bir gerçekti. Bu, her devirde böyle olagelmişti. Değişmez bir içtimaî kanundu.

Türkiye iktidarını ele geçiren DP siyasî kadrosunun, kendisinden beklenen ehliyete sahip olup olmadığını, ancak, devlet idaresindeki icraatı, dolayısiyle zaman gösterecekti. Peşin hükümlerden kaçınılmalıydı.

Evet, evde; un, şeker, yağ vardı, ama, eğer aşçı helva pişirmesini bilmiyorsa neye yarardı...

AMERİKA YOLUNDA

Uçs. Okulunda 7 ay kadar süren bir tercümanlık devresinden sonra, Amerika'ya gönderilmek sırası bana da gelmişti. 1 Temmuz 1950 tarihinde memleketi terkettim.

İlk defa vatan dışına çıkan her insandaki ruh haleti bende de vardı. Memleketimi bir çok yönleriyle bilen ve tanıyan bir adamdım. Gittiğim, gördüğüm her yerde; insanların hayat seviyesinden, tarihî eserlere kadar, en küçük şeyleri kendi memleketimle mukayese ediyor, bir hükme varmaya çalışıyordum. Ben de herkes gibi vatanımın batıdan geri olduğunu, el-

bette ki, biliyordum. Fakat batı mesut bir istikbale doğru koşarken, bizim yüzyıllarca ters yönde yürüdüğümüzü gözlerimle gördüğüm zaman, Atatürk'ün huzurunda şükranla eğilmenin, her Türk'ün minnet borcu olduğuna, tekrar tekrar iman etmişimdir.

Batı nasıl o günkü seviyesine ulaşabilmişti? Hangi prensip ve metodları uygulamıştı ki, aramızdaki mesafe bu derece açılmıştı? Onlara ulaşabilmek için ne yapmalıydık?

Mesele, bana göre, göründüğü kadar muğlâk değildi. Aynı düzeye ulaşabilmemizin çaresi; aynı prensip ve metodları, kendi sosyal ve ekonomik bünyemizin özelliklerine göre büyük bir hızla uygulamaktan ibaretti. İş, bu prensip ve metodları bulup meydana çıkarabilmekte idi.

İlk defa yurt dışına çıktığım o tarihten itibaren, batının bir çok memleketlerinde yaptığım araştırma bana şu gerçeği öğretmiştir:

Batı bugünkü seviyeye ulaşabilmek için, Atatürk'ün Türk Milletine gösterdiği prensipleri, yıllarla evvel kabullenmiş ve aynı metodları tatbik etmişti. Batıda dün ve bugün uygulanmakta olan ana prensip ve metodlarla, Atatürk'ün ilkeleri arasında çok yakın bir ayniyet bulunduğu günden güne daha iyi anlaşılmaktadır. Batıda, asırlarca devam eden fikrî çalışmalar ve sosyal ve ekonomik strüktür gelişmeleri mahsulü olarak ortaya konan, benimsenen ve tatbik edilen bir çok doktrinlerin, 20. yüzyıl sonlarına yaklaştıkça, kendini gösteren ekonomik ve sosyal zorlamalar karşısında, Atatürk'çülüğün esaslarına uygun değişmelere tâbi tutulduğu inkâr edilemez bir gerçektir.

Kemalizm'i benimseme iddiamızın yanında, Atatürk'çülüğün fikriyatçısı olabilme gibi, ilim otoritelerinin yetki hudutlarını aşmak cüretinde bulunacak değiliz. Sadece şu kadarını ifade ile iktifa edeceğiz ki:

Bugün batı, ibretle seyir ve gıpta ettiğimiz seviyesinden bize kuşbakışı sırıtıyorsa, bunu, Atatürk'çülüğün; akılcılık, halkçılık, devrimcilik, barışçılık ve milliyetçilik temel ilkeleriyle bu ilkelerin tatbikatının tabiî bir neticesi olarak meydana çıkan devletçilik (sırasında karma) sistemini ve ilkelerin ruhundan doğan lâisizm metodunu kusursuz olarak uygulamasına medyundur.

VATANA DÖNÜŞ

1951 senesinin Ocak ayında memlekete döndüm.

Uçs. Okulundaki sıcak arkadaşlık muhitine, yeniden kavuşmuş olmanın huzurunu duymaya vakit kalmadan, yine iç memleket meselelerinin muhasebesine gömülüverdik:

Amerika'da bulunduğum zamanda, yurttan aldığım haberler pek iç açıcı değildi. Aradan geçen zaman zarfında, 14 Mayıs 1950 de doğan ümitlerin bir tekinin dahi, taahakkuk etme yoluna gireceğine dair en küçük bir emareye rastlanamamış olması, çevremizde şüphe ve donukluk yaratıyordu. Hattâ, bu şüphe ve inkisarı, endişe derecesine ulaştıran sebepler ortada duruyor, birbirini kovalıyordu. Çok partili sistemin bizdeki sakîm anlaşılışı; Atatürk ilke ve devrimlerini, iktidar nimetlerinden çıkarlanma bahasına, birer tâviz metaı olarak kullanmaya kadar varan ve tahammül hudutlarını aşan bir davranışlar silsilesi halini alınca, takip edilen bu yolun sonunda varılacak hedefin ne olduğunu, daha ilk yılın muhasebesi, açıkça ortaya koyuyordu.

İktidar ile muhalefet arasındaki münasebet; her iki taraf da Türkiye'nin menfaatlerini bertaraf ederek, her meselede sadece kendi partilerinin çıkarını ön plâna almaları yüzünden, olgunluk ifade etmeyen, bayağı bir politika çerçevesi dışına çıkamıyordu.

DP politikasının temelini, halka hoş görünmek esasma dayamıştı. Halbuki, Türkiye'nin problemleri, günlük politika ile çözülecek neviden değildi. Uzun vâdeli, köklü çözüm metodları uygulanırken ise, "halka rağmen, halk için" düsturunu tatbik etmek kaçınılmaz bir zaruretti. Günün iktidarı, ilk günlerinden itibaren, mutlu bir Türkiye yaratmak vazifesine yönelememiş, sadece iktidarına devam etmek ihtirasiyle, bünyesini enfekte etmeye koyulmuştu.

Adnan Menderes idaresinin, "devri sabık yaratmama,, prensibine rağmen, sekiz aylık icraatın mihverini sabık iktidarın mütemadî tenkidi ve millet gözünde kötülenmesi teşkil ediyordu. Bu kötüleme propagandasında, Atatürk devrinin aradan çıkarılmasına lüzum dahi duyulmamakta idi.

Atatürk'ün 15 senesi, rejim bakımından mütaalâa edildiği zaman, dikta sisteminden demokratik idare tarzına geçiş için, bütün unsurlariyle kurulmuş ve çok iyi plânlanmış bir transisyon devriydi. Bunun böyle olduğunu, bugün, ilim otoriteleri aynen kabul etmiş bulunmaktadır:

"Tanınmış Fransız hukukçularından M. Duverger'e göre, Yakın Doğu memleketleri içersinde bunda muvaffak olmuş, bu bakımdan hedefine ulaşmış ve feodal bir monarşiyi Batı anlamında demokrasiye çevirmiş olan yegâne memleket 1923 - 1950 arası Atatürk Türkiyesi olmuştur ve Atatürk bunu Marksis ve sosyalist ihtilâl metodlarına ve doktrinine yer vermeden ve sadece 1789 Fransız İhtilâlinin anladığı mânada liberal siyasî bir rejimi ihdas gayesine dayanan bir diktatorya (Eğer buna diktatorya demek mümkünse) rejimi ile, daha başka bir deyimle, batı anlamındaki bir demokrasiye geçiş safhasının hazırlayıcısı olan bir diktatorya rejimi ile yapmıştır." (1)

Atatürk ilkelerinin ve inkılâplarının yarattığı memleket ortada dursun... 1920 Türkiye'sini, şöyle bir gözünün önüne getirerek mukayese etme... Geçmişin her gününe küfür et...; ilim otoritelerinin O'nun hakkındaki hükümlerinde kulaklarını tıka... Duymamazlığa gel ve inkâr et...; Ama, O'nun getirdiği demokrasiyi mallan, keyfinin istediği istikamette kullan... Sonra daa, inkılâpları pazara çıkarılsın, sen, tezgâhtarlık etmeye kalk... Siyasî ihtirasın insanları kör edercesine sapıklığa sürüklediği görülmemiş vâkıalardan değildi, ama, bu derece nankörlüğün adına da, politika fahişeliği, denirdi.

SENELER GEÇİYOR

Günler birbirini kovaladıkça, memleket aydınlarının beklediği uyanış ve doğru yola giriş için, gerekli faaliyetin en küçük bir nişânesine rastlanmıyordu. Huzursuzluk artıyor, başı boşluk, sarhoşluk derecesine varan bir muvazenesizlik, her tarafta bir düzensizlik, devlet otoritesinden müsamahayı, demokrasinin tabiî bir icabı telâkki eden ters bir zihniyet, her geçen gün, yayılma sahasını bir miktar daha genişletip duruyordu.

---

(1) BAK: Anayasa Hukuku. Sh. 89. Prof. Dr. İlhan ARSEL.

Bu arada, Halk Partisi idaresinden devren alınan imkânlarla, dışarıdan yönelen dış yardımların, uzun yıllardan beri devam edegelen iktisadî tazyiki hafiflettiği bir vâkıadır. Ama, sütün kaymağının, yine, iktidara yakın lüpçü çevrelerce yenmeye başlandığı, Türkiye'nin her devrinde kendine aslan payını ayırmakta ölçüsüz derecede sahibi, vurguncu bir zümrenin, geniş mikyasta, faaliyetinin arttığı, arttıkça da göbeklerinin ve ceplerinin şiştiği, ayrı bir vâkıadır.

Halk da, bu mirasyedilerin artıklarından çöplendikçe, kendini eskiye nazaran, daha mesut addetme yeterliği ile avunur bir ruh haletine bürümeye başlamıştı. Gerçekte dertler, yine, ortada olduğu gibi durmaktaydı. Türkiye'nin en bellibaşlı derdi; tarihinin hiçbir devrinde görmediği dış yardımların verdiği imkândan, biran evvel faydalanarak hızlı ve köklü bir kalkınma ortamına girmekti. Bunun için, Türkiye, sağladığı maddî imkânları millete ulaştırıcı radikal reformlara girişmek ve kendi kendine yeter bir ekonomik nizama erişmek zorunluğunda idi.

1954 sonbaharına kadar, Türkiye'de iç politika, her gün biraz daha soysuzlaşan bir tempo ile zifir gibi bir partizanlık ortamına ulaşır:

Ocak ve bucak başkanları saltanatı... İdarî mekanizmanın iktidar menfaatine göre, esaslı bir surette âyar edilmesi... Basının "resmî ilân,, âleti ile iktidarı destekleme unsuru haline getirilme gayreti.... Adlî teşkilâtın, iktidar lehine işlemez elemanlarının değiştirilmesi veya baskı altında tutulması... Hulâsa, demokratik bir devlet idaresiyle hiçbir suretle telif edilemiyecek bir icraat manzumesi içine girildi ki, dönüşü olmıyan bu yolun sonu, günün iktidarını, artık mukadder âkıbetine doğru götürecekti.

21 Mayıs 1954 de yapılan seçimlerin sonunda DP'nin daha çok bir ekseriyet elde etmesi, günden güne yerleşmekte olan "çoğunluğun her istediğini yapabileceği" inancını iyice kuvvetlendirmişti. DP'lilere göre güdüm, iktidara tam olarak yerleşebilmek için, mükemmel âyarlanmış demekti. Seçimlerin sonucu işte meydanda idi. Halk Partisinin, yargı organı hiçe sayılarak, Meclisin ekseriyet kararıyle malları müsadere ediliyor, muhalif basın susturulmak üzere basın hürriyetini tahdit edici kanunlar hazırlanıyor, Atatürk'ün gün geçmeden heykellerine saldırılıyor, bütün bunların sonunda, daha büyük bir çoğunlukla Meclise gelmek, iktidar koltuğuna kurşun gibi yerleşmek pekâlâ mümkün olabiliyordu. O halde DP doğru yolda idi... Halk böyle istiyordu. Onlar da halkın istediği gibi hareket ediyorlar, yerleştikçe yerleşiyorlardı.

Aydın zümre ve basın ise, gidişin selâmet yönünde olmadığını gördükçe, muhalefetini arttırıyor, iktidar da, bu muhalefeti evvelâ sindirmek sonra süngerlemek için Meclisteki çoğunluğunu kullanma çabasına başvuruyor ve böylece koltukta rakîpsiz kalma gayreti içinde bocalayıp duruyordu.

Memleket sathında ve millet derinliğinde en teşkilâtlı muhalefet olan Halk Partisine gelince: Bu partinin kabul etmek lâzımdır ki, başındaki şefi ve kadrosiyle devlet idaresinde tecrübeye dayanan bir olgunluğu vardı. Millî Mücadelenin başlangıcından beri Türkiye'yi idare eden tek siyasî organizasyon oluşun kazandırdığı tecrübî imkânlar inkâr edilemezdi. Ancak, CHP'nin 1950 senesine kadar hiç tecrübe etmediği tek husus, nasıl muhalefet edileceği idi. Onun içindir ki, iktidarın birdenbire devredilmesi, partinin muhtelif mahfillerinde, neticesi hemen hemen aynı noktaya varan tesirler meydana getirmişti:

Kimileri; yılların verdiği ikbal cakası alışkanlığından oluverince, ilk plânda, şaşkınlık, sonra kırgınlık ve nihayet kızgınlık duymaya başladılar.

Kimileri; yıllarca kursaklarını şişirdikleri arpalıklardan kışkışlanıverince, evvelâ arpacı kumrusu gibi düşündüler, tasalandılar, sonra da hırslarından birer muhalefet kartalı kesiliverdiler.

Diğerleri - ki partinin iktidarda tutunabilme gayretleri arasında, Atatürk'ün açtığı çığırdan yan çizme ve prensiplerini "rötüşlama,, metodlarının tatbik edilmesinden küskün olanlardı - istikbalin getireceklerini acı acı kıymetlendirdikçe, memleket için olan üzüntülerini içlerine çöktürmüşler, ovum ovum ovunmuşlardır. Bunlar da, vakıa, hiddetlendi ama, hiddetleri iktidarı kaçırmaktan çok, Atatürk partisinin Atatürk'çe düşünme tarzını, iktidar koltuğu satın almak için ücret olarak kullanmaya kalkan kendi partilerinin çıkarcılarına karşı idi.

Hepsi kızdı. Öyle kızdılar ki, bu kızgınlıkla başladıkları demokratik muhalefet; nihayet kızgın kafaların ölçüsüz, plânsız, hedefsiz - yahut, sadece, yeniden iktidarı sağlamaya mâtuf hedefli - kırıcı, yıkıcı, vurucu, haklı haksız ne buldularsa onu muhalefet malzemesi olarak kullanan hissî bir tutum yoluna giriverdi.

Hulâsa, iktidar; arenada acemi bir matador, muhalefet; kızgın bir boğa olündedir...

İKİNCİ BÖLÜM

1954 Sonhabarında, bizi ihtilâl yapmak üzere, karara götüren sâik, yalnız, o günkü iktidarın bidayetten beri devam edegelen sakîm tutumu değildir. Mevcut idarenin, Türkiye'nin tasavvur ve tahmin ettiğimiz istikbalini tahakkuk ettirmekten çok uzak davranışlarının da, elbette ki, böyle bir kararın alınmasında büyük payı vardır. Ancak, sadece devleti idare edenlerin hedef tutulduğu, hukuk dışı tutumları bilâhara hukuken tesçil edilen bir partinin bertaraf edilerek yerine bir diğerinin oturmasını temin etmek için ihtilâl hareketine girişildiği noktai nazarı, tamamen gerçeğe aykırıdır.

İhtilâl hareketinin ilk hazırlıklarına katılmayan veya son hâdiselerin zoru ile 27 Mayısın tahakkukuna karışan ihtilâl ileri gelenlerinin bir kısmı, Türk tarihinin en mühim olaylarından biri olan 27 Mayıs inkılâbını, dar bir görüş çerçevesi içerisinde mütalâa etmiş ve Türk efkârına öyle intikal ettirmiş olabilirler. Bu şekildeki iddia ve görüş, büyük ihtilâlin maksat ve gayelerinin, gerçeklere uygun olarak gün ışığına çıkarılmasına mâni değildir.

İhtilâl ana fikrini ve ihtilâlciler kararlarını, Türkiye'nin 1938 den beri içinde bulunduğu gerçeklere dayamışlardır.

İhtilâl, bir fikirler manzumesinin, Türkiye'ye getirmek istediği bir sıra radikal reformları ve modern bir sistemi istihdaf ediyordu.

Eğer, 27 Mayısı yapanlar, ihtilâl sonrası sevk ve idareyi, fikirden yoksun, kısır düşünceli ve karıştıkları büyük tarihî hareketin sorumluluk ve vecibelerini idrakten, maksat ve gayelerini takdirden âciz bir ekibe teslim etmek gafletinde bulunmuş iseler, bu, hiçbir zaman, ihtilâli Türkiye'nin büyük kalkınmasına ve Batı uygarlığına ulaşmasına vasıta ad ve telâkki edenlerin niyet ve maksadını ilzam etmezdi.

FİİLİYATA İLK ADIM

1954 Sonbarının bir pazar gecesinde, Uçaksavar Okulunun nöbetçi âmiri idim. Okulda her nöbetçi kalışımda Kabibay, evi okul lojmanlarında olduğu için, akşam yemeğini benimle beraber yerdi. Sohbet eder, dertleşir, geç vakitlere kadar otururduk.

O akşam gazinoda beraberce sucuklu yumurta yerken, bir taraftan da her zamanki gibi, memleketin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulma çarelerini tartışıyorduk. Yalnız o akşam değil, ondan evvelki münakaşalarımızda da her zaman aynı sonuca vardığımızı açıkça hissediyorduk ama bunu,

birbirimize dahi, açıkca ifade etmekten bizi meneden sebepler vardı. Evet, ikimizde artık ihtilâlden başka bir çare göremiyorduk. Fakat, böyle bir hal tarzına gitmenin Türkiye'yi tasavvurlarımızın dışındaki bâdirelere sürüklemesi ihtimali kafamızı, devamlı olarak kurcalıyordu. İhtilâl, artık Türkiye'nin halâsına tek çare görünüyordu, ama ihtiâlin memlekete getireceklerinin altından kalkabilmek de insanüstü güç ve kudret talep eden muazzam bir azim ve irade meselesiydi.

İhtilâle karar verecek insanların kendileri hakkında taayyün edecek âkıbet mühim değildi. O insanlar, muvaffak olurlarsa memleket için tasarladıklarını realize etmeye çalışırlar, muvaffak olamazlarsa, nihayet, kafaları giderdi. Ama, memlekete bir ihtilâl getirdin mi... Velevki muvaffak olmasa bile, mevcut nizamın ibresini yerinden oynatıverirdin... İbrenin yerinden oynayışı, elbette ki, birçok kelleyi yerinden alır götürürdü. Bunun pek fazla kıymeti yoktu, fakat, ibresinin dengesi bozulmuş olan cemiyet nizamı, yıllar boyunca kendi sükûnetine kavuşmak için, ibrenin çokca zaman muvazeneyi bulma raksı etmesi gerekecekti. Bu raksin ve sallantının, ihtilâl evvelsi devri, bir hayli, aratan huzursuzlukları olacaktı. Günler uzadıkça, eğer kazara kelleleri gitmemişse, muvaffak olmamış ihtilâlciler, mevcut keşmekeş ve huzursuzluk içerisinde her türlü tenkide ve lânete mâruz kalırlardı. Hâlâ yaşıyorlarsa, itilirler, kakılırlar, cemiyetin en menfur insanları olarak siyaset iblisinin tokmağını kafalarına yerlerdi, Eski, yeni herkes, birer cüzamlı imişçesine, onlardan kaçarlardı. Devlet, bu gözü pek insanların peşine tekmil istihbarat imkânlarını takardı. Memleketin, o anda temelini dibinden sarsmaya çalışan komünistler, anarşistler, hırsızlar, uğursuzlar ellerini kollarını rahatça sallıyarak (icrai meslek) etmeye devam ederlerdi. Bütün bunlara rağmen, iktidarı elden bırakmaktan başka gaye ve hedefi olmayan ve ancak, koparamadıkları ferağat sahibi kellelerin, kendilerine en büyük rakîp olduğunu endişe edenlerin, bir rahat nefes alabilmek, kâbus görmeden bir uyku uyuyabilmek için başvurabilecekleri tek çare, emniyet kuvvetleriydi. Unuturlar, emniyet kuvvetlerinin o andaki vazifelerini!.. Bırakırlar, cemiyetin başına belâ olmuş her sınıf karmanyolacıları!... Salarlar, emirlerindeki her cinsten uşakları eski ihtilâlcilerin peşine!... Böyle olurdu, muvaffak olamamış ihtilâlcinin doğal sonucu... Daha neler olmazdı ki:

Meşru diye, bir nizam kurulur. Belki, her şey "eski tas, eski hamam,, olurdu ama, bu nizam, sanki yarının en büyük teminatı olarak gösterilmeye çalışılır, ihtilâl evvelsi devir, halka hasretle aratılan bir tempo tutturulur, halk evvelkinden de daha çok içlendirilir, göz göre göre milletin derisi yüzülmeye devam edilirdi, ihtilâle açıkca küfredilemezdi ama ihtilâli yapanlara lânet ve küfrün daniskası yağdırılırdı. Adam sende... Eğer kafasım verememişse, ihtilâlcinin nasibi bundan da az olmamalıydı. Muvaffak olamıyan ihtilâlcinin, en az bu kadarı lâyığıydı.

O gece, ilk defa, Kabibay'la ihtilâl konuştuk. İkimiz de âkıbetimizi biliyorduk. Fakat Türkiye için yapacağımız başka hiçbir şey kalmamıştı.

Türkiye'yi, Kabibay hiçbir şeyle mukayese edemiyecek kadar çok seviyordu. Dedim ki:

— Akıntıya kürek çekiyoruz. Boşuna çene yürütüyoruz. Türkiye ancak aksiyon ile kurtulur. Bu aksiyonu gösterebilecek yaradılışta insanlar olduğumuzu zannediyorum. Bunun için gizli bir cemiyet lâzımdır. Ve bir

gizli cemiyet en az iki kişiden kurulur, neden seninle bu cemiyeti teşkil eden iki kişi olmuyoruz?

Kabibay ayağa kalktı... Elimi tuttu, birbirimize sarılarak öpüştük.

Kurulmuş bir cemiyet, velevki iki kişiden terekküp etsin, bir başı olması lâzımdı. Kabibay'a:

— Kurulan bu cemiyetin başkanı sen olmalısın. Dedim. Düşündü ve:

— Hayır, sen olacaksın. Dedi.

EN BÜYÜK HATAMIZ

O anda ikimiz de, 27 Mayıs ihtilâl tarihinin en büyük hatasını yapmış bulunuyorduk. Bu hata, aslında, birbirimize karşı duyduğumuz büyük sevgi ve inançtan meydana gelmiştir. Kabibay ile, kayıtsız şartsız, her türlü mânevî kıymetlerimizi birbirimize teslim edecek kadar karşılıklı güven halinde idik. Ama, ikimiz de askerdik. İki eri bir vazifeye gönderen kumandanın, birini, aynı vazife müddetince, kumandan tâyin etmesi kadar tabiî bir hareket olamazdı. Bu, askerliğin değişmez kaidelerinden biriydi. İhtilâl gibi sonsuz derecede disiplin, ketumiyet ve sırasında emre itaat ve fedakârlık talep eden bir aksiyon hareketinde, elbette emirlerine, kayıtsız şartsız riayet edilecek bir lidere katî lüzum vardı. Fakat, bizim birbirimize karşı tam olan teslimiyetimiz, dolayısiyle bir liderin, o esnada tâyin ve kabul edilmesine lüzum göstermemiş, dolayısiyle, tabiî bir kaidenin, sonuna kadar ihlâl edilmesine sebebiyet vermiştir.

O gece, ben veya Kabibay liderliği kabul edecek ve birimiz diğerine "biat,, edecektik, geriden gelecekler de, liderin şahsına teslimiyeti, ihtilâlin gayesine hizmet olarak kabullenecek ve ilk adımda normal bir teşkilât haline gelecektik.

İki kişinin birbirine tam inancından doğan bu gaflet, 27 Mayıs ihtilâlinin lidersiz kalmasına sebep olmuştu. Bunda ikimizin de günahı büyüktür.

İhtilâlin hazırlık devresinde yaptığımız bu hatanın tamiri için çok gayret etmişizdir. Fakat, daha başlangıçta atılan bu yanlış adımın, hiçbir zaman düzeltilememesi, artık mukadder olmuştu. Çünkü, bizden sonra içimize aldığımız hiçbir arkadaş, bize karşı liderlik iddiasında bulunmayı aklından dahi geçirememişti.

İhtilâle karar vermiştik... Bu ihtilâlle Türkiye'ye neler getirmek istiyorduk? İhtilâl hangi fikir bazına dayanacaktı? İhtilâl mi fikirden, fikir mi ihtilâlden doğacaktı?...

27 Mayıs ihtilâli Türkiye'de doğarken, ihtilâlcilerin ilk davranışlarını müşahede edenler, ihtilâlin bir fikir sistemine ve bazına dayanmadığını iddia edecek kadar ileri gitmişlerdir.

İhtilâle ilk karar verenlerden biri olarak;

— İhtilâlin fikri şu idi... O zaman şöyle bir fikir plâtformu içinde idik. Şu düşüncelerimizin gerçekleşmesini realize etmek için, biz ihtilâl hareketine tevessül etmişizdir. Demek çok kolaydır.

— Şu ve şu reformları yapmayı tasarlıyorduk... Türkiye'yi şu ve şu cins siyasilerin istismarcı tahakkümünden kurtarmak gayemizdi. Orduyu şöyle ıslâh edecektik, şöyle vergi, böyle toprak reformu, bu biçim eğitim seferberliği ve o şekil bir sınaî hamle yapmak, esas hedefler olarak seçilmişti.

Diye, şu kitaba birşeyler ilâve ederek mâhut ithamları savuşturmak da kabildir.

İhtilâle karar verdiğimiz gün, kitabın başlangıcından şu satırlara kadar belirtmeye çalıştığım vâkıalardan alınan intıbalara ihtilâl sebebi olarak yaslanılmıştır. O günlerde, itiraf ederim ki elimizde, yazılı olarak, Türkiye'nin yarınını hedefliyen, ihtilâl sonrası bir program mevcut değildi. Bu, demek değildir ki, ertesi günü ihtilâl yapılacak ve biz, ihtilâlciler olarak, neyi Türkiye'nin sathında tahakkuk ettireceğimizi bilmiyeceğiz.

Biz biliyorduk ki; Türkiye, 1954 de de yarı feodalite bir hayat yaşamaktadır: Derebeylik sisteminin kökü kazınmalıdır.

Biz biliyorduk ki; Türkiye siyasî bir keşmekeş içerisindedir: Bu kargaşalığı yaratan politikacıların kılavuzluğu artık sona ermelidir.

Biz biliyorduk ki; Atatürk inkılâplarına rağmen, Türkiye elân Ortaçağ karanlığındadır: Türkiye'nin elinden tutulmalı ve "muasır medeniyet seviyesine,, çekilmelidir.

Biz biliyorduk ki; Türkiye iktisadî düzensizlik içerisindedir: Kendi kendine yeter hale getirmek hedef olmalıdır.

Biz biliyorduk ki; Türkler asırlar boyu, kanım, sülük bir zümreye emdirip durmaktadır: Türk'leri ferdî iktisadî hürriyete kavuşturmak lâzımdır.

Ve biliyorduk ki; Türkiye'yi içinde bulunduğu çıkmazdan, köhnemiş bir eski kadro kurtaramaz artık: Türkiye'ye, Atatürk'ün projektör kafasının ışığını almış, Türkiye'yi tanıyan ve Batı görgülü yepyeni bir ekip lâzımdır.

Türkiye, modern kafalı, Atatürk ruhlu, hamleci, dürüst ve fedakâr bir idare edenler kadrosuna muhtaçtı. Biz bunu getirecektik. Böyle bir ekip getirilebildiği takdirde Türkiye'nin hangi derdine çare bulunmazdı ki?

27 Mayıs ihtilâlinin yapılmasına sebep teşkil eden ana hareket noktaları bunlardı. Bunlar fikir değilse, Türkiye'ye fikir diye siyasî, iktisadî ve sosyal kargaşalık getirmelerinde çokça çıkarı olanların, ilme bürünmüş yaldızlı doktrin pankartları bizim gibilere taharet bezi bile olamazdı...

27 Mayıs ihtilâlcileri teşkilâtlanırken her toplantılarında Türkiye'nin yarınına verecekleri formu münakaşa etmişlerdir. 27 Mayısçı, hiçbir zaman Türkiye'nin başına kendi iktidar takkesini geçirmeyi hedef tutan âdi bir komiteci gibi çalışmamıştır. Türkiye'nin ihtilâl sonrası alacağı şekil ve meselelerinin halli metodları en ciddî endişe ve meşgale konusu olmayı sonuna kadar muhafaza etmişlerdi.

Ayrıca; ben yıllarla, hiçbir arkadaşımın bir partinin devrilmesi ve ötekinin iktidara geçmesini hedef tutacak kadar, fikir yoksunluğu içinde bulunduğuna şahit olmadım. İhtilâl komitesi bir çok istihaleler geçirmiştir. Birçok subay arkadaşlar, zaman zaman bu komiteye üye oldular ve sırasında ayrıldılar da... Hiçbirinin, Türkiye'nin gelecekteki menfaatlerinin altına inen hesaplar yaptıklarına rastlamadım. Şuna elân inanırım ki: 27 Mayısın, benim bildiğim kadar hazırlığına katılanlar, isimsiz ve mütevazı fertler olarak kalmasını bilen ve bu memleketin müstesna yaratttığı feragatkâr, evlâtlarıdır. Bu Türkiye evlâtlarının sonradan, Türkiye'ye müteveccih günahları, kabahatleri ve hattâ suçları olmamış mıdır? Hiçbirinin bile bile Türkiye'ye kastettiklerine ihtimal vermem.

Herkes, emdiği helâl süt kadar anasına hizmet eder!..

Orhan Kabibay ile o gece sabahı etmişizdir. İhtilâle karar veren nihayet, iki topçu yüzbaşısıydı. Hangi kadro ile ihtilâl yapacaktık? Kime açı-

lacaktık? İhtilâl kadrosunu nasıl kuracaktık? Teşkilât kurmak zaman alacaktı. Zaman kıymetliydi ama, bizde de Türkiye'nin geleceğini avantür arzulara feda edecek yaradılış yoktu. İyice hazırlanmamış ve memleketin yarınını teminat altına almıyan bir hareket bizden sâdır olamazdı. Emin olarak yapacağımız bir ihtilâlin Türkiye'ye hayır getireceğine tam bir kanaat sahibi oluncaya kadar sabırla çalışacaktık.

İhtilâl, meşruiyetini, muvaffakıyeti ile tesçil edinceye kadar gizli bir hareketti. Zamansız olarak açığa vurulan ihtilâl hazırlıklarının ve hazırlıyanların âkıbeti belli olduğu için, ihtilâl hareketine girişmek isteyen az gönüllü toplanabilirdi. Hele burada adet olarak çokluğun hiçbir kıymeti yoktu. Bize, her şeyden evvel, fikirlerimize inanan, ketum, güvenilebilir ve sağlam adamlar lâzımdı. Güvenilebilir adam da yetmezdi ihtilâl için. Aynı zamanda, aksiyon adamı bulacaksın... Düşündüğünü tahakkuk ettirmek için kellesini vermekten çekinmiyen adam...

ÜÇÜNCÜ ÜYE

İhtilâle karar verdiğimiz gecenin sabasında, Kabibay'la kararımızı yüzbaşı Süreyya Yüksel'e açmaya niyetlendik. Yüksel, Uçaksavar Okulunda, şahsına ve memleket severliğine tereddütsüz güvenebileceğimiz arkadaşlarımızdan biri idi. Korkunç derecede Batı kafalı, Türkiye ruhlu, zekâ ve kabiliyetleri üstün derecede inkişaf etmiş, karakteri steril kalmış, nümune olabilecek kratta bir subay olduğunu Orduda ve sonradan yurt dışında aldığı vazifelerde ispat etmiş bir kişiliği vardı.

Ben, o zaman okula bağlı uçaksavar taburunun bir bataryasının kumandanı idim. Süreyya'yı bu bataryanın kumandanlık odasına davet ederek fikrimizi açıkça ortaya koyduk. İnançları zaten zamanla kendiliğinden teşekkül etmişti. Yıllarca aynı açıdan bakarak yaptığımız devamlı müşahedeler yakın arkadaşlık çevremizi aynı kanaatlere ulaştırmış bulunuyordu. Yadırgamaksızın kabul etti.

İlk yemin, üçümüz arasında yine aynı odada edilmiştir. İnançlı adamların, belki yemin etmesine lüzum yoktu. Fakat bu bize eskilerden devreden bir gizli çalışma geleneği idi. Mukaddes bildiğimiz, kitap, bayrak ve silâh üzerine, el koyarak; ihtilâl arkadaşlığının ulviyetine ve kurduğumuz teşkilâtın gayelerine bağlılık, teşkilâtın vereceği emirlere kayıtsız şartsız riayet etmek üzere namus ve şerefimiz üzerine yemin ettik ve birbirimizi kucakladık.

Sanki, dünya nimetlerini yeni gören ve varlığını henüz idrak eden insanların sevinci ve huzuru içinde idik. Vatana karşı vazifemizi yapmışçasına, bitirmişçesine tatmin edilmiş bir ruh haleti içinde bulunuyorduk. Birbirimize güveniyor, birbirimize dayanıyor, birbirimizi seviyor ve en tatlısı, bu güvenç, bu dayanç ve bu sevgi ile Türkiye'mizin geleceğine mutlu ve aydınlık bir yarın getireceğimize inanıyorduk.

BEŞ KİŞİ OLUYORUZ

O gün, üçümüz birden beş kişilik bir ihtilâl komitesi kurmaya karar verdik. Böylece, Yüzbaşı Turan Orkan ve o esnada Maraş'ta bulunan ve bir telgrafımız üzerine üç gün sonra İstanbul'a gelen Kur. Yzb. Nejat Kumuşoğlu komiteye katılmış oldular.

İlk beşli toplantı Süreyya Yüksel'in Fenerbahçe'deki evinde yapıldı: İhtilâl teşkilâtının organlarının tesbitinde başkanlık müessesesinin kurulması pek müsait karşılanmamıştır. Bunun üzerine, aktivitenin bir genel sekreter tarafından yürütülmesi teklifi ortaya atıldı. Ve seçiminden evvel yetkileri ve faaliyet tarzı üzerinde duruldu. Tekmil yetki ve sorumluluk komitenin tüzel kişiliğinde bulunacaktı. Genel sekreter icraatı idare edecek, koordinasyonu sağlıyacaktı. Teşkilâta almacak kişiler hakkındaki teklifin genel sekretere gönderilmesi ve bu teklifin, tasvipleri alınmak üzere komite üyelerine bildirilmesi ve muvafakat alındıktan sonra namzet üyeye kabul edildiğinin tebliğ edilmesi usulü tesbit edildi. Komiteye alınacaklar hakkında her komite üyesinin veto hakkı bulunacaktı ve bu hak asla münakaşa edilemiyecekti. Bilâhara, muhabere sistemi ve gizlilik prensipleri üzerinde genel müzakerelere girişildi. İhtilâl merkez komitesinin, bu gibi hayatî noktalar üzerinde durmasını komitenin emniyeti bakımından çok lüzumlu mütalâa etmemeye imkân yoktu. Arkadaşların her yönden hassasiyetini takdir etmek yerinde olurdu. Ancak, meselenin en mühim kısmı olan, ihtilâle karar vermek ve bu maksatla kurulan teşkilâtı genişletmek prensip olarak kabul edilmiş olduğundan kimse teferruat üzerinde durmak istemiyor, ileride çalışma metodlarında çıkması muhtemel bazı engellerin anlayış ve müşterek gayretle bertaraf edileceği kanaatini taşıyordu.

Arkadaşlar oy birliği ile beni genel sekreter seçtiler.

Kabul etmek lâzımdır ki, işin müşkülâtı bu karardan ve böyle bir komite kurduktan sonra başlamıştır. Artık, geçmişi ve halihazır durumu tenkid etmekten çok, en azdan birbirimize karşı aksiyon gösterme sorumluluğu içinde, iş yapma zorunluluğuna kendi kendimizi sokmuş durumda idik.

Durum incelendikçe teşkilâtın hedefi kendiliğinden meydana çıkıyordu: İhtilâl eldeki silâhla yapılacaktı. O halde merkezî komiteyi teşkil eden arkadaşlarımızı, silâhı bizzat kullanma imkânında bulunanlara müessir olabilecek bir duruma getirebilmeliydik. Bu hedefi tesbit etmek kolaydı? Fakat beş adet topçu subayının böyle bir kararı tahakkuk ettirme imkânları ise elbette ki pek mahduttu.

Evvelâ Uçaksavar Okulunu denedik. Yurdun bütün bölgelerinden okula kurs görmek için gelen sınıf arkadaşlarımızın ve çok güvendiğimiz subayların fikirlerini yoklaya yoklaya ihtilâlden bahis açtık. Çoğu sistemin devrilmesi taraftarı idiler. Çoğu bizden fazla ordunun o günkü pasif durumuna kızgın görünüyordu. Fakat metodu sorduğunuz zaman ordu yüksek kademesini işgal edenlerin dâvaya el uzatmalarını, en uygun hal çaresi olarak, tavsiye ediyorlardı. Bu tavsiye şekli, hiyerarşik nizama inanmış olanların genel anlayış tarzına uygundur. Herkes, derece derece sorumluluğu kendi üstündeki kademeye kaymış görmek ister. Aksi tatbikat zaten o nizamın tatbikatına aykırı düşer.

Öyledir ama, ya üst kademe kendini, o devirde olduğu gibi, yitirmiş ise!... Ya, mevkiinin mehabetini, sandalyasında biraz daha fazla oturabilmek için, siyasilerin paltolarını tutacak kadar harcamaya yelteniyorsa... Aslında, biz, genç subaylar olarak elîm bir tutumun ruhî ezgisi altında bunalıyorduk. Büyük makamlar işgal edenlerin bir kısmını, memleketin tek güveni ve istikbalinin tek dayanağı olan Silâhlı Kuvvetler müessesesinin kıymet hükümlerini birer yaranma ve tâviz metaı olarak şahsî çıkarları uğruna tezgâhlamış görmek kumanda kademesini ve büyük ordu bünyesini

en hassas yerinden yaralayıp duruyordu. Eğer biz o günlerde birer topçu yüzbaşısı olarak ithilâle teşebbüs etmiş isek bunun asıl sebebini başımızdaki kumandanların yakışıksız davranışlarında aramak lâzımdır.

KADRO GENİŞLİYOR

Genel sekreter olarak teşkilâtın gelişmesi için gücümün âzamî yeterliğini kullanıyordum. Kabibay, Yüksel ve ben okulun sevilen ve tutulan öğretmenleri olarak tanınırdık. Kıt'alardan gelen arkadaşlarla çok yakından fikir alış verişinde bulunuyor ve birbirimize aldığımız hâsılayı günü gününe aktarıyorduk. O günlerdeki bütün gayretimize rağmen kadroya sadece Necati Ünsalan, Galip Yiğitgüden ve Suat Çöteli'yi katabilmiştik.

Günler geçiyor, gayretler beklenen hâsılayı vermez görünüyordu. Evet, olumlu cevap alamadığımız arrkadaşlar bizi ele vermiyorlardı ama, teşkilâtta da ümit edilen hedefe ulaşacak bir gelişme sağlanamıyordu. Sonunda, Yiğitgüden'in evinde verdiği bir yemekte Kadri Kaplan'ı da içimize katmaya muvaffak olduk.

Bu şekildeki bir çalışmanın beklediğimiz istikamette randıman vermiyeceği anlaşılıyordu. Biz o günkü duruma göre bütün çalışmalarımız hedefine ulaşsa ancak bulunduğumuz okul muhitini ihtiâle hazırlayabilirdik. Bundan öteye iki karış gitmeye imkân yoktu.

Bu gerçek bize yeni bir yolun seçilmesi zorunluğunu göstermiştir: Kurmay olmadıktan sonra gayemizin tahakkuk etmesi mümkün değildi.

Kararlaştırılan büyük ihtilâli idrak edebilmek için emir ve kumanda sistemine hâkim olmak şart değildi. Fakat en azdan, Ankara ve İstanbul'da aktif olarak ihtilâle hizmet edecek kıt'aların ihtilâl komitesi emrinde bulunmasını zarurî görüyorduk.

İhtilâl tüm memleket bünyesinin dimağına yapılacak çok ciddî bir ameliyattı. Hasta, mutlak surette kurtarılması gereken aziz bir mevcudiyetti. Ameliyatın muvaffakıyet yüzdesinin derecesi üzerinde münakaşa edilemezdi. Hiçbir hususu talihe bırakmak niyetinde değildik. Buna zaten hakkımız da yoktu. Siyasî ortam ve zaman unsuru gözönünde tutularak her tedbire başvurulacak ve Türkiye en hazik operatörlerin elinde tarihinin ciddî ameliyatını geçirecekti.

O halde vazife ve istikameti kendini bütün açıklığı ile ortaya koyuyordu. Her şeyden evvel kendimizi yetiştirmek, giriştiğimiz büyük dâvaya lâyık ve yetkili kişiler olmak zorunluğunda idik.

HARP AKADEMİSİNDE

1955 yılı ekiminde Kara Harp Akademisinin birinci sınıfına devama başladım. Akademiye giren subay döndürülmeyi en büyük leke ve zül addeder. Ailesi ve etrafına karşı bunun izahı mümkün değildir. Bilhassa yakın çevreleri dönmüş subayın gerisinde ailevî leke, kurmay olmaya fikrî yetersizlik, üstün kabiliyet noksanlığı gibi, çoğu dönme sebebi ile ilgisi olmıyan yorumlara girişirler. Gerçekte bunların hiçbirinin aslı yoktur. Hoca subayın tavrını beğenmemiştir... Olabilir ki derslerdeki gayreti ve aldığı hâsıla da kifayetli mütalâa edilememiştir. Her tahsil müessesesine girenin mutlaka diploma alacağına dair kesin bir hüküm bulunmadığına göre, orası da elbette ki her yıl belli bir randımanla çalışması gerekli bir sistem içerisinde

işlerini yürütmektedir. İşin berbat tarafı, dönenler hakkında bu gibi indî hükümler kesildiği için dönüşlerin önlenmesine siyasilerin karıştırılmasıydı. Öğretim kurulu kararı ile döndürülmüş ve döndürüldükleri Genelkurmayca tasdik edilenlerin siyasî baskılarla yeni baştan imtihanlar açtırmaya ve sonunda kurmay olmaya muvaffak oldukları 1950 - 1960 yılları akademi icraatında defatle görülmüş hâdiselerdendir.

Akademiye ihtilâl komitesinin teşviki ile girmiş ve onların kararı ile yeniden bir teşkilât kurmak üzere vazifeli olarak gönderilmiştim.

Dönmek akıbetini bertaraf edici tedbirlerin, elbette benim için de, alınması lâzımdı. Fakat asıl vazifem olan ihtilâl teşkilâtının akademideki kolunu kurmaya hemen yönelmeliydim. O esnada Kabibay Orkan'la birlikte müteakıp sene giriş imtihanları için ciddî bir çalışma düzeni içinde idi. Bu arada Robert Kollej giriş imtihanını da kazanmış, Bebek'te bir ev tutmuştu. Çok zamanlar yine beraber olabiliyor, istikbale muzaf hattı hareketimizi beraberce tanzim edebiliyorduk.

Akademide en mühim mesele ihtilâl fikrine yatkın olanları tesbit edebilmekti. Rasgele temaslar elbette ki mümkün değildi. Çok temkinli ve dikkatli, üzerime aldığım ağır sorumlulukla âhenkli olarak hareketlerimi âyarlamak zorunluğunda bulunduğumu müdriktim. Dersler devam ediyordu. Akademide her gün her öğrenci imtihana çekilmeye hazır olarak gelir. Ben de öyle geliyordum ama, sanki imtihan ediyormuşumcasına hocaların sigaya çektiği arkadaşları etüd ediyordum. Herkes ne dereceye kadar ihtilâle hizmet edebilecek soğukkanlılık yaratıldığını, her suali bir idam tecrübesi gibi oturan sigaya çekilme esnasında, açıkça gösteriyordu. Kendinde ve bilgisinde rahatlık duyan, zekâ ve şahsî dirayetinin gösterişini ortaya dökebilenler ile her hali ile her zaman külâh kaparak üç kâğıtçılıkla işi idare etme gayret ve yolunda olanları rahatlıkla birbirinden ayırmamaya imkân yoktu.

Akademide, ihtilâl komitesini teşkil etme teşebbüsüm üç aylık bir yoklama zamanından sonra başlamıştır. Bu arada devamlı olarak sınıf arkadaşlarımın fikirlerini sondalamaya, karakterlerini, elimden geldiği kadar ölçmeye gayret etmişimdir.

GÜVENTÜRK'LE DOSTLUK

Sınıfımızın ve aynı zamanda bizim kısmın - sınıfımız iki kısımdı - kıdemlisi Bnb. (şimdi Tümgeneral) Faruk Güventürk idi. Kore'den gelmişti. Kore'den yalnız şahsî gururunu değil, orada topçu tabur kumandanı olarak elde ettiği muvaffakıyetlerin azametini de birlikte toparlayıp getirmişti. Hırslı idi, ama harp akademisi gibi bir müessesede bu hırsına kolaylıkla tatmin ortamı bulabileceği biraz şüpheli görünüyordu. Çok çalışkandı. Aktedron alarak uykusuz geçirdiği gecelerinin sabahında günün 24 saat oluşuna küfreden bir hali vardı. Bu arada kısım veya sınıf kıdemlisi olmak da bir talihti akademide... Güventürk bu talihini iyi kullanan bir adama benziyordu. Otoriterdi, ağzı çokca lâf ediyordu, cesur görünüyordu. Sorumluluğu sırtına yüklenmekten hazeder bir hali vardı. Hocaların çoğundan kıdemli idi. Hocalar da, askerî terbiye icabı kendisine hürmet değilse bile ehemmiyet verir görünürlerdi. Boş zamanlarda milleti etrafına toplayıp nutuk atmaktan haylice zevk duyuyordu. Pervasız konuşurdu. Dilinde bir ölçü, kafasında bir hudut yoka benziyordu. Çokça zamanlar, akademide rastlanmaması gereken bir sınırsızlık içinde günün gidişatına veriştirmekte

asla mahzur görmeyen konuşmalarını hepimiz sessizce dinlerdik. Her şeye kızıyordu. İktidarın o günkü tutumuna rahatça, yerli yersiz ve fakat çekinmeksizin ateş yağdırıyordu.

Bizim kısım (40 kişi idik) Güventürk'ün bu hallerine güven tutmaya başlamıştı. Hemen hemen hepimiz kendisini seviyorduk. Sevgi güven getirir, benim de o günlerde güvenilebilecek adama ihtiyacım vardı.

Güventürk, bir ihtilâl komitesine alınabilmek için - itiraf etmeliyim ki - biraz frensiz bir adamdı. Ama, ihtilâlin gayesi onu pekâlâ frenleyebilir ve ben onun imkânlarından akademide yeni bir ihtilâl çekirdeği kurabilmek için rahatça faydalanabilirdim. Faruk Güventürk'e yaklaşmaya ve teşkilâtı onun yardımı ile kurmaya karar verdim. Durumu Kabibay'a açarak tasvibini aldım.

Bundan sonra yapılacak iş, Güventürk'le sıkı bir arkadaşlık bağı meydana getirmekti. Ancak bu işde çok hesaplı hareket etmek gerekiyordu. Güventürk'ün; Kısım Kıdemliliği, şahsî gururu, Kore'de geçirdiği muharebe tecrübesi ve nihayet orada yazdığı bir roman dolayısiyle kendinde çok şeyler tefehhüm eden bir şahsiyeti vardı. Etrafı, kısımdaki herhangi bir yüzbaşının ona sokulamaması için mânialarla çevrilmişti sanki... İşi imkânları kollamaya ve zorlamaksızın yakınlaşma şartlarını yaratmaya bıraktım.

Günler geçtikçe, kısmen o bana ve kısmen, hissettirmeksizin ben ona sokulmaya başladık. Birbirimizden hoşlanıyorduk. Zaman, bizi her teneffüste birbirimizi arattıracak kadar sevdirdi. Bazı günler, okuldan sonraki saatlerimizi dahi beraber olmadan geçiremez olmuştuk. Hep beraber oluşumuzda da konu, memleketin içinde bulunduğu durumun tahlili ve kıymetlendirilmesi dışına taşmıyordu.

Güventürk'ü tanıdığım o ilk senede, onun şahsında memleket için pek çok şeyler ümit etmişimdir. Güventürk namuslu ve vatanperver adamdı. Beş çocuğu vardı. Evine bir kardeş ggibi ggidip gelmeye başlamıştım. O da benim Bostancı'da oturduğuma bakmaz, sırf beraber olmak için bir çok akşamları bizim sofrada geçirirdik. Sonra gecenin vasıtasızlık şarrtları içinde Yıldız'a döner, sabahlara kadar çalışırdı.

Bir gün Yıldız Sarayı bahçesindeki büyük havuzun etrafında dolaşırken, Güventürk'e birdenbire açıldım. Memleket şartlarının bizi kaçınılmaz bir ihtilâle sürüklediğini söyledim. Bunun için bir teşkilâta lüzum vardı. Akademi ve elimizde bulunan imkânlar ihtilâl teşkilâtını kurmak için en elverişli şartları yaratmış bulunuyordu. O halde daha ne duruyorduk.

Beni dikkatle dinledi. Elimi tuttu ve hararetle sıktı. Güventürk ihtilâle katılmıştı.

Bir gün sonra, kendi yanında, yeniden hazırlıyormuş gibi bizim eski komitenin yeminini yazdım. Beraberce usulümüz üzerine yemin ettik. Sonradan kuracağımız teşkilâtın ana eesaslarını vazettik. Bu teşkilât prensipleri de, tabiî ki, evvelce kurulan komitenin tâbi olduğu esasların aynı idi.

Akademideki ihtilâl komitesinin kuruluşu, tahammül, sabır, teenni ve tedbir isteyen günler ve aylar almıştır. Türk ordusunun subayları her yönden cesur insanlardır. Fakat memleketin geleceği ve bu geleceğe müessir olmak üzere kendilerinden, hangi istikamete olursa olsun karar istdiğiniz zaman bu derece kılı kırk yaran, bu derece hassas insanlara güç rastlanır. Türk ordusunun subayları geçmişten hissî tecrübe almışlardır.

Füze yörüngesine oturur veya oturmaz, aam Türk subaylarına füzeyi memlekete hizmet plâtformu dışından aslâ attıramazsınız...

Teşkilâtın kurulabilmesi için ilk adım elbette ki bizim kısımdan atılacaktı. Ancak bundan evvel Kabibay'm, Güventürk'le kuracağımız komiteye katılması birlikte çalışma rahatlığı sağlıyacaktı. Güventürk'e açtım. İtirazsız kabullendi. Kabibay'a da, yeniden komiteye giriyormuşçasına yemin ettirdik. Hemen teşkilâtın genişletilmesine karar verildi ve vazife taksimi yaptık. Güventürk başkan, ben yine genel sekreterdim.

YENİ ARKADAŞLAR

Ders yılının dördüncü ayı doluyordu. Güventürk'le devamlı olarak kısmı inceliyorduk. İlk günlerden beri Orhan Erkanlı dikkat nazarımızı çekiyordu. Kuvvetli bir muhakeme kabiliyeti yanında mükemmel ve güvenilebilir bir şahsiyeti olduğunu her vesile ile ortaya koyan bu arkadaşımız da, belli formalitelerden sonra teşkilâta katıldı.

Erkanlı'dan sonra komiteye Suphi Gürsoytrak alınmıştır. Çok zekî ve cesur bir yüzbaşıydı. İleri derecede çalışkandı. İddiasız gözükürdü, fakat bu iddiasızlığın altında memleketsever bir ruhun hemen isyana hazır, kendini frenlemiş olgun tekâmülünü kolaylıkla müşahede ediverirdiniz.

Bnb. Nuri Hazer, (Şimdi em. Tuğgeneral) Güventürk'ün yanında otururdu. Sınıf arkadaşı idiler. Güventürk'ün bitmez tükenmez, sonu gelmez, pahalı ve ucuz kaprislerine; büyük bir anlayış, geniş bir tolerans, sonsuz bir tahammül ile, onun kadar olgun anlayış gösterebilecek bir fâninin yeniden dünyaya gelebileceğine inanmak pek güçtü. Kendisine yapılan teklifi kabul etmemesi ihtimali beni hayli endişelendirmişti ama, sonradan onun memleketi için her riske seve seve göğüs gerecek bir fedakârlık âbidesi de olduğunu öğrenmiştik.

O günlerde komitenin geliştirilmesi, üyeler arasında sıkı bir birlik ve beraberlik ve arkadaşlık ruhunun doğmasına çalışma, koordinasyon ve toplantıların tertiplenmesi gibi faaliyetlerin ağırlığı Güventürk'ün, Kabibay'ın ve benim omuzlarımızda bulunuyordu. Komiteye katılmış olan tekmil arkadaşlarımızın, içinde bulundukları şartlar ne olursa olsun, hiçbir kişisel meşguliyet ve çıkarını komitenin yüklediği vazife ve vecibelere tercih ettiği görülmemiştir. Hepsi bütün varlıklarını inandıkları dâvaya hasretmişlerdi.

Akşamları, Güventürk'le Küçük Bebek'e, Kabibay'a giderdik. Ya sahildeki kahvede veya evinde toplanır, günlük faaliyetlerin programını yapar, fikir birliğine ulaşırdık. Günlerimizin hepsi zannedildiği kadar tatlı geçmezdi. Güventürk'ün zaman zaman kabaran ihtiras damarlarına soğuk su banyosu yaptırdığımız olurdu. Teşkilâtta vagon veya lokomotif olma münazaaları, sırasında bitip tükenmek bilmez münakaşalara yol açardı. Bu çekişmeler aramızda şahsî husumet yaratmak yerine yediğimiz tatlı bir yemeğin garnitürü gibi bize zevk verirdi.

Genel toplantılarımızı sıra ile evlerimizde yapardık. Akademi öğrencileri, çoğu zaman topluca ders çalışmayı âdet etmişlerdir. Biz de toplantılarımıza ders hazırlığı veya münakaşası perdesi arkasında devam ederdik. Ekseriya gittiğimiz evden kadınlar bir bahane ile savulurdu. Yemek zamanları becerikli olanlarımız mutfağa girer ne bulursa hazırlayıp önümüze koyardı.

İnsanların ideallerine hizmet ederken ve feragatlarının zirvesinde oldukları zaman en büyük saadete ulaştıkları ezelî bir gerçektir. O günlerde

İhtilâlcilerin mesut olduklarını yüzlerinden okuyabilirdiniz. Herkes kendisinden bir şeyler vermek ve "Hiçbir karşılık beklememek,, azminde idi.

27 Mayıs ihtilâlinin temelini namuslu insanlar atmıştı.

Toplantıların konusunu; ihtilâl teşkilâtının geliştirilmesi ve bu teşkilâtın gelecek faaliyetlerinin tesbiti, ihtilâl için gerekli kilit noktalarının, uzun vâde ile ele geçirilmesi için gayretlerin teksifi, ihtilâl sonu Türkiye'sine verilecek veçhe ve Türkiye sorunlarının çözümünde uygulanacak prensip ve metodlar gibi hepimizi doğrudan doğruya ilgilendiren meseleler teşkil ederdi.

Bu toplantılar çoğu zaman sakin geçmezdi. İhtilâlciler Türkiye'nin yarınını etkileyecek meselelerde o derece kıskançtılar ki, sırasında, metodlardaki nüans farkı dahi birbirlerine girmelerine hattâ yumruklaşmalarına sebep olurdu. Fikir ihtilâfından doğan bütün bu çekişmelerin sonunda, her gün biraz daha koyulaşıp ağdalaşan köklü bir arkadaşlık münasebetinin doyulmak bilmez mânevî havasına bürünüyorduk. Kavga olan toplantılardan ayrılırken en çok birbiriyle çekişenlerin kolkola aynı istikamete gitmeleri âdet olmuştu.

Birinci sınıf devam ediyordu. Eski ihtilâl komitesine mensup arkadaşlardan akademiye girmiş olanların yeni teşekkül etmiş olan komiteye katılmalarına karar aldık. Bu suretle Necati Ünsalan'ı da yeni kadro içine kattık.

Uçaksavar Okulunda ilk kurduğumuz komite, ihtiâlin ileri çalışmaları esnasında hiçbirimiz tarafından hiçbir safhada kimseye açıklanmamıştır. Bu ilk nüveden bilâhara kurduğumuz teşkilâta girenler olmuştur. Fakat bu arkadaşların ne kendileri, ne de biz, o ilk teşkilâtın mevcudiyetinden kimseye bahsetmemeyi faydalı mütaâla etmişizdir. Çünkü, akademide ihtilâl komitesine katılanların hemen çoğunda, ilk ve evvel olmak gayesi yanında, başka bir ön teşebbüsün tâlî kolu olarak çalışma durumuna girme endişesi vardı. Aslında, büyük bir şahsî risk yükleyen ihtilâl yapmak gibi bir teşebbüste kimse insiyatifin kendisinin kontrolü dışındakilerin elinde bulunmasını istemiyordu. Hakları vardı. Zamansız verilecek bir karar, tedbirsiz atılacak bir adım nâhak yere herkesin her şeyine malolabilirdi. Ayrıca, komiteye katılan subaylar, suya sabuna dokunmadıkları takdirde ordunun en üst kademelerine ulaşabilecek nitelikte üstün vasıflı insanlardı. Çoğu sınıflarında zaten temayüz etmiş kişilerdi. İhtilâle katılmaya karar verişleri; mesleklerinde bulamadıkları bir imkânı hazırlamak gibi şahsî, maddî ve âdi düşüncelerin çok üstünde Türkiye'lerine kendi düşünceleri istikametinde hız verebilmek, el uzatılamamış yaralı insanlarına hiç olmazsa bağırlarını sargı yapmak ve Türk Milletini 20. yüzyılın nimetlerinden faydalandırmak gibi ulvî bir gayeden doğuyordu.

Çalışmalarımızla, güvenebildiğimiz arkadaş ve hocalarımızı komiteye dahil etmeye devam ediyorduk. Bunlardan bir kısmı, ihtilâl gibi Türkiye'yi kökünden allak bullak edici ve büyük reformlara götürücü radikal hareketlere karşı idiler. Kemal Güner ve Mükerrem Erensü bu fikirde olanlardandı. Bu kıymetli ve idealist arkadaşların da realiteler karşısında zamanla bizim gibi düşüneceklerine inancımız vardı. Bu gibi arkadaşlara hedef bakımından açılma hududumuz, orduda yapılacak ciddî bir ıslahat fikrinin ilerisine geçmezdi. Bizim maksat ve ana hedefimizi öğrendikleri zaman, komite ile fikir yönünden ayrılığa düştüler. Bir ihtilâl hareketi içinde bulunmıyacaklarını açıkça belirttiler. Bu arkadaşlar da namuslu ve mert Türk subayları idiler. Komitenin tekmil faaliyetlerini, teşkilâtını ve maksadını bildikleri halde bizi ele vermeyi hiçbir zaman akıllarından geçirmiş değillerdir.

Hocalarımızdan Faruk Ateşdağlı ve Naci Asutay, Akademideki bizim birinci sınıf tahsil devremiz içinde komiteye girenlerdendir. Her ikisi de mertlikleri, üstün cesaretleri, derin bilgileri ve Türkiye'nin meselelerine kökten vukuflarıyla sivrilmiş kişiliklere sahiptiler. Her ikisi de tereddütsüz bize itimat ettiler.

İLK İHTİLÂL KOMİTESİ

Birinci yılın sonunda Akademide kurduğumuz Komite şu şahıslardan müteşekkildi:

Faruk Güventürk (Tümgeneral), Faruk Ateşdağlı (Em. Kur. Alb.), Naci Asutay (Tuğgeneral), Orhan Kabibay (Em. Kur. Alb. 14 lerden, CHP Sivas Milletvekili), Orhan Erkanlı (Em. Kur. Yb. 14 lerden, CHP İstanbul Milletvekili), Suphi Gürsoytrak (Em. Kur. Yb. Tabiî Senatör), Necati Ulusalan (Em. Kur. Alb.), Şükrü İlkin (Em. Kur. Alb.), Kemal Güner (Em. Kur. Alb.), Mükerrem Erensü (Kur. Alb.), Necmi Bek (Kur. Alb.), Rıza Akaydın (Em. Kur. Alb.), Dündar Seyhan (Em. Kur. Alb.), Rıfat Baykal (Em. Bnb. CKMP Milletvekili), (İhsan Gürkan (Em. Alb).

Akademi dışında da ciddî faaliyetlere girişmiş bulunuyorduk. O zaman 1. Ordu Karargâhında Daire Müdürü olan Bnb. İhsan Gürkan'm ve Yzb. Rıfat Baykal (Em. Bnb. 14 lerden, CKMP Milletvekili) Komiteye girişleri o tarihlere rastlar. Bu arkadaşlarla temas vazifesi bana düşmüştür. Her ikisi de gözünü budaktan esirgemiyen tam birer ihtilâlci idiler ve sonuna kadar öyle kalmışlardır.

Harbiye'den eski ve çok yakın arkadaşım, Kemal Ar (Kur. Alb.) da bu kertede Komiteye alınmış, fakat çok kısa bir müddet sonra İsviçre Ataşemiliterliğine atanma telâşı içine düşmüş, ayrılıp gitmiş ve döndükten sonra kendisine şahsan haber verdiğim ve davet ettiğim halde yan çizer veya aldırmaz görünmüştür.

İKTİDARIN GAFLETİ

Türkiye siyasi ortamında ise, 1956 sonbaharına doğru, milletin âsabını perişan eden bir boğuşmadır devam edip gidiyordu. 1954 seçimleri sonunda, tam bir seçim desteği ile iktidara yerleşen DP idarecileri, çoğunluk desteğinin tek şartsız iktidar vasıtası olduğunu zanneden büyük bir gaflet içerisinde, her türlü devlet nizamını ve demokratik mükellefiyetlerini küçümseyen ve sırasında hiçe saymaya yönelen bir davranış içerisinde sonu gelmez bir maceraya burunlarını sokmuş görünüyorlardı. Böyle bir davranış hazırlamakta olduğumuz ihtilâli en uygun ortamına yaklaştırır görünüyordu. Fakat bizim o tarihlerdeki görünüşümüz; yine, acele bir karar ve tatbikata yer vermiyecek bir teenni ve olgunluğu muhafaza etmekteydi. Ancak iktidar, bizi, hazırlıklarımızın tam tekemmülünden evvel harekete geçmeye zorlarsa ve bu zorlanma Türkiye'nin yakın ve çabuk kurtuluşunu zaruret haline getirirse, hissediyordum ki, Komitede hemen bir ihtilâl kararının tatbikata konmasından çekinecek tek kişi mevcut değildi.

Artık günlük olaylar dahi açıkça ispatlıyordu ki: 1950 yılında iktidarı, milletin büyük bir tasvibi ile ele alanlar ekibi; millete hizmet etme ve olumlu yönde çalışma vasfından mahrum, mensup oldukları siyasi grubun özel çı-

karlarını sağlayıcı, ele geçirdikleri iktidarı, her ne bahasına olursa olsun, devam ettirmeye azimli ve bu azim dışındaki her hayatî memleket sorununu hafife alma gafleti içinde, Türkiye'yi idare etmeye lâyık olmıyan kişiler topluluğuydu.

O günkü durumu kıymetlendirebilenlere göre; daha 1950 yılından itibaren milletin dolandırıldığı belli oluyordu. Türk milletinin, hâkimiyeti meşruiyet feryatlarıyla elde edilerek gayrimeşru cür'etkârlıklarla derisi yüzülme yoluna girilmişti. Girilen yolun sonu nereye varırsa varsın, mutlak bir fecaate doğru gidiyordu.

Her memlekette, büyük ihtilâllerin sorumlu kişileri, sırasına göre, te'dip, hapis, hattâ idam edilmişlerdir. Fakat hiçbir insanın ölüm şekli, aradan kâfi zaman geçmedikçe, memleketine yaptığı hizmet veya hiyanetten gerçek ölçüsü olamamıştır. İleride tarihin hükmü, o devri idare edenler hakkında ne olursa olsun, benim şahsî kanaatime göre, 1950-60 iktidarının ileri gelenleri için tarih, hain değil dese dahi, hiçbir zaman beceriksiz ve devlet adamlığı niteliğinden mahrum olduklarını inkâr etmiyecektir. Devleti idare etme sorumluluğu altına yatanlar, evvelâ devlet idaresinin isteklerine uygun vasıfları kişiliklerinde duyacaklar ve millete kabul ettireceklerdi. İyi niyet sahibi görünerek aczini bile bile devlet idaresinin başında zorla oturmaya kalkan kişilerin âkıbeti her zaman hüsran olmuştu. İstifa müessesesi her halde maksatsız kurulmamıştı. Çünkü, iyi niyet, devlet adamının kafasını ipten kurtarmaya yeter ve tek sebep olamamaktaydı.

İHTİLÂL HAZIRLIĞI VE MUHALEFET

1950-60 muhalefeti, devrin iktidarınca hiçe sayılma durumuna düşürülmek istenmiştir. Eğer iktidarın tutumu, Türkiye'yi bünye bakımından huzursuz eden sorunlarını çözülmesi istikametinde gelişme gösterebilseydi, muhalefetin feryadı ve çabaları yersiz görülür ve elbette ki tesirsiz kalmaya mahkûm olurdu. Aksine, iktidarın muhalefeti ezme gayretlerinin hedefi, sadece özel menfaatlerine mâtuf olduğu için, muhalefetin çalışmaları birçok mahfillerde olumlu ve müessir sonuçlar elde etme istidadını gösteriyordu. Bu hâl, tabiî olarak, ihtilâl hazırlayanların da ekmeğine yağ sürmekteydi. İhtilâlcilerle muhalefet arasında, biribirinden habersiz, mukavelesiz zımnî bir hedef birliği meydana getiriliyordu. İkisinin de hedefi iktidarı düşürmekti. İkisi de iktidarı ele geçirmek istemekteydi. Ama, hiçbir zaman müşterek iktidara sahip olmak istememekteydiler. Meşruiyet kisvesine zarureten bürünmüş olan muhalefetin, ihtilâl hazırlığından haberi yoktu. Eğer olsaydı, belki mevcut nizamsızlık içerisinde dahi geldiği yeri tekrar bulamaz bir ürküntüye kapılacaktı.

O gün için, ihtilâlcilerin, elbetteki, muhalefetin de tutumunu, günü gününe koğuşturması ve hissettirmiyerek kendine yardımcı olarak kullanması, desteğinden faydalanması mümkündü ve hattâ vazifesiydi. Ancak bizim ihtilâlciler de gelecek iktidarı, günün muhalefetiyle paylaşmayı aslâ düşünmemekteydiler. Çünkü 27 Mayıs İhtilâli hazırlanırken, mevcut siyasi organizasyonların hiç birinin önde gelen problemleri çözmede yeterlik taşıyan bir kadroya sahip olduğuna, ihtilâlciler inanmamaktaydılar. Bugünün ulaşılan koşulları karşısında hükümde kimin haklı olduğu, objektif olarak incelenmeğe değer.

İktidarın, muhalefet üzerindeki baskısının mânâ ve maksadı derinliğinde, kabul edilen demokratik sistem içinde rakîplerini ortadan kaldırmak gibi garip ve tuhaf bir zihniyet seziliyordu. Muhalefetsiz iktidarlar görülmemiş şey değildi ve mümkün de olabiliyordu. Ama, adına demokrasi demiyorlardı.

Hem demokratik usullerle iktidarı ele geçir, hem de o nizamın ayrılmaz rüknü olan muhalefeti tırpanlamaya kalk...

Nasıl ihtilâl sonrası bir devirde, memleketi demokratik sisteme uygun hukuk kaideleriyle idare etmeye kalkışmak fiyasko ile sonuçlanırsa, böyle bir zihniyetle de acaip bir demokrasi uygulamaya girişmek aynı âkıbeti peşinen kabullenmek olurdu.

Uygulanan nizam ne ise onun tabiî ve lüzumlu gereklerini eksiksiz olarak tatbik etmek devlet idaresinin değişmez bir zaruretiydi. Her nizamdan ayrı ayrı esaslar alarak kokteyl bir idare meydana getirip devlet yürütüldüğünün ne örneği, ne de muvaffak olduğu görülmüştü. Dikta ise dikta... demokrasi ise demokrasi... Bunun ikisinin halitasını yapmaya kalkan sivri akıllıların zararı yalnız kendilerine değil, asıl, idareye yeltendikleri sosyal stüktürün dengesini bozmak suretiyle tekmil memlekete dokunmaktaydı.

1956 Ekiminde Akademi'nin 2. sınıfına başladık. Dışarıdaki bazı arkadaşlarımızın giriş imtihanını kazanarak 1. sınıfa devama başlamaları bizim için temaslarımızı kolaylıkla ve rahatlıkla yapabilmek bakımından ehemmiyetli olmuştu.

İhtilâl teşkilâtının geliştirilmesine tükenmez bir gayret ve tam bir emniyet içinde devam ediyorduk. Başta Güventürk ve Kabibay olmak üzere bütün arkadaşların geceli-gündüzlü şevk dolu bir çalışma düzeni, ahenk, anlayış ve dayanış havası içersinde bulunduğu bu devre, randımanını kısa zamanda vermekte gecikmemiştir.

Eski bir ihtilâl esnafı olmakla daima iftihar eden Ahmet Yıldız (Tabiî Senatör) o yıl bizim teşkilâta girmiştir. Yıldız, inatçı bir kafaya sahip görünüyordu. Kuvvetli bir hitabet kabiliyeti, zehir gibi bir hâfızası vardı. Vaktiyle İsmet Paşa'ya karşı kurulmuş bulunan İhtilâl Komitesi içinde daha teğmen iken vazife alanlardan biriydi.

TALÂT AYDEMİR'LE KARŞILAŞMAMIZ

1956 yılında Harb Akademilerinin açılışıyla, Yüksek Kumanda Akademisine de evvelce kurmay olmuş bir kısım arkadaşlarımızın katıldığını gördük. Talât Aydemir bunlar arasındaydı.

Aydemir, Kuleli Askerî Lisesinin 9. sınıfından sınıf arkadaşımdı. O zamanlar tamamen kendi içine dönük, yalnız yaşar denecek kadar çevresi dar bir çocuktu. Kuleli'yi bitirdikten sonra beraberce topçu olmuştuk. Harbiye ve Topçu Okulunda münasebetimiz selâmlaşmadan ileri gidemedi. Sonra yıllarla birbirimizi kaybettik. İlk karşılaşmamız o yıl Akademide oluyordu.

Orduda sınıf arkadaşlığı kişiler arasında özel bir bağlantı ve sempatinin doğması için yeter bir sebepti. Aydemir'le otobüste rastlaşıyor, samimiyetle selâmlaşıyor, hatır soracak kadar da konuşuyorduk. Sabah akşam yollarımız birdi. Aydemir Kadıköy'de, ben de Bostancı'da oturuyorduk. Karşılaştıkça havaiyattan, Akademi'den, hocalardan ayak üzeri lâf atıyorduk.

Bu sudan yakınlaşma esnasında, kendi gizli faaliyetimizi Aydemir'e açmak bir an dahi kafamdan geçmiş değildir. Bunun sebepleri üzerinde durmak yersizdir. Aydemir, Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Ölmüş bir insanın tahlili yapılırken hudutlu olmanın prensipi dışına çıkamayız.

Günlük karşılaşmalar devam ettikçe havaî konular yerini ciddî memleket sorunlarına terkeder olmuştu. İktidarın her yönden tuttuğu ve devam ettire geldiği sakîm yolun kritiği esas konuyu teşkil etmeye başladı. Bu çapraz gidişe karşı Ordu büyüklerinin müzaharetkâr davranışı, tasvipkâr tutumları ve hele Silâhlı Kuvvetlerin şeref ve itibarını halk nazarmda küçük düşürücü hareket tarzları, insan muhakemesine his unsurunu karıştıran ve sonucu ister istemez nefret ve lânete ulaştıran bir kızgınlık yaratıyordu. O zaman hemen her genç subayda görülen bu müşahede ve kanaat Aydemir'de de aynı şekilde tezahür ediyordu. O yıllarda Silâhlı Kuvvetlerde büyük bir çoğunluk aynı temada konuşur, aynı genişlikte ve aynı düzeyde düşünürdü.

Şahsî fikirlerim, Aydemir'de kâfi bir güven sağlamış olacak ki, o günlerin birinde, gidişe bir son vermek lüzumundan bunun için de teşkilâtlanmak gerektiğinden bahsetti.

Ben, bu gidişlerle hiçbir alâkası bulunmuyormuşcasına tam bir safdillik takınarak şekil ve metodunun nasıl olacağını sordum. Bana daha açık konuşabilmek için bir yerde buluşup teferruatlı olarak durumu birlikte incelememizi teklif etti. Ertesi günü Haydarpaşa Gar Lokantasında buluşmayı kararlaştırdık.

O gün derhal bizim arkadaşları meseleden haberdar ettim. Ve alelâcele bir toplantı yaptık. Durum her yönü ile ele almdı. Her şeyden evvel, ön plânda tutulan Komitemizin emniyeti konusu ileri atıldı. Aynı zamanda, orduda bizim gibi teşkilâtlanmış subay toplulukları olup olmadığını istihbar etmek bizim için hayatî önemi haizdi. Bu husus muhakkak öğrenilmeliydi. Bizden ayrı bir teşkilât varsa bunun vüs'ati neydi? Paralel mi çalışıyorduk? Yoksa zıt hedefler peşinde miydik?

Böyle bir teşkilât varsa, mutlak her türlü faaliyetinden haberdar olmaya mecburduk. Bunun için de en azdan bu teşkilâtın kadrosuna girmek lâzım geliyordu. Uzun tahlil ve münakaşalardan sonra, benim Aydemir'le yakınlık tesis etmeme, kendi teşkilâtımız hakkında en ufak bir renk vermemekliğime ve alacağım bilgileri günü gününe Komiteye ulaştırmama ve elde edilecek bu bilgilere göre yeniden durumun muhakeme edilip bir neticeye gidileceğine karar verildi.

YENİ BİR KOMİTE Mİ?

Ertesi gün, Aydemir'le lokantada buluştuk. Aydemir; gizli kapaklı ve örtülü konuşmaya tenezzül etmeden, bana karşı tam bir güven içerisinde açıkça konuşmuştur. Ankara ve İstanbul'da bazı arkadaşlarla mutabakata vardığını, bir teşkilâtın kurulması lâzım geldiğini, teşkilâtın gayesinin ihtilâl yapmak olduğunu ve bu lüzumu memleketin mevcut şartlarının empoze ettiğini anlattı.

Ben, kaç kişi olduklarını, nasıl bir organizasyon içinde çalıştıklarını, teşkilâta giriş şartlarının ne olduğunu, genel olarak isteksiz görünüyormuşum gibi, sordum.

Aydemir'in verdiği cevaplardan, henüz bir teşkilât haline gelmemiş bulunduklarını böyle bir organizasyon için bazı kimselerle fikir teatisi saf-

hasında olduklarını, teşkilâtlanma için henüz gerekli prensipleri vaz'etmemiş ve bu hususları düşünerek bir kesin neticeye ulaşmadıklarını anlamış oldum. Kendisinden mühlet istedim ve ayrıldık.

Durumu vakit geçirmeksizin bizim Komiteye arz ettim.

Mesele bütün çıklaklığı ile ortada idi: Yeni bir Komite kurulmak üzere teşebbüse geçilmişti. Biz kurulacak bu Komitenin dışında kalamazdık. Kendimizinkine paralel ve benzer bir teşkilât daha meydana getirmekte büyük fayda vardı. Aksi halde, yeni kurulacak Komite kontrolümüz dışında kalacaktı. Bu, hem bizim süratle teşkilâtı genişletmemizi önliyecek, hem de Silâhlı Kuvvetler içerisinde ayrı ayrı kurulacak Komiteler, sırasında birbiri zararına aynı kaynaktan gelişmeye çalışacaklar, böylece mevcut potansiyel bölünecek ve ileride, belki de çatışacaktı.

Onları kendi içimize davet etmek, kurulmuş bir teşkilâta onları da katmak düşünülmemiş değildir. Ancak bunun da, o günlere göre, psikolojik ve emniyet bakımından mahzurları görülmüştür. Bir kere, onlar insiyatif kendi ellerinde olarak bir teşebbüse geçmek istemişlerdi. İki yıl evvel kurulmuş bir Komiteye davet edilmeleri, kendilerinin yapmak istediğini başkalarının daha evvel yapmış olmalarından dolayı ruhî bir isteksizlik ve infirat duygusu meydana getirecekti. Belki bu sebepten gelmek istemiyenler olacaktı. Katılsalar bile, eski bir teşkilâta katılmış olmanın ezgisi içinde kalacaklardı. Ayrıca, bizim emniyet prensiplerimiz, içimize kitle halinde adam almaya, tamamen aykırı idi. Bizim Komitede, evvelce belirttiğim gibi, bu işler gayet ince ve sistematik esaslara bağlanmıştı.

Yeniden teşkilât kurmaya kalkanlar iyiden iyiye tetkik edilmeliydi. Sonra tatminkâr bir güven havası duyulursa, her iki teşkilâtı, belki birleştirmek mümkün olabilirdi.

Bütün bu hususlar düşünüldü. Nihayet kurulacak bu yeni teşkilâta, benim ve Kabibay'ın girmesine, teşkilâta, tatbik etmekte bulunduğumuz esaslara uygun bir veçhe verilmesine ittifakla karar verildi. Aldığım bu direktif çerçevesinde hemen vazifenin icaplarını yerine getirmeye koyuldum.

Vakit geçirmeksizin Aydemir'le temasa geçtim. Müspet kararımı bildirirken benimle aynı düşüncede ve daima aynı kanaatte bulunmuş olan Kabibay'ın da benimle birlikte teşkilâta dahil edilmesini istedim. Kabibay da Aydemir'in sınıf arkadaşıydı. Şahsiyetiyle bütün sınıf arkadaşlarında evvelden beri tereddütsüz itimat yaratmış bir adamdı. Aydemir, en ufak bir itiraz ileri sürmeksizin benim ve Kabibay'ın teşkilâta katılmasını kabul etmiştir.

Diğer arkadaşlarla bir araya gelip teşkilâtın kurulmasını sağlıyacak toplantının Aydemir tarafından hazırlanmasına karar verdik ve ayrıldık.

Bu arada Aydemir bizimle bir araya getireceği arkadaşlarını toplayabilmek için teşebbüse geçmiş, bu meyanda 1946 dan evvelki İhtilâl Komitesinde beraber bulunduğu Ahmet Yıldız'ı da durumdan haberdar ederek teşkilâta davet etmiştir. Yıldız, teklifi derhal bizim Komiteye intikal ettirdi. Komite, Yıldız'ın da, bizden haberi yokmuş gibi kurulacak teşkilâta katılmasına karar verdi.

BİR KOMİTE DAHA KURULUYOR

Aydemir'le günlük yolculuğumuz devam ediyor, kendisini yavaş yavaş bizim prensiplerimizi kabule fikren hazırlamak için ileriye müteveccih bazı

tasavvurlarımdan bahsediyordum. Teşkilâta bir yemin ile girilmeliydi. Buna, İttihatçı'ları örnek göstererek şüphelenmesini önlemeye çalışıyordum. Teşkilât mensuplarının üzerinde yazılı hiçbir şey bulunmamalı, içeri alınacak her şahsı inceden inceye tetkika tâbi tutmalıydık. Kararlar oy birliği ile alınmalı ve ilk teşebbüs kendisinden geldiği için de başkan seçilmeliydi.

Bir hafta kadar sonra, Aydemir, arkadaşların önümüzdeki pazar günü İstanbul'da olacaklarını ve Üsküdar'da bir evde toplanacağımızı haber verdi.

O pazar günü akşam karanlığından sonra Kabibay'la beraber, Refet Aksoylu'nun Üsküdar'daki, adresini aldığımız, evine gittik. İçeri girdiğimiz zaman en son gelenlerdendik. Salonda bazıları eski arkadaşlarımız olan şu subaylar bulunuyordu: Sezai Okan (Tabiî Senatör), Ahmet Yıldız (Tabiî Senatör), Refet Aksoylu (Tabiî Senatör), Rauf Gökçen (Müstafi Kur. Bnb., Kurucu Meclis Üyesi), Talât Aydemir, Hayri ve Fahri isminde iki Kurmay Binbaşı (O toplantıdan sonra bir daha kendilerini hiç görmediğim ve hiçbir faaliyete katılmadıkları için şimdi soyadlarını hatırlıyamıyorum). Bizimle beraber 9 kişi oluyorduk. Aydemir, üzerine vekâletlerini aldığı iki arkadaşlarının daha bulunduğunu, gelmelerine imkân olmadığını ve fakat her türlü faaliyete katılmayı vaat ve tekeffül ettiklerini bildirdi. Bu iki kişi; Alpaslan Türkeş ile Osman Köksal (Kontenjan Senatörü) idiler. Türkeş, o zaman Siirt'te, Osman Ankara'da bulunuyordu.

Durumdan öyle anlaşılıyordu ki; yeni teşkilât kurmaya gelen arkadaşlarımız, evvelce böyle bir örgütlenmenin zorunluğunda mutabakata varmışlardı. Ancak fırsat bulamadıkları için bir araya gelememişlerdi. Hepsi fikren bizim kadar olgunlaşmış görünüyordu. Bir ihtilâl organizasyonunun kurulması ve işlemesi üzerinde bizim kadar tecrübeli değillerdi ama, Türkiye'nin geleceğine ait kesinleşmiş ve billûrlaşmış fikirleri vardı. Ve işin en sevinilecek tarafı, bu fikirler, bizimkilere tamamen intibak ediyordu.

Onlar da; mevcut iktidarın ve statünün yıkılması taraftarı idiler. Türk milleti, onlarca da, orta çağın karanlık kuyusundan çekilip aydınlığa kavuşturulmalıydı. Atatürk'ün fikir yapısı ve prensipleri, Türkiye'nin derinliklerine burgusunu ulaştırmalıydı. Milleti vampir gibi emmeye devam eden derebeylik kalıntıları buldozerlenmeli, yerine ferdin müstakil ekonomik özgürlüğü yerleştirilmeliydi.

Hepimiz aynı noktada birleşiyorduk: Türkiye Atatürk'ün hedef olarak gösterdiği "muasır medeniyet seviyesi" ne ulaşabilmek için radikal reformlara muhtaçtı ve bunun için de otoriter bir devlet gücüne ve bu gücü meydana getirecek sağlam bir personel kadrosunun iktidarına şiddetle lüzum vardı. Yeni arkadaşlarımızın ileri sürdükleri fikirler, kendi aramızda, iki senedir kavgalı dövüşlü olarak münakaşa ettiğimiz ve rahatlıkla kabulleneceğimiz nitelikte idiler.

Maksat, gaye ve fikir bakımından her hususu tam bir teslimiyetle kabul edişimiz, usul meselelerinde ise kendi komitemizinkiler üzerinde ağız birliği ile ısrar edişimiz, o ilk toplantıda, bizim başka bir teşkilâta mensup olduğumuz şüphesini doğurmamış değildir. Karşımızdaki insanlar da bizim ekolümüzden yetişmiş, en az bizim kadar zeki kimselerdi. Ve derhal bu şüphelerini belirtmekte gecikmediler. Bize başka bir teşkilâta dahil olup olmadığımızı sordular, hattâ bu hususta yemin etmemizi istediler.

Tereddüt ve telâş her şeyi ilk plânda berbat edebilirdi. Dâva Türkiye'nin dâvasıydı. Yıldız'm, Kabibay'ın ve benim o esnada büyük bir iç müca-

delesi geçirdiğimiz inkâr edilemez. Fakat tam bir serinkanlılıkla üçümüz de istedikleri teminatı vermekte beis görmedik.

Fikren varılan mutabakatı mütaakıp sıra teşkilâtın kurulmasına gelince ben bir yemin taslağı hazırlamayı teklif ettim. Kabul ettiler. Evvelâ Tuzla'da ve sonra da Akademide kurduğumuz ihtilâl komitelerinin yemininin aynını bir kâğıda orada hemen yazıverdim. Şu mealde idi:

Kitabım, bayrağım, silâhım ve mukaddes bildiğim bütün kıymetler üzerine:

1 — Girdiğim teşkilâtın gizliliğine riayet edeceğime,

2 — Teşkilâta mensup olan arkadaşlarımı en aziz bildiklerimden üstün olarak seveceğime,

3 — Teşkilâtın vereceği emirlere kayıtsız şartsız itaat edeceğime,

4 — Teşkilâtın Türkiye menfaatine tespit ettiği gayeleri uğruna tek başıma kalsam dahi, kanımı son damlasına kadar dökerek çalışacağıma, yemin ederim.

Teker teker yemin edildi. Sonra da görev bölümüne geçildi.

Bir başkan, bir genel sekreter ve iki üye seçilecekti. Bizim komiteye mensup olanlarla esasen gerekli kulisi yapmış bulunuyorduk. Başkan Aydemir olacaktı, oldu. Genel Sekreterliğe Yıldız'ı getirecektik, geldi. Üyeliklere Sezai Okan ve Rafet Aksoylu seçildiler.

Gecenin ilerlemiş bir saatinde, birer ikişer, Yakûp Şevki Paşanın Üsküdar'daki köşkünü terkedip karanlık ve izbe sokaklara dağıldık.

Bu yeni organizasyondan sonra, her iki ihtilâl komitesi rahat bir çalışma ritmi içerisine girmişti. Artık kritik noktalarda arkadaşlarımız veya arkadaşlarımızın önemli ordu kademelerinde yakınları bir hayli çoğalmış oluyordu. Elde ettiğimiz imkân küçümsenmiyecek derecede önemliydi. Gerek tâyinler gerekse teşkilâtın gelişimi bakımından istediklerimizi kısmen kontrol edebilir duruma gelmiştik. Daha hızlı ve daha randımanlı bir çalışma düzeyine ulaşmış bulunuyorduk.

1956 Martında kurulan bu ikinci komite, 1957 Ağustos ayına kadar faaliyet göstermiştir. Ana fikirler ve esas faaliyet direktifleri bizim eski komite tarafından alınıyor, diğer komitenin aktivitesini kendimize parâlel bulundurucu bir düzen içerisinde çalışıyorduk.

İKİ KOMİTE BİRLEŞİYOR

Bu şekildeki bir çalışmanın uzun zaman devam etmesine imkân yoktu. Ayrı ayrı ve içiçe geçmiş iki komitenin tam bir âhenk içinde çalışması hepimizi memnun ediyordu ama, zaman geçtikçe bu ayrılık eski komiteye mensup olanlar tarafından hoş karşılanmamaya başlamıştı. Birinciler, ikincilerin bütün içini tam bir şeffafiyetle görüyorlar, gördükçe de, ikinci komite içinde bulunan arkadaşlarının kendilerinden fikir, ruh ve ideoloji bakımından fark tanımayan insanlar olduklarını açıkça müşahede ediyorlar ve bu ayrı gayrılıktan üzüntü duyuyorlardı.

İkincilerin, birincilerin varlığından haberdar oluşları 1957 Temmuzunun sonlarına rastlar. Açıklamayı yukarıda belirttiğimiz üzüntünün ezgisi altında kalan ve Aydemir'in Elâzığ'da iken kumandanı olan Faruk Ateşdağlı'nın

yaptığı muhakkaktır. Ateşdağlı'nın, ağabeyimizden çok sevdiğimiz ve saydığımız bir kişiliği vardı. Bu kişiliğini rahatlıkla kullanmakta mahzur görmemiş ve her iki komitenin karışmasına sebep olmanın kuvvet ve güç birliği doğuracağına inanmıştı.

Benco Ateşdağlı inancında haksız değildi ve haksız çıkmamıştır.

Aydemir durumdan haberdar olur olmaz bana geldi. Kendisinden en küçük bir şey saklamadım. Teşkilâtımızın şeklini, derinliğini ve kuruluşunu en ince noktalarına kadar önüne döküverdim. Bir ihanete uğrama tehlikesi yoktu. Biliyordu ki Aydemir ve arkadaşları, her şeyden evvel memleket uğruna çalışanları sevecek ve ele vermiyecek kıratta insanlar idiler.

Ve derhal komitelerin birleştirilmesini teklif ettim. Yapılabilecek başka iş kalmamıştı. Bizim çekilmemiz halinde kendi komiteleri yıkılma ve parçalanma tehlikesi geçirecekti. Biz onların içinde idik ama, onlardan hiç kimseyi kendi içimize sokmamıştık. İster istemez iki komitenin karıştırılması mukadder olmuştu. Zaten, o kadar denemeden sonra bizim de istediğimiz böyle bir çözüm yolu idi.

Her iki komite mensupları Ağustos (1957) ayı ilk yarısında toparlanmış ve birbirine karışarak yeniden bir idare heyeti seçmişlerdir: Başkanlığa, yine Faruk Güventürk, genel sekreterliğe yine ben getirilmiştim.

Artık gelişmiş bir teşkilât haline gelen komitenin ordu içindeki müessiriyeti epeyce artmış bulunuyordu. Komite, aldığı kararları tam bir otorite olarak değilse bile, ordu içinde el altından başarı ile uygular duruma erişmiş bulunuyordu.

YENİ GÖREVİMDE

Akademi bitti. Yeni kıt'a ve görevlerimize atandık. Ben, İstanbul Davutpaşa Kışlası 3 üncü Zırhlı Tugay Topçu Tabur Kumandanlığına katılınca kendimi özlediğim bir samimiyet havası içinde bulmuştum. Erkanlı aynı tugayın 3 üncü şube müdürlüğünü yapıyordu. Başta Tugay Kumandanı Lütfü Hancıoğlu (Em. Gen. halen Konya Valisi) olmak üzere tam bir ahenk içinde geceyi gündüze katarak çalışıyorduk.

Kıymeti hiçbir karşılıkla ölçülemiyecek arkadaşlarımız vardı. Cesur, çalışkan, memleket sever, vefalı, kendilerini sevene taparcasına bağlı çocuklar... Pırıl pırıl zekâlı, su katılmamış Atatürk'çü, memleketlerine çoluk çocuğunu fedâ edercesine feragatlı, eşleri emsalleri daha dünyaya gelmemiş genç Türk subayları... Bu çocuklarla Türkiye için neler yapılmazdı ki...

İlk işimiz taburun üstün bir standarda erişmesini sağlamak olmuştu. Çok kısa zamanda Üstğm. Bahattin Canbaş (Çalışma Bakanlığında Umum Müdür Muavini) gibi arkadaşlarla (Diğerlerinden mahsus bahsetmiyorum. Çünkü, hâlâ, onların bize bağlı olduğunu zannederek Türk ordusunu hizmetlerinden mahrum etmek isteyen ham halat zihniyet bıraktığımız yerde duruyor) taburumuz numune olacak düzeye ulaşıvermişti.

Genç subaylarımın Türklük sevgisi, vatan sevgisi, Atatürk'çülüğe ve millete olan sevgileri alev alev parıldar, o hallerini gördükçe, bir kumandan olarak, evlâtlarımdan çok onları bağrıma basasım, ruhî haşmetleri karşısında kendimi onlara dağıtasım gelirdi. Vazife için tiril tiril titrettiğim günlerin akşamında, onlar da, bir evlât ve bir kardeş sevgi ve bağlılığiyle her şeyi unutmuş, koyu bir güven havası içinde bana sokulurlar, beraberce saat-

lere doymaz, sabahları bulurduk. Türk subaylarının tam bir anlayış, tam bir ahenk içinde çalışmaları dünyada tadılacak zevklerin en erişilmeziydi.

Kumandanlığı despotluk zannederek, maiyetine eziyet, cefa ve ruhî işkence çektirmeyi askerliğin doğal bir zorunluğu imiş gibi uygulamaya kalkanlar, askerlikte hiç yeri olmayan kaskatı budalalardır!..

HAVA KUVVETLERİYLE TEMAS

O yılın haziran ayı sonlarında, Ankara'daki arkadaşlar Hava Kuvvetleri ile temas sağlamışlardı. Bana, genel sekreter olarak, Hava Kur. Bnb. Halim Menteş, komiteye girmek üzere, takdim edilmiş, teklifi yapan arkadaşlarımıza güvenimiz yüzünden kendisi hakkında oy birliği ile muvafakat alınmıştı.

Halim Menteş'le tanışmam 1957 Eylülünde Ankara'da bulunduğum zamana rastlar. Menteş, ihtilâlin hazırlanmasında ve ihtilâl sonrası dönemin belli hedeflere ulaşmasında baş rolü oynıyanlar arasındadır. O zaman, varlığı Atatürk'ün ideolojisiyle yoğrulmuş, yalnız ve yalnız ileri Türkiye'nin ümidi ile yaşayabilen, kafası da, ruhu da, kendisi de kopkoyu bir Türkiye'ci olan genç bir kurmay binbaşıydı. Kurduğumuz teşkilâtın bir kolunu Hava Kuvvetleri derinliğine uzatmak sorumluluğunu inanarak ve severek sırtına yüklenivermişti. Gözü açık, budağa budağa doğru giderdi. Geriye bakmadan sessiz sedasız, gösteriş katmadan karşılık ummaksızın önündeki nurlu ihtilâlin sâdık ve alçak gönüllü bir hizmetkârıydı. Menteş'in büyüklüğü, yaptığı her işde, attığı her adımda gücünü yalnız inançlarından almış olmasıdır. İnançlarını inat derecesine götürdüğü ve körü körüne saplandığı yargılardan kendini kurtaramadığını, bu sebepten de Türkiye'de arzu etmediği huzursuzluklara önayak olanlara katıldığını çok sonradan kendisi de anlamıştı. İşte böyle bir insandı o. 1964 yılında uğradığı bir trafik kazasında memleket üstün karakterli bir evlâdını kaybetmiştir. Birbirimizle, hayatı boyunca, arkadaş olarak kenetlenmiş gibiydik. İhtilâlden sonra Menteş'le karşılıklı birçok ana noktalarda anlaşamadık. Kader birbirini çok seven iki arkadaşı daima karşı karşıya getirdi. Belki de bu, Atatürk'ten sonraki Türkiye'nin kadersizliğine bir yenisini katıyordu.

Aynı günlerde, İstanbul'da Rami Kışlasında 66 ncı Tümen Topçu Kumandan Muavini bulunan Komite Başkam Yarbay Faruk Güventürk, müşterek tatbikat dolayısiyle Bandırma Hava Üssünden gönderilen bazı havacı subaylarla temas halinde idi. Bu subaylardan Yüzbaşı Remzi Oral'ı fikir ve eğilimleri bakımından yoklamış ve kendisini uygun bulunca Davutpaşa'ya bana getirmişti. Oral, sonuna kadar cesaret ve metanet numunesi bir ihtilâlci olarak vasıflarını muhafaza etmiş, mert karakteri ile hepimizin hayranlığını kazanmış bir arkadaşımız olarak kalmıştır. Sonradan, Menteş komiteye alınması için Mucip Ataklı'yı teklif etmiştir. Ataklı hakkında muvafakat alınmış, fakat birçok arkadaşlarımız kendisini 27 Mayısın hemen evvelinde veya sonrasında tanımışlardır.

Ekim aymda, aldığım bir emir üzerine taburumu alarak, 29 Ekimde yapılacak geçit resmine katılmak maksadiyle, özel bir trenle Ankara'ya hareket ettim.

1957 seçimlerinin hemen arifesindeydik. Memleketteki siyasî havanın gerginliği olduğu gibi Ankara'ya sirayet etmişti. Ankara rahatsızdı. Bu rahatsızlık muhtelif zümrelere başka başka sebeplerden bulaşıp durmaktaydı.

O devrin iktidarına imkânlarını yaslamış olan Ankara elit tabakası rahatsızdı. Evet, barometre îktidarın değişme ihtimaline doğru hafif bir ibre titreyişi göstermektedir. Bu, o sınıftakiler için korkunç bir sonuç olurdu. Dünya yüzünde, diktalı diktasız, açık kapalı, zengin fakir nasıl bir rejim veya statü içinde bulunulursa bulunulsun, o günkü Türkiye iktidarına yanaşmış gözde zümrenin elde ettiği korkunç imkân, havadan gelir, tasasız harcama, yarını umursamaz zevk ve sefa hiçbir devirdeki iktidarın yaratabildiği veya yeniden sağlıyabileceği bir düzeye ulaşamıyacaktır. Bir kısımları için o günler, elbiselerin Dior'dan, iskarpinlerin İtalya'dan, hattâ yemeklerin Pan American ile Paris'in meşhur Maxim lokantasından getirtildiği devirdi.

İktidar rahatsızdı: 1950 den 1957 sonbaharına kadar iktidar, Türkiye aleyhine sonsuz cinayetler işlemiştir. Geçen o yedi yıl, Türkiye'nin gırtlağına atılmaktan beter, önündeki yüz yılı dahi etkileyici bir eziyetler, beceriksizlikler, hıyanetler ve habasetler üretme süresi olarak anılacaktı. 1957 yılına kadar, iktidarın tutumu yüzünden, Türkiye, imkânları yitirilmiş, tüketilmiş, fecî gerçeklerle burun buruna getirilmiş, âciz ve felâket içerisinde boşluğa terkedilmişti. Artık iktidarı bırakamazlardı. Kendi âkıbetleriyle Türkiye'ninkini birbirine karışmış kabul ediyorlardı. Şahıslarının sonucu, selâmette kalmaları ancak iktidarı elde bulundurmalarına bağlıydı. O halde 1946, 1957 de hortlayıverirse Türk'ler bunu yadırgamamalıydı.

Muhalefet rahatsızdı: Halk Partisi, memlekette iktidarın tutumu yüzünden, siyasetin sempati ibresinin kendi istikâmetine eğildiğini müdrikti. İsmet Paşa siyaset masasında 1950 de kaybettiklerinden çok fazlasını 1957 ye kadar kazanmış bulunuyordu. Tarafsız vatandaşın, aydın topluluğun ve bunlardan fazla ordu alt kademelerinin tekrar sevgisine ulaşabilmişti. Parti genel eğilimden umutluydu ama, iktidar sandalyayı terkedeceğe pek benzemiyordu. Memleketin çeşitli yerlerinde, iktidar taraftarlarının davranışları bu kuvvetli ihtimali pekiştiriyordu. Muhalefet haklarının ezilmesi için idarî makanizma üzerine ağır bir baskı yapılıyordu. İdarenin iktidar taraftarlığına kendini tam kaptırdığı söylenemezdi ama, iktidar da bu baskı için bir sınır tanımamakta, göz göre göre idarî organizasyonu zorlamakta idi. Böyle bir ortamda, 1950 de kendilerinin yaptığı gibi tam anlayış göstererek iktidarın el değiştirivereceğini ümit etmek fazla safdillik olurdu. Muhalefet de bunun için huysuzlanıyordu.

Biz de rahatsızdık: Manzarayı tam bir tarafsızlıkla en ince ayrıntılarına kadar izliyorduk. Gerçekte, Aydemir'le kurduğumuz komite bizimki ile birbirine karışınca her iki komitedeki arkadaşlar arasında bir yadırgama ve yabancılık duygusu kalmamıştı. Zaten bir çoğumuz komiteler kurulmadan önce canciğer arkadaştık. Bir araya gelince de, gayenin aynı fikir akıntısına katılan hizmetkârları oluvermiştik. Bu durumumuza rağmen, Türkiye'nin yarınına istediğimiz ve tahmin ettiğimiz huzuru emniyetle getirecek bir organizasyon haline geldiğimizi iddia edemezdik. Böyle bir organizasyon bir tarafa, henüz ihtilâli tahakkuk ettirecek kuvveti dahi elimizde bulundurmaktan mahrum bulunuyorduk. Öte yandan, Türkiye'nin hali de işte

önümüze serilmiş duruyordu. Hissediyor ve düşünüyorduk ki hemen bir şeyler yapmak lâzımdır. Baştakiler, önümüzdeki günlerde, Türkiye'yi 1957 Ekiminde içine soktuğu çıkmazdan daha beterine götürmekte asla tereddüt etmiyecek kadar gaflet ve telâş içerisindedir. O halde hemen bir şeyler yapmak mümkün değil miydi?

Bizim ekip o günlerde çoğu ile Ankara'da toplanıyordu. Kimse kimseyi davet etmiş değildi. İçgüdü mü desem, aklı selim mi desem, Türkiye'nin yarınına olan endişe mi desek, yahut memleketin o eşsiz, kahraman ve fedakâr evlâtlarına Tanrı'nın bir ilhamı mıdır bilmem, birer ikişer Ankara'ya kayı kayıveriyorlardı.

O güne kadar teşkilâtı genişletme faaliyeti de tam bir intizam ve prensiplere uygun olarak devam etmişti. Komiteye Ekrem Acuner (Tabiî Senatör), Fikret Kuytak (Tabiî Senatör, merhum) gibi arkadaşlar da dahil olmuş bulunuyordu.

27 Ekim 1957 seçimi gerisindeki 15-20 günlük kesif faaliyetin mihrakını Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı teşkil eder. Bu memleket için daima kendinden vermiş ve sonunda silkelenmiş adamların başında gelen bu feragat numunesi o günlerde Muhabere Er Eğitim Alay Kumandanıydı. Ankara'da komitemizin kontrol ettiği kuvvet pek mahduttu. Sezai Okan o esnada bir tank tabur kumandanı idi, ama, taburunun büyük kısmı Gelibolu'da bulunuyordu. Elinde işler durumda 3-4 tank vardı. O zaman Kur. Bnb. olan Necati Ünsalan 28 inci tümenin bir topçu taburunda kumandan muavini idi. Taburuna hâkimdi ve hazırdı. Rıfat Baykal'ın elinde bir piyade bölüğü vardı. Bir de benim geçit resmi için İstanbul'dan getirdiğim Zırhlı Topçu Taburu...

Okan ile gece gündüz demeyip buluşuyor ve harekete geçmek zorunlu olursa ne suretle işin tahakkuk ettirilmesi hakkında plânlarımızı tazeliyorduk.

Ankara'daki arkadaşlara, o günlerde iktidarın devam edegelen bıktırıcı, usandırıcı davranışlarından âdeta, bezginlik gelmişti. Önümüzdeki yeni bir dört yıl için aynı iktidarın devam etmesini düşünmek bile sinirlerini rendeliyordu. Bu hal, iktidarm değiştirilmesine hemen bir çare bulunması fikrine doğru, herkesi iter gibiydi.

İktidarı değiştirmek belki mümkündü. İhtilâldeki başarımn büyük yüzde payı tatbikatındaki cür'etin büyüklüğündeydi. Elimizdeki küçük kuvvete, cür'et ve cesaretimizin büyüklüğünü kattık mı yapıyı yıkmaya pekâlâ muvaffak olabilirdik. Peki ama, sonrası ne olacaktı? Memleket idaresi heves ve sergüzeşt değildi. Daha iyisini getiremiyecek olduktan sonra eskisini yıkmak anarşistlikti. Kendi kadromuzla, hemen devlet idaresine yönelmek, Türkiye'ye lâyık ve tatminkâr bir istikbal sağlıyacak çözüm yolu olarak görülmemekte idi.

C.H.P. İLE TEMAS

O halde, mesele kendiliğinden ortaya çıkıyordu: Memleket idaresinde ve iktidarda tecrübeli bir teşkilât olan Halk Partisi ile iş ortaklığı etmek.

Bir kısmımıza göre; bu tarzda hareket etmek, Türkiye sorunlarını kökten halletmeye yeter bir çâre değildi. Eskimiş, küflenmiş ve kokmuş devlet anlayışının, yeniden başa takke gibi geçirilmesi, Türkiye için en kıymetli unsur olan zamanı boşa harcamaktan gayrı bir şeye yaramıyacaktı.

Diğer bir kısmımız; bu düşüncelere tamamen katılmakla beraber, mevcut iktidar devam ettiği takdirde Türkiye içinden kurtarılması güç ve belki de imkânsız bâdirelere sürüklenecekti. Bu gidişin durdurulması dahi büyük oranda fayda sağlayıcıydı. CHP ile anlaşabilirsek hemen iktidara son vermeliydik.

Bu tarz muhakemeye "zararın neresinden dönersek kârdır" esasına dayanır bir hüküm ekliyerek CHP ile temasa Alb. Ateşdağlı vazifeli kılındı. Faruk Ateşdağlı temas ettiği CHP çevreleriyle irtibatını rahmetli Faik Ahmet Barutçu'ya kadar uzatmıştır.

Ekim ayı içindeki bir akşam, Orduevinde, Ateşdağlı'nın, Barutçu ile olan mülâkatının neticesini öğrendik. Barutçu, yapılan teklifi gayet müsait karşılamış ve esaslarını Paşa'ya ulaştırıp ertesi gün kararı bildireceğini söylemiş.

Halk Partisi yüksek çevrelerinin teklifi olumlu karşılaması, o çevrelerdeki havayı aksettirmek bakımından çok büyük önemi haizdi. Bu, gelecek cevabın olumlu olacağı ihtimalini bir hayli kuvvetlendirmişti. Bu ihtimale göre, ertesi gün için gerekli tedbirleri aldık. Herkes kendi çevresindeki hazırlıklarını tamamlamış ve gelecek cevabı beklemeye başlamıştır.

O günlerde, Faruk Güventürk Polatlı'da Topçu Okulunda Tekâmül Kursu'nda bulunmaktaydı. Gittiği her yerde hemen muhit yapmasını becerен hazret, Polatlı'da bir kısım subayları etrafına toplamış ve hemen bir harekete ikna etmiştir. Bu subaylara komitenin varlığından bahsetmiş değildi. Fakat iktidara karşı o günlerde ordu genç kademelerindeki nefret o derece hat bir safhaya gelmişti ki, kimse bir teşkilâtın lüzumuna filan ehemmiyet vermemekteydi. Bu arada Polatlı'da bulunan Kur. Yb. Baha Vefa Karatay (Şimdi Bağdat Büyükelçisi) arkasına bir hayli tabancalı subay katarak Ankara'ya gelmiş Orduevinin alt salonuna postu sermişti. Havada kısmî bir aleniyet vardı. Pervasız bekleyiş hemen hemen açıkça göze çarpıyordu. Orduevine girip bu havayı hissetmemek için ya etrafla çok alâkasız olmak lâzımdı, veya olup bitenlere içinden baktığımız için durum bize öyle görünüyordu. Fakat her haliyle gözleri iktidarın hırsı ile perdelenmiş olanlar yalmz basiretlerini değil, gözlerinin önünde gelişen olayları dahi görüp kıymetlendirecek niteliği çoktan kaybetmişlerdi.

İNÖNÜ "HAYIR" DİYOR

O akşam İsmet Paşa'nın cevabını getirecek Ateşdağlı'yı bekliyorduk. Sinirler herkeste açıkça gergindi. Her ne bahasına olursa olsun, işi bitirmeye azimli subayların içlerinde birikmiş potansiyele akım kanalı bulamamaktan doğan asabiyet; biraz sonra tam bir kırgınlık haline gelecek, bir kısmı umudunu yitirmiş olarak, bir kısmı da, yeni umut ufuklarına doğru dağılıp gideceklerdi.

Ateşdağlı, İsmet Paşa'nın cevabıyla dönmüştü: Paşa "Onlar böyle şeylere karışmasınlar, CHP seçimi mutlak kazanacaktır" demiş. Ve bununla, o günlerde belki yarım yamalak yapılacak bir müdahaleyi önlemişti.

İsmet Paşa, büyük Anadolu ihtilâlinden sonra gerçekten meşruiyetçi olmuştur. Her ihtilâlci gibi yaparken kanun dışı yaptıktan sonra koyu ve mutaassıp meşruiyetçi... Ama, İsmet Paşa'ya bütün hayatı boyunca meşruiyetçilik atfetmek de tamamen haksızlık olur. Eğer tam bir meşruiyetçi olsaydı Atatürk'ün yanında ne işi vardı? Memleketin koşulları, O'nu, hattâ

600 yıllık bir imparatorluğu yıkmak gibi azîm ve dünyada fikir ve özgürlük devrimlerine kaynak olabilecek kudrette bir ihtilâlle karşı karşıya bırakınca, gözünü kırpmaksızın ön safa atılacak bir ihtilâlci karaktere sahip olduğunu da isbat etmiştir.

İhtilâl, elbette ki oyuncak değildi. Aklı ve milletini seven insan, sebepsiz yere memleketinin mukadderatı ile oynar mı? Bir memlekette ihtilâl ancak kaçınılması imkânsız hale gelindiği zaman ve en son çare olarak ele alınabilirdi. Bu takdirde de ortada suç varsa, ihtilâlcide değil, memleketi her haliyle ihtilâlden gayri hiçbir şeyin kurtaramıyacağı şekilde çıkmaza sokan iktidarlardaydı.

Zamansız, keyfî ve indî sebepler, şahsî iktidar hırsiyle ayağa kalkışlara âsi denirdi. Âsiler omurilikten düşünen insanlardır. İhtilâlcinin muharrik kuvveti, vatan aşkı ve millet sevgisidir. Âsi hareket noktasını, şahsî hırs, egoizm ve his yumağından alır. Hattâ muvaffak olmuş görünen ihtilâller, memleketin geleceğini bir fikir bağına oturtamamışsa iktidar darbesi olmaktan ileri gidemezlerdi. İhtilâl gelirken beraberinde, kendi zor kudretinden de üstün ileri fikirler taşımamışsa bir inkılâp olma gücüne hiçbir zaman ulaşamazdı.

Fikirsiz ihtilâlci kısır kadın kadar topluma fayda getirmez...

CHP. NİÇİN İHBAR ETMEDİ?

1957 seçimleri evvelsinde, yapılan ihtilâl teklifinin neden hükümet çevrelerine haber verilmediği, CHP ve İsmet Paşa için, bazı çevrelerce devamlı tenkid konusu olmuştur. 1957 teklifini duyanlar, ihtilâlin CHP nin teşviki ile yapıldığından şüphe edip durmuşlardır.

Tenkidler insaf ölçüsünü kaçırdığı vakit müessiriyet ve mânalarını kaybederler. Bir kısım memleket evlâdı, sadece vatanın kurtulmasını hedef tutan bir hareketi en büyük vazife addederek kellesini uzatıyor... Sizin nâmus, vicdan ve hamiyetinize sığınarak memleketin derdine beraberce çare bulmaya ellerini uzatmışlardır... Belki tecrübeniz ve görüşünüz bu feragat sahibi insanların doğru yolda olmadığı kanaatını size vermiş olabilir... Ama, siz gider de, bu adamları, "Bize ihtilâl teklif ettiler, bunlar ihtilâl hazırlıyor" diye hükümete ihbar eder misiniz? "Efendim, etmeyen Türk Ceza Kanununun 151. maddesindeki suçu îka etmiştir" gibi ukalâca lakırdılar, insanlardan vefa, ve karakter sağlamlığı talebeden büyük olaylar karşısında yersiz ve mantıksız gevelemelerden ileri gitmez... Memleket çapındaki, memleketin hayrına olan meselelerde, Türk'lerin değer yargısı ihbar müessesesini daima ahlâksızlık telakki etmiştir.

Ayrıca CHP velevki, ihbar etmek isteseydi, elindeki hangi delil ile ortaya çıkacaktı? Ateşdağlı'nın temasları tamamen münferit ve şahsî olmuştu. Ortada en ufak bir vesika mevcut değildi. O temaslarda tam bir teenni ile emniyet faktörü en küçük ayrıntılariyle göz önünde tutularak hareket edilmişti. Bu şartlar altında muhbir sadece müfteri olmak tehlikesiyle karşı karşıya kalır, ortalığı bulandırmaktan başka eline bir şey geçmezdi.

Büyük dâvalar karşısında şahsî küçük endişe ve menfaat duygulariyle hareket eden insanlar berbat yaratılmış mahlûklardır...

YİNE DP. KAZANINCA...

1957 seçimlerini tahmin ettiğimiz gibi yine DP kazandı. Seçimleri kazanmak için başvurulan çareler amme vicdanını derinden kanatmış, ikti-

dara kızgınlık derecesi yeniden bir hayli artmıştı. Evvelden göründüğü gibi her ne bahasına olursa olsun, meşrû yoldan iktidarı bırakmadaki korku ve inat, seçim olaylariyle teeyyüt etmiş oluyordu. Her şeye rağmen, yeni seçimler, muhalefetin 1950 denberi devam eden ters talihinin de bir dönüm noktası olmuştu. 1954 deki 69 sandalyeye mukabil, bu defa Meclise 200 milletvekili sokabilmişlerdi. 1950 seçimlerinden beri, kamu oyunun iktidarı tasvipkâr tutumu yönünü günbe gün değiştirmekteydi. Bu gibi açık görüntüler iktidarda bulunanlar için davranışlarını yeniden gözden geçirmek, kendilerini memleketin hayrına ayarlamak bakımından ders alınacak alâmetlerdi ama, bizim iktidarımız mütenebbih olmak kâbiliyetini çoktan kaybetmişti. 1957 den sonraki tutumunda da evvelkinden daha gâfil olma yolunda ısrar ve inat etmekten vazgeçmemiştir.

1957 sonbaharından sonra, iktidarla muhalefetin aralarında nasıl büyük uçurumlar açıldığını, her fırsatta iktidarın muhalefeti ve muhalefete mensup olanların temel hak ve hürriyetlerini nasıl yoketme gayretine düştüğünü, başta basın olmak üzere yargı ve idare organlarını, hattâ Meclisi nasıl partizan bir baskıya tâbi tuttuğunu millet ibretle seyreder olmuştu.

DOKUZ SUBAY OLAYI

9 subay olayı hakkında bu güne kadar birçok açıklamalarda bulunulmuştur. Ben sadece bu olaym bizimle olan ilgisine değinmekle yetineceğim.

Ankara'dan İstanbul'a döndüğüm Kasım ayı ortalarında bir gün akşam üzeri Kurmay Başkanı Kur. Yb. Reşat Gülsoy'un odasında otururken şehir telefonundan beni aradılar. Arayan kimliğini açıklamaya lüzum görmeden:

— Beni dinle, dedi. Makariyosu tevkif ettiler. Arkadaşlara söyle tedbirli olsunlar. Üzerlerinde vesika ve saire bulundurmasınlar.

— Kimsiniz, dedim.

— Bırak şimdi sen onu, hemen dediğimi yap, dedi. Ve telefonu kapattı.

Sesin tonunu yakalamıştım. Telefon eden, Millî Savunma Bakanlığı emir subayı Adnan Çelikoğlu idi. Makariyos, Faruk Güventürk'e aramızda verdiğimiz kot isimdi. Kendisi bilmezdi ama, biz aramızda konuşurken ondan Makariyos diye bahsederdik.

Güventürk Polatlı'da Tekâmül Kursu'nda idi, ve el'an komitemizin başkanlığını deruhte ediyordu. Komite başkanının tevkif edilmesinin bütün teşkilât için hayra alâmet olmadığı meydanda idi. Güventürk, teşkilâtı ele verecek karakter ve safdillikte bir adam değildi. Ama, pervasız konuşmaları ve davranışları da meşhur olan bir arkadaşımızdı. Ne olursa olsun, başkan tevkif edildiğine göre, bizim de birer ikişer içeriyi boylamamız gün meselesi demekti. Mezbahaya giden koyunlar gibi boynumuzu her halde iktidar kasabına uzatacak değildik. Ne yapmak mümkünse vakit geçirmeksizin hemen yapmalıydık.

Renk vermemeye çalışarak Kurmay Başkanının yanından ayrıldım. Bir jipe atlıyarak Yıldız'daki Suphi Gürsoytrak'ın evine gittim. Aynı semtte oturan Kabibay'ı bulduk. Kısa bir müşavereden sonra hareket tarzımız üzerinde anlaşmaya varmıştık. Mümkün olan arkadaşları toplayıp Ankara'ya giderek kendimizi pahalıya mâledecektik. Kimsenin bedâvadan sehpaya boyun uzatmaya niyeti yoktu. Alınan kararın neticesiz olacağında ittifak edi-

yorduk ama, hiç olmazsa arkadan gelecek müessir hareketi hızlandırabilir ve ona öncülük olsun edebilirdik. Yüksek kumanda akademisinde kursta bulunan Osman Köksal Orduevinde kalıyordu. Beraberce Osman'a gittik. Durumu ve kararımızı bildirdik. Osman meseleye soğukkanlılıkla girdi. Güventürk'ün tevkif sebebi çözülmedikçe girişeceğimiz hareketin tekmil teşkilâta zararı dokunacağını, vaziyetin inkişaf etmesi için birkaç gün beklememizin en uygun hareket olduğunu söyledi, ısrar ve bizi ikna etti. Haberi tekmil arkadaşlara ânında ulaştırdık ve gerekli bütün tedbirler alındı.

Üç dört gün içerisinde 9 subay tevkif edildi. İktidar, başta Celâl Bayar olmak üzere olaya büyük bir önem vermekteydiler. Ankara'dan Ârif Onat isminde bir hâkim general, olayın tahkikine memur edilerek İstanbul'a gönderilmiş. Gestapo usulü bir hazırlık tahkikatı etrafa dehşet saçan korkulu bir hava yaratmıştı.

Tevkif edilen subayların kimlikleri belli olunca olayın bizim teşkilât ile alâkasının pek bulunmadığı hemen hemen ortaya çıkıyordu. 9 subay içerisinde bizden sadece komitemizin başkam Güventürk vardı. Tevkif edilenler arasında bulunan Emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım (CHP Senatörü) akademiden hocamızdı. O günlerin gidişini davranışlariyle daima tenkid eden olgun bir kişiliği vardı. Ayrıca Kurmay Albay Naci Aşkun (Em. Tümgeneral) Güventürk'ün Alay Kumandanıydı. Bizim ihtilâl için çalışmalarımızı bilirdi. Fakat komiteye girmiş değildi. Aşkun, namus ve haysiyet timsali onurlu kişiliği ile temayüz etmiş bir subaydı. Kendisinden vereceğinden gayrısını söküp almak mümkün değildi. Diğer mevkuf subaylardan İlhami Barut ve öbürlerini ya hiç tanımıyor veya tanıdıklarımızın gizli faaliyetimizden haberleri yoktu.

Olayın Güventürk dolayısiyle bizimle ilgili kısmı aşağı yukarı öğrenilmişti. Güventürk biz Ankara'dayken Kurmay Yarbay Samet Kuşçu adındaki bir subayla İstanbul Orduevinde tanıştırılmış ve görüşmüştür. Bu görüşme esnasında muhbir Samet Kuşçu'nun iddiasına göre, Güventürk kendisine ihtilâl hazırlığı içerisinde olduğunu, Bandırma Hava Üssü (Remzi Oral'ın üssü) ile 3 üncü Zırhlı Tugayın (bizim bulunduğumuz tugay) ve 66 ncı Tümenin (kendi tümeni) tamamen emrinde bulunduğunu ifade ve Kuşçu'yu teşkilâtına almayı teklif etmiştir. Muhbirin bu iddiasının sübut bulmayışı ve muhakemenin beraet ile sonuçlanması, hattâ muhbirin mahkûm edilişi olayın derinliğinde başka ihbar sebepleri bulunduğu zannını ortaya koymaktaydı. Nitekim, Güventürk'ün sonradan açıkladığına göre, Kuşçu ile temas tamamen hususî ve ailevî bir sebeple vâki olmuş ve bilâhara münasebetin kırgınlıkla neticelenmesi Samet'i ihbara kadar sürüklemişti.

Güventürk ile Kuşçu'nun özel bir münasebete giriştikleri bir vâkıadır. Ancak Güventürk'ün o günkü atmosfer içinde ihtilâl hazırlığı faaliyetini açıklayıp açıklamadığı, ihbar konusu ele alınınca kendiliğinden ortaya çıkmıaktadır. Güventürk'ün emrinde bulunan birliklerin mevcudiyetini ve bunların hangi birlikler olduğunu elbette ki Kuşçu istihareye yatarak öğrenmiş değildi. Şayanı şükrandır ki, teşkilâtımızın kuruluş derinliği hakkında Güventürk'den bilgi elde edememişti.

Tahkikat bütün şiddetiyle devam ediyordu. Tesir sahasının her an bizim teşkilât sınırlarını aşması ihtimali vardı. Fakat Güventürk özel hayatındaki konuşmalarında ne derece pervasız ve ölçüsüz ise, yapılan o sıkı koğuşturma devamınca sır saklama ve arkadaşlarını ele vermeme konusunda o derece mutaassıp ve bunu en büyük namus telakki eden bir karaktere

sahipti. Onu iyi tanıyorduk ve bu bakımdan kimsenin endişesi yoktu. Tahkikatın devamı esnasında Güventürk'e işkence edercesine varan eziyetler reva görülmüştür. Yattığı yerin üzerine sidik dökülmüş, tutuklu olduğu halde hücre cezasına tâbi tutulmuş, hücre içinde lâzımlığa apdest etmeğe mecbur edilmiştir. Dışarı çıkmamak için avuç avuç, kuru kuru çay yuttuğunu, kendisinden dinlemişimdir. Bütün bu muameleler karşısında şahsî selâbetini muhafaza etmesini bilmiş, sonuna kadar direnmiştir.

YENİ BİR İHBAR

Tahkikatın bizim teşkilâtın hudutları içine sızması, bir ay kadar sonra yapılan yeni bir ihbar ile meydana geldi.

Kışlada bulunduğum bir gün, telefonla Ankara'dan beni aradıklarını söylediler. Konuşan Ahmet Yıldız'dı.

— Orhan Erkanlı, Suphi Gürsoytrak ve Rıza Akaydın'ın kurs işi oldu. Senin için de müracaat edildi ama, muvaffak olunamadı. Arkadaşlara haber verirsin. Dedi.

Durumu anlamıştım. Dördümüz hakkında, günün en mühim olayı ile ilgili bir şeyler dönüp dolaşıyordu. Arkadaşlara derhal haberi aktardım. Birbiriyle buluşarak tam bir ağız birliği haline geldiler. Ârif Onat'ın çağırması gün meselesiydi. Netekim, iki gün sonraki Pazar günü davet edilmekte gecikmediler. Yapılan bütün baskıya rağmen en ufak bir ipucu vermemişlerdir.

Bu son ihbarın mahiyetini birkaç gün sonra Ankara'dan gelenlerden öğrendik: Millî Savunma Bakanı Şemi Ergin 9 subay olayı dolayısiyle istifa etmiş, yerine Ethem Menderes getirilmişti. Emir subayı Çelikoğlu el'an görevine devam ediyordu. O günlerde Ethem Menderes'e eski Türkçe yazılmış bir ihbar mektubu gelir. Muhteviyatı aşağı yukarı şöyledir: 9 subay olayındaki tahkikatta yanlış bir yol tutturulmuş bulunuluyor. Yılanın başı Faruk Güventürk'tür. Ve onun da en yakın arkadaşları, Dündar Seyhan, Orhan Erkanlı, Suphi Gürsoytrak ve Rıza Akaydm'dır.

Ethem Menderes, Adnan Çelikoğlu'nu çağırmış, böyle bir ihbar mektubu olduğunu, benim ismimi okuyamadığını, yeni yazıya çevirterek tahkikat heyetine göndermesini söylemiş. Adnan da eski yazıyı Türkçeye çevirecek şahsa benim ismim için "bu isim okunamadı" kaydını koyacaksın demiş. Ve böylece ben tahkikat dışı kalabilmişim. Ahmet Yıldız'ın telefondaki kurs hikâyesinin iç yüzü bu şekilde tam olarak meydana çıkmış oldu.

Son tahkikatın açılmasını mütaakıp mahkeme başkanlığına General Cemal Tural'ın getirilmesi umumî bir rahatlık havasının esmesine sebep oldu. O zaman, Tural'ın eski bir ihtilâlci olduğu ve aynı yönde çalışanlara sempati duyacağı hakkında yerleşmiş bir kanaat vardı. Neticede bütün sanıklar beraet ettiler.

1954 den 1960 yılı 27 Mayısına kadar Türk Silâhlı Kuvvetleri içinde ihtilâl hazırlıklarına müteveccih tek sabotaj bu ihbar hâdisesi olmuştur. Muhbire yine Türk Silâhlı Kuvvetleri, lâyık olduğu tokadı gerektiği şiddette vurmakta gecikmemiş, fakat, netice ne olursa olsun, bu bir tek ihbar olayı dahi, ihtilâlcilerin birbirine karşı olan ağdalaşmış güvenine su katmıştır.

Teşkilâtta, tahkikat safhasındaki bütün metanetine rağmen, Güventürk'e karşı olan itimat sarsılmış, arkadaşlar etrafına şüpheli ve endişeli gözlerle bakmaya başlamışlardır.

9 subay olayının bizim teşkilâta vurduğu darbe haylice ağır olmuştur. Daha tahkikat devam ederken, tevkif edilmiş bir arkadaşımızın ortada kalan beş çocuklu ailesine gerekli maddî yardımı yapabilmek için çektiğimiz sıkıntıyı burada ayrıntılariyle belirtmek altından kalkılmaz bir ayıp olur.

Yalnız bu olay ortaya koymuştur ki; ihtilâle karışmayı takabbül etmiş bir kısım arkadaşlar sadece kâra ortak olmaya gelmişlerdir. Bunlar için düstur: "Ya devlet başa, ya devlet başa" dır. O zaman kuzgunun leşlerine konması ihtimali bir kısım vatanseverleri (!) köstebek gibi toprak altına saklanmaya zorlamıştı.

YENİDEN TOPARLANIŞ

Yeniden toparlanmak için büyük gayretler sarfediyorduk. Ortadaki bariz çöküntüye ve muntazam teşkilâtın hemen hemen dağılmış olmasına rağmen ihtilâlci arkadaşların çoğu arasında karşılıklı dayanışma ve sevgi varlığından hiçbir şey kaybetmemişti. İstanbul ve Ankara merkez olmak üzere temas ve toplantılar devam ediyor, imkânlar elverdikçe birbirimize haber taşıyor, gücümüzün var kuvvetiyle teşkilâtı toparlamaya ve yaşatmaya çalışıyorduk.

Gün gelmiş, zaman zaman herkes kendi çevresi ile temas eder olmuştur. Buna tam bir çöküntü denemezdi ama, artık ortada organları belli muntazam bir teşkilât vardır diye kimse iddiada bulunamazdı. Neticenin bu şekildeki tecellisi birçok arkadaşları derinden derine teessüre boğmuştu. Arkadaşlarımızın bir çoğu, nihayet istediğimiz gibi sonuçlanmış bir olay yüzünden o zamana kadar yapılan çalışmaların hebâ olup gitmesini bir türlü hazmedemiyorlardı. Yıllarca uğraş, didin, Türkiye için büyük umutların doğsun ve tam bunlar tahakkuk yolunda iken bir hiç için emekler boşa gitsin... Bu katlanılabilir âkıbet değildi. Daha çok tedbirli davranmak lüzumunu herkes kabul ediyor, fakat teşkilâtın işlemez hale gelmesini kendilerine yediremiyorlardı. Bu şekildeki düşünceye uyan gayretler yüzünden hemen hiç kimse sonuca rıza göstererek kendini kapıp kaderin gidişine bırakmış değildir. Her zaman toparlanma ve yeni baştan teşkilâtlanma gayretleri devam etmiş, ihtilâlciler arasındaki ilişki ve bağlılık muhafaza edilmiş ve bu da 1959 yılı sonunda kısmen hasılasını vermiştir.

1958 yılı Ekim ayında yüksek kumanda akademisine katıldım. Benimle beraber arkadaşlarımızdan Necati Ünsalan, Şükrü İlkin ve daha birkaç kişi bir arada bulunuyorduk. Bundan evvel eski arkadaşlarımızdan bir kısmı dış görevlere atanmışlar, bu meyanda Talât Aydemir Kore'ye, Halim Menteş Napoli NATO Karargâhına gitmişlerdi. Bu dış görevlerin kabulünde hâlâ teşkilâta mensup arkadaşların gidişleri tasvip edip etmedikleri hususunda fikirleri almıyordu. O günlerde alınmış bir karara göre, dış görevlere gidişlere mâni olunmama hususunda mutabakat mevcuttu. Alpaslan Türkeş'le ilk karşılaşmam Yüksek Kumanda Akademisi'ne katıldığımız bu yılda olmuştur. Kendisini ismen ve gıyaben çok iyi tanıyordum. Aydemir'le bir araya geldiğimiz günlerde Elâzığ'da bulunuyordu. Komiteye ismen kabul edilmişti. Kumanda akademisinin en faydalı tarafı, havacı ve denizci kurmaylarla arkadaşlık ve yakın münasebet kurmak fırsatını sağlamasındaydı. Orada tanıdığımız havacı ve denizci arkadaşlarımızın bir kısmiyle, bilâhara Türkiye'nin siyasî atmosferine birlikte müessir olmuşuzdur.

1957 seçimlerinden 27 Mayıs ihtilâline kadar devam eden iki buçuk yıllık zaman zarfında iktidar, içine girdiği fasit daireyi atlı karıncaya binmiş gibi dolaşıyor, düştüğü ekonomik batakta çırpındıkça batmaya, girdiği siyaset çıkmazında bocaladıkça şaşkınlığa uğrar hale geliyordu.

1957 seçimlerinin hazımsızlığı ile tam bir kafa bozukluğu olan ters bir idare tarzı tutturulmuş, memleketin düzene girmesi için neyin yapılmaması lâzımsa yapılmış, ne lâzımsa inatla önünde direnilmiştir. İktidar, her yönden bilim ve ihtisas sahiplerinin tavsiye ve uyarmalarını şeytanın aldatması telâkki eden bozulmuş bir ruh hali içindeydi. Sandalya bırakmamak karar ve hırsı o derece gözlerini karartmış, beyin dokularını o derece kansız bırakmıştı ki, bu kafalardan bir memleket idaresinin gerektirdiği mâkul ve mükemmel kararlar beklemek ham bir hayal olurdu artık.

VATAN CEPHELERİ

O günlerde, devrin Başbakanının dâhiyâne buluşlarından biri de "Vatan Cepheleri" ni kurmaktı. Vatan Cepheleri rezaletinin nasıl devam ettirilmek istendiği ve ne derece milletin nefretini üzerlerine çektiğini burada tafsilen izaha lüzum görmüyorum. İçinde yaşadığımız günlerdir.

Her çeşit muhalefete karşı her türlü tedbirlerin alınmasına devam ediliyordu. Muhalefetten çıkan her ses boğulmalı, halkın kendi faydasına kabul edeceği her teşebbüs bertaraf edilmeliydi. Bu meyanda "Tedbirler Komisyonu" adı altında bir Parlâmento topluluğu meydana getirilmiş, muhalefet baskı altına alıcı kısıtlama tedbirlerine yeni bir usulle başvurulmuştu.

Tarafsız basın, iktidarın baskısı nispetinde ağırlığını karşı cephe üzerine yığmaya devam ediyordu. O günlerde tarafsızlar yanında yer tutmak, muhalefeti desteklemek oluyordu. O halde, sadece iktidarın nimetleriyle beslenmekten gayri hedefi olmayan basın organları ayrı tutulursa, tarafsız ve muhalif basın iktidarın karşısında yer almış bulunuyordu.

Bizde, demokratik veya antidemokratik, sistem ne olursa olsun basının gücü her zaman iktidarlar tarafından küçümsenmiştir. Ellerindeki iktidar gücüyle maddî kuvvetleri kontrol edenler, çok kere, hür fikirleri meşru kabul ettikleri yetkileriyle ortadan kazıyacaklarını zannetmişlerdir. Ama, bu şekil davranışın bugüne kadar olumlu sonuç verdiğine tek misal göstermek mümkün değildir. Bütün totaliter idarelerin önünde sonunda aldığı hasıla budur da, neden bizim o günlerdeki demokratik iktidarımız yine aynı çıkmaz yolu seçmişti? İktidarlar bir kere fâsit daireyi tamamlamaya karar verdiler mi, "Devridaim" makinesini bulma mantığı dışına hiçbir zaman çıkmazlar.

İktidarın, var olduğu henüz herkesçe kabul edilen demokratik nizamı hiçe sayarcasma basına karşı aldığı tedbirleri ibretle izliyorduk: Bir taraftan ispat hakkı kaldırılırken, diğer taraftan, kendilerince, tenkid hududunu aşıp iktidarın masuniyetine tecavüz edenler hemen en ağır müeyyidelerle karşılaştırılmaktaydı. Basın, seviyesiz ve geri bulunmaktaydı. Onun için de Basın Kanununa, birbiri ardınca baskıyı ve devamlı bir sindirmeyi hedef tutan yeni buluşlar ilâve edilmekteydi. Devlet adamlarını sözde küçük düşürücü yayınlara, en ağır cezaların revâ görülmesi günün kanunlarının emriydi. Bu korkunç tedbirler, 1959 temmuzuna doğru öyle ahmakça yasaklar haline sokuldu ki, ne tarafa baksanız bunun belirli misallerini açık açık görürdünüz.

RADYO'NUN DURUMU

Diğer taraftan, hükümetin elinde, bir de tam olarak kendi tarafına işlettiği radyo belâsı vardı. O zaman, aklı başında olanlar, âsap bozukluğuna uğramamak için, radyonun müzik tarafı hariç, yayınlarını pek dinlemezlerdi. Fakat ya tesadüfen açık kalmışsa... Sözde radyo, iktidar tarafma propaganda yapardı. Dinleyip de o günkü radyonun verdiğinin tekine inanmış, aklı başında bir vatandaşın var olduğuna inanmak imkânsızdır. Radyonun propaganda şekli komik bir hal almıştı. Halk alaya alıyordu. Ama, aldıran yoktu. Bilmem DP namına bu radyo programım CHP ajanları mı idare ediyorlardı? Böyle hassas bir mevzuu nasıl olmuştu da bu derece hamhalat adamların ellerine bırakmışlardı?

1946 - 50 arasındaki yaptığı mücadelede en büyük desteği Türk basınından gören günün iktidarı, bilhassa 1957 den sonra, basım günden güne artan bir sindirme ve pıstırma politikasına gömülmüş, gömülür gömülmez de, basm onun nefesini kesmesini bilmiştir.

Muhalefetin durumuna gelince: Mesele artık, Türkiye'de bir muhalefet "Olacak mıdır?" "Olmıyacak mıdır?" münakaşasına gelip dayanmıştır. Hiç kimsenin "Muhalefet olmıyacaktır" diye ortaya çıktığı yoktur. Çünkü yaşanılan günlerde rejimin adı hâlâ demokrasidir. Öyle bir demokrasidir ki bu, "Basm olmıyacaktır" dememektedir ama, fiilen kuyruğunu, kanadını kırpıp, pekâlâ acayip bir kuşa benzetebilmektedir.

Muhalefetin her tenkidini, iktidar, başarısının çekilememesinden doğan kıskançlık alâmeti addetmekte ve bunu böylece etrafa ısrarla yaymaktaydı. Oysa, ortada tenkid hürriyetinden arta kalan kırıntılarla kimsenin gerçekleri olduğu gibi belirtmek cesareti de pek kalmamıştı. Tedbirler adı altında temel hürriyetlere vurulan boyunduruk içinde, muhalefetin rahat bir tempo ile çalışmasma imkân kalmamıştı.

GÜÇBİRLİĞİ — EHLİSALİP

Muhalefetin temsil gayreti, varlığını korumaya mâtuf faaliyet üzerinde toplanmıştı. "Güç Birliği" etrafında yapılan çalışmalar, Başbakana göre, Vatan Cephesine karşı girişilmiş bir "Ehlisalip" hareketi olarak ilân edilirken, tarafsız vatandaş, Vatan Cephesi hokkabazlığının kime karşı ve neyin ehli olduğunu merak eder olmuştu...

İktidarın tutumuna karşı, bu arada en çok dayanabilen İsmet Paşa idi. Tarihî kişiliği ve bu kişiliğin yurt içindeki derinliği, teşkilâtlı partisinin sağladığı destek elbette ki azımsanmıyacak bir kuvvetti. Zaman zaman, siyaset oburlarının boğazına attığı kılçıkları aradan aradan çıkarırsanız, Paşa da bile ürküntü alâmetlerini açıkça müşahede ederdiniz...

"Bu çetenin yapmıyacağı iş yoktur." inancı gün be gün kökleşmekteydi.

Habis niyet artık belli olmuştu: Gitmemek için götürmek... Kim olursa olsun, ne çapta ve ne nispette olursa olsun, götürmeye karar vermişlerdi. Götürüp sahneyi boşaltacaklar ve trajedinin "Zümre diktatörlüğü" rolünü, büyük bir mel'anetle rahat rahat kendileri oynıyacaklardı.

Memleketi idare ettiklerini zannedenlere göre; muhalefet her tutumuyla tam bir hiyanet içerisindeydi. Gayrimeşru idi. Bunun hesabını vermeliydi.

Halbuki; 10 yıl içerisinde ele geçen imkânlar hovardaca harcanmış, devlet kasası tamtakır bırakılmış, hayat pahalılığı almış, yürümüş, halk eko-

nomik güçlüklerin ağır yükü altında ezilmekte, ve ıstırap çekmekte, elinden alınan her türlü hak ve hürriyetlerinden mahrum tam bir iç bunaltısı içerisindedir. Partiler arası münasebetler gerginliğin son safhasına ulaşmış, devrimler tersine tıraş ediliyor, iktidar dayanak olarak kullanmak üzere orta çağ zihniyetini hortlatmaya çalışıyor, din metaını vicdan hürriyetiyle takas ederek geçinen yobazlar, vatan sathında engerek yılanları gibi dolaşıyor, rastgeleni zehirlemeye çalışıyor. Adamların bindikleri at bu, bastıkları plâtform bu idi, ayakta durmak için.

Bu kaos içerisinde, artık sistemden umut kalmamıştı...

Türk milleti her belâlı gününde olduğu gibi, yine kendi derdine çare olma yolunu tutacaktı...

İş başa düşmüştü...

NİHAYET 1959

1959 yılının ocak ayına kadar, benim yurt dışı ve yurt içinde aldığım görevlerin devamı süresince, organize bir çalışma yapmaktan çok, eski teşkilâta mensup olan arkadaşlar birbirlerini karşılıklı olarak destekleyen münasebetlerde bulunmuşlardır. Bir merkezden yönetilen bir çalışma düzeni içerisinde değildik ama, hayatî önemi haiz kilit merkezlerini elde edebilmek için lüzumlu olan gayret ve faaliyet her zaman artıyor ve iyi neticeler veriyordu. Bu meyanda, Kabibay, O'kan, Aksoyoğlu, Türkeş, Acuner, Kuytak, Mustafa Kaplan, Baykal Genel Kurmayda, Kara Kuvvetlerinde, veya Ankara'da kıt'a hizmeti yaptıkları yerlerde bulunuyorlardı. Bu süre içerisinde, Kara Kuvvetleri Personel Başkanlığı Erkân Şubesi Müdürlüğünü Osman Köksal ele geçirmiş, kurmay arkadaşların önemli mevkilere tâyininde büyük gayret ve hizmeti görülmüştü. Sonra, bu mühim mevkii, Suphi Karaman'a devrederek, Muhafız Alay Kumandanlığı gibi bizim için hayatî önemi haiz bir postu elde etmeye muvaffak olmuştu. Adnan Çelikoğlu ise hâlâ Bakanlık Emir Subaylığı makamını elde tutuyordu.

Aralık 1959 sonlarında, Washington'da NATO Türk Temsilciliği Plânlama Subaylığına atandığım zaman, çoğumuzun haberi olmadan yeniden toparlanmış bulunan arkadaşlarımızın, kısa bir zaman sonra ihtilâle gitmek üzere, son ihtilâl komitesini kurdukları haberi bana da verilmişti.

Kabibay ve Baykal'la, Ankara'da yemek yediğimiz bir akşam, durumu bana açıkladılar. Arkadaşların benim de bu son komiteye katılmam kararını aldıklarını ve ertesi günü bir toplantı yapılacağını haber verdiler.

9 subay olayından sonra, bütün gayretlere rağmen bir reorganizasyona gidememiş ihtilâlcilerin, en sonunda organları belli bir teşkilât kurmaya muvaffak olmaları karşısında duyduğumuz sevinç ve heyecan târifi mümkün olmıyan bir hadde ulaşıvermiştir.

Bu yeni durum karşısında, benim için yapılması lâzım gelen ilk iş Washington tâyinini iptal ettirmek oluyordu. O günlerin arifesinde, dış göreve atanmam işini bizzat arkadaşlarım plânlamışlardı. Osman Köksal kış ortasında Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesinde dil imtihanı açtırmış, bu imtihandan aldığım sonucu hemen kıymetlendirerek, o zaman generaller ve amiraller şubesine bakan Kur. Yb. Halit Sencer'in de gayretiyle bu tâyinin yapılmasını sağlamıştı.

Yıllarca tahakkuk ettirmek için geceli gündüzlü uğraştığımız bir gayenin tam realize edileceği günlerde memlekti bırakıp gitmenin benim için imkânsız olduğunu kendilerine tebliğ ettim. Aldığım cevap da kesin olmuştu. Baykal hariç, hepsi Washington'a gitmemi istiyordu. Daha önce, Amerikalılarla Türk hükümetinin yaptığı ikili bir antlaşmaya göre, olağanüstü şartlarda Türk hükümetinin talebi üzerine Amerika silâhlı bir müdahale ile hükümete yardım etmeyi kabul etmiş bulunuyordu.

Arkadaşların ileri sürdükleri sebep bu noktada düğümlenmişti:

İhtilâl hareketinin ne şekilde bir seyir takip edeceğini evvelden kestirmeye imkân yoktu. Hareketin beynelmilel bir ihtilâta meydan vermesini istemiyorlardı. İhtilâl esnasında, mevcut hükümetin müdahale talebine fırsat bulması karşısında, Amerikan alâkalı makamlarına ihtilâl hareketinin maksat ve hedefini izah etmek için, benim Washington'da bulunmamda fayda mülâhaza ediyorlardı. Benim gidişim için gerekli bütün formaliteler kitap ve talimata uygun bulunduğundan, ortada şüpheyi celbedecek bir taraf da yoktu.

O günlerde Londra Ataşemiliterliğine atanan Sadi Koçaş için de aynı mülâhazalar ileri sürülmüş, Koçaş'ın yurttan ayrılmamak için direnmesi boşa çıkarılmıştır.

KATILDIĞİM SON TOPLANTİ

Benim katıldığım son komite toplantısı, Türkeş'in Gaziosmanpaşa'daki evinde olmuştur: Bu toplantıya Türkeş, O'kan, Baykal, Kabibay, Erkanlı, Mustafa Kaplan, Vehbi Ersü ve ben katıldık.

Toplantıda; memleketin son siyasî durumu ve ihtilâlcilerin ellerindeki son imkânlar gözden geçirildikteen sonra, içinde bulunulan çıkmazdan kurtulmanın ancak bir ihtilalle mümkün olabileceği hususundaki eski görüşümüz te'yit edildi. İhtilâlin önümüzdeki aylarda tahakkuk ettirilmesinde fikir birliğine varıldı. Komitenin organları konusunda uzun yollara sapılmadı. Ben, askerî hiyerarşi düzeni içindeki bir çalışma şeklinin uygun olacağı fikrini ortaya attım. En kıdemli olan başkanlığı deruhte etmeli ve tez elden bir görev taksimi ile ihtilâlin gerçekleşmesi için hemen aksiyon içerisine girilmeliydi. O gün toplantıya iştirak etmemiş fakat teşkilâtta bulunan Osman Köksal - Kore kıdemi yüzünden - içimizdeki en kıdemli subaydı. Ancak, Muhafız Alay Kumandanı olması sebebiyle bir gizlilik tedbiri düşüncesiyle toplantılara katılmaması uygun görülmüştü. Ondan sonraki kıdemli Türkeş'ti. O halde Köksal fahrî başkanlık mevkiinde bulunmalı ve Türkeş fiilen başa geçmeliydi. Bu teklif o gün hiçbir itiraza uğramamıştır. Herkes artık bir an evvel gayeye ulaşmanın pratik taraflarını arar olmuştu. Kimsenin ayrıntılarla uğraşacak gücü kalmamıştı.

Bu son toplantıya takaddüm eden günlerde, Sadi Koçaş komitenin Cemal Gürsel'le temasını sağlamış bulunuyordu. Koçaş, bir Almanya gezisinde Gürsel'e refakat ederken durumu kendisine açmış ve destek olacağı vaadini almıştı. Koçaş'ın Londra'ya tâyininden sonra Generalle yakın teması Türkeş ve Suphi Karaman sağlıyordu. O günlerde Gürsel'e kapalı isim olarak "Faik bey" deniyordu. Bu arada Türkeş, Faik bey ile olan ilişkilerimizin mahiyetini anlatmış, kendisinden Kara Kuvvetleri Kumandanı olarak mümkün olan yardımların sağlandığını söylemiştir.

Benim katıldığım bu son komite de, 27 Mayıs'a kadarki 4 aylık zaman süresince bir hayli değişiklikler geçirmiştir. Olayların akışını izledikçe bunun şekil ve nedenlerini görmüş olacağız.

AMERİKA'DAKİ TÜRKLER

Şubat ayında Washington'da olmak üzere, ocağın ikinci yarısında yurttan ayrıldım.

Amerika'daki Türk kolonisi, tanıdıkça enteresan bir manzara arzediyordu: Orada da Türkiye'nin minyatür bir şeklini hemen görmekte gecikmezdiniz. Üç sınıfa ayrılmış zümrevî bir bölünmeyi kalıp kalıp belirli nitelikleriyle birbirlerinden ayırmamaya imkân yoktu:

Birinciler; o günkü iktidarın, dış memleketlerin sağladığı imkânlardan faydalanmak üzere gönderilmiş ihvanlarıydı. Yıllarca evvel Amerika'ya yerleşmiş, kendileri için ihsan edilen postlarda dolarla besiye çekilerek domuzlaşmış türden bir sınıfı teşkil etmekte idiler.

İkinciler; dünyanın öbür yönünde de olsalar, memlektin nabzını elinden bırakmıyan, Türkiye'nin derdini kendilerine dert, sevincini sevinç sayan su karışmamış vatan evlâtlarıydı.

Üçüncüleri; sesi sedası çıkmaz, rengini belli etmez, kurnaz tilkiler topluluğu idi. Kimisi iktidarın lûtfunun keyfini bolluk ve berektin rehavetinde çıkarır, kimisi aynı sehavetin huzurunu, büyük mağazaların "sail" (ucuz satış) fırtınasında nekesliklerinin hırsını tatminde bulurlardı. Bunlar her iki tabaka ile dost geçinirlerdi. Fakat dostlukları zaman zaman bel kemiği altına çakılan kazık kadar acılı olurdu.

Gruplar arsındaki çalışma bazan sesli, çok zaman sessiz devam edip gidiyordu.

Hariciye mesleğine klâsik devirde karışmış olanlar, yaşadıkları âlem içerisinde bir Türkiye'nin de var olduğunu çoktan unutmuşlardı. İçlerinde., beynelmilel sosyete ayak, elbise ve kafa uydurmaktan gayri bir kaygıya rastlamak mümkün değildi. Bir de sizi öylesine küçümserler, öylesine burnunsarlar ki, çenelerini bir yumrukta dağıtasınız gelir. Eğer, aynı mesleğe katılmış genç, tertemiz, sapına kadar milliyetçi ve memleketçi olanların sıcak samimiyeti sizi sarmasa, bir çoğunun tohumunun karıştığına hükmetmek işten bile değildir.

Böyle bir ortamda huzurla yaşamak da mümkün değildir. Paranız, otomabiliniz, her türlü dünya nimetlerinden tam faydalanma şartları elinizdedir. Fakat, yaşadığınız her gün, boğazınıza yumruk gibi bir ağırlığın takıldığını duyarsınız. İçinizde devamlı bir ezginlik, gönlünüzde gitmiyen bir buruntu, sizi varlık içinde, burultan bir hastalık gibi kemirir durur.

Washington'da askerî temsilcimiz Koramiral Aziz Ulusan'dı. Yaşlı fakat aklî melekelerini gençliğindeki bütün tazeliği ile muhafaza eden, bu arada, NATO meselelerine derin vukufu ve bilgisiyle temayüz etmiş bir kişiliği vardı. Kendisiyle kumandanım olarak yaptığım temaslarda, Türkiye'nin pek yakındaki geleceğinde sürprizler olabileceğini imâ yoliyle belli etmekte bir mahzur görmemişimdir. Güvendiğiniz kadar sizi kucaklayan ve koruyan bir karaktere sahipti. İhtilâlden sonra kendisinin Washington Büyükelçiliğine getirilmesi için çok uğraştım. Sarper de teklifi uygun karşılamıştı. Muvaffak olamamam, Türkiye'yi her türlü vasıf ve meziyetleriyle Amerika'da temsile

lâyık tecrübeli bir şahsiyetin hizmetinden memleketin mahrum kalması bakımından beni üzmüştü. Ama, bunda suç benim değildir.

Büyükelçi Suat Hayri Ürgüplü'yü, o aralık Madrit'e tâyin ettiler. Yerine Melih Esenbel geldi. O devirde sefirlerin, el ayak takımlariyle ilgilenmeleri pek normal addedilmezdi. Buna rağmen, her halde kariyerden olmadığı için, Ürgüplü'yü Washington'a gittiğimiz ilk günlerde Albay İhsan Saya ile birlikte ziyaret etmiş, bir saat kadar tatlı sohbetini zevkle dinlemiştik. Yeni gelen sefirin yüzünü ise 27 Mayıs'tan dört ay sonra çocuklarımı toparlamak için, yeniden Washington'a gittiğim zaman görebilmiştim.

Dış memlekete giden askerler, ömürleri boyunca çektikleri çulsuzluktan öç alırcasına dünyalık toplama hırsına kapılırlardı. Bu, çaresiz ve tabiî olarak kendilerini kaptırdıkları bir akıntı idi. Hayâl ötesi bir varlığın ve çevrenin zorunlu kıldığı yepyeni bir yaşama tarzına ayak uydurabilmek için geçen kısa bir şaşkınlık devrinden sonra, gözleri dört açan bir hırs ve tamah içinde varlık edinebilmenin telâşı ile geçen dertli iki sene, askerlerin ve ailelerinin hayatını zehirleyip dururdu. Öyle bir zehirlenme ki, damlasını elinden almaya kalksanız sizi engerek gibi sokmaya kalkarlardı.

Ben dış memleketlerde, bütün refah imkânlarına rağmen, az mes'ut Türkler gördüm...

MEMLEKETLE TEMAS

Memleketle temaslarım devam ediyordu. Kabibay'la aralıksız muhabere ediyordum. Diğer arkadaşlarla zaman zaman mektuplaşıyordum.

Bir aralık "Faik bey" in görevinden ayrıldığı haberi geldi. Kendisine mecburî izin verilmiş, ayrılarak İzmir'e gitmişti. İhtilâl için en önemli kilit taşlarından biri addedilen bir kimsenin bu şekildeki anî ayrılmasını endişe ile karşılamamaya imkân yoktu. Hemen Türkeş'e durumu tavzih etmesini rica eden bir mektup yazdım. Cevabı gayet tatmin edici idi. "Faik bey" in ayrılmasının kararlı faaliyetlerine en ufak bir tesiri olmıyacağını, benim tamamen müsterih olmam gerektiğini yazıyordu. Buna rağmen karışık bir hava kokusu burnumdan eksilmiş değildi. Nitekim bu ayrılmanın kamu oyuna o günkü açıklanma sebebiyle gerçek nedeni arasındaki farkı öğrendiğim zaman havada hissettiğim tatsız kokunun sebepsiz olmadığını anlamış bulunduum.

Memleketten ayrı bulunduğum dört aylık zaman içerisinde, yurtta bulunan arkadaşlarımızın çalışması, disiplinli ve organları belli bir ihtilâl teşkilâtının kurulmasına yine de yeterli olmamıştır. 27 Mayıs İhtilâline takaddüm eden günlerde iktidarın azgınlık derecesine varan malûm icraatı, ihtilâlcilerin, içinde bulundukları koşullar ne olursa olsun, bir an evvel hareket geçmeleri zorunluğunu ortaya koymuş bulunuyordu.

Şurası muhakkak ki; 27 Mayıs'ı tahakkuk ettiren arkadaşların, bütün silâhlı kuvvetlerin, kısaca topyekûn Türk milletinin gayret ve fedakârlığı münakaşa kabul etmiyecek kadar açıktı. Fakat şu da açıktı ki; bu süre içinde de müşekkel, uzuvları belli bir ihtilâl komitesi kurulamamıştı. Bu nokta üzerinde ısrarla duruşum, bidayette bir komitenin kurulamamış olmasının, ihtilâl sonrasında, gerek komitenin teşekkül tarzı ve gerekse birçok ihtilâf ve ihtilâtların sebeplerinden başlıcasını teşkil etmesindendir. Ancak, 1954 yılından beri ihtilâle karar veren ve bundan sonraki yıllarda teşkilâta katı-

lan subayların çoğu ihtilâl hazırlığı faaliyetinin ve hareketinin mihrakında bulunmuşlardır.

O günlerde, ihtilâlin realize edilebilmesi için gayret gösterenlerin başında kordinatör olarak rol oynayan Orhan Kabibay'dır.

MADANOĞLU ORTAYA ÇIKIYOR

Cemal Gürsel'in İzmir'e gitmesiyle boşalan yeri doldurmak ihtiyacı ortaya çıkınca, Kabibay, Madanoğlu'nu bulmuştur. Başka bir general bulamaz mıydı? Belki bulabilirdi. Fakat ihtilâl evvelisinde, ihtilâlcilerin yüksek rütbelilerden pek yüz bulmadıkları bir vâkıadır. İnsan yaşlandıkça ve tecrübe sahibi oldukça çok ince hesap yapmaktan bir türlü kurtulamıyor. Hele, kellesinin defterin zimmet sahifesine kaydı muhtemel ise...

Bazı şahısları, ihtilâle karıştırmak, karıştırmamaktan daha zararlı olmuştur. Bu adamlar, ihtilâli basit bir hükümet darbesi ötesinde aslâ görememek gibi dar ve kısır bir düşüncenin zebunu olmuş ve anlaşılmaz bir aşağılık kompleksi içerisinde kendilerine devlet idare etmeyi aslâ yakıştıramamışlardır. Madanoğlu bunlardan biridir.

Kalabalık omuzları ve hayli gelişmiş bedenine mukabil mikrosefal bir kafa içinde dumura uğramış bir beyin ile ihtilâlcilere karışması 27 Mayıs'ın talihsizliklerinden biri olmuştur.

Sırası geldikçe kendi hakkındaki en güzel tarifi kendi yapardı: "Bende t...k var, ama, kafa yok" derdi. Birincinin olup olmadığını bilmem - sonradan onun da olmadığı tahakkuk etmiştir ya.. - ama, ikinciden hiç nasibi olmadığı tam bir gerçekti. İhtilâl sonrası olaylardaki rolü belirdikçe, Madanoğlu'nun ne gemi arslanı olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Kabibay "denize düşen yılana sarılır" misali, Madanoğlu'na yapışır. Öyle bir yılan ki, Kabibay'ı sokmak için 6 aydan fazla beklemeye tahammül gösterememiştir.

Ankara'daki arkadaşlarımız, o günlerde Genel Kurmay Harekât Başkanlığındaki camlı odayı karargâh gibi kullanmışlardır. Kabibay ve O'kan, Sami Küçük'ü bu günlerde durumdan haberdar etmişler. Yurdakuler'in Ankara'yı harekete getirmek bakımından büyük hizmetleri olmuş. Akkoyunlu'nun, Genel Kurmay Hizmet Kıt'aları Kumandanı olarak ihtilâlcilere katılması etrafa güven sağlamış. Harp Okulu Kumandanı General Sıtkı Ulay'ın muvafakati, düğümün en sıkı kısmının çözülmesini temin etmiş. Ama, yine de etrafa tereddütler aşılayan bazı kimseler ortalıkta dolaşmaya devam ediyormuş. İşte yüksek rütbeli subay aramak ihtiyacı bu gibi müteredditleri tatmin etmek zorunluğundan ortaya çıkmış, haddi zatında, onları arayıp bulanlar da lüzumlarına kesin olarak inanmış değillermiş.

O günlerde, İstanbul'a Yüksek Kumanda Akademisinde bulunan Kabibay, İstanbul'u da toparlamaya muvaffak olur. Siyasî olayların bilinen şekildeki gelişme nedenleri zaten bütün subayları ve memleketsever aydınları olgun hale getirmiş. 28-29 Nisan olayları gençliği sokağa dökmüş ve ihtilâlciler için beklenen ortam bütün şartlariyle kendini göstermiş...

İstanbul'daki hareketin siklet merkezini tesis etmeyi üzerine alan kahraman 3 üncü Zırhlı Tugayının başında eski ihtilâlcilerden Orhan Erkanlı var. İstanbul sokaklarında gençliği, örfî idare düzeni içerisinde, tenkil etmekle görevli, Kur. Alb. Vahit Erdoğan, Şefik Soyuyüce, Muammer Şahin

ve daha isimlerini bilmediğim veya bilip de yazmayı uygun bulmadığım birçok subay harekete geçmek için Ankara ile yapılacak nihaî koordinasyonu beklemektedirler.

Akademi de hazırlanır. Kabibay, başta Mucip Ataklı olmak üzere, Akademideki havacılarla mutabakata vararak mevcut boşlukları doldurur. Akademideki genç subayların hazırlanmasında ve harekete katılmasında genç Ütğm. Muzaffer Özdağ'ın ciddî gayretleri görülür.

İstanbul'daki Örfî İdare Karargâhında görevli bulunan Ahmet Yıldız, Numan Esin, Abdurrahman Döruk ve Mehmet Özgüneş'in hazırlık ve harekete iltihakları sağlanır.

Ve nihayet, Kabibay ve Yurdakuler, Ankara ve İstanbul arasındaki son koordinasyonu yapmayı da başardılar.

KARAR: 27 MAYIS — SAAT: 3

Karar verilir: 27 Mayıs 1960 sabahı saat 3 te harekete geçilecektir.

Memleketteki son olayları gerek gazetelerden, gerekse Amerikan televizyonundan dikkatle izlediğimiz için, önümüzdeki günlerin gebe olduğunu kestirmiyor değildik. Yakında bir şeyler olacaktı.

Arkadaşlarının başarısına dua etmekten gayrı insanın elinden bir şey gelmezse kapana sıkışmış gibi nereye saldıracağını şaşırır. Washington'da, gün geçmiyordu ki, dolar beslemesi iktidar muhipleriyle aramızda bir tatsızlık çıkmasın... Sonradan öğrendiğime göre, zaten, o günlerdeki davranışlarım yüzünden hakkımda rapor tanzim etmişler ve yurda geriye çağırılmam hususunda alâkalı makamları uyarmayı ihmal etmemişler.

27 Mayıs gecesi Shorem otelinde Türk Elçiliği Maliye Müşaviri Memduh Aytür'ün (Plânlama Teşkilâtı Müsteşarı) verdiği kokteyl parti, her zamanki gibi çekişmeli geçmişti.

O gün sabahleyin saat tam 6 da telefonun ısrarlı çalışı ile uyandım. Deniz Kur. Alb. Sezai Orkunt memlekette ihtilâl olduğunu ve başarı ile sonuçlandırıldığını bildiriyordu.

Yıllarca ulaşmayı tek gaye bildiğim ve inandığım büyük günü gözlerim kapanmadan idrak ediyordum. O gün, bir insanın hayatında erişebileceği en büyük saadeti tatmıştım.

Artık Türkiye'nin çilesi dolmuştu.

İktidarı saltanat sürmek zannedenlerin ahmaklıklarından, kanını, iliğini emen sülüklerin tasallutundan, derebeylik kalıntılarının satvetinden, çökmüş bir iktisadî düzensizliğin keşmekeşinden, nüzüllü sosyal bünyesinin zâfiyetinden, ortaçağ karanlığından gelen tevekkülünden ve beynini tırmalayan cehalet örümceğinden, elhasıl, geri kalmış olmanın yüz kızartıcı utancından kurtaracaktık.

Yepyeni bir Türkiye inşa edecektik. Türkiye'yi, köhnemiş bürokrat bir zihniyetin elinden alıp, yetiştirdiği tertemiz, ışıl ışıl idealist evlâtlarının ihtimamına kavuşturacaktık.

Türkiye şa'şaalı yarınlarına hamle yapacaktı.

Türkiye, hapsedildiği ortaçağ çukurundan kanatlanıp "muasır medeniyet" ufuklarının ötesine uçacaktı.

Bir fâni Türk için, böyle bir günü görmekle, varılması mümkün saadetlerin en büyüğü karşılaştırılabilir mi?

Umutların saadeti ne derece büyük olursa olsun, inkisarların elemi o derece derin oluyor!..

BEYAZ İHTİLÂL

İhtilâl tarihleri, koskoca bir milletin davul zurnaya el ayasiyle tempo tutup köşe başlarında halay çekerek kutladığı bir ihtilâli sahifelerine bugüne kadar geçirmemiştir.

Ne kıçlara kazık çakılıyor, ne giyotinler inip çıkıyor. Tüfekler patlamıyor, sehpalar kurulmuyor, insanlar insanları yemiyordu.

"Buna ihtilâl denmez" diyorlardı. "Kansız başlayan ihtilâl kanla biter" diyorlardı. "Kan dökmesini beceremediniz. Onun için başaramazsınız" diyorlardı. "Efendim, her mahalleye 8-10 ceset atacaksın, her elektrik direğine sallandırıvereceksin keratalardan birer tane.. Bak gör, sen ondan sonrasını.."

Dilin kemiği mi var? Lâfla asılan insanın, tavuk kesmekten daha kolay kârı görülür...

İhtilâlciyi bir saltanat cellâdından ayırdedemiyen bu şaşkın zihniyet, 27 Mayıs'ın getirip kafalara yerleştirdiği müşterek düşünme gücünden doğan inanç ve gaye birliğinin varlığını farkedemiyen uykulu bir gaflet içerisindedir.

27 Mayıs'ın aydın kafalarda kökleştirdiği inanç birliğini, bugün artık hangi kuvvet yerinden söküp atmak gücünü kendinde görebilmektedir?

Temelini Atatürk'ün ilkelerine dayayan ilerici aydın kafaların 27 Mayıs ihtilâliyle eriştiği fikir sistemi, eninde sonunda hedefe ulaşmaya azimli ve kararlıdır:

Bugün Türk aydınının, Atatürk ilkelerinden tâviz vermeye ve bu ilkelerin rötuş edilmesine tahammülü kalmamıştır.

Türk aydını; milleti yüzyıllar boyu insafsızca sömüren mütegallibenin kökünü kazımaya, ortaçağdan devreden derebeylik kalıntılarını temizlemeye kararlıdır.

Türk aydını; bu memlekette sosyal adalet teessüs etmedikçe, sosyal güvenlik müesseseleri millete ulaşmadıkça kendini idare edenlere rahat ve huzur vermeye niyetli değildir.

Türk aydını; Türkiye'de yapılacak bir seri reformların özlemi içerisindedir. Bu reformların en başında, düşünme tarzımızda yapılacak olanını beklemektedir. Yepyeni bir düşünme şeklinin, memleketin muhtaç olduğu ziraî, kültürel, sosyal ve ekonomik reformları en kısa zamanda tahakkuk ettireceğine inanmıştır.

Türk aydını; her sınıfa bağlı Türklerin, teker teker ekonomik özgürlüğe kavuşmasını, yüzyıllar boyu milletin hakkını kedi siyasî emellerine âlet etmiş azınlıkların elinde bulunan dış ticaret rejimini millî menfaatlerimiz çerçevesin çare bulunmasını talep etmektedir.

Türk aydını; silâhlı kuvvetlerinin memleket kaynaklariyle kendine yeter hale getirilmesini ve buna dayanarak eşitlik koşulları altında haysiyetli bir dış politikanın uygulanmasını istemektedir.

Bu fikirler, elbetteki, 27 Mayıs'tan evvel de kişilerin teker teker malı olmuştur. Fakat bugün, bütün bu ana hedeflere ulaşma bakımından aydınlarımızın çoğu müşterek bir düşünce sistemi içerisine girmişse, bunu ihtilâ-

lin Türkiye'ye getirdiği en büyük kazanç olarak kabullenmek zorunluğundayız.

27 Mayıs'tan sonra, ihtilâlin potansiyel gücünü eritmek için yarım yüzyıllık tecrübesinin bütün siyasî maharetini dolambaçlı usulleriyle her fırsatta göstermekten geri kalmıyan gün görmüş devlet adamı İsmet Paşa, bile 27 Mayıs'ın getirdiği bu düşünce birliğine kendini ve partisini uydurmak mecburiyetini duymuş bulunmaktadır. Paşa, "Ortanın solundayım" derken, "Beni bu noktaya 27 Mayıs itti" diyemez. "Ben eskiden beri bulunduğum yerin koordinatlarını size açıklıyorum" demek zorundadır. Ama, gerçek odur ki, 82 yaşından sonra Paşa bile statüko bataklığından demir almış ve ihtilâlin getirdiği hamle gücüne ayak uydurarak reformist akıntıya dümen kırmıştır.

O ki, bütün bu fikirler Türk aydınlarının müşterek malı olmuştur artık, kim ne kadar ayak direrse diresin, kim ne kadar statükonun devamiyle milletin sırtından çıkarını yolmaya çalışırsa çalışsın, Türkiye'yi ihtilâlin getirdiği fikirler yönünde hızla ilerlemekten alıkoyamıyacaktır.

27 Mayıs'ta koskoca bir vatan yerinden oynadı. Atatürk, Anıt - Kabirden kalkarak büyük haşmetiyle yeniden Türk milletinin başına dikiliyor..

1960 da Atatürk... Türk milleti, tarihinin hiçbir devrinde bu derece büyük bir ilâhî lûtfa erişmedi. Evet, 27 Mayıs ihtilâli, Atatürk'ün 22 yıl sonra dirilerek Türkiye'nin kaderini yeniden eline alışıydı...

Mustafa Kemal, büyük zaferi kazandığı günlerde dahi, Türk milleti tarafından böyle kucaklanmadı. O günlerde Türkiye'nin Büyük Millet Meclisinde bile "Yunanlıları memleketten koğduk, haklarından geldik ama, Mustafa Kemal'in hakkından nasıl geleceğiz?" diyebilen, dibinden koparılası diller vardı.

Milletlerin tarihinde zaman zaman çok önemli büyük olaylar geçer. 27 Mayıs 1960 da, 1073 de Anadolu'ya giren Türklerin tarihinde bir talih güneşinin parlamasıdır.

Bu millet 1073 den sonra devrin en büyük imparatorluklarını kurar. Milletler, devletler dize getirir, yüzyıllar boyu satvet ve saltanatın sürülemiyenine nümuneler gösterir. O günlerde de, sonrasında da Türk Milletine saltanatlarından, satvetlerinden ne verdiler? Bu millet bir gün mutluluğuna kavuşabildi mi?

Yine beylerbeyinin kölesi, yine mutasarrıfın uşağı, yine ağanın ırgatı, yine saltanatın kulu değil miydi?

Millete güvenen millete dayanan adam, Büyük Atatürk'tü. Milletin varlığını, hakkını, hukukunu, Türkiye'nin efendisi olduğunu ondan işittik. İşittik.. Ama, işte o kadar... Atatürk'ün ömrü milleti o düzeye eriştirmeye yetmedi. Onun zaferi, bizim kuşakları yetiştirmiş olmasındadır. Bugün Anıt-Kabir'den, kendi düşünce ve ilkelerine imân etmiş kuşağı seyreden Atatürk'ün iftiharla nurlandığı şüphe götürmez.

Günümüzün kaşerlenmiş politikacıları, bu memlekette yüzbinlerin üzerinde Atatürk'ten ileri kafalı adamların bulunduğunu ve bu adamların en az onun kadar Türkiye'nin mukadderatına sahip olmaya kararlı olduklarını takdir edebilseler, mevki ve çıkarları uğruna tutturdukları yolun her zaman kendilerini çıkmaza sürükleyeceğini hemen kabullenip gerçeklerin ışığı ile aydınlanan hedefler ve gayeler yoluna yön değiştirmemekte inat etmezlerdi.

27 Mayıs Atatürk'lerin zaferi ve Türklerin eline yüzyıllar boyu aradığı fırsatın geçivermesiydi.

Bu fırsat, kaçırılan bir kuş gibi uçup gitmiş midir?

Ben onu bilmem. Fikir getiren ihtilâller hiçbir zaman hedeflerine ulaşmadıkça sönmüş ve erimiş olamazlar. Çok nadir ihtilâlleri, ihtilâli gerçekleştiren ilk kadrolar hedefine ulaştırabilmiştir.

27 Mayıs; bir Kabakçı, bir Patrona isyanı değildir.

27 MAYIS SABAHI WASHİNGTON

27 Mayıs sabahı, Washington'daki askerî temsilciliğe gittiğim zaman herkesi birbirini kucaklıyacak, sarılıp öpecek kadar bir bayram havası içinde bulacağımı zannediyordum.

Kapıdan girince, benden evvel gelmiş olanların yüzlerindeki ciddiyet, endişe ve tereddüt bir anda, içinde bulunduğum ruh haline hiç yakıştıramadığım ihtimalleri, kafama dizi diziverdi. Yeni bir haber mi vardı? İhtilâl bastırılmış mıydı?

Böyle uğursuz bir haber yoktu ama, herkeste, kesin bir bilgiye sahip bulunmamanın tatsızlığı vardı. Henüz, sefarethaneye ve temsilciliğe Ankara'dan resmî bir işar yoktu. Bilgiler radyoların ve basının verdiği haberlere inhisar ediyordu. Bunların da ne dereceye kadar doğru olduğu, elbetteki belli değildi? Sefarethaneden alınan haberler âdeta, iktidara karşı böyle bir hareketi yakıştırmıyormuşcasına kapalı ve tatsızdı.

Amiral Ulusan'a, bu hareketin beklendiğini ve hemen memleketteki yeni idareye karşı bağlılığımızın bildirilmesi gerektiğini hatırlattım. Amiral, saat 09.30 da bir toplantı emretti. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu.

Her yarım saatte bir Amerikan radyolarının verdiği haberler dikkatle dinleniyor, ihtilâlcilerin duruma hâkim oldukları kanaatı yerleştikçe cesaret artıyor ve sahneye yeni yeni aslanlar atılıyordu.

Toplantıda durumun gelişmesini beklemenin uygun olacağı hakkında genel bir karar birliği doğdu ama, amirale hemen kendi imzasiyle bir telgraf göndermesinin uygun olacağını teklif ettiğim zaman bir saniye tereddüt göstermeden muvafakat etmiştir.

Bu telgraf, bugün deniz kuvvetlerinde bir amiral olan o zamanki Washington Deniz Ataşesi yüzünden o gün akşama kadar çekilememiştir. Adam inat ediyordu. Biz; Türk askerî temsilciliği, kara, hava ve deniz ataşeliklerinin bağlılığını ve ihtilâli tasvibini ifade eden bir telgrafın Amiral Ulusan imzasiyle çekilmesinde ısrar ediyorduk. Kara ve hava ataşeleri hemen muvafakat ettiler. Deniz ataşesi kendi adına telgrafa bir kayıt konulmasına bir türlü razı olmamış, ancak akşama doğru tam bir inanca eriştikten sonra muvafakat verebilmiştir. Bu, o gün, aramızda bazı tatsızlıkların çıkmasına sebep olmamış değildir. Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Deniz Temsilcisini dışarıda bırakarak, sanki onu şikâyet ediyormuşcasına bir telgrafın çekilmesi de uygun görülmemiştir. Nihayet akşama doğru teli çekmek mümkün olabilmiştir.

Amerikan makamlarını, Türk ihtilâl hareketinin mahiyeti hakkında bilgili kılabilmek için harekete geçmek ilk işim olmuştu. Sefarethanenin mevcut statüsü karşısında resmî bir sıfata sahip olmadığım için, yetkili Amerikan makamlariyle direkt irtibata geçmeme imkân yoktu. Bu arada, resmî veya gayrı resmî, gelen haberlere göre ihtilâl iktidara nefes dahi aldırmadan tam bir başarı ile sonuçlanmıştı. İktidarın bir yere sığınarak kendisine ar-

tık Amerikalıları yardımcı olarak çağırması bahis konusu değildi. Artık hiçbir lüzumu kalmadığı için, işgüzarlık edercesine, Amerikan Hariciyesine resmen müracaatı ne kendime yakıştırdım ne de ihtiyaca uygun buldum. Sadece, Amerikan Hariciyesinde Türk masasına bakan bir Amerikan yetkilisine olayların gayesini kısaca belirtmekle yetindim.

İHTİLÂL ANAYASASI

İhtilâlin geçici anayasası yapılıp komitece kabul edilinceye kadar hiç kimse yarınından emniyet duymadığı için, bilhassa ilk onbeş gün zarfında ihtilâlciler kendi gelecek statülerinin derdine düşmüşlerdir.

İstanbul'dan İzmir'e, Cemal Gürsel'i almak üzere bir uçak gönderilmiştir. Muzaffer Özdağ, İzmir'den Gürsel'i alarak Ankara'ya götürür. Gelir gelmez de etrafını, ihtilâlin tevkif ederek içeri atmadığı generallerle çevrili bulur. Çevresinde, dolaşan ve ortalıktaki kargaşalığa bir yön vermeye çalışan gerçek ihtilâlciler de vardır ama, Gürsel bunların kim olduklarını bilemez, çünkü tanımaz. Nihayet emir verir: Türkeş Başbakanlık Müsteşarlığına, Baykal Kalemi Mahsus Müdürlüğüne gidecektir. Diğerlerine de döner; "Siz kısımlarınıza, vazifelerinizin başına dönün. Lâzım olursanız ben sizi çağırırım,, der.

Bu emir karşısında ilk ayrılan Sezai O'kan olur. Arkasına ihtilâlci grubu takar ve Başbakanlığın yolunu tutar. Gürsel'e; ihtilâli kendilerinin yaptıklarını ve neticeyi almadan yetkiyi de hiç kimseye bırakmıya niyetleri olmadığını açıkça beyan etmiştir. Gürsel, işittiklerinden şaşkın ve müteredditolarak ihtilâlcilerin o andaki iradesine tâbi olmayı, her halde maslahata daha uygun mütalâa eder.

İstanbul'da, İzmir'de ve Ankara'da Millî Birlik Komiteleri türemiştir. Henüz merkezî otorite, gerektiği gibi kurulmuş değildir. Rastgele adamlar, "Buzdolapları, kasap makineleri, v.s.,, gibi herzeleri resmî ağızlar olarak yayınlayıp durmaktadırlar. Sorumsuz, mesnetsiz, kayıtsız ve birbirini kovalayan asılsız söylentiler ortalığı toza kesmektedir.

İstanbul'daki arkadaşlar; Kabibay, Erkanlı, Esin ve diğerleri bir askerî uçakla Ankara'ya ulaşılır. Bu esnada, Sezai O'kan, Ankara'daki arkadaşlarla, kişiliklerini İzmir'den gelen Gürsel'e kabul ettirebilmiştir, şükür.

Komite diye, rastgelenin girdiği, bu arada kapısında silâhlı albayların nöbet tuttuğu toplantılar yapılmaktadır. Bu albayların bir kısmı, eskidenberi Komiteye dahil olanları içeriye sokmamak için göğüslerine tomson dayarlar.

Komite henüz kurulmamıştır ama, ihtilâlciler ve böyle olağanüstü olaylarda külâh kopmasını becerebilen bazı fırsat düşkünleri, bir masa etrafında oturabilmektedirler. Bu türedilerin bir kısmı peşinen tasfiye edilir. Bazıları da, bu kargaşalıktan ürküp böyle bir ortamda geleceğin sorumluluğunu yüklenmekten kaçarak kendiliklerinden komite üyesi olmaktan feragat ederler.

Sonra, ihtilâli yapanlardan 9 kişilik bir komisyon, komitenin teşkil edilmesi için, görevlendirilir.

38 kişilik komiteyi bu komisyon tâyin eder.

MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİ TEŞKİL EDİLİYOR

Millî Birlik Komitesinin teşkili ihtilâlin geleceği için, yani hedeflerinin teminat altına alınabilmesi için, dikkatle ve hassasiyetle üzerinde durulması gereken ilk konu idi. "Yığınakta yapılan hata harbin devammca düzeltilemez,, stratejik kaidesinin, daha başlangıçta dışına, bu seçim tarzı ile çıkılmıştır, denebilir. Objektif etkiler altında kalınmıştır.

O esnada, komiteyi kurmak, ihtilâlciler için, gayet âcil bir mesele olmaktadır. İşin sürüncemede kalmasına kimsenin tahammülü yoktur. Komite teşkil edilinceye kadar bütün yetki ve ihtilâlcilerin âkıbeti, Cemal Gürsel'in iki dudağının oynamasına bağlıdır. Aslında, ihtilâle, yıllarca çalışmış bir komite ön ayak olmuştur ama, Cemal Gürsel, pekâlâ ordunun yüksek rütbelilerinden bir konsey kurarak duruma, bir anda, istediği şekilde hâkim olabilirdi. Gerçekte, Cemal Gürsel de manzaradan şoke olmuştur. Neye uğradığından, ve devlet kuşunun böyle bir anda, bu kadar kolaylıkla başına konmasından kısmî şaşkınlık içerisindedir. Fakat ne olursa olsun, ihtilâlciler, evvelâ, kendi şahsî yetki ve emniyetlerinin bir esasa, hukukî bir statüye bağlanmasını ön görmektedirler. O halde, uzun müzakerelerle geçirilecek zaman yoktur. Komite bir an evvel teşekkül etmelidir. O günlerde, yakın arkadaşlarımın bana intikal ettirdiklerine göre, zaman çok hızlı ilerlemektedir. İhtilâlin ilk günlerinin doğurduğu heyecan ve devlet sorumluluğunun, bir an evvel yüklenecek yetki araması, komitenin teşkil edilmesini tâcil eden sebeplerden bir diğeri olmuştur.

Komitenin seçiminde; ihtilâl sonrası memleket isteklerinin zorunluluğu ve kafaların mâkul hükümleri yerine, hislerin tabiî temayülleri rol oynamıştır.

Komitenin seçilmesi görevi kendilerine verilenlerden bir kısmı, şahıslarını kesin olarak komite içinde ve tamamen emniyette hssedince, komiteye alınacakların seçiminde, kendilerini komite içinde desteklemeye mütemayil kimseleri veya öyle kabul ettiklerini öne sürmede inat edercesine varan bir ısrar göstermişlerdir.

Bu arada bu seçim komisyonunda bizden de (Dündar Seyhan, Talât Aydemir, Halim Menteş) bahsedilmiş ve bu husus bir tartışma konusu olmuştur. Türkeş ve Kabibay komiteye girmekliğimiz gerektiği hususunda ısrar etmişler, ancak, ihtilâlde ciddî ve fiilî rol oynamış ve hatırı sayılır eski arkadaşlarımızdan biri, bu teklife kesin olarak karşı durmuştur. Buna mukabil, yine bu arkadaşımızın aracılığı ile şahsiyeti silik, ihtilâle geçen emeği Türk Ordusunun herhangi bir subayı kadar dahi olmıyan ve haklı olarak sonradan komite içinde görülmeleriyle etrafta reaksiyon uyandıran birkaç kişinin komiteye alınması, pekâlâ, sağlanabilmiştir.

Bizim komiteye alınmamamıza, gerekçe olarak ihtilâl günü memleket dışında bulunmamız gösterilmiştir. Bu bir prensip meselesidir, kabul edildiğine göre önünde akar sular durur. Ancak, o gün, Ankara'da ve İstanbul'da fiilen harekete katılmış ve altı yıl ihtilâle hizmet etmiş arkadaşlarımızın (Nejat Kumuşoğlu, Turan Orkan, Faruk Ateşdağlı, Nuri Hazer) hangi prensibe uyularak saf dışı bırakıldıklarının izahını, bugüne kadar ben kimseden duymadım.

27 Mayıs'ta, memleketin çeşitli köşelerinde vazife gören ve bulundukla-

ır yerlerde ihtilâle ilk andan itibaren destek ve kilit taşı haline gelen eski arkadaşlarımızı da (Necati Ünsalan, Şükrü İlkin, Faruk Güventürk, Naci Asutay, Necmi Bek, Rıza Akaydın) pek hatırlıyan olmamıştır.

Aslına bakarsanız, bizce, o günkü tutum ihtilâlin doğal bir sonucudur. Kimsenin kimseye darılmaya hakkı yoktur. Yıllarca emek ve gayretle çalışan ihtilâlcilerle, 27 Mayıs'a takaddüm eden son aylarda bulundukları yer ve makam yüzünden harekete katılan birtakım kimselerin birlikte ele geçirdikleri iktidarı paylaşmada, her şeyden evvel, kendi yetki ve şahıslarını garanti altına almayı esas kabul etmeleri kadar tabiî bir davranış olamazdı. Bahusus, evvelce bahsettiğimiz gibi, ihtilâl, organları belli bir teşkilât yerine, o günkü postlarına göre tedarik edilmiş kimselerin çoğunluk desteği ile realize edilmiş ise, azınlıktaki kıdemlilerin yapabileceği tek şey, kendilerini boşa gitmekten kurtarma gayretine inhisar ederdi. Hele, dışarıda kalması gerekli eski ihtilâlciler içinde prensip dâvalarında, inançlarına bağlı ve kafalarının Türkiye lehine vereceği hükümler dışındaki hiçbir baskıya tâviz vermiyecek sertlikte olanlar varsa, gelecekte kendilerinde sivrilme kabiliyeti görenlerin, bu rakîp olmaya namzetler yerine kendilerini desteğe hazır olanları seçmeleri de bal gibi ihtilâlci kârıydı.

"İhtilâlci evvelâ kendini düşünen adamdır." Bunun dışında çok fazla düşünceye yer veren ihtilâlci ana hedefi ve esasları, kaybeder, dağılır ve ayrıntıların malı olur. Keşke ihtilâlci arkadaşlarımız, ele aldıkları her konuda bu prensipten hiç ayrılmamış olsalardı, çok şey kurtarmış olurdu.

Bu prensibe sadakat gösteren; en ummadığımız, en mahviyet sahibi zannettiğimiz, en çok feragat ve fedakârlık vâdine riayet eder gözükmüş bir mümtaz kişi olmuştur. Ama, ihtilâlcinin başarısı, yalnız şahsına emniyetli post sağlayıp kenara çekilmek değildir. Fikrî ihtilâli, Atatürk gibi, sırasında en yakın arkadaşlarını geride bırakarak, yıldırım hızıyla hedefine ulaştırabiliyor musun? sen ihtilâlcisin... Yoksa, oturduğunu zannettiğin koltukta milletin maskarası olur çıkarsın...

Komite seçilip ilân edildiği gün 38 kişinin isimlerini biz de Amerika'da okumuştuk. İhtilâli bizim arşadaşlarımızın yapmış olması beni son derece bahtiyarlığa ulaştırmıştı. Demek ki yıllarca çektiğimiz sıkıntı ve verdiğimiz emeklerin ödülünü, Türkiye'nin mutlu ve aydınlık yarınında görmek ve bununla müteselli olmak saadetini tatmak da kaderimizde varmış, diye seviniyordum.

O günlerde Türkeş'ten hariciye kanalı ile çekilmiş bir telgraf aldım: "Senin de içinde bulunduğun arkadaşların büyük bir hamle yapmışlar ve başarmışlardır. Türkiye'nin yarınında mutlu günler doğacağına artık inancımız mutlaktır. Bütün arkadaşlar ve ben gözlerini öperiz,, diyordu.

Hariciye telsizi ile Washington sefaretimize çekilen bu tel nedense gelişinden üç gün sonra bana verilmişti. Geciktirmenin gerisinde küçük hesapların olduğu muhakkaktı. Aldırış etmedim. O günlerde Türkiye için meydana gelen dev potansiyelin yanında bu gibi küçük dalavere oyunlarının yeri yoktu.

İnsanların duyabileceği en büyük mutluluk, memleketlerine ettikleri olumlu hizmetin hatırlandığına ve takdir edildiğine tanık olmasıydı.

Arkadaşlarımın başlangıçtaki o keşmekeş, telâş ve vazife hacminin 24 saatlerini doldurduğu o tarihî günlerde beni hatırlamak gibi büyük bir in-

sanlık ve mahviyet göstermelerine karşı şükranlarımı burada belirtmeyi bir borç sayarım.

Yeri gelmişken bir hususu daha burada açıkça belirtmek vazifemdir: Türkiye'ye ayak bastığım günden itibaren, gerek komitedeki eski arkadaşlarım, gerek yeniden tanıştıklarım, bana, komite üyesi olmaktan da üstün paye vermişlerdir. İçlerinde bulunduğum hiçbir gün beni kendilerinden ayırdetmediler. Bana kendilerinden ayrı bir muamele reva görmediler. Aksine, belki komiteye girmediğim için bunun bende yaratması muhtemel alınganlığa meydan vermemek maksadiyle beni hepsi kendilerinden üstün tutma gayretinde yarışa girmişlerdir. Bu bakımdan, 38 komite üyesini, hiçbirini istisna etmeksizin, kadir bilirliklerini bizzat tadan adam sıfatiyle şükranla yadederim.

TÜRKİYE'YE DÖNÜŞ

Haziran (1960) ayının 20 sinde, Millî Savunma Bakanlığından Washington Türk Askerî Temsilciliğine gelen bir telgraf, ailemi Washington'da bırakıp gayet acele olarak Türkiye'ye hareket etmekliğimi emrediyordu. Düşünmeye dahi zaman ayırmadan ertesi günü bulduğum ilk uçakla yurda hareket ettim.

Amerika'daki Türk Büyükelçiliğinin ihtilâl hareketi karşısındaki gerçek tutumunu, halen Deniz Kuvvetlerinde Amiral olan ve o zaman askerî temsilcilikte beraber çalıştığımız çok değerli ve memleketsever bir arkadaşımın mektubundan bir pasajı aynen naklederek tamamen kapamak istiyorum:

> **"Politika ile alâkalı kısımlara gelince: Buradaki sefaretin ve sefirin (Melih Esenbel) durumunu beğenmiyorum. Osman'ın gayretleri bunların eskiden beri alıştıkları uyutma havasını dağıtmıyor. En sıkışık ve yardıma en ziyade haklı ve muhtaç olduğumuz bir devrede sefirden beklenen faaliyeti göstermiyor ve gösteremiyor. Hattâ, anladığıma göre, eskiden alınan paralara telmih yaparak (Haydi bakalım, sıkı ise yeni idare, eskiden temin edilen şekilde yardım sağlasın) gibi lâflar edecek kadar da gözü bulanmış bir zat bu.. Her halde eski idarenin tipik sefirliğini yapabilir ve fakat ihtilâl hükümetinin sefirliğini asla yapamaz. Eğer para temin edilmesi isteniyorsa.,,**

Bu ihtilâl şanssızdır. Herkes gücü yettiği kadar bulunduğu yerden sabote etmeye çalıştı. Ve bütün sabote edenlerin de tek hedefi kahrolası mideleri, oturamaz olası sandalyelerini yeniden elde etme hırsıydı.

Washington'daki Büyükelçiliğimizin şu haline bakınız.. Ben bu zatın hemen merkeze alınmasına aracı oldum. Dört ay kadar sonra tekrar Washington'a gittiğim zaman geriye çekilme emri kendilerine bildirilmişti. O esnada, Washington'da bulunan ihtilâlin Maliye Bakanı Alican şerefine verdikleri bir resmî kabulden ayrılırken sayın sefire merdiven başında bana soruyordu:

— Dündar Bey, biz size ne yaptık ki bize bu muameleyi reva gördünüz?

Zihniyet olduğu gibi yerinde duruyordu. Hâlâ, bir yere tâyin edilip edilmemek için, bir kimseye olumlu veya olumsuz bir şeyler yapmak lâzımdı.

Bu adamlar, bugün de Büyükelçidirler. O zamanki Washington Sefiri, şu anda Türkiye Cumhuriyeti Devletini Tokyo'da temsil ediyor.

ANKARA ORDUEVİNDE

23 Haziran 1960 günü Ankara Orduevine girdiğim zaman Büyük Millet Meclisinde arkadaşlarım yemin ediyorlardı: "Bir karşılık beklemeksizin.,, Orduevi Müdürünün odasına girdim. Müdür eski bir arkadaşımdı. Kendisi yoktu. Odada iki kişi oturuyordu: Bir general (Mehmet Ali Aytaş) ve bir albay...

Tanıdığım ve tanımadığım bütün Millî Birlik Komitesindeki arkadaşların yeminlerini kendi seslerinden dinliyorduk. General, her yemin edecek komite üyesinin ismi verildikçe alayla dudağını büküyor, bıyık altından gülüyordu. Albaya bir şeyler söylüyor, komiteyi küçümsediğini her haliyle belli ediyordu. Generalin davranışı; gözlerimin önüne, o güne kadar fikren düşündüğüm bir gerçeki olduğu gibi fiilî olarak ortaya koyuyordu: "İhtilâli yapanlara karşı aşağılık kompleksi başlamıştır.,, Ve işin felâketi, buna, ordunun emir ve kumanda makamını fiilen işgal eden yüksek kumanda heyetinin bir temsilcisinde şahsen şahit oluyordum. Adam beni tanımıyordu. Bir kurmay yarbay sükûnetle radyoyu dinliyordu. Ve o esnada Millet Meclisine davet edilmediğine göre ihtilâlcilere bir yakınlığı olmaması gerekti. Sayın general, bana göz altından tam bir tetkik konusu olmuştu. Benim kim olduğumu sordu. Söyledim, alâkalandı. Kültürlü bir büyük rütbeliye benziyordu. fakat niyetinin iyi olmadığı belliydi.

Başta, Kabibay olmak üzere, beni tanıyan arkadaşlar Orduevine koşuştular.

Bir hafta kadar dinlenmemi, durumu gözden geçirmemi ve ondan sonra, sorunları birlikte gözden geçireceğimizi söylediler.

O bir hafta içerisinde, Mecliste, Bakanlıklarda ve görevleri başında arkadaşlarımın hepsini, çalışma şartlarını, metotlarını ve imkânlarını tetkik ederek ayrı ayrı ziyaret ettim.

O günlerin üzerimde bıraktığı intiba müthiştir:

Aldıkları rütbe maaşlariyle çalışıyorlardı. Peynirli sandviç, çay ve kahve ile yetiniyorlardı. Eskiden beri alışageldikleri yokluk bütün şiddetiyle hüküm sürüyordu. Ankara dışından gelen komite üyelerinin aileleri bulundukları yerde perişan, kendileri, eğer orduevinde yer bulabilmişlerse, orada, mesuttu. İkişer, üçer bir odada yatıyorlardı.

Karınca gibi çalışıyor ve didiniyorlardı.

Bütün komite, yasama ve yürütme görevini birlikte yüklendiği ve bunu kolaylaştırıcı bir organizasyona girmeyi dahi düşünmediği için dayanılmaz bir çalışma düzeni içinde idiler. Hepsinin moralleri yüksekti? Geleceğe, inanç ve emniyetle bakıyorlardı. İçinde bulundukları çıkmazdan Türkiye'yi enerjilerinin kurtaracağına inanmışlardı.

Devlet idaresinde enerji tek faktör olarak yeterli olsaydı.. Devletler pehlivanlarla idare edilirdi..

Komite, genç, dinç, yurtsever, namuslu, memleket dertlerini bilen ve bu dertleri ortadan kaldırmak için her türlü imkâna sahip insanlardan kurulmuştu. İhtilâl, o günlerdeki görüşüme göre, Türkiye'yi "Muasır medeniyet seviyesine,, ulaştırabilecek bütün şartları bir hamlede biraraya getirebilmiş

muazzam bir eserdi. Türkiye'nin eline yüzyıllar boyu böyle bir imkân geçmemişti.

Memleket süt limandı. Her yer sakindi, itaatlıydı. Eski devrin, muvafığı, muhalifi emir bekliyordu.

Sömürücü, derebeyi, düzenbaz, karaborsacı, fırsat düşkünü, hilekâr, siyaset hokkabazı, piyasa zorbaları, hırsız, uğursuz, rüşvetçi, tembel, adam senci, yobaz, din istismarcısı ve daha ne kadar sosyal bünyeden parazit geçinen yaratık varsa hepsi köstebek gibi ortadan yok olmuş görünüyordu.

Buna mukabil, yıllarca bu parazit haşerenin şirretliğinden ve arsızlığından meydana çıkmaya cesaret dahi edemiyen geçen Türkiye aydınlarının güneşe çıkmış bir hali vardı.

Üniversitelerin yıllar boyu gölgede kalmış bilim otoriteleri komitenin yardımına çağrılmıştı. Bunlar bilgiç geçiniyorlardı. İyi ahkâm kesiyorlardı. Ve kestikleri ahkâmın, Türkiye'nin içine sokulduğu çıkmazdan kurtulması için tek çare olduğuna cidden inanıyorlardı. Komitenin ise neye inanacağını bilmez bir hali vardı.

Şer kuvvetler ortadan yok olmuştu ama, hayır kuvvetlerinin her tarafından ayrı bir ses çıkıyordu.

Yeni bir anayasa yapılacaktı. Bu iş için bilim otoriteleri görevlendirilmişti. İşe de hemen başlamışlardı. Veya başlamış görünüyorlardı. Ortada ciddî bir çalışma düzenine giren pek yotu. Yalnız bu konuda çalışır görünmek, çalışmaları hakkında fikir almak üzere kendilerini ziyaret eden komite üyeleriyle birlikte resim çektirmek ve bu hususta basına demeç vermek pek hoşlarına gidiyordu.

Şer kuvvetler ortadan çekilmişti. Bu bir vâkıa idi. Fakat onların yerini alan hayır kuvvetlerinin tutumu pek ihtilâle göre değildi.

Bir tuhaf adamlardı bunlar.. Sihirbaz gibiydiler. Komite üyelerine şirin görünmek için, ilimlerinin inceliğini de pek ustalıkla kullanıyorlardı. Ve bakıyordum, pek "İzzette serefraz,, idiler.

İSTİKBALDEN İLK ŞÜPHELER

Bir haftalık objektif inceleme ve görgülerimin sonunda seyrettiğim manzaranın, Türkiye'nin dolayısiyle ihtilâlin geleceğine iç açan ve umut veren bir ferahlık doğurmaktan uzak olduğu görülüyordu.

Aslında, her sorunun, en kısa zamanda serin kanlılıkla alınacak tedbir ve tertiplerle düzene sokulması için bütün koşullar ortada duruyordu. Anlaşılan, içinde bulundukları ruh hali ve ortam henüz, hemen girişilmesi zorunlu olan bir yürütüme başlıyabilmek fırsatını vermemişti.

Komitecilerin çoğunda zafer sarhoşluğunun ağdalı sersemliliği devam ediyordu. Koca bir iktidarı birkaç saat içerisinde devirebilen bir güce sahip olanların, ayrıntısı çokca problemlerin halline medar olacak ciddî bir plânlama düzeni içine girmeyi kabullenecek mânevî bir olgunluğa kavuşamamış olmalarını, belki tabiî görmek lâzımdı. Ama, aradan bir ay geçmiş bolca lâf etmekten başka hiçbir işe başlanmamış, hattâ yapılacak işlerin ne envanteri ne önceliği tesbit dahi edilmemişti.

Komite üyesi olmakla elde ettikleri itibar ve imkândan fazlaca zevkleniyorlardı. Memleketin ayrı ayrı her sektöründe o zamana kadar şöhret yap-

mış değer olarak bilinen namlı kişilerinin, bu dünün meçhul kalmış ihtilâlcilerine verdikleri önem ve gösterdikleri ilgi gururlarına dayanılmaz bir gıdıklama etkisi yapıyordu. İçlerinde ağır başlı, yarının nasıl olması gerektiğini düşünen ve bunun için tedbirlere girişilmesini istiyenler yok değildi. Fakat bunlar da, ihtilâl sonrasının ilk ayı boyunca çevrelerinde devam eden hayhuydan ve her kafadan çıkan çeşitli gürültüden bunalmış, objetik muhakeme sınırları içine girebilmiş değillerdi.

MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİ'NİN DURUMU

1960 temmuzunun ilk günlerinde MBK nun durumu şöyledir:

MBK, yasama ve yürütme yetkilerini tüzel kişiliğinden toplamış bir ihtilâl organizasyonudur. Başında Gürsel vardır.

Cemal Gürsel Silâhlı Kuvvetlerin çok sevdiği ve saydığı ve erkekçe tavırları yüzünden kendisine "Aga,, takma ismini verdiği bir generaldi. İhtilâl evvelsinde, ihtilâl hazırlığından haberdar edilmişti ama, kimlerin ne şekilde çalışmakta olduğunu ve ihtilâl teşkilâtının nereye kadar uzanıp neyi kontrol etmekte bulunduğunu pek bilmezdi. Ayrıca, ihtilâle takaddüm eden günlerde kendisiyle temasta bulunan ihtilâlcilerin karşı koymalarına aldırmıyarak izin almakta direnmiş, iş başında kalarak teşkilâta sahip olacağı yerde selâmeti İzmir'e gitmekte aramıştı. Ayrılmasiyle ihtilâl hazırlıyanları müşkül duruma düşürmüştü. İhtilâl bir süre gecikmişti. Hattâ, ihtilâlciler bu yüzden Madanoğlu'nu arayıp bulmak gibi büyük bir talihsizliğe sürüklenmişti.

Bunlara rağmen, 27 Mayıs sabahı, kendisi büyük kumandan olarak aranmış getirilerek ihtilâl hareketinin lideri ilân edilmişti.

Osmanlı tarihinde Tanzimattan evvelki padişahlara dahi verilmemiş sonsuz yetkilerle devletin başına geçirilmişti.

Silâhlı Kuvvetler Başkumandanı, MBK Başkanı, Başbakan ve Devlet başkanı idi.

Millî Mücadelede, Sakarya doğusuna çekilen Türk Kuvvetlerine kumanda edecek sorumlu bir baş arandığı zaman, Atatürk'ün, Başkumandanlığı, Meclisin sadece bu hususiaki yetkilerini alarak o da üç ay süreyle, elde edebilmek için nasıl mücadele ettiğini hep bilirdik.

Gürsel'inki öyle değildi. Bir hamlede Türkiye'nin kuvvetli adamı oluvermişti. Bu sonsuz yetkileri kendisine veren mevkilerini elde edişinde de alın terinin tek damlası yoktu. Ona bu mevkileri veriveren MBK idi. O halde iktidar ve kudretin komitenin elinde olduğunu kabul etmek gerekliydi. Aslında tam kudretin kimde olduğu da pek belli değildi. Gürsel, bir numaralı geçici anayasaya göre komiteyi feshedemezdi ama, bu kadar çok ve bu derece önemli yetkileri tek başına bir arada kullanacak olan bir adam her şeyi yapabilirdi. (Nitekim 13 Kasım 1960 da yapmıştır da)

Fakat Gürsel kendisine bir anda tevcih edilen bu sonsuz yetkileri yadırgamış âdeta şoke olmuştu. Komitenin büyük bir kısmına karşı ilk günlerin şaşkınlığı ve kompleks içinde bulunuyordu.

Görevli, sorumlu ve kendisini sınırsız memleket sorunları bekliyen bir devlet adamından çok, müşfik bir baba veya bir çiftlik "Ağa,, sı rolündeydi. Bazan komite üyelerinin şımarıklıkları onu güldürmekte ve patronca yanaklarını okşamaktaydı.

Bu durum istikbal için pek ümit vermiyordu. 38 kişiden meydana gelmiş olan komitenin başında, otoriter, disiplin sağlayıcı, Türkiye sorunlarını derinliğini kavramış, devlet idaresinin özelliklerinde bilgi sahibi, aşırı hareketleri gerektiğinde hizalamaya muktedir bir lider vardır demeye kimsenin dili varmıyordu. Komitenin başında iyi bir adam vardı. "İyidir, babacandır, şefkatlidir, merhametlidir, ağadır,, diyorlardı, ama, onu lider olarak pek kabul eden yoktu.

Bir gün komiteye gelmiş, o güne kadar kendisine verilen yetkiler sanki yetmiyormuş gibi, komitecilerden şikâyet etmiş, kendisinin yeniden ve açıkca komitenin lideri olarak ilân edilmesini istemişti.

Genç üyelerden biri kalkmış,

— Paşam, sizi babam kadar çok seviyorum ve hürmet ediyorum. Ancak liderlik başka şeydir, Allah vergisidir. O, böyle istemekle alınmaz. Ben liderlik vasıflarını sizde göremiyorum. Deyivermiştir.

Gürsel "Seni de çok severim, doğru sözlü çocuksundur." demiş ve kendisine bir kahve ısmarlamıştır.

Kökünü, büyük reformlar getirici fikrî derinliklere daldıran ihtilâllere, ağalar, beyler değil, ancak fikrî inançlarından aldığı güç ile memleket yarınında aydınlıklar yaratmaya imân etmiş, ihtilâlci bir kadro liderlik edebilirdi. Bu kadroyu, işler bir teşkilât haline koyabilecek, elbetteki bir başa ihtiyaç vardı.

Gürsel komiteye pek uğramazdı. Komite Başkanlığı soyadı sırasına göre üyeler tarafından yapılırdı. Başkanlık Divanı kâtipliklerini genç üyeler yapardı. Kendi aralarında tam bir demokratik metot ile çalışırlardı. İlk zamanlar toplantı zabıtları tutturulmazdı.

Birçok parlâmentolarda görülen özelliklere bizimkiler de kendilerini uyduruvermişlerdi: Kulis arası gayretler, devamsızlık yüzünden nisabını sağlanamaması, toplantı terki, koridorlarda misafir kabulü, vatandaşlardan yolunu bulup Meclise girebilenlerin dertlerini dinleme, demagoji hevesleri ve toplantılarda birbirlerine hücum etme... v.s. gibi parlâmento havasını yaratan özentiler Meclisin günlük çalışma ahengini teşkil ediyordu.

Bunlara bakarak, 38 kişinin ayrı ayrı, 3-4 partiye bağlı olduğunu sanırdınız.

İhtilâlin ilk günlerinde, alelâcele bir hükümet kurulmuştu. Bu hükümete partilere bağlı olmıyan ve tarafsızlıkları şüphe taşımıyan kimseler Bakan olarak getirilmişlerdi. Başbakanlık Müsteşarlığı yapmakta olan Türkeş aslında fiilen Başbakanın vazifelerini görüyordu.

Hükümet üyelerinin nitelikleri hakkında genel bir kanaat yoktu. Sonradan bunların çoğunun sıra adamı olmaktan fazla bir vasıf sahibi olmadıkları anlaşılmıştı.

Geçici Anayasaya göre, komitenin Bakanları azletme yetkisi de vardı. Ancak Bakanları seçme yetkisi tamamen Başbakana bırakılmıştı.

Böyle bir sistem içinde kurulmuş ihtilâl hükümetinin yetki - sorumluluk dengesi içerisinde verimli bir çalışma düzenine girmesi, elbette ki kolay değildi.

Komite üyelerinin, komite dışında da vazife almış olanları şunlardır:

General Fahri Özdilek	:	Millî Savunma Bakanı
General Sıtkı Ulay	:	Ulaştırma Bakanı
Albay Alpaslan Türkeş	:	Başbakanlık Müsteşarı

General Cemal Madanoğlu : Ankara Kumandanı
Yüzbaşı Rıfat Baykal : Başbakanlık Kalemi Mahsus Müdürü
Albay Osman Köksal : Muhafız Alay K. ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri
Albay Ahmet Yıldız : Basın Yayın Umum Müdürü

İhtilâli takibeden daha birinci ay sonunda, dışarıda da vazife almış komite üyelerine karşı, yalnız içeride kalmış olanların mevkii kıskanmalarından doğan kırgınlık ve kızgınlığı açıkca görülüyordu. Bu karşı koma, bilhassa fiilen Başbakanın görevlerini yapmakta olan Türkeş'in şahsında toplanıyordu.

Bu kırgınlık ve kızgınlığın ve devamının komitenin geleceği bakımından çok tehlikeli olacağını kestirmek güç değildi. Komtenin, ihtilâlin sorumlusu olarak, başarılı olabilmesi ancak ahenkli bir birlik beraberlik halinde çalışmasına bağlıydı.

KOMİTEDE FİKİR AYRILIKLARI HİSSEDİLİYOR

Henüz tam olarak komite içinde ayrılıklar ve gruplaşmalar yoktu ama, çeşitli fikir merkezlerinin teşekkül etmeye başladığına dair emareler ortaya çıkmaya başlamıştı. Her gün, fikir ayrılıkları ve şahsî çekememezlikler yüzünden meydana çıkan çatışmalar, yakın bir gelecekte gruplaşmalara doğru kayma istidadını göstermekteydi. İlerideki bir hizipleşmenin kaçınılmaz olarak meydana gelmesi halinde mihrak olarak kendilerini gösterecek kişiliklerin kimlikleri de aşağı yukarı belli oluyordu:

Bu mihraklardan birini Türkeş teşkil etmeye başlamıştı. Genç üyelerden; Esin, Özdağ, Baykal ve genel olarak onun desteğinde görülmekteydi.

İkinci mihrak, Küçük - Madanoğlu diosu idi. Küçük'ün, sınıf arkadaşı olmasına rağmen, Türkeş'e karşı tedavi edilmez bir allerjisi açıkça görülüyordu. Madanoğlu'nu paravana gibi kullanma maharetini pekâlâ beceriyor ve çok zaman, "Bende zaten kafa yok,, diyen generale akıl hocalığı ediyordu.

Üçüncü diyebileceğimiz mihrak kişiler; Sezai Okan ve Osman Köksal idiler. Bunlar da, daima birlikte hareket etme ve birbirlerini destekleme gayreti içinde bulunuyorlardı.

Başlarında Mucip Ataklı bulunan havacılar, komite içinde kendi sınıflarının hâkimiyetini tesis etme yolunda birlik ve beraberlik halinde idiler.

Kabibay'ın ise tamamen özel bir durumu vardı: İhtilâlin bir numaralı yapıcısı ve motoru olan bu albaya karşı çeşitli mihrakların sonsuz güveni, sevgisi hattâ medyuniyeti vardı. Türkeş ve genç arkadaşları, onu yakından tanımışlar ve kendi fikirlerinde olduğuna inanmışlardı. Okan ile eskiden beri kopmaz arkadaşlık bağları mevcuttu. Küçük ve Madanoğlu'nu ihtilâlden hemen evvel o komiteye aldırtmıştı. İhtilâlin İstanbul'daki sevk ve idaresinde de havacılar ile omuz omuza çalışmıştı.

Kabibay, bu müstesna şahsiyetini, fikir ayrılıklarının bir araya getirmekte kullanmaya çalışıyor, arada çıkan şahsî çekişmeleri yok edici hal suretleri bulmaya gayret ediyor ve çoğu zamanda başarı kazanıyordu.

Ortada henüz belli fikirler ve bu fikirlere göre ayrılmış grupmanlar bulunmamasına rağmen, yakın bir gelecekte hizipler kurmaya aday olan ar-

kadaşlar arasında birlik ve beraberliğin sağlanmasını üzerimize düşen en belli başlı memleket hizmeti kabul etmiştik.

MÜHİM BİR TOPLANTI

Memlekete geldiğim günden beri edindiğim kanaat ve görüşlerimi arkadaşlara aktarmak ve aynı zamanda birbirlerinden uzaklaşma eğiliminde olan arkadaşlar arasında görüş, düşünce ve her yönden aksiyon birliği meydana getirmek üzere Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Köksal'ın odasında, 9 Temmuz gecesi bir toplantı yapılmasına, Kabibay'ın aracılığı ile, karar verildi.

O gece yapılan toplantıya şu arkadaşlar katılmışlardır:

Kabibay, Türkeş, O'kan, Solmazer, Küçük, Erkanlı, Köksal, Esin, Özdağ ve bir de ben.

Bu toplantıda, ihtilâlin o gün içinde bulunduğu ortama göre iktidarın dengeli devamı ve memleket idaresinin kolaylıkla sağlanabilmesi için hemen alınması gerekli tedbirler ile Türkiye'nin geleceği bakımından çözümü mutlak gerekli ana sorunlarını, her türlü şahsî düşüncelerden tecerrüt ederek, kendi görüşlerime göre, açıkça ortaya koydum:

27 Mayıs İhtilâli Silâhlı Kuvvetlerin bir kısım birliklerini harekete getiren gözü pek ve cüretkâr bazı subayların önayak olduğu ve bütün Silâhlı Kuvvetler subaylarının memleket zinde kuvvetleriyle birlikte fiilen tahakkuk ettirdiği bir aksiyon hareketiydi.

İhtilâl realize edilmiş, eski iktidar mensupları hapsedilmiş ve bu hareketin içinden 38 kişilik bir komite iktidarı ele almıştır.

Her ihtilâlin, güttüğü hedefleri vardır, gayeleri vardır. Bunlara ulaşıncaya kadar iktidara muhtaçtır. İdare edecektir, emir verecektir. Emirlerini yürütecektir. Ve bu iktidar mutlak bir kuvvete dayanmak zorunluğundaydı. Lâkırdıyla, palavra ile bugüne kadar hiçbir kuvvetin vücut bulduğu da görülmüş şey değildi. Orduya dayanarak ihtilâl yapılmıştı. Fakat, acaba iktidarı temsilen kurulmuş olan komitenin, Ordu, dayanma gücü olma durumunda mıydı?

Bu açıdan etrafa bakılınca, komitenin tam bir emniyet içinde bulunmadığı söz götürmez bir gerçekti.

İhtilâlcilerin hangi kuvvete dayanarak iktidarı devam ettirdikleri belli değildi.

İhtilâlin tam, kusursuz ve hızlı başarısı yüzünden etkisini hemen herkeste gösteren bir elektriklenme görülmüyor değildi. Ama, her geçen günde, herkes daha normale dönüyor, olayları daha serin kanlılıkla kıymetlendirebiliyordu.

Bilhassa ordu kademelerinde, komiteyi kuranların kimliklerine karşı bir kıskançlık duygusu ve eleştirme isteği doğmaya başlamıştı.

Komite, görünüşte, bir numaralı geçici Anayasanın hukukî emniyeti altında idi. Fakat, sadece hukukî hükümlerle, elbetteki korunamazdı. İhtilâl idaresinin her yöne doğrultulmuş gözü ve kulağı olmalıydı. Bu haber toplama vasıtalarının taşıyacakları bilgilere göre kıymetlendirmeler yapılmalıydı. Ancak bundan sonradır ki ihtilâlcilerin girişeceği yapıcı bir yönetim, güvenilecek kuvvetlere dayanabilirdi.

İçinde bulunduğumuz bu emniyet sağlamıyan durum karşısında, ilk olarak yaptığım teklif, bir millî istihbarat teşkilâtının kurulması lüzumu olmuştur.

Biz orduya dayanarak ihtilâl yapmıştık. Elinde silâh bulunan kuvvet ise ihtilâlciler için en tehlikeli unsurdu. O halde ihtilâli yaparken dayanılan kuvvet, iktidar sonrasında iktidarı ele alanlar için tam güvenilir bir destek haline getirilmeliydi.

Bu maksatla gerekli teşebbüse hemen geçilmeli ve lüzumlu tertipler derhal alınmalıydı. Komitenin emniyetinin sağlanması en önemli ve en hayatî konuyu teşkil ediyordu.

HÜKÜMET VE PROGRAM

İhtilâl hükümetinin teşekkül tarzını ve yetki durumunu evvelce kısaca anlatmıştım. Bir numaralı Anayasaya göre, yürütme yetkisinin tamamen komitenin tüzel kişiliğinde bulunmasına rağmen, komitenin, ne zamana kadar, neyi ve ne suretle gerçekleştirmek kararında olduğu henüz belli değildi. O tarihe kadar bu maksatla bir direktif hazırlanarak hükümete verilmemişti. Devlet hizmetleri günlük ve her yetkilinin ayrı noktai nazarına göre yürütülmekte idi. İhtilâlin kırkıncı gününde dahi hâlâ ortada bir hükümet programı yoktu. Bunda hükümet de mazurdu. Programı ihtilâlcilerin hangi esas fikrî gayelerine göre yapıp hazırlayacaktı?

Komite, bir ihtilâl iktidarıydı. İdaresi zamanında, memleketin tekmil sorumluluğu doğrudan doğruya komiteye aitti. Burada, hükümeti bir ikinci el gibi düşünmek yerinde olurdu. Sorumluluğu, kendisinin üstünde olan başka bir otoriteye ait bir programı, yetkili otoritenin ana fikri ve genel direktifi alınmadan hazırlamak mümkün değildi. Veya o otoritenin maksat ve gayelerine kısmen,yahut tamamen aykırı düşerdi.

Hükümetin hazırlanacağı program, yasama organı sıfatiyle komitenin tasdikine getirilecekti ama, derlenmiş bir hükümetin yapacağı program komitenin maksat ve gayelerini gerektiği şekilde ifade etmekten uzak kalacağı için ya reddedilecek veya redaksiyon v.b. gibi formaliteler yüzünden zaman israfına ve usulsüzlüklere sebebiyet verilecekti.

O halde, ihtilâl iktidarının devamı süresince, ihtilâlcilerin Türkiye'nin geleceği bakımından gerçekleştirilmesini tasavvur ve karar altına aldıkları sorunların, gaye hedefi olarak tespit edilip hükümete tevdi edilmesi ve hükümet programının buna göre yapılarak, vakit geçirilmeksizin tasdiki mütaakıp sadakatle ve inatla tatbiki en uygun hal tarzıydı.

Bu toplantımızdan iki gün honra, 11 Temmuz 1960 pazartesi günü Devlet Bakanı Âmil Artus, Cemal Gürsel hükümetinin programını komiteye getirmiş ve Osman Köksal'm başkanlığındaki oturumda bu program okunmuştur.

Program, umumî temenniler ve yuvarlak tekerlemelerden meydana gelen altı sahifelik bir yasak savma, bir formalite yerine getirme gayretinden başka hemen hiçbir şeyi ihtiva etmemekteydi.

Buna mukabil, başta Kadri Kaplan olmak üzere, bir kısım arkadaşların birlikte çalışmaları ile hazırlanıp hükümete verilen komite teklifi ve temel görüşleri, ihtilâlin üzerinden beş yıl geçtiği halde, bugün dahi, Tür-

kiye'nin her yönden kalkınma problemlerini kül halinde kavrayan çok değerli müşterek görüşleri ifade eden bir eserdir.

O geceki toplantıda bu hususiaki yaptığım teklif üzerine hazırlanarak hükümete verilen bu direktif ve temel görüşlere göre yeniden bir program yapılıp komiteye getirilmiş değildir.

Bilâhara meydana çıkan prensip ayrılıkları ve şahsî çekişmeler yüzünden bu direktif de hasır altı ettirilmiştir.

Sırası gelmişken, burada belirtmeyi uygun gördüğüm bir noktaya, sonra yeniden değinmek üzere, kısaca açıklık vermek zorunluğundayım:

13 Kasım 1960 da, 14 komite üyesinin yurt dışına sürülmesine kadar uzanan büyük fikir ayrılığı, hazırlanan bu komite direktifinin ihtiva ettiği memleket sorunlarının realize edilmesi için gerekli zaman süresince, komitenin iktidarda kalıp kalmıyacağı meselesi yüzünden ortaya çıkmıştır.

Sonradan, açıkça meydana gelen hiziplerin ve ihtilâlcileri birbirlerini ortadan silmeye kadar götüren anlaşmazlıkların esas temelini, bu ana prensip anlaşmazlığı teşkil etmiştir.

Hemen şurada belirteyim ki: Ben hiçbir zaman, komitenin ana memleket sorunlarını çözüm yoluna sokmaksızın iktidarı bırakması taraftarı olmadım.

Yüzyıllarca el sürülmemiş Türkiye problemlerinin, demokratik bir sistem içerisinde çözülmeye kalkılması bence mümkün değildi, yahut çok sonunda, belki o da çok güçlükle gerçekleştirilebilirdi. Bunun için de, geleuzun zaman Türklerin ıstırap içinde bocalaması, yokluk içinde kıvranması ceğin birçok kuşakları, yüzyıllarca boyunca kurtulamadığı taş devri koşullarında yaşamaya mahkûm edilecekti.

İhtilâl yapmıştık. Evet, bu ihtilâl Anayasayı çiğneyen bir iktidarı darbelemişti. Ama, hedefi yalnız bu muydu?

İhtilâle kavuşmak için yıllarca azim ve inatla çalışmış olan ihilâlciler, her şeyden evvel, memleketi Atatürk'ün reformist dinamizmine oturtmayı hedef tutmuşlardı. Gerçekleştirdikleri ihtilâl de, kısa zamanda kalkınma için gerekli hudutsuz iktidar imkânını sağlamış bulunuyordu. Bu, Türkiye'nin ve Türkiye sevenlerin eline geçmiş eşsiz bir fırsattı. Kaçırılmamalıydı. Demokratik bir nizam içinde, sistemin tabiatı için, reformların gerçekleşmesine çıkacak güçlükler ve zaman yiyici geciktirmeler, ele geçen bu fırsattan yararlanarak geçiştirilivermeliydi.

Böyle düşünenlere "diktacı" denmiştir. Böyle düşünenler; ele geçirilmiş iktidarı, şahsî hırslarını tatmin vasıtası olarak kullanmak istemekle itham edilmişlerdir.

Böyle düşünenlerin çoğu; Batıda, milletlerin demokrasinin getirdiği nimetlerden kendilerine nasıl mesut bir yaşama tarzı kurduklarını, bizzat içlerinde bulunarak görmüş insanlardı.

Ve böyle düşünenler; Türk milletini, bir an evvel, demokratik bir nizam için gerekli bulunan yeterli bir ekonomik ve kültür tahtma ourtmak isteyenlerdi.

Zemindeki enkaz temizlenip kaide düzeltilmeden, yıkıntılı arsaya inşa edilecek bina, iğri büğrü, yıkılma eğilimli çirkin bir gecekondudan farksız olurdu.

Diğer taraftan, iktidarı bir an evvel bırakarak, sırtlarının çekemiyeceği ağır bir sorumluluktan kurtulmayı, şahısları için tek emniyet garantisi ola-

rak görüp kabullenenler, art düşüncelerini ne kadar saklamaya çalışırlarsa çalışsındar, o günlerde bile davranışlariyle maksatlarını belli ediyorlardı.

Bunlar da ihtilâlci sayılıyordu. Hayatlarında hayallerine dahi getirmedikleri en büyük mertebeye bir anda erişivermişlerdi. İtibarları bin beşyüzdü. İstikballeri nasıl olsa herhangi bir şekil uydurularak teminat altına alınacaktı. İsimleri tarihe geçmişti. Bütün bu imkânlar, hemen elde iken, şimdi, reformdu, memleketti falan filân tutturup ellerindeki nimeti yitirmeye kalkmakta mânâ var mıydı? Bu derecesi, biraz değil, fazlaca safdillik olurdu.

Elbetteki, "Eldek bir kuş, damdaki iki kuştan daha iyi idi."

Arkadaşlarımızın, diğer bir kısmı da, yurt sorunlarının muhakkak çözülmesi gerektiğine gönülden inanmış kişilerdi. Fakat, bunlara göre, mevcut ihtilâl kadrosu, memlekte sorunlarını gerçekleştirmeye yeterli değildi. İşin içinden çıkamamak ise, var olan nizamı da altüst etmek olurdu. Türkiye'yi, sonu belli olmıyan maceralara sürüklemeye kalkmak ağır bir haksızlıktı Bir an evvel iktidarı ehline teslim ederek işin içinden en az zararla sıyrılmak en olumlu hal şekliydi.

Bu şekilde düşünenler; ileride daha açık görüleceği gibi, bu inançlarını dokuz ay kadar tam bir samimiyet içerisinde savunmuşlardır.

6 Haziran 1961 tarihinden itibaren, yanlış yolda olduklarını anlamışlar, eriştikleri imkânı kurtarmaya çalışmışlar, fakat çok geç kaldıkları için gayretleri istedikleri hâsılayı vermemiştir.

İçerisinde yaşadığımız günler, kimin doğru düşünce bazında olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Kesin hüküm, elbetteki tarihindir.

ÇALIŞMA DÜZENİ İÇİN TEKLİF

Komitenin çalışma düzeni hakkında yaptığım teklifi, o günkü notlarımdan aynen alarak aşağıya çıkarıyorum:

MBK; yasama ve yürütme hizmetinin ifası için, her bakanlıkla ilgili bir tâlî komisyon kurulmalıdır.

Gerekçe:

İhtilâlin hazırlık safhası, icrası ve bunu takiben bir ay zarfında hayatlarını istihkar edercesine insan takati üzerinde bir azim ve irade ile çalışan MKB üyelerinin, 38 kişi gibi bir avuç insanla, devletin tekmil hidematını omuzlarına yüklenmeye devam etmelerinin, önümüzdeki günlerde, hizmetleri görülmesinde gecikmelere, ve belki de aksamalara meydan vereceği;

Karar verme mevkiinde bulunanların, teferruat içine gömülerek, umumî gidişatı takip ve murakabe edebilme kabiliyetlerini azaltacağı bedihî bulunduğundan, işlerin teferruatını, hukukî cihetlerini vesair ihtisasa müteallik hususlarını tetkik ve neticeye başlayarak raportörleri vasıtasiyle komiteye getirip karara iktiran etmesini sağlıyacak, tâlî meclis komisyonlarının teşkil edilmesi, tatbiki gereken mühim bir zarurettir.

Bu husus için vazifelendirilecek şahıs miktarı hiçbir zaman şahıs israfı telâkki edilmemeli bilâkis, memleketin mukadderatı üzerinde karar verme mevkiinde bulunanlara fikir selâmeti ve sâlim karar alma imkânı bahşedeceği için mahalline masruf kabul edilmelidir.

Hâlen Millî Birlik Komitesi üyelerinden teşkil edilmiş bulunan meclis

komisyonlarının kendilerine sunulan çeşitli meseleleri, emirlerinde mütehassıs elemanlar bulunmaksızın lâyıkı veçhile kavrayarak umumî heyete getirmelerine hepsi asker olmaları dolayısiyle, ne zamanları, ne de ihtisasları müsait ve mümkündü.

Bu gerekçeye istinaden yapılan teklif şu hususları ihtiva etmiştir:

Her bakanlıkla alâkalı olmak üzere ve beheri beş kişiden mürekkep birer tâlî komisyon kurulmalı,

Komisyonların personelini, Bakanlıkların, Üniversitenin ve sırasında piyasanın tarafsızlık ve yeterlikle tanınmış şahısları teşkil etmelidir.

Komisyonlararası koordinasyonu sağlamak ve yazı işlerini görmek üzere bir tâlî komisyonluklar genel sekreterliği ihdas edilmeli.

MBK üyeleri, yeniden tâlî komisyonlarla temas sağlamak ve faaliyetlerini yakından takip ve murakabe temek üzere ikişer veya üçer kişilik asil komisyonlara tefrik edilmelidir.

Tâlî komisyonların çalışma şekli, sorumluluk ve yetkileri ayrı bir kararname halinde hazırlanıp tatbike konulmalıdır.

Bu teklif, o geceki toplantıda tam bir tasvip görmüş ve sonra kısmen uygulanmıştır.

Beni o günlerde böyle bir teklife götüren sebep, gerekçede ifade edildiği gibidir.

Memlekete geldiğim günden beri, arkadaşlarımın çoğu zaman günlerini bir sandviç ile geçiştirerek tahammül üstü bir çalışma ritmi içerisinde bulundukları, her türlü dinlenme imkânlarından mahrum, bakılma şartlarından uzak bir yaşayış düzeni içerisinde günden güne verimleri azalan bir dimağî ve ruhî sarsıntı ortamında bocaladıklarını açıkça görmemek için kör olmak lâzımdı. Hepsi seve seve kendilerini devletin işlerine vakfediyorlardı ama, bu şekil çalışmanın sonunda işlerin çıkmaza girmesinden kaçınılamazdı.

YENİ BİR PARTİ KURULMASI

9 Temmuz gecesi yapılan toplantıda, ileri sürdüğüm tekliflerden bir başkası da bir siyasî partinin kurulması lüzumu olmuştu.

Demokrat Partinin kapatılmasından sonra, bu partiyi destekleyen veya Cumhuriyet Halk Partisinin karşısında bulunan geniş halk kitlelerinin siyasî eğilimlerine yön verecek ve bu büyük halk kitlelerinde siyasî şuur yaratıp memleket hayrına bir mihrakta taparlayabilecek yeni bir siyasî teşkilâtlanma kaçınılmaz zorunluk olarak ortada duruyordu.

Türkiye'de demokratik sistemin kurulmak istendiği gündenberi meydana çıkan partilerin teşekkül sebebi bir doktrin zorlamasından çok, his ve çıkarları tatmin olmuştur.

Daha doğrusu bu memlekette halkı iki zümreye ayırmak yerinde olur: İsmet Paşayı sevenler ve İsmet Paşayı sevmiyenler.

Paşayı sevenler makbul, diğerleri menfurdur demek ne kadar sakîm bir kanaatse, bunun aksini düşnümek de o derece yanlıştı.

Gerçek o idi ki: İsmet Paşayı sevmiyenler ve şahsî çıkarları yüzünden onun partisi karşısında olanlar, 1946 dan itibaren kurulan diğer partiler içinde yer almışlar veya bu partileri tutmuşlardır.

Halk Partisi içinde kalanlar ve bu partiyi tutanların hepsi Paşayı sevenler miydi? Buna da toptan olumlu cevap vermek elbetteki hatâ idi.

Ancak partisi içinde, Paşayı gördüğü zaman cezbeye tutulmuş gibi kendinden geçen partililer vardı. Paşadan çekindiği için korktuğundan sever gibi sayanlar vardı. Paşayı sevmediği halde partiyi çıkarı yüzünden tutanlar vardı.

Atatürk'ün partisinde, inkılâplara bağlılığı yüzünden bulunmakla da iftihar edenler vardı ki, Paşanın inkılâpları rötuşlama tâvizine karşı idiler. Fakat açıkça Paşa ile mücadele edemezlerdi, kulak arkasından tenkid ederlerdi. Paşa ile o parti içinde zaten hiç kimse boy ölçüşemezdi. Bu denemeye girişenler hep boylarının ölçüsünü almışlardı.

Türkiye'de halkın büyük kısmı Paşayı sevmez. Ve o yüzden karşısındaki partileri destekler. Bu, neden böyledir? Nedenini herkes bilir:

Tek parti devrinin açtığı yaraların izleri, kuşaktan kuşağa, açıldığı yerde duruyordu. İnkılâplar uygulanırken kullanılan devlet otoritesi halka çirkin tanıtılmıştı. Din istismarcısı yobaz, kültürsüz halkı inkılâplara karşı kışkırtırken, Atatürk inkılâplarının uygulayıcısı İsmet Paşayı husumet hedefi olarak göstermişti.

O günlerde, hesapsız kitapsız olarak söylenildiği gibi, üç veya altı ay içerisinde yapılacak yeni bir Anayasa ile iktidar devredilecekse, Cumhuriyet Halk Partisi, karşısındaki siyasî rakîpsizlik yüzünden hükmen galip ilân edilecek demekti.

Böyle bir hareket, halkın büyük kısmını ihtilâl idaresine ve dolayısiyle ihtilâlcilere karşı güvensizliğe yöneltecekti. İhtilâli, Paşanın iktidara gelmesi için yapıldığı inancını değişmez şekilde kuvvetlendirecekti. Millet, ihtilâlciyi Paşanın maşası olarak görecek, söylenen ve tekrarlanan tekmil hamâsî lâflara rağmen 27 Mayıs'ı yapanları lânetliyecekti. Eninde sonunda demokratik bir idareye gitmek, elbetteki mukadderdi ama, demokratik idareye geçiş şekli de Halk Partisinin rakîpsiz iktidara getirilmesi değildi.

Ohalde, Cumhuriyet Halk Partisi dışındaki vatandaş kitlesi belli bir siyasî organizasyonu destekler hale getirilmedikçe iktidarın devri bahis konusu olamazdı.

Böyle bir partinin kurulması vazifesini komite dışındaki elemanlara bırakmanın sakıncaları vardı:

Partinin kurulması serbest bırakıldığı takdirde, yine Halk Partisi ve inkılâp düşmanlığı istismar edilecek, çıkar düşkünleri kolaylıkla parti üst kademelerini ele geçirecekler ve memleketteki siyasî ortam kısa zamanda 27 Mayıs evvelisi havaya bürünecekti.

Buna mukabil, Millî Birlik Komitesinin dirijanlığı altında kurulacak partiye, parti kurucusu ve idarecisi olarak dışarıdan ve Komite içinden katılacaklar memlekette şuurlu bir siyasî anlayış yaratmayı hedef tutacaklar, Halk Partisiyle, inkılâpların memlekette derinliğine yerleşmesinde gayret ve fikir birliği halinde bulunacaklar, hissî ve çıkarcı davranışların meydan vermiyeceklerdi.

Parti kurmanın kaçınılmaz zorunluğunu başka sebepler de ortaya koyuyordu: İktidar edenlerin halk içinde kendi kolu, gözü ve kulağı bulunmalıydı. Halka dayanmıyan bir iktidarın çürük temelli olacağı bilinen gerçeklerdendi. Silâhlara dayanarak devam ettirilmeğe çalışılan iktidarların

ya ömrü az olur veya halkın devamlı reaksiyonu yüzünden hizmeti kısır kalırdı. Yapılan veya yapılacak işlerin basın ve yayın araçlariyle halka duyurulmasının yeterli olacağını zannetmek hatâların en büyüğü idi. Halkın içinde, halkın düşünce ve reaksiyonlarına muhatap olacak bir iktidar teşkilâtının varlığı şarttı. O günlerde de her yerde iktidarın tutumunu dleştiren muhalifleri vardı. Bunların yapacağı bütün tenkidler ancak bir siyasî teşkilât aracılığı ile doğru olarak idare başındakilere intikal ettirilirdi. İktidar kıymetlendirmelerini bu görüş ve duyuşa göre yapar ve tedbirlerini ona göre alırdı. İktidar icraatının akislerini, halkın içine inebildiği nispette duyardı.

MİLLÎ BİRLİK PARTİSİ TEKLİFİ

Elhasıl, bir Millî Birlik Partisinin kurulması, iktidar eden Komite için ne kadar lüzumlu ve zorunlu ise, Türkiye'deki demokratik nizamın yerleşmesi ve gelişmesi bakımından o derece yararlıydı.

O geceki toplantıda bu teklif de genel bir tasvip görmüştür. Türkeş ve Kabibay'ın ve sonradan Sıtkı Ulay'ın gayretiyle konu, Komite genel kuruluna götürülmüş, birkaç oy farkla Millî Birlik Partisinin kurulmasına karar dahi çıkmıştı. Karar çıkmıştı ama, Komiteden ayrılıp halk arasına karışarak partiyi kuracak tek adam ortaya çıkmamıştı!..

Hiç kimse, üzerinde taşıdığı iktidarın 1/38 inden feragat edip ayrılarak partiyi kurma işine yanaşmıyordu. Çoğunun, şu kurulacak partinin sağlıyacağı faydalara mis gibi aklı eriyordu.

Fakat her biri diğerinin gözünün içine bakıyordu. Bakıyordu ki karşısındaki çekilip gitsin de, beher dışarı çıkandan arta kalacak 1/38 iktidarı aralarında bölüşsünler. Daha ilk plânda, düşüncelerde bu derece samimiyetsizlik ve art fikir taşınırsa elbette ki memleket hayrına feragatli tertiplere girişmek mümkün olmazdı.

Bu partinin kurulamayış sebeplerinden bir başkası da Halk Partisinin aksi istikametteki gayretleridir. Komite âzalarından bazıları Halk Partisi ileri gelenleriyle sıkı fıkı temas halinde idiler. Bu ileri gelenler, meydanın boşluğundan haklı olarak partileri hesabma faydalanmak istiyorlardı. Kurulacak bir partinin karşısında, Halk Partisinin iktidarı ele geçirme şansı elbetteki yüzdesinden bir şeyler kaybedecekti. Komite içinde Halk Partisi hesabına çalışanlar yeni bir parti kurulmasına şiddetle muhalefet etmişlerdir. Ve bu konu, 13 Kasıma kadar temcit pilâvı gibi zaman zaman ortaya getirilmiş, birçok anlaşmazlıklardan bir başkasını temsil etmeye devam etmiştir.

Geçici Anayasaya göre yürütme yetkisini de üzerine yüklenmiş bulunan Komitenin hesabına bu yetkiyi ve sorumluluğunu, kurulmuş bulunan hükümet kullanmaktaydı. İçişleri, Millî Savunma ve Ulaştırma Bakanlıklarından gayrısı sivillerin elinde bulunuyordu. Bu hükümetin bir ihtilâl hükümeti olarak, güvenli ve randımanlı bir idarî mekanizmayı çalıştırmaya yeterli olmadığı ve olamıyacağı açık görünüyordu.

Bir kısım Komite üyeleri bazı bakanlıkları yakından murakabe ediyor görünüyorlardı. Ellerinde çantalar, Komite ile Bakanlık arasında zikzak ça-

lışan Komite üyeleri vardı. Üyeler, bakanlarüstü bir statüye sahip bulundukları için bakanlara akıllarına uygun gelen bazı direktifler veriyorlar ve bunlar da yapılıyordu. Bu direktifler neye göre veriliyordu? Verilen direktif Komitenin genel görüşüne uygun muydu? Değil miydi? Bilinemez. Çünkü, ortada bu müdavim üyeleri ne murakabe edecek bir yetki, ne de onların bakanlara verdiği direktiften ve bakanlıklarda hangi işleri takip ettiklerinden kimsenin haberi vardı. Kimin nereyi, ne dereceye kadar kontrol edeceğine dair bir iş taksimi de yapılmış değildi. Aklına esen beğendiği bakanlığı mallanmış, oraya devam eder olmuştu. E, mallandığı için de o bakanlık ona çok görülmemiş, diğerleri başkalarının hayat sahasına pek sokulmaz olmuşlardı. Meselâ, Dışişleri Bakanlığı Sami Küçük'ün hayat sahasıydı. Ticaret Bakanlığı Fikret Kuytak'm ve Rafet Aksoyoğlu'nun meşguliyeti sınırları içine girmişti.

Bu acaip durumda, bakanlık edenlerin kendi insiyatifleriyle çözüm bekleyen sorunlara da el uzatmaları beklenemezdi.

Bakanlıkları Komite üyeleri arasında taksim etmek suretiyle, sorumlulukları derecesindeki yetkiyi de, 1 numaralı geçici Anayasaya göre, gerçek sahiplerine vermek ve Komitenin vereceği genel direktif çerçevesinde, yürütümün hızla uygulanmasını sağlamak, mevcut sistem içinde en uygun hal şekli olarak görünüyordu.

Bu husustaki noktai nazarımı da, böylece o gece arkadaşlara aktardım.

Bu teklif ile ortaya çıkan problem, ilerideki günlerin çekişme konularından önemli birini daha teşkil etmiştir.

HERKESTE BAKAN OLMA ARZUSU VAR

Komite üyeleri, aslında bakan olmak istiyorlardı. Hemen hepsinde bu istek umumî idi. Ancak bakan olma şansı bazılarında diğerlerine nazaran daha fazla gözüküyordu. Hükümette 38 adet bakanlık bulunsaydı teklif oy birliği ile kabul edilir ve derhal uygulanıverirdi. Karşı koma, daha çok, bakan olma şansını kendisinde az görenlerle, Komite üyelerine, sivillere nazaran, lâf anlatmakta müşkilât çekeceğini yakından bilen Başbakandan geliyordu.

Kısa zaman sonra, Komite tarafından 10 adet bakanın azledilmesi bu akıma taraftar olanların gayretinden doğmuştur. Fakat Gürsel'in, boşalan yerlere yine sivilleri getirmekte ısrar etmesi karşısında teşebbüs başarıya ulaşamamıştır.

9 Temmuz toplantısından elde etmeyi tasmim ettiğimiz hedeflerden bir diğeri ve en önemlisi Komitedeki çeşitli uçlara mensup olduğu bilinen ve birbirleriyle daha birinci ayın sonunda çekişme haline düşen kişilikleri sivrilmiş olanlar arasında fikir ve gaye birliği meydana getirmekti. Böylece, Komitenin genel havasındaki çalışma âhenksizliğini ve düşmanlık derecesine varan karşılıklı çekişmeleri ortadan kaldırmayı düşünüyorduk. Bu maksadımıza ulaşmak, o günkü gidişe göre kaçınılmaz gibi görünen kat'î bir bönülmeyi önlemiş olacaktı.

O halde, o gece Osman Köksal'm odasında toplananlardan gizli bir grup teşkil edilmeli, Komiteye götürülecek konular evvelâ bu grubun eleğinden geçirilip bir prensip kararına varılmalıydı. Gruba dahil bulunanlar içlerinde bulundukları ayrı ayrı zümreleri grup kararına yatırmalı ve böy-

lece genel kurulda uzun tartışmalar ve ayrılıklar meydana gelmeksizin kararlar kolaylıkla alınmalıydı.

Ayrı ayrı grupların sivrilmiş kişileri olarak görünen Türkeş, Küçük, Köksal - O'kan, Erkanlı - Esin - Özdağ - Solmazer triosu ile, bütün gruplarca "makbul adam" olarak benimsenen Kabibay arasında devamlı bir fikir harmonisi sağlanabilirse, Komitenin içine girdiği çıkmazdan tam bir rahatlıkla kurtulması mümkündü.

Yaptığım bu teklif de orada bulunanlarca oy birliği ile kabul edilmiştir. Derhal bir seçim yapılarak bir grup başkanı seçildi. Seçimin tasnifini ben yaptım. Sezai O'kan çoğunlukla başkanlığa getirildi. Bu sonuç, O'kan'ın kısmî tarafsızlığı yüzünden genel bir tasvip gördü.

Bundan sonra, belli konulardan evvel toplanıp grup kararı alacaktık. Konu, bu karara göre genel kurula götürülecekti.

Yanlış bir anlamaya meydan vermemek için hemen açıklamam gerekir ki, ben bu gruba dahil değildim. Aslında, arkadaşlarım fiilen beni dışarıda bırakmış değillerdir ama, sanki Komitenin içine gizli bir şekilde karışmayı hedef tutan bir hal sureti sunuyormuşum intibaını asla uyandırmamak için gruba oy yetkisiyle katılmam bahis konusu dahi edilmemiştir.

O gecenin sabahında, ortalık aydınlanırken birer ikişer dağıldık.

Çok iş görmüştük:

Komitenin emniyeti için gerekli tedbirlerin alınması,

Hükümete verilecek direktif üzerinde prensip anlaşması,

Komitenin çalışma şeklinin düzenlenmesi,

Parti kurma meselesi,

Hükümetin değiştirilmesi,

Komite içinde yeni bir komite kurma veya komite faaliyetinin bir grubun ön kararlarına göre yürütülmesi,

Günümüzün en önemli ve hemen halli gereken konularıydı.

Karar altına alınan bu sorunların hepsinin uygulanmasına hemen heşebbüs edildi. Kimisi kısmen başarıya ulaştı, kimisi daha başlarken baltalandı.

Baltalanma nedenlerini konuları incelerken belirtmeye çalıştım.

Yurda çağırılmamı mütaakıp, bana resmen hiçbir görev verilmis değildi. Yurt dışındaki görevime ilâveten hiçbir makam işgal etmedim. Memleketen yeniden ayrılıncaya kadar da hiçbir yere bağlı olarak çalışmadım.

Başta Kabibay olmak üzere icraasına girişilecek problemleri yakın arkadaşlarımızla birlikte tesbit ediyorduk. Bu konular sırasmda Komiteye götürülüyor, orada karara bağlanıyordu.

Komitenin genç üyelerinden ve hakikaten kişiliklerini üstün meziyetlerle donatmış bulunan iki hârika çocuğu (Esin ve Özdağ) ile, cesareti, açık kalpliliği ve ilerici tutumu ile Solmazer, bizim reformist görüş ve tutumumuzu bütün güçleriyle destekleyici olarak çalışyorlardı.

Erkanlı, Komite Genel Sekreterliğinin fiilî yöneticisi olarak bize karşı tam bir müzaharet halindeydi. Akkoyunlu'nun saflık perdesi altında gizlemeye çalıştığı pratik görüşleri, bilhassa Komite müzakerelerinde arkadaşlarımıza yardımlar sağlıyordu. Sezai O'kan ve Osman Köksal'ın da o günlerdeki tasvipkâr desteğini zikretmemek haksızlık olur. Daima Komitenin reformcu kanadına katılmak basiretini zaman zaman göstermişlerdi.

Aradaki şahsî münaferetler, kıskançlıklar yüzünden yavaş yavaş şekilleşmeye başlayan hiziplerin, birbiri üzerinde otorite temin etmeye matuf gizli çalışmalarına rağmen, Temmuz 1960 başmda harekete geçirilen icraatın bütün Komitece tasvip gördüğü ve kül halinde desteklediği tam bir gerçektir.

FİİLEN ÇALIŞTIĞIM ÜÇ KONU

Bu genel tasvip içinde, benim fiilen vazife aldığım ve çalıştığım üç konu vardı Bunlardan birincisi, Silâhlı Kuvvetler tensikatı; ikincisi, Silâhlı Kuvvetler sosyal kalkınma projesi; üçüncüsü de, Devlet Plânlama teşkilâtının kurulmasına hazırlıktır.

Bu üç konunun birincisini, yâni Silâhlı Kuvvetler tensikatını, Kurmay Albay Şinasi Orel, Komite üyesi Suphi Karaman ve ben plânladık ve tatbik ettik. Diğer ikisi, Şinasi Orel'le benim müşterek idaremizde, belirli ve değerli sivil ve asker elemanların katılmalariyle meydana getirilmiştir. Tabiî ki her türlü çalışma Komitenin hükmî sorumluluğu adına yürütülüyordu.

Şahsen katıldığım çalışmalarda, inanarak en büyük yardımı sağlamış olan ve 1954 denberi her konuda tam bir fikrî mutabakat halinde bulunduğum Orhan Kabibay'ın yanında Alpaslan Türkeş'i zikretmeyi ve kamu oyuna Türkeş'i kendi görüşüme göre kısaca tanıtmayı vazife addetmekteyim:

Tek parti devrinde katıldığı Türkçü - Turancı akım yüzünden tabutlukta yatmıştı. Hakkındaki genel kanaat; Kafatasçı, diktacı, nasyonal sosyalist eğilimli bulunmasıydı.

İhtilâlden sonra, Türkiye'de bulunduğum üç buçuk ay zarfında, Başbakanlıktaki müsteşarlık odasından bir gün dahi ayrılmadığım Türkeş'i çok yakından tanıdığımı iddia edecek kadar fikir yapısına ve şahsî karakterine nüfuz ettiğim kanısındayım.

Bana göre Türkeş, gerçekten bir Türk milliyetçisidir. Her düşüncesinin altında evvelâ Türklerin menfaatini ve refahını birinci plânda tutmayı esas sayar. Milliyetçilik anlayışı içinde kafatası şekline göre ırkî bir üstünlük arayacak kadar ham hayale yer vermiyecek realist bir görüşe sahiptir. Düşüncelerinin akımında, Türklere ve Türkiye'ye hizmet temel fikrinden hareket alan bu vatanperver insan, Batının demokratik nizamı içinde yaşayan milletlerin saadetine şahit olmuş ve oralardaki refahın nedenlerini derinliğine incelemiş bir Batı kültürüne de maliktir. Atatürk'ün prensip ve fikirlerini posasız hazmetmiş, Türkiye'nin mevcut imkânlarının Türklere neler sağlayabileceğini açıklıkla görebilen, bu imkânların cihanşumul bir saldırganlığa yeter olmadığını, buna mukabil bugünkü sınırlar içerisinde en kısa zamanda Türkiye'yi Batı uygarlık düzeyine ulaştırabilmenin tamamen mümkün bulunduğunu inanç olarak taşıyan bir şahsiyeti vardır.

Okuduklarını kafasına sindirmiş bir kültüre dayanan kuvvetli bir muhakeme tarzına ve bu mukameden doğan kararları tereddütsüz tatbik etmeye yetereli bir cesarete sahiptir.

Dürüstlüğü, mükemmel bir aile reisi oluşu, arkadaşlığı ve insanî meziyetleri hiçbir yönden münakaşa konusu edilemez.

Bütün bu meziyetleri yanında, kendisini birinci plânda göstermek ve temasta bulunduğu zümrenin mutlak lideri olmak iddiası da bulunmakta-

dır. Bu asla vazgeçmediği sabit bir fikir halindedir. Bu sabit fikir çok kere toplayıcı olmaktan ziyade ayırıcı bir etki meydana getirmektedir. (14) leri bugün müşterek bir cephede birlik ve beraberlik halinde göremiyorsak, bunun sebeplerinden biri ve belli başlısı Türkeş'in inat derecesine varan bu fikrinden asla vazgeçmez oluşudur. Sabit fikirlere saplanmanın faydalı sonuçlar verdiği çok nâdir görülmüştür ama, Türkeş'in bu vasfı hakkında hemen karar almak için henüz zaman gelmemiştir.

27 Mayıs ihtilâlini hazırlayanların varmak istedikleri ilk hedef; Türk devleti organlarını, sağlanması ön görülen dinamizm ve reformları yetki ve bilgi ile rasyonel bir tarzda uygulayabilecek, bir mekanizma haline getirmek olmuştu.

Böyle bir mekanizmanın kurulmasından evvel girişilecek her teşebbüsün eski makinenin paslı dişlileri arasına takılıp kalacağı, her türlü gayret ve himmetin hebâ olup gideceği, iyi niyetlerin ehil olmıyan yetersiz kadroların bürokratik zihniyeti içinde bambaşka bir ucube haline geleceği açıkça biliniyordu.

O halde, devlet organları, her şeyden evvel teker teker ele alınmalı ve cesaretle revizyona sokularak içinde bulunduğumuz yüzyılın ve 1960 Türkiye'sinin taleplerini kolaylıkla karşılayabilecek şekilde çalışır bir hale konulmalıydı.

SİLÂHLI KUVVETLERDE TASFİYE

Silâhlı Kuvvetlerde yapılan tasfiye, devlet teşkilâtında yapılması düşünül ve karar altına alınmış modernizasyon zincirinin birinci halkasını teşkil eder.

Kendi başına münferit ve mücerret olarak ele alınıp mihenge vurulmak istendiği zaman, ilk bakışta, bazı maksatlı kişilerin belirli veya belirsiz gayelerini tahakkuk ettirmek için giriştikleri bir işgüzarlık telâkki edilmektedir.

Bu tensikatı düşünüp tatbik edenlerden biri olarak hemen açıklamak zorundayım ki; 1960 tasfiyesi hiçbir zaman Silâhlı Kuvvetlere münhasir kalmak üzere uygulanacak münferit bir icraat mütalâa edilmemiştir.

Öyledir ama, 27 Mayıs sonrasının bu yönden yapılan tek icraatı olmamış mıdır? Koca devlet mekanizmasında tensik edilmesi gerekli yalnız Silâhlı Kuvvetler mi vardı? Ötekiler dört başı mâmur olarak harıl harıl çalışıyordu da, 27 Mayıs'ı kitle halinde yaratan Ordu mu paslanmış ve tıkanmıştı?

Bugün böyle düşünenlere hak vermemek kabil değildir. Zincirleme olarak her sektörde yapılması ön görülen bir sıra revizyon teşebbüsü akim kalınca, ortada tek başına kalmış ve faydası kendi sınırlarını aşmamış bu hareketin, ilk bakışta, fuzulî bir gayretkeşlik olduğu kanaati hâsıl olmakta ve ve kendilerini yapılan tensikatın mağduru addedenlerin haklı şikâyetlerini ortaya getirmektedir.

Meseleyi açıklığı ve tekmil ayrıntıları ile ortaya koyduktan sonra, icranın mağduru olduklarını iddia edenlerin, bugüne kadar düşündükleri gibi hüküm vermiyeceklerini, başta Komite olmak üzere hiçbir kimsenin Silâhlı Kuvvetlerden ayrılan arkadaşlarına en ufak bir mağduriyet tahmil etmek etmek şöyle dursun, tamamen bu arkadaşların ve kül halinde Türkiye'nin

faydasına hareket etmeyi plânlamış bulundukları kanaatine varacaklarını söylemek fazla bir iddia değildir.

Bugün, Silâhlı Kuvvetlerden ayrılanların da katıldığı tam ve değişmez kanaat, 1960 yılında Silâhlı Kuvvetlerin mutlaka bir tensikata ihtiyacı olduğu merkezinde toplanmaktadır. Hiç kimse bu tensikat neden yapıldı? Lüzumu yoktu, dememektedir. Denilen, neden ben çıkarıldım da, falanca kaldı, gibi tamamen kişisel hudutlar dışına çıkmıyan indî bir kaygudan ileri geçmemektedir. Meselenin izahı bunun da cevabını karşılayacaktır.

1960 Silâhlı Kuvvetler tasfiyesinin çeşitli sebepleri vardır:

Bu sebeplerin en başında, mahrut sisteminin tamame ters dönmüş bir hale gelmiş olması bulunmaktadır. İkinci Dünya Harbinin arifiesinden itibaren, harbe girmemekle beraber, devamlı olarak ayakta büyük bir ordu tutmak zarureti, ordunun subay ihtiyacı için subay yetiştirme kaynaklarının ölçüsüz derecede faaliyete geçirilmesini zorunlu kılmıştı. Ve zaman; o yıllarda orduya katılmış binlerce genç subayı, 1960 ta yetersizliği çerçevesinde, yüksek rütbelere ulaştırıverince, ordu emir ve kumandasındaki kadro sistemi, raşitik bir çocuk gibi, bünyesi zayıf, kafası kocaman bir duruma geldi. Yapılan hesaplara dayanarak mevcut kadrolara göre binbaşı ve üst rütbedeki subaylardan bir kısmının Silâhlı Kuvvetlerden ayrılması gerekmekteydi. Bu, riyazî bir zaruretti. Üzerinde zaten kimsenin münakaşa ettiği de görülmemişti.

İkinci sebep psikolojiktir ve önemlidir:

Silâhlı Kuvvetler bir ihtilâl yapmıştı. Bu ihtilâli hazırlayanlar, yapanlar ve nihayet dünyaya ve yurda ihtilâlci olarak tanıtılanlar Silâhlı Kuvvetler içinden çıkan ve rütbeleri Yüzbaşıdan başlayan genç bir avuç subaydı. Komiteyi teşkil eden subaylar rütbelerini muhafaza etmekteydiler ve hiç kimsenin "silki askerîden tecerrüt" etmeye niyeti yoktu.

27 Mayıs'ta, ihtilâle hizmet etmiş veya haberi olmamış yüksek rütbelilerin; daha dün emirlerinde çalışan bir kısım subayın, devletin iktidarını bir hamlede ele geçirmesi karşısında ilk plânda yapacakları şaşkınlık, sonradan kıskançlığa ve hattâ kızgınlığa inkılâp edecek, karşılıklı münasebetlerde her iki taraf da psikolojik bir kompleksten kendilerini kurtaramıyacaktı. Bu halin ilk belirtileri daha o zaman görülmekteydi. Sonra da, daha başlangıçta bu gibi anormallikleri önlemek üzere vazettiğimiz prensipler, uygulamada tam olarak yerine getirilemediği için geniş ve telâfisi mümkün olmıyan ihtilâtlara yol açmıştır.

Bu gerçekler karşısında da emir ve kumanda kademesinde yüksek rütbeyi işgal edenlerin tümünün, başka hizmet sektörlerine aktarılmak üzere Silâhlı Kuvvetlerden ayrılması zarurî bir icap olmuştu. Bu zarurî icap tam olarak uygulandı mı? Hem kendinin, hem de memleketinin başına gelecek belâlara hazır olacaksın.

Emir ve kumanda kademesinde çok bilgili, değerli ve cidden mesleğin iftihar ettiği kumandanlar vardı. Bunun inkâr edilemiyecek bir gerçek olması, bu kıymetli insanlardan boşalacak yerleri alacakların onlardan daha değersiz ve daha bilgisiz olmasını da tabiî ki icap ettirmezdi. Son yıllarda modern sistemin tekmil sevk ve idare prensiplerini kavramış, hazmetmiş, çok bilgili ve genç subaylar, yüksek emir ve kumandada yer almak için sıra beklemekteydi. Tensikatın ana gayelerinden biri de orduyu gençleştirmek

olduğuna göre, elbetteki ayrılamada sıra daha yaşlı ve daha rütbeli olanlardaydı.

KUMANDA SİSTEMİNDEKİ ZİHNİYET

Önomli sebeplerden biri olarak da, eski kumanda sistemindeki zihniyeti ele almak gerekir:

Silâhlı Kuvvetleri on seneden fazla bir zamandan beri Amerikan askerlik prensiplerine göre yetiştiriyorduk Türk Silâhlı Kuvvetleri kendi imkânlarına ve yeterliğine dayanan bir kuvvet olmaktan çıkarılmış, ikmal kaynakları dünyanın öbür ucunda ve başka bir memleketin elinde bulunan bir ileri karakol birliği haline getirilmişti. Görünüşe göre modern silâhlar ve techizat alınıyor, modern taktik usuller uygulanıyordu. Ama, kendimizi bir türlü modern düşünmeye ve böyle düşünmeye uygun davranışlara alıştıramıyorduk. Emir ve kumanda makamlarındaki zihniyet kitabın birinci kısmında örnekleriyle belirtmeye gayret ettiğim sınırları farkedilecek kadar aşmış değildi. Halbuki, günün ve yüzyılın telâkkilerine uygun yepyeni bir anlayış ve aktivite içine girmek artık mukadderdi.

Silâhlı Kuvvetlerin, eğitiminde, ikmalinde, sevk ve idaresinde, personelinin sosyal güvenliğinin ele alınmasında ve nihayet memleket kaynaklarının sağladığı imkânlara göre kendikendine yeter ve güçlü bir hale gelebilmesinde tam bir zihniyet modernizasyonuna ihtiyaç vardı. İşler "Biz İstiklâl Harbinde iken..." demekle yürütülen anlayış çerçevesinden bambaşka inanç ve icraat bekliyordu. Bu bir inkılâptı. İnkılâpları; inanan, enerjik, bilgili ve içinde bulundukları günün gereğine göre düşünebilen kafalar hedeflerine ulaştırabilirdi.

Tasfiyeyi gerektiren bir başka sebep de şu idi:

İhtilâl ile Türkiye büyük hamleler yapabilmek potansiyelini yeniden kazanmıştı. İhtilâli, basit bir iktidar darbesi olarak mütalâa etmeye ve bir serî reformların başlangıcı olarak düşünmüş ve tertiplemiş, buna inançlı ve her ne bahasına olursa olsun kararlı olan gerçek ihtilâlcilerin, mücadele ne suretle biterse bitsin, mevcut potansiyeli Türkiye'nin yararına kullanmaktan vazgeçmeleri düşünülemezdi.

Yapılacak büyük hamleler yönünde memleketin tekmil gücünü topyekûn seferber edebilmek başarıya ulaşmanın tek şartıydı.

O halde, kaçınılması mümkün olmayan sebepler yüzünden mutlak yapılması gereken ordu tensikatının sağlayacağı büyük fayda, dışarıya çıkarılacak kıymetli elemanlarının bu büyük hamlede görevlendirilmesiydi.

Sivil sektör de tensik edilecekti. Bu tensikde vaz'edilen en önemli prensip, yetişmiş, ihtisas sahibi elemanların idarî mevkilerden uzaklaştırılarak kendi ihtisaslarının gerektirdiği yer ve kadrolarda çalıştırılması düşüncesidir.

Bizim zihniyetimiz; bir tıp doktoruna hastanede başhekimliği verilerek kendi ihtisası dışındaki işlerde uğraştırılmasını hiçbir zaman kabullenmemiştir. Değerli bir öğretmenin okul müdürlüğünde, kıymetli bir profesörün, muhtariyet çerçevesinde de olsa, dekan ve rektör olarak harcanmasını, yüzlerle mühendisin merkezlerde bürolara çakılmasını, barajlarda ve yollarda mühendislerin kendi branşlarını bırakıp idarî işlerle uğraşmalarını, yüzlerle ilçenin kaymakamsız bırakılmasını, bilenlerle nahiyenin ehil olmayan ellere

terkedilmesini, kalkınma için ihtisas elemanlarına bu derece muhtaç olan Türkiye'de, uygun görmek ve haliyle bırakmak ve her kıymeti kendi yerinde kullanmak için gerekli tedbirleri almamış bulunmak ve bunda ısrar etmek bizim havsalamıza sığacak ters tutumlardan değildi.

EMEKLİLER SİVİL TEŞKİLÂTTA KULLANILACAKTI

Türkiye'nin kalkınmasında, idarî tecrübe ve görgüye sahip bulunan asker emeklilerinin kullanılması kalkınmanın başarıya ulaşabilmesinin baş şartlarından biri olarak görülmüştür.

Ayrıca, Silâhlı Kuvvetlerin; istihkâm, muhabere, ulaştırma, ordu donatım gibi sınıflarından ayrılacak teknik elemanların, bu teknik hizmetlerde yetişmiş tecrübeli ve bilgili sivil unsurlara yardımcı olarak sağlanacak hizmetlerine olan ihtiyacı, o gün ve hattâ bugün hangi kaynak karşılayacak durumdadır?

Yukarıda belirttiğim sebepler yüzünden muhakkak surette yapılmasından vazgeçilemiyecek olan Silâhlı Kuvvetler tensikatı; sivil sektörde uygulanması ön görülen revizyonun meydana getireceği boşlukları, kendi bünyemize göre en mükemmel şekilde doldurmak mkânını sağlıyacağı için, bilhassa bu yönden de, bir zorunluluk olarak kendini ortaya koymuş ve belirecek bir ihtiyacın başka türlü karşılanması mümkün olmayan tek hal şekli mütalâa edilmiştir.

İşte bu bakımdandır ki; ilk defa Silâhlı Kuvvetlerin tasfiyesini ele almak uygun görülmüş ve bu suretle sivil sektörün reorganizasyonunda elde hazır ve değerli elemanlar bulundurmak gibi esaslı bir tedbir alma yoluna başvurulmuştur.

Bütün bu sebep ve mülâhazalar dikkat nazarına alınarak Silâhlı Kuvvetlerin tasfiyesine karar verilince uygulamada esas olarak ele alınacak prensiplerin ortaya konulmasına geçilmiştir.

İtiraf etmek yerinde olur ki; bu büyük tasfiye hareketinde, emekli olacakları tespit edilmek için hemen kolaylıkla ele alınabilecek sağlam ve objektif esaslar ortada mevcut değildi.

İlk iş olarak, kalacak ve ayrılacakların tespit edilmesinde esas olarak ele alınması gerekli genel prensipi ortaya, bir daha, koymak ve devamlı göz önünde bulundurmak lâzımdı.

Bu ayırım hareketinin ana maksadı, evvelce de belirttiğimiz gibi, çok kıymetli bir kaynaktan faydalanılarak Silâhlı Kuvvetler personeli arasında bir vazife taksimi yapmayı mümkün kılabilmekti.

Mesele dışarıdan göründüğü ve bugüne kadar gösterilmek istendiği gibi hiçbir zaman kötünün iyiden ayrılması şeklinde mütalâa edilmemiştir.

Esas olan düşünce, Silâhlı Kuvvetlerin o günkü kadrolarına göre lüzumlu miktar ve vasıfta olanları belli ederek niteliklerine göre gerektikleri yerlerde kullanmak, geriye kalanları, Ordu kadar önem taşıyan sivil sektörde ihtisaslarına uygun olarak görevlendirmekti.

Ayırımda, bir dereceye kadar mevcut sicil müessesesini gözönünde bulundurmak da gerekliydi ama, bu müessesenin bidayetten beri işleyiş tarzını hepimiz iyi bildiğimiz için güvenle esas olarak ele alınmasına imkân yoktu.

Uygulama, meseleye bu ana düşünce açısından bakılarak yapıldığı için, Orduda kalanların emekliye ayrılanlardan daha değerli olduğunu ve dışarıya çıkarılanların vasıfsız oldukları için emekli edildiğini kimse iddia edemez.

Geriye, "Neye ben emekli edildim de, falan içeride kaldı?" gibi, çok şahsi ve meselenin genel prensipleri, büyük maksadiyle telif edilemiyecek küçük ve indî düşünceler içerisinde sıkışıp bunalmaktan başka bir husus kalmaz ki bu da, egonun sınırları ötesine geçemiyen basit tekerlemeleri gevelemekten ibaret kalır.

Hareketin bazı olan bu temel düşünceye göre ortaya koyduğumuz ilk prensip; emekli edilecek arkadaşlara içeride kalanlardan daha çok maddî garanti sağlamak olmuştur.

Çalışmalarımız normal şartlar altında cereyan etmiyordu. Yapılacak işlerin azameti nispetinde müşkülâtla karşılaşıyorduk. Mücadelenin en büyüğünü yetkili makamları işgal edenlerle yapmak zorunluğunda kalıyorduk.

Cemal Gürsel, genel olarak tensikatın yapılması taraftarı görünüyordu. Fakat sonucunda doğması muhtemel görünen bazı ihtilâtlardan endişeli ve bu yüzden de müteredditt bulunuyordu.

Millî Savunma Bakanlığını işgal eden Fahri Özdilek, her türlü tasarrufa doğrudan doğruya kendi sorumluluğu adına girişildiği halde, meselenin Komitede konuşulduğu ilk gün çantasını toplamış ve bir daha Komitenin semtine uğramaz olmuştu.

Maliye Bakanlığı ile resmî bir koordinasyon sistemi içerisinde çalışmaya imkân yoktu. Derhal alışageldikleri her türlü müşkülâtı önümüze yığacaklarından zerre kadar şüphe etmiyorduk.

Bu durumda, başarıya ulaşabilmek için normal metodlar yerine günün ve ortamın şartlarına uygun bir çalışma metodunun bulunması ve ona göre işlerin hızla yürütülmesini sağlamak zorunluğundaydık.

42 sayılı kanun bu şartlar altında hazırlattırılmıştır.

İHTİYAÇ 100 MİLYON LİRA

Yaptığımız projenin malî portesi 100 milyon T.L. sına baliğ oluyordu. En önemli husus bu parayı, hem de çok kısa zamanda temin edebilmekti.

Memleketteki Amerika'lıların belki ortada bir şeyler döndüğünden veya yapılacağından haberleri oluyordu ama, hiçbir zaman nelerin ve nasıl yapılacağını öğrenmiş değillerdir. Faaliyete geçtiğimiz günden itibaren ne ordu emir ve kumanda kademesinin ne de Amerikan yardım kurulunun hiçbir şeyden haberleri olmamıştır. Amerika'lılardan bu iş için yardım istemek, işe burunlarının sokulmasına razı olmak demekti ki, bu takdirde tatbikatın çıkmaza girmesi, meselenin müzakere ve pazarlığa dökülmesi kaçınılmaz bir sonuç olurdu.

İhtilâlin ana gayelerinden bir diğeri ve belki de en önemlisi Türkiye'ye kendi kendine yeterli hale getirmekti. Biz daha ilk adımda avuç açma illetinden yakamızı sıyıramazsak, elbette ki bu önemli gayeye ulaşmak hayal olurdu.

Bu iş için, hükümetin, kuruluş özelliği yüzünden, pasif, iktidarsız ve hattâ yetkisiz, klâsik kafalı Bakanlarıyla da işbirliği yapmak imkânsızdı. O halde, tespit ettiğimiz pratik çalışma düzeni içerisinde faaliyete geçmekten başka çare kalmıyordu.

Maliye Bakanlığına giderek Bakanlığın işleyişine vâkıf ve kişiliğine güvenilebilir bir adam aradım. Bana Bütçe Umum Müdürü Hikmet'i tavsiye ettiler. Kanunun, verdiğimiz ana direktifi çerçevesinde, malî kısımlarını Hik-

met ve hukukî veçhesini Millî Savunma Bakanlığı Kanun Şubesi Müdürü Hâkim Yüzbaşı Sait hazırlamayı üzerlerine aldılar. Yeminli ve gizli olarak Ankara Kumandanlığının bir odasına kilitlenip birkaç gün içerisinde 42 sayılı kanun tasarısını tamamladılar.

Komitede iki günlük müzakereleri mütaakıp tasarı kanunlaştı.

Bütçe Umum Müdürü, bize o günlerde tamtakır bırakılmış bulunan devlet kasasından 100 milyon liranın nasıl bir hafta zarfında, hiçbir malî sarsıntıya sebebiyet verilmeksizin, nakden tediye edilebileceğini öğretmiş bulunuyordu. Bakanlıklara malî yıl başında bütçe ile tahsis edilmiş maaş ödeneklerinin boş kadrolar karşılığı Maliye Bakanlığı emrine iade edilecek biz de, geçmiş yıllarda çar-çur edilen bu para ile işimizi görecektik.

Kanun çıkmasını mütaakıp iş tatbikat safhasına gelince; Türkeş'in odasının yanındaki toplantı salonuna Maliye Bakanı (Alican) çağırıldı. Türkeş, ben, Kadri Kaplan, Şefik Soyuyüce, Suphi Karaman ve kanunu hazırlayanlar salonda bulunuyorduk.

Bakana durum anlatıldı. Bir hafta içerisinde Maliyenin 100 milyon lirayı nakden ödemek zorunluğunda olduğu ortaya kondu.

Alican, haklı olarak alışageldiği gibi, bin bir dereden su getirmeye ve hükümetin o gün için ancak 25 milyon liraya tasarruf edebildiğini bu şartlar altında ödemenin mümkün olup olamıyacağının cây-i mülâhaza bulunduğundan bahsetmeye başladı. Meselenin komisyona havaleye ve sonu gelmez müzakerelere tahammülü olmadığını kendiliğinden anlamasına imkân yoktu. Sözü kestim ve sonradan, akrabası olan Talât Aydemir'e şikâyet ettiğine göre, kendisine hayli sertçe gelen bir ifade ile, önümüzde Komitenin kabul ettiği bir kanunun bulunduğunu, kanunun tatbikatma Bakanlar Kurulunun memur edildiğini tâli mülâhazaların yersiz bulunduğunu hatırlatarak ayağa kalktım. Bakan, elbette ödeme için imkân aranacağını söyledi ve toplantıya son verdik.

Bundan sonra, tensikat için yaptığımız projenin Komiteye götürülmesine ve Komitenin tasvip ve tasdiki için müzakere edilmesine sıra geldi.

GENERALLERİN EMEKLİLİĞİ

İlk olarak ele alınan husus, generallerin emekliye sevki meselesiydi. Projede, o esnada general rütbesinde bulunanların tümünün emekliye sevk edilmesi ön görülmüştü. Böyle bir proje ile Komiteye gitmemizin nedenini yukarıda tensikatın psikolojik sebebini izah ederken açıklamış bulunuyorum. Buna bir de kumanda kademesinde yepyeni bir zihniyete olan ihtiyaç ilâve edilirse, hangi sâikle Silâhlı Kuvvetlerde general rütbesinde asker bırakmak istemediğimiz kendiliğinden ortaya çıkar.

Komitede, generallerin emekliye sevki meselesi uzun tartışmalara yol açmıştır. Başta Cemal Gürsel olmak üzere bir kısım Komiteci, toptan bir emeklilik tasarrufuna taraftar gözükmemişlerdir. Bazı generallerin emir ve kumanda kademelerini işgal etmelerinde fayda mülâhaza etmişlerdir. Ancak bu faydanın ne olduğu bir türlü ortaya konamamıştır. Cemal Gürsel ve bazı Komite üyeleri prensiplerin sert ve insafsız niteliği karşısında yenilmişler ve bir kısım yakın gördüklerine karşı vefa duygusu gösterişine girişmeyi prensiplere bağlı kalmaya tercih etmişlerdir. Bunlar meram anlamayınca, Komitenin diğer bir kısım üyeleri de onlarla vefa yarışına girişmiş, bu sefer, herkes vaktiyle kendisinin medyun bulunduğu veya o günden kendine yakın

görüp de ileride müzaharetini temin edeceğini tasavvur ettiği bir generalin eteğine yapışmakta ısrarla diretmiştir.

Kimin kalıp kimin gideceği hakkında günlerle devam eden müzakereler, münakaşalar sonunda iş, parmak hesabına bindirilmiş ve 235 generalin emekli edilmesi karar altına alınmıştır.

Burada da tekrar edeyim ki, kalanlar gidenlerden daha üstün nitelikte oldukları için bırakılmış değillerdir. İhtilâle fiilen hizmet etmiş olup olmamak da esas olarak alınmamıştır. Emeklilik bu gibi mülâhazalar dikkate alınarak tatbik edilmiş değildir. Onun içindir ki, ne orduda kalan generaller bırakıldıkları için böbürlenmeli, ne de gidenler harcandıklarını zannederek yerinmelidirler.

İhtilâlların tasarrufları umumiyetle münakaşa kabul etmiyor. Ve hele, ihtilâlin getirdiği fikirden ve gayelerinden haberdar olmayan bir kısım insan, selâhiyet müessesesinin en kritik yerlerini ele geçirmiş olur da ileriye mâtuf yapılacak icraatı, günlük tutumlarının dar çerçevesine ve hislerinin sinüsoidal değişiminin akımına göre ayarlamaya kalkarlarsa, tasarrufların nedenlerini prensip hudutları içerisinde araştırmak boşuna gayret olur.

Bu arada, Deniz ve Hava Kuvvetlerine ait olan tensikat da ele alınmış bulunuyordu. Deniz Kuvvetlerinin tensik edilmesinde Komitedeki denizci üyelerin, Hava Kuvvetlerinin tasfiyesinde ise, başta Mucip Ataklı olmak üzere, o günlerde dış görevden dönen rahmetli Halim Menteş'in teşkil ettikleri bir komisyonun kendi özellikleri çerçevesinde, çalıştıklarını bilmekteyiz.

Emekliliği takarrür eden 235 generale emekliliklerinin tebliğ edilmesi ve yüksek kumanda değişikliğinin en ufak bir ihtilâta meydan verilmeden yapılabilmesi için lüzumlu bulunan tatbikat plânını Orel ve Karaman ile en ince ayrıntılarına kadar hazırlamış bulunuyorduk. Bu plâna göre; orduda kalan ve kumanda makamlarını işgal edecek olan generallerin evvelden durumu öğrenmeleri ve emekli tebligattından önce atandıkları yerleri işgal etmeleri gerekmekteydi.

GÜMÜŞPALA'NIN EMEKLİ OLUŞU

Temmuzun 31 inci günü, Harb Akademilerinde yapılacak diploma töreni dolayısiyle, Ankara'da bulunan yüksek rütbelilerin çoğu İstanbul'a gitmiş bulunuyordu. Genel Kurmay Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın emeklilik zarfını cebime koyarak Kabibay ile birlikte İstanbul'a gittik. Emekli olmadığı için Kara Kuvvetleri Kumandanlığına atanmış olan Muzaffer Alankuş'u ziyaret ettik. Kendisine, 1 Temmuz pazartesi saat 17 ye kadar Ankara'da makamını işgal etmesi gerektiğini, II nci Kolordu Kumandanı Korgeneral Zeki İlter'e aynı gün ve saatte Genel Kurmay İkinci Başkanlığını deruhte etmesini tebliğ etmelerini ve o gün ve saate kadar hiç kimsenin en ufak bir bilgiye sahip bulunmıyacağını, bu esaslar çerçevesinde gerekli tedbirleri almanın katî lüzumunu arzettik.

Alankuş'a, Genel Kurmay Başkanının nerede olduğunu sordum. Aratı. Tütünçiftlik'te ailesinin yanında olduğu öğrenildi. Telefonla çok önemli bir yazının kendisine tebliğ edilmek üzere, İstanbul'a getirildiğini bildirdik. Ertesi günü İstanbul'a geleceğini, zarfın ordu nöbetçi subayına teslim edil-

meslni kendisi ondan aldıracağım söyledi. Tebliğ zarfını Alankuş'a teslim ederek Ankara'ya döndük.

Suphi Karaman ile VII nci Kolordu Kumandanlığına atanan General Nazmi Karakoç'u beraberimize alarak hemen başka bir uçakla Diyarbakır'a hareket ettik. Yolda, telsizle, Kolordu Kumandanı Cemal Tural'ın hava alanında bulunması ve gayret mahrem bir konuşma için gerekli tedbirlerin alınması Kolordu Karargâhına bildirildi. Generalle hava alanında buluşuldu. Karaman, kendisine durumu açıkladı. Ve I nci Ordu Kumandanlığını deruhte etmek üzere, ertesi günü Diyarbakır'a göndereceğimiz bir uçakla doğruca İstanbul'a hareket etmesi tebliğ edildi. Bu arada, bölgelerinde emekliye sevkedilecek generallerin tebliğ zarfları da 1 temmuz saat 17 de alâkalılara verilmek üzere General Nazmi Karakoç'a teslim edildi.

Ankara'ya döndüğüm zaman, ertesi günü 2 nci Ordu Kumandanlığını kendisine teslim etmek üzere Konya'ya götürmemiz lâzım gelen General Ali Keskiner'i Ankara'da bulmak mümkün olmadı. İstanbul'da imiş. 1 nci Orduya telefon ederek generali buldurup sabahleyin saat 7 de Yeşilköy'den hareket edecek uçağa mutlaka yetiştirmelerini bildirdim.

1 temmuz günü saat 7.30 da Etimesgut Hava Alanına uçak konduğu zaman General Ali Keskiner'i de beraberinde getirmiş bulunuyordu. Generalin, diğerleri gibi hiçbir şeyden haberi yoktu. Yanına hurcunu da beraber almış. Uçaktan inince hurcu indirmelerini emretti. Huncun uçakta kalmasının uygun olacağı söylenince merakı büsbütün arttı. Alanda, paşaya durumu birkaç kelimeyle anlattım. Uçağa binerek Konya'ya yöneldik. Yolda generale plânın tekmil ayrıntılarını izah ettim ve 2 nci Ordudan emekliye ayrılacak generallerin zarflarını teslim etti.

"HANIMA DA HABER VERMİYECEK MİYİZ?"

Telsizle 2 nci Ordu Kumandanı General Celâl Alkoç'un Ordu Karargâhında bulunmasını ve önemli bir tebligat için gelmekte olduğumuzu bildirdik. Yanımda, görevli olarak Komite Üyesi Denizci Selâhattin Özgür bulunuyordu.

Alkoç, bizi alandan aldırdı. Odasına girdiğimiz zaman makamında haşmetle oturuyordu. Yüz ifadelerinde olağanüstü bir tebligatın yapılacağını anlamış olmanın gerginliği vardı. Odada yalnız kalınca, kendisine, 3 üncü Ordu Kumandanlığına atandığına dair olan emri takdim ettim. Zarfı açtı, bir göz gezdirdi. Bana dönerek,

— Meali ne ise sen anlat, dedi.

Tensikat durumunu, emir ve kumanda değişikliğini, yeni tâyinleri ve kumanda değişikliği tatbikatında riayeti gerekli hususları teferruatiyle arz ettim.

Alkoç, kısa bir müddet düşündü. Bana dönerek:

— Hanıma da haber vermiyecek miyiz? dedi.

Kendisine, ketumiyete riayet şartiyle, Konya'dan ayrılmalarının sebebini Hanımefendiye bildirmelerinin uygun olacağını söyledim.

Odadan çıktı. Tekrar döndüğü zaman birdenbire Keskiner'e döndü ve:

— Yahu, Ali Paşa, senin hiç ordu kumandanı olacağın aklından geçer miydi? demesin mi?

Keskiner, gayet nazikâne:

— Kaderde bu da varmış paşam, diyerek işi savuşturdu.

Orduevinde yemek yedik. Saat tam 16 da Erzurum'da bulunmak mecburiyetindeydik. Saat 14 e geliyordu. Gözünün içine bakıyordum. Ordu Karargâhında bulunan bütün generaller sofrasında yemek yiyorlardı. Orduevine olan bütün hesaplarını gördü ve kalktı. Kapıdan çıkarken:

— Bütün şu gördüğün generaller, biraz sonra kendilerine vedâ etmediğim için bana küfür edeceklerdir, buyurdular.

Merdivenlerden inerken tekrar kolumu yakaladı:

— Sen, dedi. Koskoca bir ordu kumandanını ilk mektebe götürülen bir çocuk gibi, elinden tutmuş götürüyorsun.

Alkoç, anlıyorum ki ihtilâlin icraatına boyun eğmeğe çalışıyordu ama, omuzlarında yarbay rütbesi olan bir subaym talimatıyla hareket etmeyi aslâ hazmedemiyordu. İçinde bulunduğumuz hali, askerliğin normal anlayışıyle elbette bağdaştırmaya imkân yoktu. Tahmin ettiğim reaksiyonlar daha ilk günde görülmeye başlamıştı. Orduda general bırakmanın hatâsını daha ilk adımda gözlerimle görüyordum. Bu gibi tepkilerin görülmemesi zaten anormallik olurdu.

Her asker kuzu değildir. Askerliğin normal münasebetleri dışına çıkan bu gibi davranışlara, bir ihtilâlin olağanüstü tasarrufları da olsa, kolay kolay tahammül edilemezdi. Nitekim, Alkoç gibi sapına kadar asker doğmuş ve asker yaşamış bir general, daha ilk günde duyduğu reaksiyonu uzun müddet içinde saklıyamamış, 1961 yılının 6 haziranında patlak veren sessiz ihtilâlde askerce direnmeleri yüzünden emekli olmuştur. Orduda kalan diğer bazı generaller ise ellerine geçirdikleri her fırsatta, ihtilâlcilerden duydukları kompleksin acısını çıkarma yoluna sapmışlardır. Bunlara önümüzdeki olayların izahında, sırası geldikçe değineceğim.

"BİRAZ DAHA BEKLEYEMEZ MİYDİNİZ?"

Erzurum'da, 3 üncü Ordu Kumandanı General Danyal Yurdatapan ve maiyeti hava alanına gelmişlerdi. Ordu karargâhına gidinceye kadar, Alkoç arabada durumu Yurdatapan'a özetlemiş.

Yurdatapan o ağustosta orgeneralliğe terfiini bekliyormuş. Emeklilik haberi kendisini kısmen üzmüştü. Biz odaya girince:

— Biraz daha bekleyemez miydiniz? diye hafif bir serzenişte bulundu.

Kendisine, Gürsel Paşanın selâmlarını getirdiğimi, o esnada münhal bulunan Bursa Valiliğine de tâyinlerinin çıkmış bulunduğunu, teselli yollu ifade etmekle yetinmek zorunda kaldım.

General Alkoç, hemen ordu karargâhındki generalleri kumandan odasına çağırttırdı. Emeklilik zarflarını dağıttırdı. Kısaca,

— Hepiniz tekaüt oldunuz. Üzülecek bir şey yok, iyi de para veriyorlar. diyerek kesip atıverdi. Pratik adamdı doğrusu...

1 Temmuz 1960 günü saat 17 de bütün emir ve kumanda değişikliği tamamlanmış, 235 generale emeklilikleri tebliğ edilmişti. Bu meyanda, generallere verilen iki yıllık maaş tutarındaki ikramiyelerini hangi İş Bankasının şubesinden alacakları da, emeklilik zarflarının içinde bildirilmiş bulunmaktaydı. Sadece bildirilmekle iktifa edilmemiş, Ankara'dan telefonla, ödeme yapacak banka şubelerine ödeme emri de çıkarılmış olduğundan, emekliye

ayrılanlar zarflarını ellerine aldıkları gün ikramiyelerini bankalardan çekebilmişlerdi.

DİĞER SUBAYLARIN TENSİKATI

Generallerin emekliliğiden sonra, sıra diğer subayların tensikine gelmişti.

İlk iş olarak, kendi arzularıyla ayrılmak isteyenleri tespit etmek için 20 Temmuza kadar dilekçe ile müracaat mecburiyetini vazettik. Dilekçe vermelerine rağmen emekli edilmiyecekler, beş yıl zarfında resen emekliye sevk edildikleri takdirde iki yıllık maaş tutarları yine ikramiye olarak kendilerine ödenecekti.

Emekliye ayrılacak sınıf subaylarının miktarı eldeki ödeme yapılacak paraya ve kadrolara göre hesaplanmıştır.

Kara Kuvvetleri Personel Başkanlığına bağlı sınıf personel şubelerinin vazifelileri Ankara Kumandanlığına toplanmış, bütün subayların sicil dökümleri yaptırılmıştır. Siciller tasnif ettirilmiştir. Bundan sonra, her sınıfın kalacak ve ayrılacaklarını tespit etmek üzere, her sınıftan ayrı ayrı birer hazırlık komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonlar herkesin kişilikleri üzerinde saygı ve güven duyduğu subaylardan teşkil edilmiştir. İlk seçimi bu komisyonlar yapmıştır. Meydana getirdikleri listeler, yeniden ve aynı sisteme göre teşkil edilen nihaî karar komisyonlarına incelettirilmiş ve tatbike konulan son listeler bu suretle meydana gelmiştir.

Ordu tensikatını prensip vaz'ı, kanun ve proje hazırlığı ve icraatı programlama suretiyle idare etmiş olanların ayrılan subayların seçiminde en ufak bir rolü olmamıştır. Ayrıca, Komite üyelerinin, kalacak ve gideceklerin kimliklerini tâyin için forslarını kullandıkları propagandası tamamen uydurmadır.

Kimliklerin tespiti, sadece alt ve üst komisyonların ve personel şubelerinde çalışan görevli subayların yetkileri sınırına bırakılmıştır. Biz, vazifeli olarak, olumlu veya olumsuz en küçük bir tesirin ve baskının yapılmasına aslâ müsaade etmedik.

Kurmay subayların emeklilik listesi, Kara Kuvvetleri Kumandanlığı Erkân Şubesi tarafından müsvedde olarak hazırlanmıştır.

1960 yılı ağustosunda general olma sırasında olup da generalliğe terfileri, kadro yüzünden mümkün olmıyan subaylar toptan emekliye sevkedilmiştir. Müsvedde olarak hazırlanan liste Komiteye götürülmüş, teker teker ve ismen oya sunulmuş ve bu oy sonuçlarına göre işlem yapılmıştır. Kurmay subaylar hakkında cereyan eden emeklilik muamelesinin de içyüzü budur.

Burada tekrarında fayda gördüğüm birkaç noktaya değinerek bu konuyu kapatacağım:

Hepsi aynı tahsili görmüş, aynı tecrübelerle yetişmiş insanlar arasında değerli veya değersiz diye bir ayırım yapabilmek, bilhassa o günkü şartlara göre, elde evvelden beri hazırlanan müspet ölçüler bulunmadığı için, elbetteki çok zordu. Bu ayırımda prensip olarak, yurt içinde ve dışında o güne kadar elde edilen meslekî müktesebat gözönünde bulundurulmuştur. Diğer bir ifade ile "bu bana mutlak lâzım" ilkesine göre hareket edilmiş, aslâ "Bu bana mutlak lüzumsuzdur" fikrine itibar edilmemtişr.

Kendilerine sonradan EMİNSU ismini veren, 27 Mayıs ordu tensikatında emekli olan subaylar, malesef, kendi kendilerine, kendileri için hiç kimsenin aklından dahi geçirmediği, birçok nakîseler atfeder görünmüşler, kendilerini başkalarının ağzından yine kendileri itham etmişlerdir.

Biz ise, 27 Mayıs tasfiyesinin icracısı olarak, kendilerinden faydalanılabilecek en olgun yaşta, emekli edilen ve yarım bıraktırılmış bir inkılâp hamlesinin öncüleri olan bu değerli kitleden Türkiye'nin kalkınmasında istifade etmeyi dahi aklına getirmiyen malûl zihniyeti içimiz sızlayarak takbih etmişizdir.

Emekli olanlar; kendilerine bu atâleti reva gören ve Türkiye'yi ele geçmez bir imkândan faydalandırmayı idrak etmiyenler, tasfiyenin sorumluluğunu bizim omuzlarımıza yıkıp, her zaman her konuda yaptıkları gibi ortadan sıyrılıverince meselenin içyüzünü ve derinliğini bilmeksizin bize husumet beslediler.

Husumetlerden, kinlerde yılan ve şahsî endişeleri ağır basan insanlar ihtilâl yapmaz. Gerçeklerin üzerine, zaman elbetteki projektör aydınlığını tutacaktı. Biz, dün hangi yolu tutmakta ısrar edip de, üzerinde yürümeye kalktıysak, çıkarcılar bütün güçleriyle karşımıza dikiliverdi. Bugün nerelere geldiğimizi ve dün bize çelme takanların hangi yolda topalladıklarını, artık Türkiye ezbere biliyor.

TENSİKATTA HATÂ YAPILDI MI?

Bu arada, çok değerli ve silâhlı kuvvetlere mutlak lüzumlu olduğunda herkesin ittifak ettiği subaylar emekli edilmemiş midir?

Ben şahsen, ordudan ayrılan bütün subayların ayrı ayrı değer taşıdığına inanırım. Bu suale; yukarıda verdiğim cevapların yanında, herkesin gözüne batacak derecede yanlışlıkların, kesin olarak yapılmadığını idida edecek bir mukabelede bulunulamaz. Ancak, bu gibi müstesna hatâlar üzerinde durmak yersizdir. Çünkü, kalanların en değerlisi olarak üzerinde fikir birliğine varılmış bir subayın, gidenlerin en değersizinden farkı, ikiz kardeşlerden birinin boyunun biraz kısa olması kadardır.

Bugün hâlâ üzerinde durulan konulardan biri de şudur:

Emeklilik işleminde şahsî kin, garaz ve intikam duyguları rol almış mıdır?

Bu soruya kısaca cevap vereceğim:

İnkılâbın büyük gayelerine ulaşmasında köklü prensipleri tatbik eden insanların, ruh malûliyetinin ârâzı olan bu gibi hissî davranışlarla hareket etmelerine ihtimal verilemez.

Büyük bir kitle içinden, kendini mağdur addederek bunu ispat etmeye çalışma illeti yüzünden ilgililere akla gelmiyecek iftiralarda bulunmak hastası mahdut kişilerin çıkışını normal karşılamak lâzımdır.

Silâhlı kuvvetler tensikatından sonra, kıt'a ve geri hizmet mülâhazalarından sıyrılarak herkesten müktesebatma ve ihtisasına göre faydalanmayı hedef tutan bir reorganizasyon tatbikatına geçilmiş ve tamamlanmıştır. Bunu, Türk ordu birliklerinin, memleket yeterliği içinde, en uygun kadro ve kuruluşlar haline getirilmesi plânın hazırlığı ve bitirilmesi takip etmiştir. Emir ve kumanda sisteminde yeniden mahrutun bozulmasını önleyici de-

vamlı esaslar tespit edilmiştir. Subay ve assubay sosyal güvenliğinin ve OrduYardımlaşma Kurumunun projeleri hazırlattırılmış ve Devlet Plânlama Teşkilâtının kuruluşu için ön hazırlıklar ikmal edilmiştir.

Yeri gelmişken kısaca değineyim ki; girişilen reform hamleleri yarım bırakılmasaydı, devletin tekmil organları silâhlı kuvvetlere benzer imkânlara kuvuşturulacaktı

27 Mayıs'tan sonra, sadece silâhlı kuvvetlerin imkânları geliştirildi, ihtilâlciler gerisine aldırış etmediler, kanaati yanlıştır. İhtilâlciler, devletin bir organının diğerinden ayırdedecek sapık düşünce taşımamışlardır. İçinde bulunduğumuz oluş ve önümüzdeki manzara bu yayılmış kanaati takviye eder mahiyette görünüyorsa ve bunun da suçluları varsa, herhalde reformcu ihtilâlciler değillerdir.

Bir taraftan da, 9 Temmuz gecesi aramızda aldığımız kararların uygulanması için hızla çalışıyorduk:

İhtilâl iktidarının emniyetini süratle sağlamak üzere, Başbakanlıkta bir merkezî istihbarat teşkilâtı kurmaya karar verdik. Kadro ve kanun teklifi gibi zaman alıcı formalitelerle vakit geçirmeksizin, teşkilâtın başına Kurmay Yarbay Süreyya Yüksel'i geçirdik. O zaman, Seferberlik Tetkik Kurulu Başkanı olan emekli Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı'nın emrindeki istihbarat hizmetinden yetişmiş subaylardan teşkil ettiğimiz bir ekip ile Başbakanlığın bir odasında derhal faaliyete geçtik. Bu teşkilât; Millî Emniyet, Emniyet Genel Müdürlüğü, Genel Kurmay İstihbarat Başkanlığı ve Jandarma Genel Kumandanlığı gibi organların aracılığı ile bütün Türkiye'nin gözünü ve kulağını bir noktaya topladı.

KRİTİK NOKTALARA TÂYİNLER

Yaptığımız yeni tâyinlerle, Komite dışında kalmış, fakat ihtilâlin tahakkukuna yıllarla hizmet etmiş arkadaşlarımızı, emniyet ve mevki bakımından en kritik noktalara getirdik.

Bu meyanda, Talât Aydemir, Harp Okulu Kumandanlığına; Necati Ünsalan, Jandarma Okul Kumandanlığına; Nuri Hazer, 28 inci Tümen ve Ankara Garnizon Kumandanlığına; Kemal Güner, onun Kurmay Başkanlığına; Necmi Bek, Havacılık Okulu Kumandanlığına; Naci Asutay, Millî Emniyet Başkan Vekilliğine; Nejat Kumuşoğlu, İstanbul Millî Emniyet Müfettişliğine; Şükrü İlkin, Ankara Emniyet Müdürlüğüne; Faruk Güventürk, İstanbul Merkez Kumandanlığına; İhsan Erkan, 229 uncu Piyade Alayı (Ankara Merkez Alayı) kumandanlığına tâyin edilerek görevlerine başladılar.

Ayrıca, ihtilâlcilerin güven duyduğu subaylar da önemli yerlere getirildiler: Refik Kurttekin, Genel Kurmay İstihbarat Başkanlığında; Faruk Gürler, Harp Akademileri Kumandanlığında; Yusuf Alpmansu, İstanbul Garnizonu ve 66 ncı Tümen Kumandanlığında vazife aldılar.

Tümenleri başına, orduda isim yapmış, modern sistemin sevk ve idare bakımından prensiplerine vâkıf, otoriter ve kişiliklerine güven duyulan subaylar getirildi.

Ordu tensikatı ve reorganizasyonundan alınan hâsılayı belirtmek bakımından burada küçük bir hâtıradan bahsedeyim:

General Celâl Alkoç, Kara Kuvvetleri Kumandanı olduktan sonra İtalyan ordusunun davetlisi olarak, 4 nisan 1961 tarihinde Roma'ya gelmişlerdi. Ben de o esnada Roma'da kara ataşeliği görevinde bulunuyordum.

Kendisinin, Roma'ya gelmeden evvel hakkımdaki kanaati müspet değildi. İhtilâlden sonra memlekette bulunduğum 4 ay zarfında icrasına giriştiğim vazifeler yüzünden bazı mahfillerce antipatik tanınmam esasen normaldi.

Geldiğinin ertesi günü beraberce bir haftalık İtalya seyahatine çıktık.

General, ordu tensikatının kendisince meçhul kalmış kısımlarını öğrenmek istiyordu. Roma'dan ayrıldığımız gün, beni kompartımanlarına çağırarak meselenin içyüzünü görüşmek istedi.

İzahatım kendisini genel olarak tatmin etmemiş görünüyordu. Generale, müsaade buyurursa, tam bir tarafsızlıkla cevaplandırmasını istirham edeceğim bir sual soracağını söyledim. Müsade buyurdular.

— 1960 yılının Temmuzunun birinci günü deruhte buyurmuş olduğunuz 3 üncü Ordu Kumandanlığında kaldığınız altı ay zarfında, çeşitli yönden aldığınız randımanı, eğer ordu tensikatı yapılmayıp da, eski kadro ile çalışmak zorunda kalsaydınız ne kadar zamanda alırdınız? dedim.

General Alkoç, evvelce bu mukayeseyi kendi kendine gayet iyi yapmış ki, düşünmeye hiç lüzum görmeksizin,

— İki yılda, diye cevap verdi.

— O halde, sayın generalim, dedim, tatbikat nasıl cereyan etmişse etmiş, kimler husumet ve töhmet altında bulunursa bulunsun, sonuç, beni ve bu hizmette çalışanları bahtiyar eder.

HİZİPLEŞME HIZLANIYOR

9 Temmuz Çankaya toplantısında kurulmasına karar verilen 9 kişilik Komite Grubu, ikinci toplantıdan sonra hiçbir zaman bir araya gelemedi. Sami Küçük böyle bir grubun kurulduğunu hemen Komiteye açıkladı ve bu da yeni çekişmelere konu oldu. Bu şekilde bir çalışma düzenine girememenin sebeplerinin başında, Komitedeki çeşitli fikir gruplarının mihrakını teşkil eden kişilerin birbirlerini çekememeleri gelmektedir.

Sami Küçük'ün sınıf arkadaşı olmasına rağmen, Türkeş'e karşı duyduğu husumet kabardıkça kabarıyordu. Aralarında ne geçmişti? Bu devamlı allerjinin sebebi nereye dayanırdı? Bunları derinliğine öğrenmek bize kısmet olmadı. Küçük'ün, sınıfın birincisi olması ve o esnada "Türkeş" isminin günden güne Türkiye'ye yayılması karşısında kıskançlık sar'alarına kapıldığı rivayet edilirse de, karşılıklı infialin temelini böyle sudan sebeplere dayamak, sudan bahaneler icat etmek gibi geliyor insana.

Sezai O'kan ise, genç Komite üyelerinin, bilhassa Özdağ'ın, yurt çapındaki ölçüsüz demeçlerine hudutsuz derecede içerlemekte ve direkt olarak Türkeş'e yöneltmek istemediği husumetini, Türkeş'i tutan genç üyelerin şahıslarında foküsleştiriyordu.

Köksal, O'kan'ın gidişine paralel rota çizerdi.

Temmuz ayını ortalarına doğru Halim Menteş, Napoli'deki dış görevini bitirerek memlekete dönmüştü. Gelir gelmez Komite komisyonlarında vazife almış ve o günden itibaren de havacı Komite üyeleriyle aynı fikir ve istikamette görülmüştü.

Komitede ilk günlerde görülen fikir ayrılıkları gün be gün daha belirli şekillere bürünmeye başlamıştı. Hizipleşmelere doğru hızla gidiliyordu. Eğilimin vehametini her gün daha yakından hissetmemeye imkân yoktu. Komitenin yakın çevresinde bulunan bizler, Komitede fikir ve hedef birliğinin meydana gelmesi için her vasıtaya başvurmaktan yılmamaktaydık.

İlk günlerde beliren fikir ayrılıklarının hangi temele dayandığından daha evvelce kısaca bahsetmiştim.

Aradan geçen her gün Komite üyelerini belli fikir gruplarına doğru iter görünüyordu.

Kabibay, Türkeş ve Erkanlı'nın başı çektiği grup, her türlü imkânı kullanarak Komiteyi, Hükümete verilen direktifteki gaye hedeflerinin elde edilmesine kadar iktidarda kalmaya ikna etmeye çalışıyordu. Bu grup, desteğini açıkça, Esin, Özdağ, Baykal, Er, Karaman, Solmazer, Akkoyunlu gibi üyelerden alıyordu. Temel fikirleri; Komitenin iktidarından faydalanarak devlet mekanizmasını revize etmek ve bu işler düzen içerisinde ekonomik, sosyal ve kültürel reformlara girişerek memleketi gerilik çukurundan çekip çıkarmaktı. Benim de dahil bulunduğum bu gruptakilerin düşüncelerine göre; demokratik nizam ancak bu reformları tahakkuk ettirmiş ve demokratik müesseselerini kurmuş bir ortamda yaşayabilirdi. Demokrasi, Türk sosyal yapısının artık vazgeçilmez bir hayat ortamıydı. Bu bünye ancak o ortamda boy atabilirdi ama, demokratik ortamın da meydana gelebilmesi bir takım şartlara dayanıyordu. İşte, onbeş sene tatbik etmek istemiş, ağzımıza, yüzümüze bulaştırmıştık. Kitlenin kültürüne ve ferdin müstakil ekonomik hüviyetine dayanmıyan demokratik rejim, politika dalaverecilerinin kol gezip milleti soyup sovana çevirdiği bir ortam olmaktan gayrı hayır ve fayda sağlıyamıyordu. Demokrasi, milletin mesut yaşayabilmesi için nihayet bir vasıta idi. Türkiye'yi saadet ve huzura ulaştırabilmek için bir sürü problem ortada dururken, hepsini bir yana itip karmakarışık bir düzensizlik üzerine alelâcele demokratik bir sistem oturtmaya çalışmak, şu meşhur politika gangsterlerine Türkiye hazinesinin anahtarlarını teslim etmekten başka ne mânâ ifade ederdi?

Türkiye'yi her şeyden evvel, Türk milletini soyanların volta attığı bir diyar olmaktan kurtarmak lâzımdı. Vatan, millet, demokrasi, hürriyet gibi hamâsî lâflar, yüzelli senedir milleti oyalıyarak patlayası göbeklerini şişirenlerin hile ve uyutma sloganı olmaktan gayrı neye yaramıştı ki..

Biz, Atatürk'ün vazettiği ilkeleri vatanda derinligine kökleştirip meyvelerini çilekeş Türk milletine, bir an evvel vermeyi düşünüyorduk. Bu ulvî gayeye ulaşmak için "demokrasi" bir miktar geriden gelirse protokol haysiyeti mi incinirdi?

İhtilâlin başından beri, her yerde ve herkese bu fikirlerimizi açıkça söylemekten hiçbir zaman çekinmiyorduk.

Bizim bu temel görüşümüz karşısında, gün geçtikçe kendilerini daha açık şekilde belli edenler, Sami Küçük'ün akıl hocalığı yaptığı ve Madanoğlu'nun baş olarak kullanıldığı grubu teşkil ettiler. Bu grubu destekliyenler, karşımıza hiçbir zaman belirli bir inanç ile çıkmamışlardır. Bir çözüm yolu bulmak için yapılan devamlı temaslarda, zaman olmuştur ki, onlar da bir referandum ile bir devre olsun iktidarı devam ettirmeyi kabul eder görünmüşler, sonra da bu iğreti kararlarından dönmüşlerdir. Ortaya attıkları

günlük meseleleri çekişme konusu yaparak huzursuzluğu sürdürüp götürmüşlerdir. Bunların asıl niteliği şüphecilikti. Meydana konan firiklerin samimiyetine asla inamazlardı. Her fikrin altında, iktidar hırsını devam ettirme art düşüncesinin bulunduğu şüphesini taşırlardı.

Rafet Aksoyoğlu, Fikret Kuytak ve sonraları Suphi Gürsoytrak ve Ahmet Yıldız'ın katıldığı bu grubun Komite dışında siyasî çevrelerle irtibatlı olarak çalıştıkları ve Komite içinde parti sözcülüğü edercesine ters bir yön tutturdukları intibaı günden güne kuvvetleniyordu.

Halim Menteş'in Türkiye'ye gelmesinden sonra, Komitedeki havacılar belli bir fikrin savunucusu olarak ortaya çıkmışlardır. Onlara göre; iktidarın hemen devredilmesi hususunda millete verilmiş olan söz derhal yerine getirilmeliydi.

Menteş çok yakın arkadaşım olduğu için kendisiyle hemen her gün temas halindeydim. Mevcut Komite kadrosunun memleketi idare edebilecek nitelikte olmadığı fikrini ileri sürerdi. Memleketi içinden çıkılmaz bâdirelere sürüklemekten korkardı. Ona göre, iktidar, İsmet Paşa ve partisine hemen devredilmeli, Komite sahneden çekilmeliydi. Böyle bir hal yoluna girişin memleektte meydana getireceği ihtilâtları ve siyasî dengesizliği belirtmemize rağmen fikrinde inatla ısrar ediyordu. Böyle bir kanaat taşımaları, havacıları, ister istemez Madanoğlu grubu ile gaye birliğine götürüyordu. Aslında, Menteş ve havacılar, Madanoğlu'nun boşluğunu, fikirsizliğini ve yüreksizliğini yakından bilirlerdi.

Sezai O'kan ve Osman Köksal, zaman zaman bizim fikirlerimizde görünmüşlerdir. Bu iki arkadaşla benim ve Kabibay'm köklü bir dostluğumuz vardı. Ancak, Türkeş'e ve etrafındakilere duydukları allerji bizi kısmen fikir ve fiil birliğinden uzaklaştırırdı ama, uzaklaşış kendilerinin açıkça karşı cepheye geçmeleri şeklinde tecelli etmedi.

Ekrem Acuner, başlı başına bir âlemdi. Türkeş'e karşı aşırı derecede bir husumet duygusu içinde bir kenara çekilmiş, kafasının içindeki plânlara her gün bir yenisini eklemekle meşguldü. Bu plânlar, elbetteki Türkeş'e ve onu tutanlara parlak istikbal hazırlamak için yapılmazdı.

Sivrilmiş kişilikleriyle, bütün çevrenin saygı ve sevgisini daima üzerlerinde toplamış bulunan Kadri Kaplan ve Mehmet Özgüneş, hiçbir gruba özel bir yakınlık göstermiyorlardı. Düşüncelerine göre, memleketin faydasına gördükleri her teşebbüsü desteklerler, kafalarına uymıyan her fikrin karşısma çıkmaktan çekinmezlerdi. Yurdakuler de, Komitenin ayrılıp parçalanmasını önleyici gayret ve telâş içinde her tarafa koşuşur dururdu.

Komitedik diğer generaller, Özdilek ve Ulay (Baştuğ vefat etmişti), bakanlık görevleriyle meşgul görünürler, fikir ayrılıklarında pek taraf tutmazlardı.

Kabibay'm Komite içindeki fikrî ve hissî ayrılıkları ortadan kaldırma gayretine, dışarıdan ben ve Menteş devamlı olarak katılıyorduk. Yıkılmayı, mukadder bir sonuç haline getirmemek için tekmil gücümüzle çalışıyorduk.

YA BİZ, YA ONLAR

Eylül ayının başlarında, bütün emeklerin boşa gittiğini ve artık birlik ve beraberliğin teessüs etmesinden şahsen ümidimi kestiğim zaman, başvurulacak tek çarenin, Komitenin fikirsiz kanadını budamak olduğu kanaati-

ne varmıştım. İhtilâlin mukadder tecellisine ve kanunlarına tâbi olmaktan başka yapılacak iş kalmamıştı. Ya biz sahneden çekilecektik veya onları çekecektik.

Biz, 27 Mayıs ihtilâlini tahakkuk etirebilmek için altı yıl geceli gündüzlü çalışmıştık. Biz ihtilâli, iktidarı Cumhuriyet Halk Partisine devretmek için yapmamıştık. Altı yıl, her türlü feragat ve fedakârlıkla inandığın fikirlerin tahakkuku için ihtilâl hazırla ve yap, sonra da fikirlerinin karşısına dikilen siyasî grupmanların çıkarına hizmet etmeye kalkanların karşısında yılıp sahneden çekiliver!.. Olmazdı öyle şey!.. İhtilâlci, nasıl dünün iktidarını, taşıdığı fikirleri memlekette uygulamak için yıkıp yerle bir etmeyi becerdiyse, yeni hendikapların da üzerinden aşmayı vazife edinecekti.

Kanaatımı, derhal yakın arkadaşlarıma açtım. Kabibay, Erkanlı, Türkeş ve çevremizdeki diğer arkadaşlarla, tereddütsüz olarak başka bir hal çaresi kalmadığında birleşiverdik.

Komiteden, ihtilâlin gayelerine aykırı çalışmaları görülen dört - beş kişinin memleket dışında mecburî ikamete gönderilmesi meseleyi kökünden temizliyecekti. Herkesin çekinmeden kabullendiği bu kararın uygulanması, kilit mevkilere yerleştirdiğimiz eski ihtilâlcilerin de desteği ile kolaylıkla icra edilebilecekti. Her şey hazırdı. İş, gün ve saatini tespit etmeye kalmıştı.

İhtilâl ortamında, verdiğin kararı daha aklından geçirirken tatbik etmezsen, karşılanması imkânsız kayıplara kendin uğrarsın, memleket çeker!

Karar, bu sefer, bizim aramızda tartışma konusu olmaya başladı. Hepimiz başka bir şekil göremiyorduk. Ya onlar gidecek, ya biz temizlenecektik.

Fakat iş, kararın uygulanması sorununa dayanınca çekimserlikler doğuyordu. Türkeş her an hazır vaziyette bekliyordu. Mesele gelmiş Kabibay'a dayanmıştı.

Kabibay da verilen karara genel olarak katılıyordu ama, onun özel hesapları vardı. Yeniden birlik ve beraberlik sağlıyabileceğine dair olan şahsî güvenini henüz tam yitirmiş değildi. Bir çare bulacağına inamyordu. Zaman belki bu çareyi kendiliğinden ortaya çıkarırdı. Bir miktar daha beklemekle sanki ne kaybederdik?

Kabibay ihtilâlin motoru, bel kemiği ve koordinatörü idi. Fikir anlaşmazlığı durumunda bulunduğumuz kişiler, Kabibay'a hâlâ eksiksiz sevgi besliyorlardı, yakınlık gösteriyorlardı. İhtilâlde Madanoğlu'nu ve Küçük'ü o barıştırmıştı. Onlardan, kendisine, dolayısiyle yakın çevresine bir düşmanlık tertiplenmesi aklının ucundan bile geçmiyordu, hayal edemiyordu.

Elinde kudret de vardı: Komite, bir emniyet grubu teşkil etmişti. Başkanlığına Kabibay'ı oturtmuşlardı. Yanına yardımcı olarak; Karaman'ı, Esin'i, Solmazer'i almıştı. Bu emniyet grubu, Komite namına Türkiye'deki bütün aktif kuvvetleri kontrol ediyordu.

Ordunun, fiilen elinde kuvvet bulunduran kumandanlarının kendisine karşı yakınlığından şüphesi yoktu. Hepsi arkadaşlarıydı.

Kabibay, dünyada hiçbir insanın duyamıyacağı kadar arkadaşlarına vefa duygularıyla bağlıdır. Tertemiz karakterine, fikir ayrılığı yüzünden çekişmezlik haline düştüğü arkadaşlarını harcamayı bir türlü yakıştıramıyordu.

Kabibay'm yaptığı bütün hesapların sonucu yanlış çıkmıştır. Hesaplarında normal şartların formullerini kullanıyordu. Halbuki, ihtilâlin, ortalığı

kasıp kavuran ortamında kullanılacak hesap makinesi piyasadan satın alınacak cinsten değildi.

Eylülün başından beri, aramızdaki tek tartışma konusu, bu olmuştu. Her gece saat en az üçe kadar, çoğu zaman Türkeş'in odasında, birbirimize giriyorduk. Fakat, bütün bu çabalamalar, verilmiş kararın uygulanması için harekete geçmeye yeter görünmüyordu.

Sonradan birçok dedikodular ortaya çıktı: Şu veya bu kişi hakkında, şu veya bu şekilde karar kesilmiş, diye. Açık belirteyim ki; hepimiz tam bir karar birliği içindeydk. Fakat bu karar uygulandığı zaman, kimin memleket dışına gönderileceği ne tespit edilmiş, ne de bu konu tartışılmıştır. Hele, Cemal Gürsel'in gerek mevkii ve gerekse şahsı, hakkında özel bir hükme varmak hiç kimsenin aklının ucundan bile geçmemiştir.

HAZIRLIĞIMIZ DUYULUYOR

Bir gün, Muzaffer Yurdakuler yakın arkadaşlarımızla konuştuğumuz bir yerin kapısından, benim alınan kararı uygulamakta gecikmemizi eleştiren bir konuşmamı, tesadüfen, duymuş ve derhal soluğu Komitede alarak duyduklarını genel kurula getirmiş. Ortalık, hemen kötüsüne karıştı. Aslında, Yurdakuler'in bu telâşlı hareketi, benim şahsıma duyduğu bir iğbirardan doğmuyordu. O, bu konuyu örneği ile ortaya getirerek anlaşmazlıkların, Komitenin sonucunu nereye kadar götüreceğini delilleriyle ispatlamak istemiştir. Gayret tam tersine hizmet etti. Niyetimizin duyulması, fikir anlaşmazlığı içinde bulunduğumuz kişilere zamansız alârm işareti çekmek olmuştur.

Bu alârmı alanlar, hemen faaliyete koyuldular: Ordu birliklerinde yakın arkadaşları kumandan olan Komite üyeleri, bu sayın kumandanlara hulûs çakmaya başladılar. Birbirleriyle bu yönden yarışa koyuldular. Her fırsatta, herkes ordunun içerisindeydi. Kıta kumandanlarının isteklerini yerine getirmek için çalışmak, Komitenin tek gayreti haline geldi.

Orduyu siyaset dışı bırakma düşüncesi, bu şekil davranışlarla her gün biraz daha boşa çıkıyordu. Türkiyenin ilerisine doğru bakışlar şaşılaşmıştı. Uzun süreli plânların uygulanması fikri, kişisel duyguların önemi içerisinde eriyip sıvılaşıyordu.

Kavga, artık fikir ayrılıklarından meydana gelen hiziplerin çekişmesi değildi. Gruplar, kendi postlarını kurtarma gayretine düştüler: Her grup, kendi üstünlüğünü, her yola başvurarak Komite içinde sağlamanın çabasmdaydı. Bocalama, Kabibay'ın önleyici gayretleriyle geçiştirilemiyordu. Her gün temposunu arttıran bir hızla gelişiyordu.

Menteş, Ataklı ve diğer havacılar kendi gruplarının üstünlüğünü sağlama yolunda ateşli bir çalışma düzenine girmiş bulunuyorlardı.

Herkes meydanı boş bulmuş, istediği gibi at sürüyordu. Ortalığı toza kesen kargaşalıktan göz gözü görmüyordu.

Umutlar yine Gürsel'e yöneldi. Dizginleri bir toparlasa diyorduk. Bekliyorduk bunu. Bir düzenlese ortalığı, diye herkes umudunu ona dikmişti.

İşlere karışmasının etkisiz kalabileceğinden çekiniyordu her hal. Yahut da, gerekli tedbirlerin tam olarak alınma zamanı gelmemişti onun için. Hep, pasif, hep çekingen, hep babacan "aga" lık davranışlarıyla yetini yetiniveriyordu.

Roma kara ataşeliğine atandım. Amerika'da bulunan ailemi alıp Roma'ya nakletmek için memleketten geçici olarak ayrılmak zorunda kaldım. Türkeş'e vedâ etmeye gittiğim zaman, o da Başbakanlık müsteşarlığından ayrılmak üzere masasının gözlerini topluyordu.

Türkeş'in müsteşarlıktan ayrılmaya zorunlu bırakılması, bizim grubun ilk yenilgisiydi veya karşımızdakilerin, yaptığımız mücadelede ilk sınırlı başarısıydı.

Yanlış durum muhakemeleri yüzünden içine düştüğümüz tereddüt havası, bize ilk rauntta sımsıkı bir direkt çekiyor ve sersemliyorduk.

Ekim 1960 başında, Roma'daki görevime katıldığımı arkadaşlarıma bildirdim. Kabibay'la sık sık telefon ve diğer muhabere araçlarıyla temas halindeydik.

Yurttan ayrılmadan evvel hemen tekrar geriye dönmekliğim prensip kararına bağlanmıştı. Aradan on gün geçmişti, kimse beni yurda çağırmıyordu. Bu susuşun nedenini anlamamak katıksız aptallık olurdu!..

İhtilâlin başında, beni bir gün içerisinde memlekete çağırmaya muvaffak olan arkadaşlarım, demek ki başlangıçtaki etkilerini kaybetmişlerdi. Otoriteler nezdinde eski değerleri azalmıştı. Yahut kendileri otorite olma gücünü yitirmişlerdi. Mücadelemizde, her gün kaybeden bizdik. Fakat, bu çekişme Türkiye içindi, vazgeçemezdik, vazgeçmemeliydik...

Roma'dan, Kabibay'a bir mektup yazdım. İçinde bulunduğumuz son durumu, sanki o görmüyormuş gibi, ince ince döktüm ortaya. Sonucu çırıl çıplak gösterdim. Bir son kere dürtükleyim, arkadaşlarımı, dedim.

> **"Mademki siz, eski ihtilâlciler olarak, en yakın arkadaşınızı memlekete çağırabilmek gücünü kendinizde bulamıyacak hale geldiniz, o halde çok yakın zamanda, Türkiye için esef ederim ki, benim sizleri yurt dışında karşılamam artık mukadder bir felâket olma yolundadır."**

Mektubumu aldığı gün, Kabibay Yassıada'dan telefonla aradı. Durumun iyiye gittiğini, endişe edecek bir şey bulunmadığını söyledi. Benim, Türkiye'ye dönebilmem için gerekli teşebbüs ve kombinezonları hazırlamakla meşgul olduğunu bildirdi.

Öyle söyledi, öyle bildirdi bildirmesine ama, ortada iyi niyet kestirmeleri yapabilmek için pek de belirli nirengiler görünür gibi değildi!.

13 KASIM TASFİYESİ

14 Kasım 1960... İtalya'yı ziyarete gelmiş eski ihtilâlci iki arkadaşım: Kurmay Albay Naci Asutay ve Nejat Kumuşoğlu.

Napoli'de kaldığımız bir pansiyonda sabah gazetelerini elimize aldığımız zaman, beklediğimiz korkunç sonucu öğrenmiş oluyorduk:

Başta Kabibay olmak üzere Türkeş ve diğer yakın arkadaşlarımızın Komite üyeliği hakları ellerinden alınmış, emekliye sevkedilerek tevkif edilmişlerdi.

13 Kasım Komite tasfiyesinin sebeplerini, buraya kadar panoramasını çizmeye çalıştığımız durumun içerisinden çekip çıkarmak, kolaylıkla mümkündür.

Komitenin ilk günlerinden itibaren meydana vuran fikrî ayrılıkların gruplaştırdığı taraflar arasındaki mücadele statükocuların başarısıyla sonuçlanıyordu. Muhafazakâr olanlar, reformcuları tasfiye ediyordu.

Bu sonuç, 27 Mayıs İhtilâlinin uzanmak istediği hedefleri, mânâsını ve gayelerini değiştiriyordu. İhtilâl hareketini dar bir çerçeve içerisine itiyordu. Niteliğine sadece bir iktidar darbesi özelliği veren yeni bir dönüş oluyordu. Bu hareketten sonra, artık Türkiye'de, ihtilâlcilerin yepyeni aksiyonlara girişmeleri beklenemezdi. Problemleri reformist bir zihniyet ile ele alamazlardı. Köklü ekonomik tedbirlerden artık vazgeçilmiş demekti. Sosyal dertlere çare getirme hayalleri sadece bizde donup kalmıştı.

Biz, eski ihtilâlcilerin onlar için tam zamanında düşündüğümüzü, ön almışlar, onlar bize uygulamışlardı. Arkadaşlarımıza neyi revâ görecekleri pek önemli değildi. Testi su yolunda kırılırdı. İhtilâlci, kuş tüyü yatakta, tatlı hayallerle dünyaya gözlerini yumacak değildi ya!.. Onlar yıllarla yürüdükleri yolun sonundaki üç köşeli sehpalara kendilerini iyiden alıştırmış adamlardı.

Olan, Türkiye'ye olmuştu... Yıllarla hayal ettiğimiz cennet Türkiye'yi gerçekleştiremiyorduk. Türkler daha çok yıllar çilelerini doldurmaya terkediliyordu.

Sayın Büyükelçi Cevat Açıkalın'la ilk işimiz, tasarrufu hukukî yönden incelemek oldu. Olayı, her zaman temas halinde bulunduğumuz kollektlere açıklayabilmek için iyice bilmek zorunluğundaydık.

Elimizde, o gün için bize ışık tutacak sadece 1 numaralı geçici Anayasa vardı. İhtilâl iktidarının yetkilerini ve sorumluluklarını belirten bu Anayasaya göre, Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in Komite üyelerini azletme yetkisi yoktu. Komite üyeliği hakkının kaybı, ancak şeref ve haysiyeti ihlâl eden suçlar muvacehesinde, Komite tam sayısının yedide altısının katılacağı toplantıda hazır bulunan üyelerin beşte dördünün alacağı çoğunluk kararıyla mümkün olabilirdi.

BU YENİ BİR İHTİLÂLDİ

Cemal Gürsel'in giriştiği 13 kasım tasarrufuna hukukî bir mesnet bulmak imkânı hasıl olamayınca durum kendiliğinden ortaya çıkıverdi:

Türkiye'de yeni bir ihtilâl olmuştu.

Kimseyi, 1 numaralı Anayasayı çiğnemekle itham etmek aklımın ucundan geçmez. İhtilâlin doğal kanunlarından biri hükmünü yerine getirmişti. Arası açılan ihtilâlcilerin biribirlerini yemedikleri hangi ihtilâlde görülmüştür?

Biz, ön alabilseydik aynı âkıbet karşımızdakilerin başına gelmiyecek mi idi?

13 Kasımın baş tertipçileri, Madanoğlu ve yakın çevresi ile havacı grubu olmuştur. Bunlara dışarıdan, bilhassa İçişleri Bakanı Muharrem İhsan Kızıloğlu, tatbikçi başı olarak katılmıştır. Kızıloğlu, ihtilâlden sonra, Vatikan'a vaftiz edilmeye gidinceye kadar, devamlı ve sinsi bir ihtilâlci düşmanı olarak çalışmıştır. Kendini, ihtilâle en çok hizmet eden adam sayardı. Ko-

miteye girememesini kendine karşı yapılmış büyük bir haksızlık addederdi. Bu haksızlığı hazmedememiştir ve hiçbir zaman affetmemiştir.

Generallere emeklilik tebligatı yapılıyordu. Eski Mecliste, Kabibay'ın emniyet grubu odasındaydık. Telefon çaldı. Kızıloğlu'na emeklilik zarfını götüren subay konuşuyordu. Paşa Bakan, zarfı kabul etmemekte diretiyormuş, reddetmiş.

Solmazer, subaya kesin emrini çekti:

— Zarfı bir daha götürünüz, kabul etmediği takdirde derhal tevkif ederek buraya getiriniz.

Biraz sonra gelen telefon haberinden, Bakan Paşa'nın hemen kuzulaşıverdiğini öğrendik. Emekliliği de kabullenmişti. Buna pek kabullenmek denmezdi ya, aslında, ilk fırsatta öcünü almak için kıvrılıp pusuya giriyordu.

13 Kasım İhtilâliyle, 14 Komite üyesinin Komiteden atılmasına karşı silâhlı kuvvetlerde ve yurtta fiilî bir reaksiyon görülmedi. Bunun, bellibaşlı sebeplerinden biri, kilit mevkilere kendi elimizle getirip oturttuğumuz eski ihtilâlci arkadaşlarımızın 13 Kasımın tertipçilerine ve tatbikatçılarına müzaharet etmekten çekinmemiş olmalarıdır. Halbuki, her türlü harekete fiilen müdahale edebilecek kuvveti ellerinde bulunduruyorlardı. Karşı durabilirler miydi? Suali fazladır. 22 Şubat 1962 hareketi bir kısım ihtilâl liderlerinin hapsedilmesi ile başlamıştır. Bu harekete girişenlerle, 13 Kasım tatbikatçılarına yardım edenler aynı kumandanlardı.

Talât Aydemir, 21 Mayıs muhakemesi esnasında, savunmasının bir yerinde şöyle diyor: "... Fakat 13 Kasım 1960 ta Komite ekseriyeti tarafından bize izah edilen ve bizzat Orgeneral Cemal Gürsel ile yaptığım görüşmede bana söylendiği şekilde fikirlerine taraftar olduğumu bildirdim. Ama, 13 Kasım 1960 sessiz ihtilâl olmuştu. İhtilâlciler yavrularını yemişlerdi. Bizler de kullanılmıştık."

13 Kasımı hazırlayanlar her türlü ihtimali iyice düşünmüşler. Evvelâ ellerinde kuvvet bulunan eski ihtiâlcilerin rızasını almışlar.

Bu sessiz ihtilâlin uygulanmasında baş rol hava kuvvetlerine verilmiş. Tatbikattan öyle anlaşılıyor ki; Komitedeki havacılar ve Halim Menteş, tasfiye edilecek eski ihtilâlci arkadaşlarının karşısına bizzat dikilmeyi açık bir vefasızlık gösterisi saymışlardır. Uygulamanın ayrıntılarını, hava kuvvetlerinden sonradan (11) ler rakam - ismi ile ayrılan yakın arkadaşlarının bir kısmına bırakmışlardır.

(14) lerin çoğu, tutuklandıktan sonra Mürtet hava üssünde hapsedilmiş. Burada, kişiliklerine yakıştırılmıyacak bir sertlik gösterilmiş kendilerine. Yapılan muamele, silâh arkadaşlığının asîl ölçülerine uymamış. Davranışlarda, başarı kazanmış tarafın hulûskâr ve müsamahakâr efendice anlayışı yerine, nereden biriktiği bilinmiyen kin ve intikam duygularının çirkin sivrilikleri görülmüş.

Öte yanda, tutuklandıktan sonra 3 üncü Orduya sürülen Erkanlı, Ordu Kumandanı Korgeneral Celâl Alkoç'un kendisine nasıl insanca ve arkadaşça yakınlık gösterdiğini anlatmakla bitiremez.

Yenilmiş olanların gördüğü kötü muameleye hayıflanmamak gerek. Asıl üzülecek husus; bu çeşit davranışları,yıllarla mukadderat birliği yaptıkları yakın arkadaşlarına revâ görenlerin sonudur.

Ve beterin beteri vardır:

GÜVENTÜRK'E NE OLMUŞTU?

İstanbul'da 13 Kasımın baş tatbikçisi General Faruk Güventürk olmuş. Evet, 1955 ten beri bizimle beraber çalışan ve teşkilâtımıza başkanlık eden Güventürk.

1960 ağustosunda, bulunduğu rütbede en az bekleme süresini doldurmadığı halde, eski hizmetlerine duyduğu saygı yüzünden generalliğe yükselmesi için Kabibay'ın Komiteye ağız açtırmadığı yakın ihtilâlci arkadaşımız..

13 Kasım 1965 ta General Güventürk 66 ncı Tümen ve Garnizon Kumandanıydı. Ihtilâlden sonra, kendisine duyulan büyük güven yüzünden İstanbul Merkez Kumandanlığına getirildiğinden evvelce bahsetmiştim. 66 ncı Tümene atanması, kendisinin de ayrıntılarını o zaman çok iyi bildiği bir olay yüzünden şöyle cereyan etmişti:

Güventürk, ihtilâlin İstanbul Merkez Kumandanı olarak şehrin kendi beyliğine verildiğini kabullenmişti. Hangi taşı kaldırsanız onun altından bitiveriyordu. Askerî ve sivil, nasıl ve ne şekilde bir olay olursa olsun, orada hâzır ve nâzırdı. Nişan, nikâh, düğün, toplantı, miting, kongre, seminer, açılış, kapanış, karşılama, uğurlama demiyor, devleti İstanbul'dan idare edercesine her gün birkaç nutuk atıyordu. Bu tutumu günlerle devam ett. Uyarmalara kulak asmıyordu. Ölçülü, ölçüsüz veryansın edip duruyordu.

Bir gün, Kabibay'la otururken haber ulaştı: "Gürsel, Millî Savunma Bakanı Özdilek'e emir vermiş, Güventürk'ü derhal Anadolu'nun uzak yerlerindeki bir tümene tâyin edeceksiniz, demiş."

Gürsel'in, eskiden beri Komite üyelerinin dahi yerli yersiz demeç vermelerine karşı olduğu bilinirdi. Güventürk'ün İstanbul basınında çıkan devamlı konuşmalarının, Gürsel'in sabrını tükettiği belliydi. Öyle idi ama, Güventürk de eski komitemizde yıllarla başkanlık etmiş, ihilâlin fedakâr hizmetkârlarındandı. Daha ilk günlerde eski bir ihtilâlcinin bu çeşit bir muameleye maruz kalmasını biz, eski arkadaşları olarak kendimize yediremiyorduk.

Kabibay hemen fırladı gitti.

İhtilâlin Millî Savunma Bakanı Fahri Özdilek, yaradılışı çok kibar bir insandı. İstanbul'da, 27 Mayıs hareketinin uygulanmas sırasında, kendi davranışına karşı, Kabibay'ın gösterdiği sonsuz sabır ve tahammül yüzünden Kabibay'a büyük bir minnet ve şükran hissi ile meşbu bulunduğunu her hal ve hareketiyle anlatmaktan geri durmıyan bir kişiliği vardı.

Kabibay, Bakandan tâyinin durdurulmasını açıkça ister. İster ama, Özdilek de çaresizlik içerisindedir. Gürsel'in emri kesindir.

Kabibay ortaya bir formül atar:

Güventürk'ün 66 ncı Tümen Kumandanlığına ve o esnada 66 ncı kumandanı olan Yusuf Alpmansun'un da Merkez Kumandanlığına getirilmesini teklif eder. Böylece, hem Gürsel'in emri yerine getirilmiş, hem de Güventürk lâyık olmadığı bir duruma düşürülmekten kurtarılmış olacaktı. Konu üzerinde birkaç günlük çekişmeden sonra Kabibay'ın formülü uygulandı ve mesele kapatıldı.

13 Kasım günü, Güventürk tümeninin topçusuyla tugayı tehdit etmiş-Tugay üzerine dikkat nazarlarını en çok çeken birlik olmuştur. Bu tugay, bilindiği gibi, İstanbul'da 27 Mayıs hareketinin bel kemiğini teşkil etmişti. Orhan Erkanlı da toplanacak 14 kişiye dahil edilince, tugayın bir mesele çı-

karması ihtimaline karşı tedbirli olmak lüzumu belirmiştir. Çünkü, 27 Mayıs'ta, Erkanlı bu tugaya kumanda etmişti. Tugayda ona bağlı birçok genç subay bulunuyordu.

13 Kasım günü, Güventürk tümeninin topşusuyla tugayı tehdit etmiştir. Bizzat kendisi İstanbul Emniyet Müdürlüğüne el koymuştur. İstanbul Emniyet Müdürlüğünde (14) ler taraftarı olarak bilinen subaylar vardı. Kurmay Albay Muammer Şahin Emniyet Müdürü ve muavini Kurmay Yarbay Daniş Çağlar'dı.

Güventürk, İstanbul'da gerekli tekmil tedbirleri sür'atle aldırır.

Buraya kadar, Güventürk'ün hareketleri emir alan bir askerin normal icraatı olarak mütalâa edilir. Bir kere, verilen bu cins emirlere itaat etmeye karar verdikten sonra en azdan, vazifenin icaplarını böylece yerine getirmek elbetteki tabiîdir. Bunlara bir şey dediğimiz yok...

İnsanı asıl hayretlere bürüyen Güventürk'ün davranışı asıl birinci günden sonra başlamış:

Bilindiği gibi, Orhan Kabibay, 13 Kasımdan üç gün sonra ele geçirilebilmiştir. 13 kasımı, İstanbul'da bir akrabasının evinde haber alan Albay, olduğu yerde kalarak durumun açığa çıkmasını beklemeyi uygun bulmuştur.

Kabibay sükûnetle beklerken, Ankara'da Madanoğlu'nu büyük bir telâş almış, çıkan çeşitli söylentilere karşı, gölgeye yumruk atarcasına tedbir üstüne tedbirlere girişmiştir. İkinci günden sonra edişeler büsbütün büyümüş, âsaplar iyi gerilmiştir.

Albay Muammer Şahin'in anlattığına göre, İstanbul'da, Güventürk sar'a nöbetleri geçirmeye başlamış, Kabibay'ın araştırılmasını bizzat idare etmiş, Üsküdar'daki ihtiyar babamın evini iki defa bastırmış, sandıkları kırdırmış, içinde Kabibay'ı aratmış ve en kötüsü kendini kaybederek, dört tarafa telefonla tehditler savuracak derecede kendini küçültmüştür.

KARŞIMIZDA ESKİ İHTİLÂLCİLER DE VARDI

Kritik emir ve kumanda yerlerine kendi elimizle yerleştirdiğimiz eski ihtilâlciler neden Madanoğlu'nu destekliyerek yakın arkadaşlarının toparlanmasına derece derece katılmışlardır?

Komitenin reformcu kanadını teşkil eden ihtilâlciler, ellerinde kuvvet tutan arkadaşlariyle gerektiği şekilde devamlı bir temas kurmayı ihmal etmişlerdir. Türkiye'de bulunduğum zaman, Komite çevresinden her önemli bilgiyi kumanda mevkiinde bulunan arkadaşlarımıza zaman zaman ulaştırır, irtibatın kopmamasına bilhassa dikkat ederdim. Ben ayrıldıktan sonra arkadaşlarımız, Komite içindeki çekişmelerin mahiyetinden tamamen habersiz kalmışlardır.

Komitedeki arkadaşlarımız, kumandada bulunanların kendilerine kopmıyacak derecede bağlı kabul etmişler ve bu yüzden onlarla devamlı temas sağlamak üzere zaman ayırmayı fuzulî addetmek gibi hatâlı bir tutum içerisine düşmüşlerdir.

Buna mukabil, (14) lerin bu hatâlı kıymetlendirmesinden karşı taraf faydalanmasını bilmiştir. Verilen açıktan hemen sızmayı beceren 13 Kasım tertipçileri kilit noktalarındaki kumandanlara sokulmuşlar, gerçekleri oluşun tersine göstermişler ve kendi taraflarına adam çekmek imkânını sağlayabilmişlerdir.

13 Kasım tertipçilerine yardım eden kumandanları çeşitli katagorilere ayırmak mümkündür: Olayın tertibinden evvelce haberdar olmıyanlar (Jandarma Okul Kumandanı, Kur. Alb. Necati Ünsalan gibi) tam bir baskın karşısında kalmışlar, neye uğradıklarını şaşırmışlar ve tamamen pasif hareket etmişlerdir. Diğer bir kısmı (rahmetli Talât Aydemir gibi) durumdan haberdar edilmişlerdir. Bunlar, ne suret ve şekilde olursa olsun Komitenin parçalanmasını ve mevcut statünün bozulmasını ilerisi için şahsî hesapları bakımından, uygun görmüşlerdir. Bir kısmı da, (Faruk Güventürk gibi) iktidar sende de olsa, bende de olsa, hangimiz vur derşek pestil çıkarmaya kalkar, yaradılışı öyledir. Bazıları da (Nuri Hazer gibi) tertipçilerle yakın akrabalık dolayısiyle, kader birliği içindedir.

Görülüyor ki, ortada Madanoğlu'nun sihirli etkisine kendini kaptıran kimse yoktur. 13 Kasımın tertipçilerine şu veya bu yüzden müzaharet eden aynı kumandanlar, kısa bir müddet sonra Silâhlı Kuvvetler Birliğini kurmuşlar ve 6 haziran 1961 de, Madanoğlu'nun Ankara Kumandanlığını bastıkları zaman Generalin, kokuyu zamanında alarak, İstanbul'a firar etmiş olduğunu görmüşlerdi.

Roma'da, Komiteden uzaklaştırılan 14 arkadaşımıza reva görülecek âkıbeti endişe ile bekliyorduk. Kumuşoğlu ve Asutay'ı, durum tam berraklık tutmadan memlekete dönmemeye ikna ettim. Verecekleri kararı, 14 Komite üyesinin yakınlarına da teşmil etmeleri kuvvetle ihtimal dahilindeydi. Nitekim, öyle tanınan birçok subayların çoğu, Ankara ve İstanbul dışındaki çeşitli yerlere sürülmüş, bir kısmı da sonradan emekli edilmiştir.

13 Kasım, 27 Mayıs'tan sonra gelen ilk ihtilâldi. Sonra, bunu diğerleri takip edecekti ama, biz, 14 ler hakkında alınacak kararı yeni ihtilâlin tasarrufu olarak bekliyorduk. Zurnada peşrev olmazdı. Bahtımıza çıkacak sonucu bekliyorduk.

Komiteden uzaklaştırılan arkadaşlarımız hakkmda verilecek kararı tespit etmek üzere Komitenin geri kalanları toplanmış. Havacı Komite üyesi Haydar Tunçkanat, 14 arkadaşının vatana ihanet suçuyla derhal kurşuna dizilmelerini teklif etmiş. Doğru bildiğim kaynaklardan bana ulaştırılan bu haberin kesinliğini iyice araştıramadım.Söylemiyorlar. Ama, ortaya, böyle bir şey yok, diyen de çıkmadı bu güne kadar!... Haber doğru ise, ihtilâlin ilk günlerinde Yeşilköy hava alanında, Orhan Kabibay'dan yediği zapartadan kopan kuyruğunun acısının öcünü bire ondört almaya kalkmış ki, değme yiğitte bu derece kînin katmerlisi görülmüş şey değildir.

KABİBAY KENDİ TESLİM OLUYOR

Kabibay, üçüncü günün sonunda kendiliğinden teslim olmaya gitiği zaman İsanbul Merkez Kumandanı General Yusuf Alpmansu, kendisine tam bir eski silâh arkadaşı muamelesi yapmış, hattâ uzattığı tabancasını kabul etmek istememiş, Albayın ısrarı üzerine, "İnşallah, sana kendi elimle iade edeceğim." diyerek insanlık ve mahviyetkârlık göstermekten çekinmemiştir.

Beri yanda, Türkeş'in, Ankara'da Gazi Osmanpaşa'daki evine Kızıloğlu'nun adamları ile saldırılmış, kapıları kırılmış, beş çocuğu çılgına dönmüş, polislerin elinden babalarını almaya savaşmışlar ve etraf felâketli bir manzara seyretmiş!..

Bu şekil çeşitli davranışlar, olağanüstü koşullarda görevli adamdan adama göre değişen doğal sonuçlardır. Öyledir ama, iki ay evveline kadar koca bir devletin fiilen Başbakanlığını yapan, bir gün evveline kadar da bakanlar üstü bir statüye sahip bulunan ve kendisine taarruz edildiği zaman Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Kurmay Albay rütbesini haiz bir ihtilâlci subayı, ihtilâlin kaçınılmaz bir sonucu olarak kurşuna dizilmeye götürmek lâzım gelse dahi, böyle insanlık dışı, hunharca bir muameleye mâruz bırakılmamalıydı.

Buna benzer davranışlarla, sonraki ihtilâl teşebbüslerinde ben de ve benimle beraber onlar da karşılaştılar. Sırası geldikçe, kimin neler yaptığını ayrıntılarıyla açıklıyacağım. Yalnız, burada, şahsî bir görgümü tarafsızlıkla belirtmeden geçmiyeceğim:

1960 yılının eylül ayında, Yassıada'da tutuklu bulunan siyasî sanıkların durumunu yakından görmek ve gerekli tedbirleri yerinde tesbit etmek üzere adaya giden Komite üyelerine ben de katılmıştım.

Bugüne kadar, adada bulunan tutukluların akla hâyale gelmiyen işkencelere mâruz bırakıldığı, insan tahammülü üzerinde eziyetlere düçar edildiği, Adnan Menderes'in burnunda sigara söndürüldüğü, şeytanın dahi düşünemiyeceği bir sürü insanlık dışı muamelelere tâbi tutulduğu rivayeti ortada dönüp dolaşır.

Bu söylentilerin doğru veya yanlış olduğunu iddia edecek durumda değilim. Benim, Adaya ihtilâl sonrasındaki ilk ve son gidişimde gördüğüm manzara şudur:

Öğrenci astsubaylar için yatakhane, yemekhane ve gazino olarak, modern surette inşa edilmiş tekmil binalar tutuklulara tahsis edilmiş bulunmuyordu. Muntazam yatakhanelerde yatıyorlardı. Tek kişilik odalarda yatanların yataklarının baş tarafında özel masaları vardı. Yemekleri, Harbiye istihkakı derecesinde çıkıyordu (bugün pek az evde o yemek pişer). Her türlü ihtiyaçlarını karşılamak üzere açık tutulan kantinlerden alış veriş ediyorlardı. Günün belli saatlerinde açık havada yürüyüş yapıyorlardı.

Bizler de, sırası gelince analizine girişeceğimiz 22 Şubat ve 21 Mayıs Olayları yüzünden hapishanelerde yattık. Bize reva görülen muameleleri anlattığım zaman, 27 Mayıs'ın siyasî tutuklularına sağlanmış olan imkânlara bizim adımıza gıpta edesiniz gelecek.

YASSIADA'DA MENDERES'LE KONUŞMA

Komiteciler, Adnan Menderes'i görmek istediler. Başta Ada Kumandanı Tarık Güryay olmak üzere doğruca odasına gittik.

Normal büyüklükteki bir odada yatıyordu. Köşede somyalı karyolası, yanında üzerinde her türlü şahsî eşyası bulunan üstü örtülü bir masa, duvardaki askıda, asılı duran elbiseleriyle tertipli bir bekâr odası görünüşündeydi.

Üzerinde pijaması, yatağına uzanmıştı. Oda kapısının iç tarafında, köşede genç bir subay oturuyor, nöbet bekliyordu.

Bizi görünce kalktı. Güler yüzle,

— Hoş geldiniz. Geleceğinizi bilseydim giyinir, traş olurdum, dedi.

Arkadaşlar, kendisiyle görüşmek istediklerini söylediler. Tutukluların yemek yediği gazinoda biz otururken giyindi, geldi ve karşımızdaki bir koltuğa oturdu.

Konuşmayı Erkanlı açtı. Sıhhatinin nasıl olduğunu, bir şeye ihtiyacı olup olmadığını sordu. Menderes; iştihasının iyi olmadığını, yalnızlıktan sıkıldığını, hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını söyledi.

Devam etmekte olduğum konu ile pek ilgili olmamakla beraber, akıntıyı kesmemek için karşılıklı hasbıhal şeklinde geçen o günkü konuşmanın gerisini buraya kısaca kaydedivereyim:

Numan Esin; geçen on yıllık hükümet etme sonunda iktidarlarının ihtilâlle sona erişi bakımından, olayların sorumluluğunu inceleyip incelemediğini ve bu incelemede şahsen bir vicdan muhasebesi yaptıysa neticesinde neye ulaştığını sual olarak ortaya getirdi.

Menderes; siyasî olayların 1950 den itibaren toplu bir özetini yaptı. Muntazam ve canlı konuşuyordu. Sık sık yenice sigarası içiyordu.

Her olaydaki yanlış tutumlarına muhalefeti sebep, saik ve müşevvik olarak gösteriyordu. Mümkün olduğu kadar kendisini, kendi kendine mâzur göstermeye çalışıyordu. 1958 den sonra, iktidarlarının bir "Sathı maile" itilerek yuvarlanmaya başladığını, def'atle istifa etmek suretiyle bu yuvarlanmayı durdurmaya çalıştığını, istifa etmek arzu ve kararına her defasında ya Bayar'ın veya etrafının şiddetle karşı koyduğunu ifade ettikten sonra:

— İhtilâl gelişi ile bizi de, Türkiye'yi de bir uçuruma yuvarlanmaktan kurtarmıştır, dedi.

Yaptığı açıklamalar karşısında bir nokta özel bir önem kazanıyordu. Ortaya getiriverdim.

— Adnan bey, dedim. 1950 senesinde tamamen meşru olarak iktidara geldiniz. Milletin ekseriyet reyi ile on sene iktidarda kaldınız. Yukarıdaki izahatınızla, bu memlekette her meşru olarak iktidara gelen parti tutumu ve tedbirleri ne olursa olsun memleketi on sene sonra ihtilâle mi götürür demek istiyorsunuz?

Biraz düşündü... Yarı gülerek;

— Muhalefet Lideri İsmet Paşa olursa, evet. dedi.

Komite üyeleri, o gün Yassıada'da eksik olarak ütücü ve kolacı bulunmadığını görmüşler, yeteri kadar ücretli müstahdemin, bu maksatla, hemen temini hakkında ada kumandanına talimat vererek adadan ayrılmışlardır.

Yassıada'da ihtilâlin tutuklularına, Mürtet'de (14) lere reva görülenin zerresi uygulanmamıştır. Gördüklerimle bana anlatılanları karşılaştırdığım zaman benim vardığım kanaat böyledir.

Roma'da beş günlük yıpratıcı bir bekleyişten sonra (14) lerin, yurt dışına, Türk sefaretleri nezdine hükümet müşaviri olarak gönderilmeleri ve iki yıldan evvel memlekete dönemiyecekleri hakkında Millî Birlik Komitesinin bir kanun çıkardığını ve bunun uygulanmasının hemen başlıyacağı haberini aldık.

Asutay ve Kumuşoğlu'nu Türkiye'ye yolcu ettim. Yurda ulaşır ulaşmaz, ikisini de eski görevlerinden aldılar. Kendilerince, önemli olmayan yerlere tâyin ettiler.

Benim de "kârımın görülmesi" artık gün meselesiydi. Daha o günlerde haber aldığıma göre İçişleri Bakanı Kızıloğlu'nun ilk icraatından biri de Türkiye'nin tekmil giriş kapılarına bakanlığın ivedi bir emrini göndermek olmuş. Emre göre, Roma ataşemiliteri Kur. Alb. Dündar Seyhan'ın, kat'î

surette yurda girmesine müsaade edilmemesi gerekmiş. 13 Kasımda, memleket dışında olmama rağmen aldıkları tedbirler meyanında - eksik olmasınlar - beni de unutmamışlar. Hal böyle olunca, hakkımda alacakları yeni bir kararı beklememek fazla saflık olurdu.

(14) LER YURT DIŞINA ÇIKARILIYOR

(14) lerin yurt dışına sürülmelerinin uygulanmasına 20 Kasım tarihinde başlandı.

Sayın Büyükelçi Cevat Açıkalm'la birlikte, Roma'da bir gün kalarak Malta'ya vazife ile gidecek olan, o günlerin Deniz Kuvvetleri Kumandanı Amirali selâmlarken arkasından, (14) lerden Ahmet Er'in indiğini gördüm. Bu da, sevinmek mi, üzülmek mi lâzım geldiği belli olmıyan olaylardan biriydi.

Amirali geçiştirince, Ahmet'le kucaklaştık. Kısa da olsa arkadaşlarımın sıhhat ve durumları hakkında bilgi aldım. Amiralin şerefine, o akşam, büyükelçi sefarette bir yemek verecekti. Bu yemekten sonra, kendine ulaşmak üzere Ahmet Er'i muavinim Kur. Bnb. Ali Özveren ile Roma'ya gönderdim.

Açıkalın'da, Ahmet Er'in geldiğini görmüştü. Hava Alanının şeref salonunda bana, Ahmet Er'le alâkalanıp alâkalanmadığımı, gerekli yakınlığın gösterilmesi lâzım geldiğini söylemek büyüklüğünü göstermiştir.

Cevat Açıkalın, Atatürk devri hariciye mektebinden yetişmiş, olgun şahsiyetli ve her bakımdan müstesna vasıflı bir büyük elçiydi. Kendisiyle çalıştığım müddetçe, medenî cesaretini her türlü şahsî kaygularının üstünde tuttuğu intibaını, bana ve etrafına, her zaman rahatlıkla telkin etmişir.

Geçen olaylar arasına, büyük elçinin, amirale verdiği yemeğin hikâyesini de sıkıştırmaya kalkmak, elbette ki, bu kitabın ne maksadına uyar ne de çapına sığar. Fakat, o günkü zihniyeti ve Komiteden atılan 14 arkadaş hakkında, yüksek kumanda makamları nezdinde yapılan propagandanın mahiyetini ve Türkiye'nin mukadderatını değiştiren bir olayın tatbikatına, sırasında en yüksek makamları işgal edenlerin, ne derece ilgisiz bulunduklarını belirtmek bakımından olaya değinmek zorunluğunu duyuyorum:

Kısa bir kokteylden sonra yemeğe oturuldu. Amiralin maiyeti, askerî ataşeler, sefaret müsteşarı ve basın ataşeleri davetli idiler.

Aktuel konu, bizim için 13 Kasımdı. Açıkalın, yemekte olayın nedenlerini yetkili bir ağızdan duymak fırsatını kaçırmak istemediğinden olacak konuyu ortaya getirdi. Amirale, Komitede neden böyle bir tasfiye hareketine girişildiğini ve kendi kanatlarının ne olduğunu sordu.

Amiralin cevabı aynen şöyle oldu.

— Canım! Türkçü imişler, mürkçü imişler...

Şaka ediyor sandım. Arkasından her halde ciddî bir açıklama gelecekti. Ama, Amiral oralı görünmüyordu. Sefir de, baktı ki konunun üzerine gitmek nezaketsizlik olacak, sustu. Konuyu değiştirmek kimsenin aklına gelmiyordu, verilen cevabın öylesine etkisi altında kalmıştık. Sofrada, hissedilir bir zaman süresince sessizlik devam etti.

Memleketten sürgüne gönderilen arkadaşlarım arasında, yıllarla bu memleketin dertlerini kendi öz derdi bilmiş, ailelerinin her türlü mahrumiyetler içerisinde sızlanmalarına kulaklarını tıkayarak Türkiye'nin sorunlarına çıkar yol aramış ve memleketini, bulduğu ve inandığı yola çekebilmek için de kellesini koltuğuna kıstırmış, bu vatanın nadir olarak yetiştirdiği in-

sanlar vardı. O insanlar bu derece hafife alınamazdı. Alınırsa en azdan ben, buna tahammül gösteremezdim.

Amirale cevap vermek de bana düşüyordu. Dışarı sürgün edilenler, benimle aynı kafada olan ihtilâlci arkadaşlarımdı.

— Paşam, dedim. "Türkçü imişler" ne demek? Burası Türk sefaret-hanesi değil mi? Biz Türk değil miyiz? Ben de Türkçüyüm. Ve Türkçülüğümle iftihar ediyorum. Bir Türk'ün Türkçü olması kadar tabiî ne olabilir?

Sofrada yemek yiyen diğer davetlilere dönerek:

— Arkadaşlar, dedim. İçinizde Türkçü olmayan var mı? Varsa, rica ederim, bize neci olduğunu söylesin. "Mürkçülüğe", gelince, eğer Türkçülüğü tezyif makamında kullanılmışsa bu mânasız sözü şiddetle reddederim. Komiteden ayrılan 14 ihtilâlci, fikirlerini bildiğim ve kendilerini gayet yakından tanıdığım katıksız vatanperverlerdir.

Bu şekildeki bir müdahalenin, ne askerliğe, ne resmî bir yemek ortamına, ne de diplomatik anlayış ve teamüllere sığmadığı gün gibi açıktı ama damarına burgu tutulan bir insanın tepkisi de bundan hafif olmazdı.

Yemek, hepimize zehir olmuştu. Amiral, Sefirin sorusunu sudan bir cevapla atlatmak istemiş, beklemediği tepkiyi görmesi sonucu umduğunun tersine çevirmişti.

Büyükelçi, masada buz gibi esen havayı, yılların verdiği büyük bir tecrübe ve ustalıkla dağıtmaya gayret ederken, canım hiçbir şeye değil de, sayın Cevat Açıkalın'ı üzdüğüme sıkılıyordu.

Yemekten sonra, sıra sohbet faslına gelince, bir aralık Amirale dedim ki:

— Paşam, biz yıllarla bir ihtilâl hazırladık ve yaptıksa, bizi böyle bir harekete mecbur eden ana sebeplerin başında, o esnada yüksek makamları, hassaten, kuvvet kumandanlıklarını işgal eden kumandanlarımızın memlekete karşı sorumluluklarını ve vazifelerini idrak etmemeleri gelmiştir. Size şu hususu açıkça arzetmeme müsaade buyurunuz: İşgal ettiğiniz sandalyeye ne kadar çok yapışırsanız o kadar çabuk kalkacaksınız, ne derece iğreti ilişirseniz o nisbette uzun oturursunuz.

Sayın Amiral bizi dinlememiş olacak ki, oturduğu sandalyeden yedi ay sonra kaldırıverdiler.

Ertesi günü, Ahmet Er'i yolcu etmek zorunluğunda olduğumdan, Amirali Hava Alanından teşyi etmek görevini muavinim Bnb. Özveren'e verdim.

Kumandan Amiral, memlekete döner dönmez, bir fırsat doğurup Gürsel'e koşmuş. Olumlu bir kaynaktan öğrendiğime göre:

— Paşam, Roma'da bir kuduz köpek var. Geleni gideni ısırıyor. Onu, orada daha ne kadar zaman tutacaksınız?

Demek azizliğini esirgememiş...

Derhal hakkımda, bilmem kaçıncı defa, emeklilik işlemi yapılmak üzere dosyam istenilir. Siciller incelenir. Emir de çekilir ama, Orduda prensip sahibi kumandanlar da vardır. İlk sicil âmirim İstihbarat Başkanı General Refik Kurttekin dayatır.

— Emeklilik için sebep ister. Sicilleri meydanda, hizmeti meydanda... Ben durup dururken kimseye menfi sicil veremem.

Orduda, 13 Kasımdan sonra kalıp bana, bir miktar daha hizmet etmek mukadder olmuşsa, bunun tek sebebi, Kurttekin'in prensipleri uğruna dai-

ma kendi rütbe ve mevkiini feda etmeye hazır mükemmel ve eşsiz bir asker oluşudur.

KABİBAY'LA ROMA'DA DERTLEŞME

Kabibay'ı, 24 kasım sabahı saat 4.30 da Roma Hava Alanı terminalinde kucaklamak nasip oldu. Kaderin, bizi yıllarla kafa kafaya ve omuz omuza yürüdüğümüz yolun türlü kıvrımları içinde aynı hedef ve gayeye koşturan tecellisi, aramızdaki münasebeti sınıf arkadaşlığı, silâh arkadaşlığını gerilerde bırakan ulvî bir mukadderat kardeşliği halinde düğümlenmiş bulunuyordu.

İkimiz de müteessirdik. İkimiz de sevinçliydik.

Teessürümüz, yıllarla Türkiye için düşündüklerimizi, elimize geçen fırsattan gerektiği şekilde faydalanarak tahakkuk ettiremediğimizden doğuyordu. Bunda, elbette ki, kendimizi de suçlu görüyorduk. İhtilâlden sonra, ihtilâlin gerektirdiği şekilde hareket etmekte gaflet göstermiştik. Türkiye'yi, ihtilâli günün iktidarına darbe yapmak kadar basit ve sathî zannedenler idare ediyorlardı artık. Türkiye bizim tereddüdümüz yüzünden ihtilâlden beklediklerini bulamamıştı.

Altı yıl evvel, Tuzla Uçaksavar Okulunun gazinosunda ihtilâl yapmaya karar veren iki topçu yüzbaşısı, altı yıllık bitmez tükenmez gayret ve emeklerinin hâsılasını ve mükâfatını yabanın memleketine sürülmüş insanlar olarak Roma istasyonunun soğuk bir sabahında yaşh gözlerle birbirini kucaklıyarak mı göreceklerdi?..

Buğulu gözlerimizde titreyen bir sevinç ve tokca bir memnuniyet de vardı. Altı yıl gibi kısa bir zamanda, bir insan ömrüne zor sığacak bâdirelerden kurtulmuştuk. Türkiye'ye hizmet etme imkânlarımızı, tecrübelerimize dayanarak yeniden seferber etmek elimizdeydi. İhtilâle karar verdiğimiz günlerdeki şartlarla içinde bulunduğumuz durumu mukayese edince, elin memleketinde sürgünde de olsak, yine avantajlı taraflarımız vardı.

Kabibay'ın sürgün yeri Bruxelle'di. Evvelâ Amerika'ya göndermeye karar vermişler, sonradan kendi ısrarı ve Sezai Okan'ın aracılığı ile Avrupa'ya gönderilmesine razı olmuşlar. Roma'da iki gün kaldı. Bu iki gün zarfında geleceğe yönlü plânlar tasarladık.

Çok sıkı bir irtibat yapma kararını verdik ve onu yolcu ettim.

Kasım 1960 ayını takip eden dört ay içerisinde karşılıklı yazışma ve haber ulaştırmalardan gayri önemli bir faaliyet olmadı. Dünya yüzüne yayılan 14 ihtilâlci bulundukları yerlere kendilerini alıştırmak ve yerleşme kayguları içinde kaldılar. Ben de, hesabımın hangi gün görüleceğini bekliyerek Roma'da vazifenin gerektirdiklerini yerine getirmeye çalıştım.

Roma önemli bir uğrak yeriydi. Memleketten sık sık haber alıyorduk.

Yurtta Kurucu Meclis faaliyeti devam ediyordu. Anayasa hazırlanıyordu. Üç ay sonra seçim yaparak iktidarı devir sözü, şimdi 27 Mayıs 1961 olarak ileriye kaydırılmıştı. Görünüşe göre, 27 Mayıs'a bir seçim yetiştirmek pek mümkün olacağa benzemiyordu. Ama, söyleniyordu işte...

Aslına bakarsanız, 13 Kasım geri tepmesi ihtilâlin Türkiye'ye getirdiği fikir potansiyelini akıtıp tüketeceği yerde, ona yep yeni güçler katıyordu. Komitenin bir kısmını makaslıyarak ihtilâlin devamlılık ve akıcılık niteliğini kökünden budadıklarını zannedenler, fikrî doğuşların nedenlerini araştırıp

meydana çıkarma yerine, olayları günlük olarak düzene sokma heves ve gayretinden ileri tek adım atamamışlardı.

27 Mayıs ihtilâli, tahakkuk ettirmeyi gâye bildiği fikrî bir temele dayanıyordu. Hedefe ulaşmak ne derece müşkül olursa olsun, fikir bayrağı ihtilâlin gâye zirvesine dikilmedikçe, gün be gün büyüyen bir güçlenmenin mehâbetine karşı; cılız, köksüz ve içsiz dayatmaların etkisi ancak geçici olabilirdi.

Büyük ihtilâl hareketlerinde; 13 Kasım gibi tökezlenmeler, daha çok temenniye ve tedbirli hareket etme basiretine imanlı insanları kısa yoldan ulaştıran tecrübe olmaktan ileri gidemezdi.

13 Kasım ile, ihtilâl cağlayışının bereketini kısır maksatlarının açtığı kanallarla tuzlu çöllere akıttıklarına inanan ve olaylara oldu bitti gözüyle bakanlar güneşin doğuşunu geciktirmeye gayret etmekten gayri bir rol oynayamıyacaklardı.

(14) LERİN MÜŞTEREK FAALİYETİ

(14) lerin yurt dışındaki müşterek faaliyeti, 1 nisan 1961 tarihinde, çoğunluğun gösterdiği istek üzerine raportörlük görevini üzerine alan Orhan Erkanlı'nın Mexico'dan yayınladığı ilk rapor ile başladı. Bu rapor ve sonradan devam eden diğerleri, geçen bir ay zarfında Türkiye'den alınan siyasî bilgileri, (14) ler hakkında girişilmiş propaganda faaliyetini, mevcut iktidara karşı ordunun çeşitli kademelerindeki fikir mihraklarının düşünce tarzlarını ihtiva ediyordu. Ayrıca, alınmış olan bu bilgiler ustaca bir tahlilden geçiriliyor, yakın ve uzak gelecekteki muhtemel siyasî gelişmelerin çeşitli mihraklara etkileri kıymetlendiriliyordu.

Birinci raporun yayınlanmasından sonra, nisan sonuna kadar devam eden olayları genel olarak gözden geçirmek, gelişen yeni imkânlar karşısında davranışlarımızı yeniden düzenlemek üzere, Kabibay'la, 29 nisanda Brenner geçidindeki Bolzano şehrinde buluşmayı kararlaştırdık.

Kuzeye çıktığım zaman İrfan Solmazer'in de Kabibay'la birlikte gelmiş olduğunu gördüm.

Geçmiş olayları ve gelecekteki hizmet imkânlarımızı ortaya döktük.

Durum açıkça kendini gösteriyordu:

Gerçekte, Madanoğlu ve arkadaşları, Gürsel'in de müzaheretini elde etmek suretiyle bizim kanadı koparmışlar, iktidarlarını sürdürmekteydiler. Fakat memleketten alman ciddî haberler; Silâhlı Kuvvetler içinde, (14) lere mal edilen fikirlerin günden güne taraftar kazanmakta ve bu taraftar kitlenin güçlenmekte olduğu merkezinde toplanıyordu.

Geniş aydın toplulukların kendi öz malı olmaya başlayan bu fikirlerin uygulanması Türkiye'nin müzminleşmiş sorunlarının çözümü olacaktı.

Bizimle mücadele edenler, ilk raundu kazanmışlardı ama, zaferi kendi güçlerinden değil, bizim gafletimiz yüzünden elde etmişlerdi. Türkiye'nin realiteleri, önünde sonunda onları mukadder yenilgilerine sürüp götürecekti. Türkiye'nin zinde kuvvetlerine, 27 Mayıs'ın saçtığı fikir tohumları yeşermeye başlamıştı. Daha büyük topluluklara köklerini uzatıyordu.

Biz, nerede olursak olalım, Türkiye'ye kurtuluş getireceğine inandığımız fikir hareketlerinin yaratacağı aksiyon dışında kalamazdık.

Hizmetimizi içinde bulunduğumuz her "hal ve şartta" Türkiye'ye arzetmek karar ve azminde olduğumuzu yeniden teyit ettik. O günden itibaren,

ileri yönlü hareket tarzımızı; olayları çok yakından koğuşturmak, (14) leri ve onlara yakın çevreyi birlik ve beraberlik haline getirmek ve doğacak fırsat ve imkânlardan ustalıkla faydalanmak yollarını araştırmak şeklinde tesbit ettik.

Beraberce İtalyan Riviyerasına kadar indik ve orada ayrıldık.

Evvelce de kısmen belirttiğim gibi, (14) ler Komitede iken organları belli bir teşkilât halinde değillerdi. İçlerinde temsil edilen fikirlerden hiç haberi olmayanlar vardı. Sürülmeden Komiteciler arasında da (14) ler gibi düşünen ihtilâlciler kalmıştı.

13 Kasım tertipçileri, ayırım yaparken ciddî bir inceleme yapmaya lüzum görmemiş olacaklardır. Yapmaya kalksalardı da, zaten işin içinden isabetle çıkamazlardı. Onlar için önemli olan mesele, şahsen ele geçirdikleri imkân, "reform yapacağız" diye yitirmeye kalkan kanadı ortadan silip yok etmekti. Komite bir kere istedikleri darbeyi yedi mi, geride kalanların zaten sesi soluğu kendiliğinden çıkmaz olurdu.

(14) lerin, bayrağını ele aldıkları fikir yönünde Türkiye'ye yararlı olmaları ancak muntazam bir çalışma düzeni içerisine girmeleri ile mümkündü. Bu da disiplinli bir teşkilât haline gelebildikleri takdirde kâbil olabilirdi.

O günkü görüşüme göre; geçirilmiş bunca tecrübeden ve yapılmış bunca hatadan sonra, artık herkesin bencil duygulardan sıyrılıp müşterek bir çalışma nosyonu çerçevesine gireceğine kesin kanaat besliyordum. Herkes kolaylıkla, teşkilât prensiplerini kabullenecek, birlik ve beraberlik haline gelmeyi kaçınılmaz bir zorunluluk addedecekti. Bu kanaat, o zaman temas ettiğim her arkadaşta en az benim kadar yerleşmiş bulunuyordu. Onun içindir ki, (14) lerin bir teşkilât haline gelebilmesi maksadiyle yurt dışında büyük gayretler sarfedilmiştir.

Bütün bu gayretler sonunda hiçbir hâsıla vermedi o da başka!..

HALİM MENTEŞ ROMA'DA

Mayısın 15'inde Halim Menteş Roma'ya geldi. Sanki hiçbir şey olmamış gibi birbirimizi hasret ve sevgi ile kucakladık. Menteş'le ihtilâl sonrasında başlayan zıt görüşlerimiz, 22 Şubatta da ikimizi karşılıklı kutuplara atacak derecede derinleşmişti. Fakat, fikrî ayrılık ne derece büyük olursa olsun arkadaşlık ilişkilerimiz değerinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Birbirimizi inandırmaya çalışırdık. Başaramadığımız zaman yollarımız ayrılırdı. Kendi bildiğimiz yola koyulurduk ve bu yollar bizi birbirine düşman kamplara götürürdü. Hiçbir zaman birbirimize düşman olmadık. Birbirimizin karşısına dikileceğimizi daima evvelden haber verirdik. Hep birbirini candan seven iki arkadaş olarak kaldık. (11) ler olayı ile Hava Kuvvetlerinden emekli olduktan sonra, Menteş düşüncelerinde yanılmış olduğunu kabul etti. Fakat doğru düşünme yönünde, çok sevdiği vatanına hizmet edemeden Hakkın rahmetine kavuştu.

Menteş, 13 Kasımda (14) leri tasfiye edenlerin başında geliyordu. O günden sonra, iktidarda önemli mevki elde etmişti. "Meclis Muhafız Kumandanlığı" adıyla kurdurduğu makamda Türkiye'deki her türlü siyasî olayın gerçek mihrakı oluvermişti.

Halim, (14) ler tasfiyesinin doğruluğuna inanmış görünüyordu. Roma'da sabahlara kadar devam eden karşılıklı münakaşa ve fikir alış verişinde, katılaşmış inancından Halim'i uzaklaştırmanın mümkün olmadığı kanısına vardım.

Ancak, Madanoğlu ve yakın çevresinin de Halim'in güvenini kaybetmiş olduğunu konuşmalarındaki sızmalardan yakalamak pekâlâ kabildi. Bana açıkca ifade etmemesine rağmen, devam edip giden iktidarın genel tutumundan pek memnun görünmüyordu. Fakat (14) lerin mutlaka iki yıldan evvel memlekete dönmemeleri gerektiğinde israr ediyor ve bunda en ufak bir tâvize yanaşmıyordu. Bu hususta bu derece kat'î kararlı oluşunun sebebini sonradan Türkiye'ye dönünce öğrendim.

Halim'in (14) lere karşı şahsi bir iğbirarı ve onlardan kendi şahsına müteveccih bir endişesi mevcut değildi. Asıl sebep; (14) ler tasfiyesinin tatbikatını fiilen idare etmiş havacı çevresinin, (14) lerin yurda dönmesinden duydukları endişe yüzünden, kendi üzerine yaptıkları baskının etkisi altında kalışıdır.

Halim'i Hollanda'ya yolcu ettiğimi telefonla Kabilay'a bildirdim. Beş gün sonra tekrar Roma'ya döndüğü zaman, Hollanda'da Kabibay ve Solmazer'le aynı münakaşa ve çekişmelerin cereyan ettiğini ve tabiatiyle hiçbir neticeye ulaşılamadığını kendisinden öğrenmiş oldum.

TÜRK SİLÂHLI KUVVETLER BİRLİĞİ

13 Kasımdan sonra kurulan ve 6 haziran 1961 den itibaren de, memlekette siyasî statükonun muhafaza edilmesine rağmen, iktidara fiilen el koymuş bulunan Türk Silâhlı Kuvvetler Birliğinin kuruluş sebepleri ve olaylardaki etkisi hakkında kendi görüşlerimize göre gerekli tahlillere geçmeden evvel, bu hususta tam yetkili üç kişinin görüş ve kıymetlendirmelerini ihtiva eden üç vesikadan ilgili pasajları aynen sunarak konuya girmek istiyorum.

Bunlardan birincisi; rica etmekliğim üzerine, Emekli Kur. Yb. Talât Turan tarafından kaleme alınmıştır. Talât Turan, Türk Silâhlı Kuvvetler Birliğinin kuruluşundan 22 Şubata kadar Millî Savunma Bakanlığı Kalemi Mahsus Müdürü ve başyaveri idi. Olayların başlangıcından sonuna kadar içinde yaşamıştır. Kara ordusunun bugüne kadar yetiştirdiği kurmaylar arasında, diyebilirim ki, kafa, ruh, bilgi, karakter ve çalışkanlık bakımından eşine güç rastlanabilir bir subaydı. Yurt severliği, medenî cesareti ve insanî meziyetleriyle normal ölçülerin hep dışında ve üstündeki standartlara erişmiş olan bu eşsiz insan da, yayınlanan bir beyanname yüzünden siyasete karıştı iddiasiyle emekli edilmiştir.

Talât Turan diyor ki:

"Sene 1960... Sene 1965; sadece beş sene... Tarih ölçüleri içinde bir sâniye addedilebilecek kısa bir zaman... Oysa; bu beş sene bir asırlık ölçüye sığacak hâdisata sahne oldu. 1960 dan 1965 lere köprülerin altından o kadar su geçti ki... Bu suların sür'at ve miktarı şimdi köprü ayaklarını sarsmış bulunuyor."

"Bence, bu devrenin önemli hususiyetlerinden biri de; perde önünde geçen olayların, perde gerisinde olanların ancak binde biri ölçüsünde olduğu hususudur. Geçen hâdisat, ihtilâller, açığa çıkmış veya çıkmamış diğer teşebbüsler mahkemede dahi vuzuha kavuşmamıza imkân vermedi. Bu, neden böyle oldu? Bu sual benim için çok cür'etli sayılmaz mı? Evet, belki 27 Mayıs 1960, 15 ekim 1961 arasındaki devrenin gizlilik ve kapakhlık tabiî bir özelliği addedilebilir. Ya ondan sonraki AÇIK REJİM'deki aynı tip davranışlar?.. Bütün bunlar düşünebilen, düşünmek isteyen, memleket sorunlarına bir çözüm yolu arayan münevverler için inkisar-ı-hâyal sebebi oldu."

"O halde bu devre hakkında yazılacakların hakikate hizmet etmesi, karanlıklara ışık tutması, bir vatan hizmeti olacaktır. Sözünü etmek istediğimiz aydınlar tarafsız kalmasını başarabilmiş olanlardır. Diğerleri için sözümüz yok. Çünkü onlar için vesika, tarih, hakikat, açıklama v.s. bir mâna ifade etmiyecektir. Onların görüş zaviyesi ve siyasî kanaati; mensup oldukları siyasî teşekküle göre ayarlanmaktadır çünkü... Bu düşünceye istisnalar katılabilir ama istisna kaideyi bozar mı? O halde, 360 dereceyi 6 partiye bölersek her partiye 60 derecelik görüş açısı kalıyor demektir. Partizanlar, 360 — 60 = 300 derecelik bir körlük içinde kalıyorlar demektir. Parti disiplini emrediyor da ondan..."

"Bu sebeple tarihe ışık tutmak isteyenler; yazılarını günün modasına uydurmak inhimakinden kendilerini kurtarmak mecburiyetindedirler, bu bir... İkincisi, yukarıda sözünü ettiğimiz görüş zaviyesi daralmamış, panaromik görüşe sahip, aydın kitlenin meçhulatını azaltmaya yardımı gaye bilmelidirler."

"Söze 27 Mayıs'tan başlayalım. 27 Mayıs, umutsuz insanlara umut, zulmette bulunanlara ışık, idealistlere şevk ve heyecan getirmişti. Siz bu büyük tarihî olayın içinde idiniz. Fazlasını sizden dileyeceğiz. Ama, şu kadarım da söylemek isterim ki; tabiî senatörlük müessesesi bugün ne kadar şimşekleri üstüne çekiyorsa, Millî Birlik Komitesi üyeliği de Silâhlı Kuvvetler içerisinde o kadar antipati ile karşılandı. Fakat o günün şartları altında kimse ağzını açarak bu konuda konuşmaya cesaret edemedi."

"Bu müessesenin Silâhlı Kuvvetler mensupları için en haysiyet kırıcı tarafı, vatanperverliğin inhisar altına alınmış olduğunu görmeleri olmuştur. Zamanla bu vatanperverlik inhisarı M.B.K. üyelerine yakın olanlara da teşmil edilmiş veya öyle zannedilmiştir. Bu camia dışındakiler psikolojik olarak bu hassas konuda aşağılık kompleksine düçar olmuşlardır. Komite üyelerinin yanlış davranışları bu hissin tezayüt etmesine sebep olmuştur. Silâhlı Kuvvetlerin, mazisini asırlardan alan, bir örf, an'ane ve anlayışı vardı. Bu anlayış içinde HİYERARŞİ'nin rolü ve önemi münakaşa götürmeyecek kadar büyüktür Komite üyeleri bu hakikati inkâr eder göründüler, hal ve hareketlerini ordu örf ve an'anesine tezat teşkil edecek şekilde ayarladılar."

"Şahsen ben, 27 Mayıs'ta İskenderun'da idim. 27 Mayıs'tan itibaren on gün 250 metre mesafede bulunan eşim ve çocuğumu görmediğim gibi, telefonla konuşacak zaman dahi bulamadım. Böyle bir ruhla ve imanla 27 Mayıs'a hizmete çalışıyordum. Tesadüf, 27 Mayıs'tan sonra ilk gördüğüm komite üyesi yüzbaşı rütbesindeydi. Ve Tümen Kumandanı olan Generali arkasında yürütüyordu. Bu davranışlar her yerde böyle idi. Bu hal, Silâhlı Kuvvetler mensupları için ağır bir darbe olmuştu. Çünkü bu ordu mensupları, yüzbaşı arkasında general görmeye tahammül edemiyecek kadar ASKER'di."

"27 Mayısa nefsimi feda edercesine bağlılığım muhitimin ve camianın dikkat nazarından kaçmıyordu. Fakat, ben ilk gördüğüm Komite üyesinden vebâ mikrobundan kaçar gibi kaçmıştım. Muhitim, bu tezadı fazlasiyle yadırgamıştı o zaman. Fakat ben bir yüzbaşının arkasından gidemiyecek kadar askerdim."

"İhtilâl komitelerinin kuruluş ve icraatından bahsedilir. Yasama ve yürütme organlarını elinde bulunduran kimse ile bir tümen kumandanı arasındaki münasebetler söz edilir... Hepsi boş... Benim ne iknâ olmaya ne de iknâ etmeye ihtiyacım var. Görüşlerimi yazıyorum. Bu görüşlerimi, mütaakıp yazacaklarıma mesnet yapacağım için, ister istemez açıklıyorum."

"Komite üyeleriyle Silâhlı Kuvvetler mensupları arasındaki münasebetlerden doğan ve mütaakıp olaylara en çok tesir eder mahiyette gördüğüm aşağılık kompleksini birkaç satırla izaha çalıştım. Aynı konuyu KOMİTE ÜYESİ - HALK olarak da etüt etmek gerek... Bunlardan sonra doğru yolu bulmak mümkün olur. Fakat bu konu benim vüs'atimin dışındadır. Şu kadarını yazmadan geçemiyeceğim ki; bir kısım Komite üyeleri, 27 Mayıs'tan sonra deve kuşu misali başlarını kuma sokarak her şeylerin gizleneceğini tahmin ettiler ve bu tahmine uygun davranmakta bir sakınca görmediler..."

27 Mayıs günü ve sonrasında, bu memlekette yapılacak en büyük hizmet; kardeş kavgasımn eşiğine gelmiş, kutuplara ayrılmış bu milleti partizan düşüncelerden uzaklaştırmanın yollarını arayıp bulmak olacaktı. Tabiîdir ki bu, ne nutukla ne de (kardeşlik haftası) tertibi ile mümkün olabilirdi. Ama, ne yazık ki, o tarihte bütün Silâhlı Kuvvetlerin, M.B.K. nin ve aydınların doğru yolu bulmak için kendisinden umutla ve samimiyetle direktif bekledikleri lider'in görüş zaviyesi ihtilâli (partiler üstü) kabule müsait değildi. CHP partizanları, ihtilâli kendi muhalefetleri ile hazırladıklarını, meyvayı olgunlaştırdıklarını fakat bu meyvanın Silâhlı Kuvvetlerce (M.B.K. üyeleri tarafından) koparıldığını ve iktidarın kendi tabiî hakları olduğu hissinden kendilerini kurtaramadılar. Bu his, liderleri ve idarecileri arasında aşağıya çıkardığım birkaç deyimle bariz şekilde kendini açığa vurdu."

"(Nasıl yapmışlarsa öyle içinden çıksınlar.) (Bir an önce seçime gitmekte sayılamıyacak kadar fayda vardır.) (Bunlar geldiler fakat gitmezler.) (Bunlar, onbaşı Hitler de değil, hepsi kurmay, o gitmedi, bunlar mı gidecek?)"

"O halde, yardım beklenen zat, 27 Mayısçılara yardım şöyle dursun onları rakip telâkki etmiş ve beyanlariyle M.B.K. üyelerinin fikirlerini ilk günden bulandırmış ve M.B.K. nin (partiler üstü) rol oynayarak (kardeş kavgasını önlemek) vaadini gerçekleştirmesine mâni olmuştur. CHP teşkilâtınca iktidara sahip çıkılmıştır. Bu husus, kutuplaşmaları önlemek şöyle dursun, artmasına sebep olmuştur. Bu hal eski vâhim duruma ilâveten, fikrî ve hissî alanda, Silâhlı Kuvvetlerle CHP'li olmayan halkı karşı karşıya getirmek gibi berbat bir sonuç doğurmuştur."

"38 kişilik bir orkestra kurulmuş fakat orkestra mensupları çalacakları enstrümanları seçmede ihtilâfa düşmüş, orkestra şefinin işaretine pek önem veren olmamıştı..."

"13 Kasım 1960 sabahı uyandığımız zaman duyduklarımız sürpriz olmadı. Pek kısa, pek basit, pek sathî görüşlerle izaha çalıştığım hâdisatın tabiî sonucu bir 13 Kasım veya benzeri olabilirdi."

"Bu tasarruf, 27 Mayısa gönül bağlamış olanları, 14 Komite üyesinden daha çok müteessir etmişti. 14 Komite üyesinin uzun zaman sahip oldukları kanaatın aksine, bu teessür, onların yakınları veya yakın bildikleri insanlardan çok, olayı bir bütün olarak kıymetlendiren çevreden geliyordu. Dışarıda bulunan (14) lere, yakın bildikleri insanların ulaştırabildiği malûmat nâkıs ve yanlış oldu. Onlar dışarıda, (14) lere taraftar bir grubun teşekkül etmiş olduğu vehmine kapıldılar. Halbuki durum böyle değildi."

"M.B.K. ne bel bağlayan idealistler mustaripti. Ondan beklediklerinin kuvveden fiile çıkmadığım görüyorlardı. (Partiler üstü) olamamıştı M.B.K. (Kardeşler arasındaki kavga) önlenmiş fakat (kardeşler arasındaki husumet) giderilememişti. Bilâkis arttırılmıştı. Yaygın bir kanaat (14 ler kal-

saydı, bunlar gerçekleşecekti) şeklinde tecelli etti. Bu kanaata ulaşanları (14) lerin adamı olarak nitelemek doğru olmaz. Esasen biz, fikirlerin peşinde adam görmeye alışık olmalıyız. Adamların peşine uşaklar yakışır..."

"En önemlisi, 13 Kasım operasyonunun, mütebaki 23 Komite üyesini memur derecesine düşürmüş olmasıdır. Öyle ya, 14 Komite üyesini paketlemek gücünü kendisinde bulan zevat, diğerleri için de benzeri tasarrufta bulunabilirdi. Bu gerçek (23) ler için Demoklesin kılıcı olmayacak mıydı? Bir ihtilâl konseyinde, devletin fiilen idaresini eline almış olan insanların, her an paketlenmek endişesi içinde bulunmaları, kendilerinden beklenen ölçüde hizmet etmelerine mâni teşkil etmez miydi? Bu davranışların tevali etmesi, memleketi bir diktaya götürecek tarzda tecelli edemez miydi?.."

"M.B.K. millete söz vermişti: (... En kısa zamanda âdil ve serbest seçimler yaptırarak hangi tarafa mensup olursa olsun iktidarı seçimi kazananlara devir ve teslim etmek). Bu, M.B.K. nin iki kutup arasındaki (hakem) lik rolünü kabullenmesi mânasını tazammun ediyordu. Hakem veya hâkimin önde gelen vasfı tarafsızlık değil miydi? M.B.K. üyelerinin tarafsız oldukları iddia edilebilir mi? (14) ler operasyonunu kamu oyuna haklı göstermek için, bu operasyona millete verilmiş olan sözün yerine getirilmesi gayesiyle tevessül etmek zorunda kaldıklarını beyan ettiler. Bunun bir an için doğru olduğunu kabul edelim. Maalesef, 13 Kasımdan sonra da M.B.K. nin üyeleri çeşitli fikir ve görüşlerle aralarında bölündükleri bizce bilinmektedir. O halde, böyle bir ekip millete verilen şeref sözünü gerçekleştirebilir mi? Bu durum, 13 Kasıma kadar geçici anayasanın mâna ve mahiyeti üzerine eğilmeyenleri, bu anayasayı inceden inceye tetkik lüzumuna inandırdı. Bu zevat, o zamana kadar farkına varmadıkları hakikati keşifte gecikmediler. M.B.K. üyeleri Silâhlı Kuvvetler adına devletin yönetimini ele almışlardı. O halde, bu devrede iktidarın fiilen sahibi Silâhlı Kuvvetler idi. M.B.K. üyeleri vekil durumunda bulunuyordu. Bu gerçeğin meydana çıkmasiyle M.B.K. nin teşekkülündeki bir başka büyük hatâ ortaya çıkıyordu: Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Kumandanlarının bu teşekkülün tabiî üyeleri olmaları icap etmez miydi? Böyle olmadığı için M.B.K. üyeleri kendi emniyetlerini sağlamak üzere acayip tertiplere gitmek lüzumunu duymuşlar ve bir kısım üyeler uhtelerinde birlik kumandanlığı bulundurmak ve bundan vazgeçmemek gibi inatlı davranışlara saplanmışlardır."

"Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Kumandanları Komitenin tabiî üyeleri olmaları şöyle dursun, M.B.K. üyeleri bu zevatı emir ve kontrolları altında gibi kabul edilen bir görüş ve davranışın zebunu olmaktan kendilerini kurtaramamışlardır. Bu davranışın tezahürü olarak haziran 1961 olayları esnasında yüzbaşı rütbesindeki bir Komite üyesinin Genel Kurmay Başkanının masasına yumruk attığım görmenin bedbahtlığına uğradık. Tabiî bu ve buna benzer nice davranışlar, bu seviyede de bazı komplekslerin doğuşuna sebep oldu. Bunları mütaakıp olayların nedenlerini incelerken, ön safta mütalâa etmek gerçeklere erişmeyi kolaylaştıracaktır kanaatindeyim."

"Generaller seviyesindeki tasfiye yapılırken yumuşak başlı olanların orduda bırakıldıklarını anlamak, benim Ankara'daki ilk müşahedelerimden biri olmuştu. Eğer bu müşahedem doğru ise ve eğer bunun bir vebali varsa size ait olduğunu kabullenmeniz lâzım. Nitekim, 12 Kasım 1961 cumartesi günü öğle üzeri, Gürsel, Millî Savunma Bakanlığı Müsteşarı odasında Millî Savunma Bakanı, Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Kumandanlarına (14)

leri paketlemek üzere verilmiş kararı açtığında fikir tasvip görmüş ve hemen hemen aksi tezi savunan veya bu tasarrufun mahzurlarını mütalâa etmek hâzırundan hiç birinin aklına gelmemişti. Esasen böyle olduğu için Gürsel ancak yarım saat bu toplantıda bulunarak ayrılmış, kalan zevat işin teferruatını görüşmek üzere toplantılarına devam etmişlerdi. Takdir edileceği üzere, bu teferruat icraya müteallik hususların koordinasyonundan ileri geçmiyordu. Çünkü, bu karar İçişleri Bakanı (Kızıloğlu) ve Ankara Kumandanı (Madanoğlu) tarafından evvelden verilmiş ve teferruatı esasen plânlanmıştı..."

"Eviriyorum, çeviriyorum konuyu 13 Kasıma götürüyorum. Sabık (14) ler beni avukat olarak kabul etmesinler. Benim gayem, Silâhlı Kuvvetler Birliği adı verilen teşekküle bizi ulaştıran olaylar zincirini tâyin ve tesbittir. Bana göre, tarihî hadisat içinde 13 Kasım halkası Silâhlı Kuvvetler Birliği halkasından önce gelenidir. Konuyu bir zincir halinde takdim için de, Silâhlı Kuvvetler Birliği halkasından evvel ve sonra gelen olayları, kendi görüş açısından izaha lüzum görüyorum."

"Evet, generaller seviyesinde yapılan tasfiyede yumuşak başlıların kalmasına özel bir itina gösterildi, görüşünü savunmuştuk. Bu fikrimizin tabiî neticesi olarak, bütün bu olup bitenlere karşı generaller seviyesinde bir ses veya tepki duyulmuyordu."

"Durumu muhakeme, karara varma ve çare arama daha aşağı seviyede başladı. Bu başlangıç, Silâhlı Kuvvetler Birliği adlı teşekkülün temelini teşkil etti... Bidayette, Ankara'da bulunan bir kısım birlik ve müessese Kumandanlarının bu teşekkülün kurucuları olduğu bizce bilinmektedir."

"Silâhlı Kuvvetler Birliği içinde (23) lerden bir kısmı da bulunmuştur. Böyle bir teşekkülün kurulmasına, kurucuları bunlardan bir veya bir kaçının ikna edip etmedikleri hususu benim meçhulümdür. Eğer bu teşekkülün başlangıcı böyle bir iknaya istinat ediyorsa işin mâna ve mahiyeti değişiyor demektir. Bu takdirde durumu şöyle mütalâa etmek yanlış o'maz:"

"13 Kasım operasyonundan sonra bir kısım Komite üyesi muallakta kaldıklarını hissetmişler, kendi emniyetlerini sağlamak için böyle bir teşekkülün lüzum ve zaruretine arkadaşlarını ikna etmiş olabilirler. Silâhlı Kuvvetler Birliği ne elinde kuvvet bulunduran M.B.K. üyelerinin girmemeleri ve bu teşekkülün devam üzere karşısında bulunmaları yukarıdaki fikrin doğruluğuna inanmak için bir sebep teşkil edebilir."

"Düşünülmeye değer diğer bir husus; Komite üyesi olmaları gerekirken, bu payeye erişememiş ve ellerinde kuvvet bulunduran önemli mevkilerdeki kumandanların ön plâna geçmek istekleri, insanî zaafları ve ihtirasları kendilerini bu istikamete itmiş olması ihtimalidir."

"Bazı mahfillerde, bu cuntanın (14) lerin intikamını almak üzere kurulmuş olduğu kanaati yerleşmiştir. Bu kanaat tamamen yanlış ve yersizdir. Çünkü, kurucudardan olan Menteş 13 Kasımın icrasında ön plânda aktif rol oynamış bir şahıstır. Bu zatın (14) lerin intikamını almak için kurulan bir teşekkül içinde bulunduğu düşünülemez. Ancak fikrin yayılmasında, teşekkülün karacı mensupları tarafından (14) lerle beraber olunduğu tema'sını işlemekten fayda umulduğu inkâr edilmemesi gereken bir gerçektir. (...)"

'... Talât Aydemir, Halim Menteş, Selçuk Atakan Silâhlı Kuvvetler Birliğinin nüvesini teşkil eden cuntanın kurucuları arasında sayılmaktadır. Bunlardan sonra, Nuri Hazer, Necati Ünsalan, Şükrü İlkin v.s. sayılabilir.

Nüve cuntanın nemâlanması çok kolay oldu. Bunun çeşitli nedenleri vardı:"

"27 inci Tümen Kumandanı Nuri Hazer, Emanullah Çelebi'nin ve Menteş'in yakın akraba olmaları, Ankara'da yegâne kuvvet olan 28 inci tümenden âzami ölçüde faydalanmayı mümkün kıldı."

"Halim Menteş'in Hava Kuvvetlerinde söz sahibi olması ve fikre Hava Kuvvetleri Kumandanını ikna ederek teşkilâtın emin ve süratli kuryeler aracılığı ile yayılmasına geniş ölçüde hizmet etmesi."

"Harb Okulu Kumandanı Talât Aydemir'in aynı safta bulunması mütaakıp iştirakçilerin katılmalarını kolaylaştırdı."

"Yukarıda sözünü ettiğimiz kompleksleri taşıyan Silâhlı Kuvvetler mensupları memlekete hizmet etmek yarışında ön plânda olmak için vasatı müsait addediyorlardı."

"En önemlisi sayılabilecek diğer bir husus da, 27 Mayısın o tarihe kadar arzulanan reformları getirmemiş olmasıdır, denebilir. Silâhlı Kuvvetler mensupları 27 Mayıstan beklediklerini görmemiş olmanın ıstırabı içindeydiler. Tabiîdir ki, 27 Mayıs'tan sonra çıkan kanunlar Silâhlı Kuvvetler mensuplarını maddeten kalkındırmış ve birçok garanti ve kolaylıkları hizmetlerine âmâde kılmıştır. Bu gerçeği inkâr gayrî mümkündür. Bizim sözünü ettiğimiz tatminsizlik manevî alanda tezahür etmiştir. Bu memnuniyetsizlik ve tatmin edilmeme, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin süratle vüs'at ve kuvvet iktisabına başlıca âmil olmuştur. Mütaakıp hâdisatta bu hâleti ruhiyenin geniş ölçüde rol oynamış olduğunu kabul etmek lâzımdır. Nüve cunta, Hava Kuvvetleri Kumandanını arasına almakta çok şey kazanmış ve âdeta kendi kendini garanti ederek emin ve rahat çalışmak imkânını bulmuştur."

FARUK GÜVENTÜRK'ÜN MEKTUBU

İkinci olarak sunacağım vesika, Faruk Güventürk'ün 6 ağustos 1961 tarihinde Silâhlı Kuvvetler Birliğini teşkil eden arkadaşlarına yazdığı bir mektuptan alınmıştır. Bu mektup, Talât Turan'ın ihtimal olarak ileriye sürdüğü bazı hususları teyid edici mahiyette olduğundan önemli tarihî değer taşımaktadır.

Güventürk'ün mektubunun, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin kuruluşu ile ilgili kısmı şöyledir:

"Silâhlı Kuvvetler mukaddes topluluğunun elbette birden bire meydana gelmediği hepinizce malûmdur. Millî Birlik Komitesinin infisah etmesiyle memlekette 3-5 kişilik bir diktatorya kurulması ihtimali muvacehesinde her türlü maddî mevkileri ve ihtirasları bir tarafa atarak ve benim odamda yazılan anda el basarak kendimizi milletimize feda ettiğimizi bildirdik ve ahdin etrafında üzüm salkımı gibi toplandık, kuvvetlendik ve idealist Erkânı Harbiye Reisimizin etrafını çelik bir ağ gibi sardık. Kuvvetimizin ilk tezahürü de göz bebeğimiz Hava Kuvvetleri Kumandanı Korgeneral İrfan Tansel'in uğradığı haksız muamelenin tashihinde oldu..."

"Sizlere hitap edecek olan son sözlerim olduğu için ve yarının da tarihine mal olacağı için açıkca yazıyorum. Mucip (Ataklı), Şükran (Özkaya), Çelebi (Emanullah) ve Halim Menteş benim odama gelip:"

— "Gürsel Paşa bizi feshedecek, dediği anda masamın gözünden tabancamı çıkarıp, elimi üzerine koyup:"

— "Şerefim üzerine yemin ederimki tek tabanca kalsam yine silâhla mukavemet ederim. Dediğimi onlar hatırlarlar. Arkasından derhal Emin

Arat'ı çağırdım ve onunla ilk konuşmayı yaptım. Bu heyetin ordu kumandanına (Cemal Tural) çıkmalarını kararlaştırdık. Ve onlar gidip konuşacaklar ben yarıda iltihak edecek idim. Ertesi günü Ordu Kumandanının yanına tâyin edilen randevu saatinde gittiğim zaman hiçbirisi mevzuu açmaya cesaret edememiş idi. Mevzuu ele alarak derhal ortaya attım ve Ordu Kumandanım da bu fikirde olduğunu bize izah etti."

"Bir gece mahdut bazı arkadaşlarla benim odada toplandık ve yeminin sureti yapıldı. Faruk Gürler Paşa'mız tarafından tashih edildi. Bu konunun Faruk Paşa'mıza da nasıl açıldığını kendileri iyi bilirler. Ve ideal'st ağabeyimin bu işe el atıp o gün bugün ne kadar büyük bir tevazu içerisinde bize başkanlık ettiğini de hepimiz biliriz. Buna muvazi olarak canım kadar sevdiğim Talât (Aydemir), Necati (Ünsalan), Nuri Hazer ve Ankara grupu aynı düşünce etrafında toplanmışlardı. İş sür'atle genişledi, 61 inci Tümen Karargâhında vâki büyük toplantımızdaki konuşmalarımızı, ondan sonra daimî kurula seçilmeyi mütaakıp Ordu Kumandanı ile vâki 4,5 saatlik görüşmeyi ve mütaakıp bütün hâdiseleri yaşayan bütün arkadaşlarım bilmektedir."

AYNI MEVZUDA AYDEMİR'İN SÖZLERİ

Bir de Talât Aydemir'in 21 Mayıs muhakemeleri esnasında yaptığı savunmanın şu pasajına göz atalım:

"M.B.K. nin Geçici Anayasası bizzat yapanlar tarafından çiğnenmişti. İşte bu hâdise Silâhlı Kuvvetler içerisinde çok yıkıcı bir reaksiyon yarattı. (14) ler yurt dışına sürüldükten sonra geri kalan 23 Komite üyesi, grup grup ordu içinde aşiret reisi gibi taraftar toplamaya başladılar. Ayrıca (14) lerin mağdur olduklarına inananlar da ordu içinde bir teşkilât kurmaya kalktılar. Artık ordu muhtelif fikir cereyanlarına göre muhtelif zümrelere hizmet için siyasetin içerisinde bocalamaya başlamıştı. İşte bu durum karşısında kendimi vazifeli hissettim. Ankara'daki yakın arkadaşlarımla bir fikir etrafında toplanarak ordu içinde parçalanmaya meydan vermemek, yavaş yavaş orduyu M.B.K. üyelerinin elinden kurtarmak için Silâhlı Kuvvetler Birliği adı altında bir teşkilât kurmaya başladık."

Olayların içeride bizzat yaşamış ve aktif rol oynamış üç kişinin yazıları, biribirleriyle dikkatle karşılaştırılınca şu sonuca ulaşmak mümkün oluyor:

Silâhlı Kuvvetler Birliği'nin kurulmasına önayak olanlar 23 Komite üyesinin bir kısmıdır. Aydemir, teşkilâtın kurulmasını doğrudan doğruya kendi insiyatifi ve teşebbüsüne bağlamak istiyorsa da, Güventürk'ün mektubunda, bütün Silâhlı Kuvvetler Birliği mensuplarına hitaben, belirttiği gerçek ve İstanbul ve Ankara'nın teşkilâta, biribirinden habersiz olarak kelimesi kelimesine aynı adı vermiş olmaları, teşebbüsün aynı kaynaktan geldiğini şüpheye meydan bırakmaksızın ortaya koymaktadır.

13 Kasımdan sonra, Talât Turan'ın belirttiği gibi, memur derekesine düşen 23 Komite üyesinin bir kısmı, bilhassa havacılar kanadı, kendilerini emniyette hissetmemişlerdir. Karşılıklı ve gizli çekişmeler arasında kendilerine, elinde kuvvet bulunduran ihtilâlciler arasından müttefik aramışlardır. Bunu da bulmakta hiçbir güçlüğe uğramamışlardır. Çünkü Madanoğlu ve yanındakiler, (14) leri tasfiye ettikten sonra iktidarı kayıtsız şartsız kullanma yoluna sapmışlar, Komitenin gerisine pek aldırış etmez olmuşlardır. Bu hal zamanla, kuvveti elinde bulunduran eski ihtilâlcileri de tedirgin etmeye başlamıştır. Komitenin bir kısmı ile müşterek hareketi, kendi istikballe-

rinin garantisi bakımından uygun görmüşlerdir. Şu hale göre, Komitecilerin bir kısmıyla kumandanların bir kısmı başlangıçta bir "tedafüî ittifak" akte-diyorlar demektir.

Ankara'da Aydemir, Ünsalan, Atakan, Hazer ve diğerleriyle "Silâhlı Kuvvetler Birliği" ni kurmada antant kalan Halim Menteş ve Komite üyeleri, İstanbul'da en uygun kumandan olarak Güventürk'ü gözlerine kestirmişler ve ona başvurmuşlardır. Güventürk'ün karakterini iyi bilen Menteş için bu, gayet akıllıca bir kapı çalış olmuştur. Paşanın, gizli teşkilât kurmaya ve teşkilât içerisinde lokomotif olmaya dayanamıyacağı bir eğilimi vardır. Menteş, Paşa'nın bu niteliğini çok iyi kullanmış ve onun aracılığı ile 1 inci Ordu bölgesindeki kumandanları da, aynı isimli teşkilât altmda toplamaya muvaffak olmuştur. Pek kısa bir zaman sonra, İstanbul ve Ankara'da kurulan bu iki ayrı teşkilât birleştirilmiş ve ucu Genelkurmay Başkanına kadar uzatılarak zincir tamamlanmıştır.

Bu teşkilâtın kuruluş özelliği aşağıdan yukarı doğru gelişmesi olmuştur. Kuvvet, güç, otorite ve idare aşağıdan yukarı doğru baskısını duyurmaktadır. Ordu gibi teşkilât prensiplerinin bütün unsurlariyle teşekkül etmiş bir müessese içinde emir ve kumanda silsilesinin altındaki bir noktadan başlayarak kuvvet ve otorite etkisine dayanan ayrı bir organizasyonun kurulması hiyerarşik nizam anlayışıyla taban tabana zıt bir davranıştı. Silâhlı Kuvvetler ve Komite içindeki muayyen kişilere ve fikrî akımlara savunma imkânı sağlayan bu anormal teşebbüsün ileride birçok ihtilâtlara yol açması mukadder olacaktı.

Hiyerarşik düzenin dışında, sorunlara çare arama gibi anormal teşebbüslere geçmek zorunluğu duyulmuşsa bunun da nedenini bu nizamın âmir bulunduğu üstten idare prensibinin işlemeyişinde aramak lâzımdır.

Teşkilâtın kurulmasma önayak olanlar Komitenin havacı grupu olmuştur. Bunlar da, dışarıdan, tamamen Halim Menteş'in idaresinde olarak hareket etmişlerdir. Ekrem Acuner'in de başlangıçtan itibaren havacılarla işbirliği halinde olduğunu bilmekteyiz.

Silâhlı Kuvvetler Birliğinin kurulması karşısında, Komite üyelerin'n bir kısmı da Madanoğlu tarafım tutmuştur. Osman Köksal, Sezai O'kan ve Komitedeki generaller bunların başında gelmektedir. Bazı Komite üyeleri de, işin aslı anlaşılıncaya kadar tarafsız kalmışlar, sonradan Birliği desteklemişlerdir.

YENİ TEŞKİLÂT KISA ZAMANDA YAYILDI

Bu teşkilâtın kolaylıkla kurulmasına ve kısa zamanda yayılmasına başka sebepler de âmil olmuştur:

13 Kasım, (14) ler tasfiyesinin, Silâhlı Kuvvetler topluluğundaki şok tesiri, zamanla yerini sağlam düşünce ve kıymetlendirmelere terketmeye başlamıştır. Silâhlı Kuvvetlerin kilit mevkilerinde bulunan subaylar Orduda-ki düşünce ayrılıklarından ve disiplin zafiyetinden müteessir olmaya başlamışlardır. Ordu bünyesine nüfuz eden siyaset zehirinin gün be gün dozajının artması organların harap olmasına ramak kaldığı kanaatini kuvvetlendirmiş, buna çare aramayı herkes kendine vazife edinmiştir. Silâhlı Kuvvetler içerisinde fikir, düşünce ve gaye bakımından birlik ve beraberliğin vücut bulmasına çalışmaya çare gözüyle bakılmıştır.

Bütün bu gayretlerin, ilk plânda gizli bir maksat ve iktidar hedefi yoktur. Yoktur ama, bir kısım kumandanların bu şekilde hareket etmelerinde, fikrî düzensizlik sallantıları içerisinde siyaset zehirinin zevk verici iptilâsmdan kendilerini kurtaramamanın büyük payı vardır.

Tasfiyenin baş aktörü Madanoğlu, 13 Kasımda eski ihtilâlcilerin yardımını sağlamaya muvaffak olmuştur. Fakat, en büyük hatayı bu eski ihtilâlcileri, bidayetteki müzaharetlerine güvenerek bizim bıraktığımız kilit mevkilerde tutmaya devam etmekle yapmıştır. Bu ihtilâlciler de 27 Mayısın yavrularıydı. 27 Mayısm getirdiği fikirler kendi mallarıydı. Türkiye'yi, reformcu bir dünya görüşü ile vakit geçirmeksizin Atatürk'çülüğün başına oturtmaktan hemen kolaylıkla vazgeçecek cinsten adamlar da değillerdi. Siyaset ortamım ve ellerindeki imkânları, elbette ki inandıkları fikirlerin uygulanması yolunda kullanmaktan geri durmıyacaklardı.

Aslına bakarsanız, gerçek gayeyi kamufle eden bazı prensiplerin ortaya konmuş olmasına rağmen Silâhlı Kuvvetlerde birlik ve beraberliği kurmayı hedef tutan bu cereyanın doğması, Ordu bütünlüğünü s yasetten arıtmak yerine büsbütün siyasetin kucağına itmeye sebep olmuştur.

Buraya kadar yapılan açıklamalar dikkatle süzülürse, Türkiye'de iktidarın bir elden başka bir ele kayma istidadı göstermekte olduğu açıkça anlaşılır. Silâhlı Kuvvetlerde meydana gelmeye başlayan çeşitli fikir akımlarına katılmış olanların çeşitli zümrelerce siyasi istismar vasıtası yapılmasını önleme hareketi elbette atılmış olumlu bir adımdır. Fakat bu teşebbüsün Ordunun siyasetten çekilmesini hedef tutmadığı, tam tersine, siyasete âlet olmak yerine bizzat siyaset yapmak vazifesini üzerine almayı istihdaf ettiği de bir vâkıadır.

"İktidar tecezzi kabul etmez" kaidesi, hükmünü hemen göstermekte gecikmemiştir: Silâhlı Kuvvetler Birliğinin kurulması, günün iktidarını ellerinde tutanların mahafilinde elbette birtakım reperküsyonlara sebep olacaktı. Bir taraftan Silâhlı Kuvvetler Birliğini kuranlar teşkilâtlarını, yüksek kumanda makamlarım işgal edenlere kadar geliştirirken, öbür taraftan, iktidarın fiilen sahibi olduklarını iddia edenler kurulmuş bu teşkilâtı dağıtmak ve ileri gelenlerini tasfiye etmek yollarını araştırmaya başlamışlardır.

İLK MÜCADELE VE İLK ÜLTİMATOM

Karşılıklı olarak kurulmuş bu iki cephenin meydan muharebesi 6 Haziran 1961 de cereyan etmiştir.

Aydemir, savunmasında olayı şöyle anlatıyor:

"O zaman liderlik yapan Hava Kuvvetleri Kumandam İrfan Tansel'i emekli etmek için Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'a teklif ettiler."

"Genelkurmay Başkanı kabul etmedi. Fakat Washington Daimî Üyeliğine tâyininin çıkmasına da mâni olamadı."

"O uzaklaştırıldıktan sonra sıra bizde idi. Bir cumartesi günü Korgeneral Cemal Madanoğlu, zamanın Kara Kuvvetleri Kumandanı Celâl Alkoç, Millî Müdafaa Vekili Orgeneral Muzaffer Alankuş ile birlikte, Türk Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtını tasfiye etmek için emeklilik listesini hazırlamışlardı."

"Bu durumdan bizi o zaman Genelkurmay İkinci Başkanı Korgeneral Muhittin Onur haberdar etti. Derhal Ankara'daki kıt'a kumandanları biribi-

rimizi alârma geçirdik ve bekledik. Korgeneral Cemal Madanoğlu aynı zamanda Örfî İdare Kumandanıydı. Fakat Muhafız Alayı Kumandanı Osman Köksal'dan başka kendisine yardımcı bir tek kıt'a kumandanı bulunamamıştı. Karşılıklı uzun temaslardan sonra mütarekeye geçildi. Durumu Genelkurmay Başkanına (O sırada İstanbul'da idi) aksettirdik. 28 inci Tümen Karargâhında, garnizondaki bütün kıt'a kumandanlarıyla bir toplantı yapıldı. Genelkurmay Başkanı da İstanbul'dan uçakla acele geldi. Toplantıya Kara Kuvvetleri Kumandanı Celâl Alkoç katılmadı. Tarihî bir gün yaşandı. Arkadaşlar namına ben konuştum. İsteklerimizi bildirdik. Gecesi de yazılı olarak 6 maddelik bir ültimatomu Genelkurmay Başkanlığına ulaştırmak üzere Korgeneral Muhittin Onur'a, Kurmay Albay Necati Ünsalan verdi. Sabahleyin yerine ulaşmadığını gördük. Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Tümgeneral Memduh Tağmaç ve zamanın Millî Müdafaa Vekâleti Müsteşarı Tuğgeneral Nüzhet Bulca ile aynı ültimatomu Genelkurmay Başkanlığına ulaştırdık."

Devlet Reisince yerine getirilmesi istenen ültimatom şu idi:

"1 — Korgeneral İrfan Tansel eski vazifesi olan Hava Kuvvetleri Kumandanlığına iade edilecek."

"2 — Millî Müdafaa Vekili Muzaffer Alankuş, Kara Kuvvetleri Kumandanı Korgeneral Celâl Alkoç, 2 nci Ordu Kumandanı Korgeneral Şefik İlter, Deniz Kuvvetleri Kumandanı Koramiral Zeki Özek emekliye sevkedilecek."

"3 — Hava Kuvvetlerinde bizim harekâtımıza karşı duranlar Hava Kuvvetleri Kumandanının tanzim edeceği listeye göre emekliye sevkedilecek."

"4 — Korgeneral Cemal Madanoğlu Örfî İdare Kumandanlığından, Muhafız Alayı Kumandanı Albay Osman Köksal Muhafız Alayı Kumandanlığından alınacak, M.B.K. ndeki vazifelerine dönecekler."

"5 — Orduda yapılacak tâyin, terfi ve tasfiyelere M.B.K. üyeleri karışmıyacak."

"6 — M.B.K. üyelerinden hiç birisi bundan sonra M.B.K. nden tasfiye edilmiyecek ve istifaya zorlanmıyacak."

Verilen bu ültimatomun her maddesi kayıtsız şartsız tatbik ettirilmiştir.

Olayın oluşundan ve sonucundan açıkça müşahede etmek kabildir ki; 6 Haziran olayı, aslında, Türkiye'deki ihtilâl zincirlerine yeni bir halkanın eklenmesidir. 27 Mayıs ihtilâlini yapan Türk Silâhlı Kuvvetleri, ihtilâlin ve iktidarın gerçek sahibi olarak kendi malına el koymuş görünmektedir.

Görünmektedir, diyoruz. Çünkü, iktidar, verilen ültimatomun yerine getirilmesi suretiyle, aslında, M.B.K. nden Silâhlı Kuvvetler Birliğine kaymıştır. Fakat görünüşte iktidarı temsil edenler bütün hukukî sorumluluklarıyla yerlerinde bırakılmışlardır. Böyle hareket etmek suretiyle de, devlet idaresinin kolaylıkla ve gerektiği gibi yürütülmesine engel bir şekil ortaya çıkarılmıştır. Bu anormal bir şekildir. Ve anormal olduğu için de yeni olaylara ve ihtilâtlara gebedir.

Gerçeklere ışık tutuldukça anlaşılmıştır ki; 6 Haziran olayında, daha çok, "Nefsi müdafaa" kaygısıyla bir araya gelmiş olanlar, iktidarın sorumluluğunu yüklenmeyi göze alamamışlardır. Bunun yerine, iktidarı perde arkasından kontrol etmek, daha çok işlerine gelmiştir.

Görülüyor ki; Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtının, Orduyu siyaset zehirinden temizlemek, siyaset dışında tutmak gibi, zahiren ortaya atılan,

maksatlarla ilişiği yoktur. Zamanın Bakan ve Kuvvet Kumandanlarını emekli etmeye kadar isteklerini uzatmış ve uygulatmış bir teşkilât siyaseti bizzat kontrol ediyor, demektir ki bunun adına iktidar denir.

Ordu, iktidarı ele almıştı. Öyle yanlış bir hal suretiyle almıştı ki; Türkiye'nin yakın geleceğinde meydana çıkacak olayların sebepleri, yapılan bu basiretsizlikle, âdeta bir emrivâki gibi, daha başlangıçta yaratılmış oluyordu.

Buna mukabil, iktidarın sorumluluğunu yüklenmeğe devam etmekte olanlar, uygulanmak istenilen şekli yadırgamakla beraber, devamında kendi gelecekleri için fayda hesaplamışlardır. Şekil değişmediğine ve bütün yetkilerini taşımakta bulunduklarına göre, ellerinden kaçırdıkları iktidar nimetini yeniden ele geçirmek fırsatını kollamak üzere, pekâlâ pusuya girebilirlerdi.

YENİ OLAYLAR BEKLENİYORDU

Ortada, "Tecezzi kabul etmiyen" iktidarın, âdeta paylaşılmış bir hali vardı. Paylaşılmaya gelmiyen bu iktidar yüzünden de, Türkiye hergün çıkması muhakkak olan bir sürü olay beklemekteydi.

Silâhlı Kuvvetler Birliğinin kurulmasına öncülük eden ve bu birliği kuran kumandanların büyük bir çoğunluğu, eski ihtilâlci arkadaşlarımdı. İçlerine bizim eski ihtilâlcilerin, işgal ettikleri post yüzünden dayanmak zorunluğunda kaldığı sonradan karışmaları çıkarırsanız, bu teşekkül, istisnasız hepsi bizim eski ekibe katılmış olan tecrübeli kurtlardan kurulmuştu. Kendileriyle, aramızda uzun yılların kader birliğine dayanan köklü ilişkiler hiç bir zaman kopmamıştı. Ordu reorganizasyonu yapılırken, hemen hepsinin bulundukları kritik yerlere getirilmelerine başta ben âmil olmuştum. Bu arkadaşlarımın, ihtilâle yıllar boyu ettikleri hizmetlere yenilerini katmalarında, ihtilâlin ve Türkiye'nin ileri kaderi bakımından, büyük faydalar hesap etmiştim. Benden, bütün o eski ve yakın arkadaşlarım beni tanıdıkları sürece vefa ve sevgiden gayri, bir kere olsun ters yüz görmemişlerdi. Ben de çoğundan aynı karşılığı görmenin bahtiyarlığına erişmiştim.

Onun içindir ki, Roma'da bulunmaklığıma bakmaksızın, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin kurulmasından beni zamanında haberdar etmişlerdi.

Silâhlı Kuvvetler Birliğinin kurulmasına paralel olarak biz de, dünya yüzeyine yayılmış bulunan (14) ler arasmda fikrî ve benlik duyguları dışında bir birlik ve beraberlik kurmak ve siyasi bir teşkilâtlanmaya gderek ayrı ayrı mantarlaşmaya başlayan potansiyel güçlerden, memleket faydasına, muhassala yönünde yararlanmak gayretinde bulunuyorduk.

Daha evvelce bu istikamette yaptığımız teşebbüslere ilâveten, 1961 yılının ağustos ayının ilk yarısında, (14) lerden Kabibay, Esin, Kaplan ve Soyuyüce'nin katıldığı bir toplantı Roma'da yapılmıştı. Arkadaşlarımızın Romada kaldıkları iki gün zarfında yine genel durum bütün ayrıntılarıyla gözden geçirilmiş, ve (14) lerin düzenli bir teşkilât haline gelme lüzumu, her zamanki gibi, teyiden kabullenmişti.

O günlerde, Jandarma Okul Kumandam Kur. Alb. Necati Ünsalan'dan aldığım bir mektup, Silâhlı Kuvvetler Birliğine fiilen katılmaklığımı sağlamak üzere pek yakında memlekete çağırılacağımı bildiriyordu. Hemen, Kabibay'la temasa geçerek Türkiye'deki hareket tarzım hakkında mutabakat ve görüş birliği sağladık.

13 Kasımın üzerinden 9 ay kadar bir zaman geçmişti. Bütün olumlu gayretlere ve herkesin prensip olarak kabullenmesine rağmen henüz ortada bir (14) ler teşkilâtı kurulamamıştı. Filvâki kader birliğinin meydana getirdiği zaruret yüzünden muntazam bir haberleşme ve koordinasyon, aksaklık göstermeksizin, devam ediyordu. Yine aylık raporlar tanzim ediliyor ve yayınlanıyordu.

(14) lerin tüzel kişiliğini ilzam edici mahiyetteki benim şahsî temaslarım, Kabibay'ın özel görüşü çerçevesinde yürütülüyordu. Çünkü, o esnada ne 14 kişinin bir araya gelerek karar almasına imkân vardı, ne de on dördü adına karar verme yetkisinde bulunan bir merci teşekkül ettirilebilmişti. Kabibay, (14) lerin tüzel kişiliği etrafında toplanan gücün, memleket hayrına ve (14) lerin tümünün faydasına ne suretle kullanılması gerektiğini muhakeme ediyor, yakınında bulunan arkadaşlarıyla yapabildiği temas sonunda toplayabildiği çeşitli görüşlerin bileşkesini, vardığı hal tarzı olarak, ortaya koyuyordu.

23 Ağustos sabahı saat 10 da aldığım bir telefon emriyle memlekete çağırıldım. Ertesi günü, uçakla Ankara'ya ulaştım.

1961 ağustosu sonlarında, Ankara tarihî kritik günler yaşamaktadır.

Tekmil siyasî faaliyet, hattâ günlük denilebilecek olaylar tek bir mihrak etrafında halkalanıyordu: İktidarı ele geçirmek.

13 Kasım operasyonu ile Madanoğlu ve çevresinin tapulu malı olmuş bulunan iktidar; 6 haziran olaylariyle Madanoğulları sahneden silinip ortada bırakılıverince, siyasî organizasyonların ve kendilerini vâris addedenlerin çeşitli oyunlarla elde etmek istedikleri çok kıymetli hazine oluvermişti. Gerçekte, 6 haziran ültimatomu ile Silâhlı Kuvvetler Birliği, iktidarın büyük bir yüzdesi üzerinde fiilen oturuyordu. Ama, bu bir biçimsiz oturuştu. Bu şekil oturuşu yüzünden, kimse bu teşkilâta iktidarın sahibi olmuş gözüyle bakamıyordu. Birliğin bir iğreti oturuşu vardı ki, iktidar hemen altından kayacak sanırdınız...

9 temmuz referandumu ile kabul edilmiş 1961 Anayasasının verdiği haklarla kurulan ve faaliyete geçen partiler; teşkilâtlanma ve gelişme çabası içinde idiler. Halk yığınlarından, tasavvurlarının üstünde gördükleri destek, ümitlerini ve gayretlerini hayli arttırmış bulunuyordu.

SİLÂHLI KUVVETLER BİRLİĞİ VE C.H.P.

C.H.P., kendisini iktidarın en yakın vârisi addetmeye devam ediyordu. Siyasî aktivitesini, yeni zorlanmalar ve ihtilâtlarla 1961 Anayasasının öngördüğü nizamın kurulmasını tehlikeye düşürmiyecek tedbirlerin alınmasına teksif etmiş bulunuyordu.

Silâhlı Kuvvetler Birliğinin kurulması karşısında, CHP nin davranışları hakkında Talât Turan şunları yazıyor:

"6 haziran olayları CHP çevrelerinde oldukça telâş ve heyecan yarattı... Bilâhara, zaman geçtikçe Silâhlı Kuvvetler Birliği içinde Menteş'in temsil ettiği kanadın da CHP sempatizanı olduğu anlaşılmıştır. Çünkü, partiler üstü vasfını muhafaza edemediği için MBK yerine bu birliğin kurulması düşünülmüştü. Halbuki zaman göstermişti ki Silâhlı Kuvvetler Birliği Genel Kurulunu teşkil eden üyelerin çoğu (bunlar içinde havacılar ile bir kısm Komite üyelerini saymak gerek) CHP sempatizanı idiler. Meseleleri

nötr bir anlayışla bütün millet ve vatan ölçüsünde muhakeme ederek neticeye varmakta, bu eşhas hendikap olmakta idiler. Tabiî bu durum genel kurulun faydalı olmak imkânlarına geniş ölçüde tesir etmiştir. Bu tutum ve anlayışı anlamadan 22 Şubatta Kara ve Hava Kuvvetlerinin karşı karşıya gelmesini izah mümkün değildir. Bu husus bilinmeden 11 havacının CHP saflarına geçmesindeki temel neden çözülemez?"

"Şimdi burada bir fikir akla gelmektedir. Havacılar da, bir kısım Komite üyesi gibi iki taraflı, hattâ bazan üç taraflı mı çalışıyorlardı? CHP ile bir angajmanları var mıydı? Benim görüşüme göre, bu sorulara kesin olarak hayır demek mümkündür. Tabiî o zaman için... Kurulan bu teşekkül içinde havacıların CHP sempatizanı olmaları, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin çeşitli gruplara bölünmesine âmil olmuş, herkes birbirini tanımış, fikir ve kanaatlerini öğrenmiş ve bu yeni duruma göre saflarını tâyin ederek mütaakıp olayların tohumları atılmıştı."

"Evet, Haziran 1961 olaylarının CHP çevrelerinde oldukça telâş ve heyecan yarattığını yazmıştık. Bunun neticesi olarak kapalı kapılar ardında gizli kararlar alınmış ve tatbike konulmuştur. Öyle ya, bu partideki kanaat: (Bunlar gelirler, fakat gitmezler) değil miydi?"

"Şimdi bir belâ ile karşı karşıya gelinmişti. Hem bu yenileri daha zorlu görünüyordu. Vurdukları yerden ses getiriyorlardı. Haziran 1961 olaylarının başlaması, cereyanı, ültimatom ve neticesi birçok çevrelerin ağzının bir karış açık kalmasına sebep olmuştu. O halde (Bunlar da gidici olmadıklarından) iktidar nimeti elden kaçabilirdi. Karar vermekte gecikilmedi. Her çareye başvurularak bu Birliğin saboté edilmesine çalışılacaktı. Bu ise bir teşkilât işiydi. Derhal, bu da yapıldı ve adına (DET: Dahilî Emniyet Teşkilâtı) denildi. Bu teşkilâtın ilk işi, Silâhlı Kuvvetler Birliği Genel Kurulunu teşkil eden zevatın tespiti oldu. Bunu; bu listede bulunanların yakını, akrabası ve arkadaşı olanların tâyin ve tespiti takip etti. Üçüncü safhayı; bu partili üyelerin, tespit edilen Genel Kurul mensuplarını sıklaşan ziyaretleri, yemek dâvetleri v.s. teşkil etti."

Bu faaliyet; haziran, temmuz, ağustos 1961 aylarında bütün gücü ile devam etti. Ve yeteri kadar bir mesafe alındığı tarihte, 30 Ağustos 1961 saat 15.00 te İnönü randevu talep ederek Genel Kurmay Başkanı ile gizli bir görüşme yaptı. Genel Kurmay Başkanı görüşmeyi mütaakıp sıcağı sıcağına konuşulanları tespit ederek Genel Kurula gönderdi. Bu hâdise oldukça mânidardır. Kurul durumu tartıştı. Tartışma, CHP den yana olanlarla Birliğin kuruluş maksadını ve gayesini tahakkuk ettirmek isteyenlerden yana sert ve sinirli bir hava içinde cereyan etti. Bu olayla, kutuplaşmalar daha da arttı. Çünkü ekseriyet, İnönü'nü bu buhranlı devrede 360 derecelik bir görüşle memleket meselelerine nüfuz etmesini temenni ve hayal ediyordu. Fakat anlaşılmıştı ki, İnönü için öncelik kendisi ve partisindeydi. Ve bu böyle kalacaktı..."

"Elhak, bu zat, kabul ettirdiği tarihî şahsiyetinden aldığı güçle meseleleri arzuladığı istikamete çevirmeye muvaffak oluyordu."

"Sanırım ki, 30 Ağustos 1961 günü İnönü ve Sunay ilk defa bir meselenin tartışılması için bir araya geliyorlardı. Fakat o günden itibaren Sunay'ın, İnönü'nün tesir sahası içine girdiğini iddia etmek yanlış olmaz."

"Tabiî bu iddianın doğruluğunu kabul etmek İnönü'nün kendi zaviyesinden başarısını tespit zımnındadır. İnönü bu konuya eğilmişti. Fırsatları

kaçırmıyordu. Bir vesileden yararlanarak, kuvvetli bir adam olarak ismini duyduğu, zamanın Merkez Kumandanı Seçuk Atakan'la görüşme arzusunda bulunması ve bunu yapmakta tereddüt etmemesi kayda değer bir husustur."

"Bütün bunların dışında kontr-espiyonaj durumunda rol oynayan ve CHP den direktif alarak Genel Kurul içinde çalışan Komite üyesinin (Kim olduğundan ismen bahsedilmemiştir.) yaptığı gizli görüşmeler ve varılan mutabakatı bilmeye imkân yoktur tabiî..."

"27 Mayıs'ta MBK millete, aynı zamanda partiler üstü hakem rolü oynamak için şeref sözü vermişti. Bu sayede, kutuplara ayrıldığı bilinen millet fertlerini birleştirmek ve her vatandaşa önce Türk, sonra partili olmak şuurunu aşılayacaktı. Bunun gerçekleşmesi, bu millet ve vatanın istikbali için en büyük hizmet olacaktı. Bunu yapamadı, yaptırmadılar... İş bu kadarla kalsa iyi... MBK davranış ve tutumlariyle, kutupları daha da sivriltmek gibi vahîm ve tarihî bir hatâya düşmüş, düşürülmüştü. Bu hatânın acısı çekilmiştir, çekilecektir."

Talât Turan'm yazdıklarından anlıyoruz ki; CHP, Silâhlı Kuvvetler Birliğini zamanla çökertici tedbirleri ustalıkla almış ve uzun vâdeli çalışmalariyle, Türkiye'nin siyasî uzayışını ilerdeki olaylar yönünde sürüklemiştir.

O zaman, memleketin en güçlü, en organize ve en tecrübeli partisinin başında bulunan ve memleketin geleceğinden çok, kendi partisinin iktidarına dümen tutan tarihî şahsiyetli bir şef ile, iktidara ters oturmuş, yeni teşkilâtlanmakta olan siyasî tecrübesi kısır bir organizasyonun politika üzerine aşık oynaması kolay bir mesele değildi. Mücadelede bir yönden durum üstünlüğü CHP de görünüyordu. Hele, Silâhlı Kuvvetler Birliğine mensup olanların bir kısmının bu partinin ajanları imiş gibi davranışları karşısında başarı kazanabilmek, ustaca ve kurnaz ince bir siyasî muhakemenin, tartılı ve fakat çok cür'etli aktivitesine bağlıydı. Bu feraseti ve basireti, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin asker ve mert yetişmiş mensuplarından beklemek ise pek fazla iyimser ve hayalperest olmak demekti.

Diğer taraftan (14) ler; Ordu içinden gördükleri müzaharete ve kendilerine maledilen reformcu fikir taraftarlarının desteğine bakarak, o günlere göre, tâbûlaşan hüviyetleriyle mirasın büyük payını koparma iddiasında kendilerini haklı görüyorlardı.

Memlekete geldiğim zaman, Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtını hemen hemen Silâhlı Kuvvetlerin bütün kademelerine yayılmış gördüm. Pek az istisnası ile, tekmil emir ve kumanda kademesi Birliğe dahil edilmişti. Başlarında Genel Kurmay Başkanı bulunuyordu.

Türkiye'nin birçok merkezlerinde kolları ve kuruluşları olan teşkilâtın asıl faaliyeti Ankara ve İstanbul'da cereyan ediyordu. Usulüne göre yemin ettirilmiş her rütbeden terekküp eden "Silâhlı Kuvvetler Birliği Genel Kurulu" Ankara'da, Jandarma Okulu şeref salonunda, İstanbul'da Harp Akademilerinde her gün mesaiden sonra açık oturum misali toplantılar yapıyordu. Bu toplantılarda, Birliğe mensup her subay, gündemdeki maddelere göre açıkça fikirlerini savunuyordu. Müzakereler sonunda konular karara bağlanıyordu.

Alınan bu kararlar; Kur. Alb. Talât Aydemir, Kur. Alb. Emin Arat, Dz. Alb. Nazım Özkan'dan mürekkep Silâhlı Kuvvetler Birliği Özel Karargâhı aracılığı ile, normal olarak haftada iki gün, acele hallerde her gün Genel

Kurmay Başkanı ve Kuvvet Kumandanlariyle yapılan toplantıda kendilerine intikal ettiriliyordu.

BİRLİĞİN PRENSİPLERİ

1961 haziranı sonunda, Silâhlı Kuvvetler Birliği tarafından kabul edilen, Genel Kurmay Başkanı tarafından bütün Silâhlı Kuvvetlere tamim edilmiş bulunan prensipler şunlardır: (4 No. lu kopyeden aynen yazılmıştır.)

Kopye No. 4 — 28 - Haziran - 1961

1 — Ana prensipler üzerinde kader birliği edilen hayatî meselelerdir. Bu prensiplerin gerek Komite, Meclis ve gerekse dışarıda tâkip ve tahakkuku için her türlü gayret ve kuvvet sarfedilir. Memleketin ve rejimin selâmeti icabı Silâhlı Kuvvetler bu yolda ikaz ve silâhh müdahale yapar.

2 — Şu veya bu şekilde tecellisinde ihtilâtlar yaratmıyacak veya ihtilâl ve rejimin teminatını tehlikeye düşürmiyecek meselelerin hallinde teşebbüs, teşvik ve tavsiyeden ileri gidilmez, silâhlı müdahaleye değer bir risk olarak kabul edilmez.

3 — Ana prensipler şunlardır:

a.) MBK Türk Silâhlı Kuvvetlerinin bölünmez bir uzvudur. Onlara vâki bir tecavüz Türk Silâhlı Kuvvetlerine yapılmış addedilir.

b. MBK âzaları arasında Komiteyi yıpratıcı bir ayrılığı Türk Silâhlı Kuvvetleri asla tasvip etmez.

c. Seçimde iktidara gelecek siyasî kuvvet ihtilâl ve inkılâba ve bunu yapanlara karşı intikamcı bir hüviyet taşıyamaz. Seçimlere kadar partilerin durumu yakından takip edilir.

d. Yassıada dâvasında birinci derecede suçlular için Yüksek Adalet Divanının verdiği kararlar derhal tasdik ve infaz edilecektir.

e. Genel seçimler, Yassıada mahkemeleri sona erdikten ve cezaları infaz edildikten sonra yapılacaktır. Bu tarih 29 ekim 1961 i geçemez.

f. Müspet yoldan ayrılmadıkça seçimlerin sonuna kadar MBK fesih veya başka bir yolla azaltılamaz ve dağıtılamaz.
(İhanetleri Komitece karar altına alınmadıkça).

g. Seçimlerden evvel MBK Başkanının herhangi bir sebeple görevinden ayrılması halinde Devlet Reisi 1 numaralı Anayasa Kanununun hükümleri çerçevesinde seçilecektir.

h. MBK nin prensip kararı ve tensikat maksadiyle emekliye sevkedilenler tekrar Silâhlı Kuvvetlere anlınamazlar.

i. Atatürk inkılâpları aleyhine hiçbir şekilde tâviz verilemez.

j. Seçimle gelen iktidarca, ihtilâli hazırlayan ve yapanlar ve ihtilâl hükümeti devamınca ihtilâl icabı olan hizmetler ve görevlerde çalışanlar, Yüksek Adalet Divanı üyeleri bu hizmetlerden mesul tutulamazlar ve muhakeme edilemezler.

k. Bu prensip anlaşmasına varanlar ihtilâl ve inkılâbın teminatını sağlamak için birleşmiş olduklarından siyasî bir topluluk ve karşı ihtilâlci olarak vasıflandırılamazlar. Ve böyle bir gaye de taşımazlar.

l. Avdetlerinde bir mahzur olmadığı Silâhlı Kuvvetlerce kanaat hâsıl oluncaya kadar (14) ler yurda avdet edemez. Bu hususta karar Komitece verilir.

m. MBK üyeleri seçimlerden sonra partisiz Cumhuriyet Senatosu üyesi olarak hizmet ettikleri müddetçe Anayasa esasları dahilinde Türk Silâhlı Kuvvetlerinin bir parçası olmakta devam edeceklerdir.

n. MBK çıkardığı kanunlar ve icraatından dolayı seçimle gelen iktidarca sorumlu tutulamaz.

o. Türk Silâhlı Kuvvetleri prensipler tahakkuk ettikten ve siyasî iktidarı, vâ'dedildiği gibi Anayasa esaslarına göre partilere devrettikten sonra siyaset dışında kalacak ve aslî vazifesine dönecektir.

Ortaya prensip olarak vazedilen hükümler, madde madde ve dikkatle incelenince, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin, seçimleri mütaakıp iktidarın devredilmesinden sonra da bazı hususları teminat altında tutmayı istihdaf eden mükellefiyetlerini devam ettirmek maksat ve kararında olduğu açıkça görülmektedir.

3 üncü maddenin c, i, j, m, n fıkraları devam üzere teminat altında tutulması gerekli olan ve müeyyideye lüzum gösteren hükümleri ihtiva etmektedir.

Son fıkranın sarahatine rağmen, iktidarın devrinden sonra teminat altında tutulması öngörülen prensiplerin ihlâli halinde ne yolda hareket edileceği de 1 inci maddede açıkça belirtilmiştir. O halde, son fıkranın, Silâhlı Kuvvetlerin, iktidarın devrinden sonra da devama karar verdikleri siyasî faaliyetin önüne çekilmek istenen saydam bir perde olmaktan başka mânâsı kalmıyor demektir.

Silâhlı Kuvvetler Birliği bu prensipleri kabul etmekle siyasetçiler üzerinde, hiç değilse "Demoklesin kılıcı" olarak kalmayı peşinen kararlaştırmış olmaktadır.

Görünüşe göre, Silâhlı Kuvvetlerde meydana getirilmiş bulunan birlik, beraberlik ve hiyerarşik sisteme uygun bir çalışma düzeni içine girilmiş olmak, Türkiye'ye getirilmek istenen siyasî nizamın teminatı olarak kabul edilebilir. Aslında, bu hiç de göründüğü gibi değildi.

Silâhlı Kuvvetler, kendi emir ve kumanda nizamının dışında bir sistem uygulayarak memlektin siyasî gelişmesine yön vermek yoluna girmekle politikanın bizzat yapıcısı olma durumuna sokulmuş bulunuyordu. Orduyu politikadan uzaklaştırmak isteyenler, bizatihi bir politika mekanizması haline koymuşlardı.

Filvaki, Başkumandandan itibaren hemen her subayın dahil bulunduğu teşkilâtlanma düzeni içerisinde münferit ve ayrı grupmanlar göze çarpmıyordu ama, uygulanan sistem, tabiaten askerlik anlaşısına ve normal nizama aykırıydı.

Emir ve kumanda zincirindeki kopukluklar bertaraf edildikten sonra, Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtına ne lüzum vardı? Teşkilâtın devamına neden lüzum duyuluyordu? Ve bu teşkilât kime karşıydı?

Bu suallerin cevabını, teşkilâttaki yakın arkadaşlarımla yaptığım temastan sonra verebilecek duruma geldim.

BİRLİĞİN ÖNDERLERİNDE FİKİR AYRILIKLARI

Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtının Ankara'daki kurucuları olan ve önderliğini yapan Halim Menteş, Necati Ünsalan, Talât Aydemir, Selçuk Atakan, Emin Arat, Feyzi Arsın, Orhan Alpakın, Nuri Hazer ve diğer arkadaşlarla ayrı ayrı ve bir arada yaptığımız görüşmeler sonunda, Silâhlı Kuvvetler Birliğine önderlik edenler arasında müşterek bir görüşün teşekkül etmediği ve etmesine de imkân olmadığı açıkça anlaşılıyordu.

Ortada hazırlattırılmış ve kabul edilmiş bir Anayasanın mevcudiyetine rağmen, Türkiye'ye yakın gelecekte verilecek siyasî statü hususunda hemen herkeste umumî bir tereddüdün derin izlerini müşahede etmemeye imkân yoktu.

Bir kısım arkadaşlara göre, kabul edilen Anayasanın uygulanmasından, 27 Mayıs'ın mahkûm ettiği devri hortlatmaktan gayrı bir hâsıla beklenemezdi. Silâhlı Kuvvetler, 27 Mayıs'ın getirip gerçekleştiremediği fikir manzumesinin memlekette uygulanmasını sağlamak maksadiyle, iktidara bizzat el koymalı, Komite ve iktidarını ortadan kaldırmalı, yeni Anayasanın öngördüğü nizamı uygun bir geleceğe ertelemeliydi.

Diğer bir kısım ileri gelenler; Komitenin Türk milletine dünya huzurunda vermiş olduğu sözün, Silâhlı Kuvvetlerin prestiji bakımından mutlak yerine getirilmesi gerektiğini savunuyor ve iktidarın seçimler sonunda sivil idareye devredilmesinde ısrar ediyordu. Ancak, bu kategoriye dahil olanlardan hiçbiri Demokrat Partinin mirasçısı olmak istidadmda bulunan partilere iktidarın teslim edilmesine asla rıza göstermiyordu. O günlerde kimsenin böyle bir ihtimale bile tahammül ettiğine rastlanmıyordu.

O halde, bunlar için, açıkça itiraf etmemelerine rağmen, bir tek hal tarzını kabullenmek kalıyordu ki, o da CHP ne 1961 Anayasası çerçevesinde iktidarı teslim etmek...

Bu iki fikri savunanlar, kendi gayelerinin tahakkukunu sağlamak için Silâhlı Kuvvetler içinde kontrolu bizzat ellerinde tutmak zorunluğunu duyuyorlardı.

O günlerde, bu iki ayrı fikirde olanlar açık bir anlaşmazlık içinde de görünmüyorlardı. Pek kısa bir zaman evvel, Madanoğlu'nun hepsine karşı kurmuş olduğu komployu beraber gerçekleştirmişlerdi. Bir kader birliği içindeydiler. Gerek mevkileri ve gerekse istikballerinin garanti altında bulunması da yakın bir gelecekte kendilerine yöneltilen bir hareketi birlikte önlemelerine bağlıydı. Birbirlerine ihtiyaçları vardı.

İçinde bulundukları teşkilâta bu sebeplerle lüzum görüyorlardı. İşte, bu maksatlarının tahakkuku içinfaaliyet halindeydiler.

Bu teşkilât, değişik fikir taşıyan mensuplarının gayelerini önleme yönünde ortaya çıkacak her türlü ihtimale karşı elde bulundurmaktaydı.

Teşkilâtın iktidara bizzat el koyma taraftarı olanları içinde, Ordu hiyerarşik nizamı dışında münferit ve müstakil bir grup olarak olaylara müdahale fikrinde olan tek kişiye ve Silâhlı Kuvvetlerin birlik, beraberlik ve bütünlüğünün Türkiye'nin geleceğine tek teminat olduğunan inanmıyan kısır düşünceli tek subaya rastlamak mümkün değildi. Böyle düşünenler mutlak Başkumandanın emrinde bulunmanın, emir ve kumanda müessiriyetinin bozulmasının şiddetle taraftarı görünüyorlardı.

SİLÂHLI KUVVETLER BİRLİĞİNE KATILIYORUM

25 ağustos günü, yine Jandarma Okulu şeref salonunda yapılacak Genel Kurul toplantısına girmeden, Halim Menteş ve Necati Ünsalan bana da yemin ettirdiler. Tabanca üzerine el konarak edilen yeminin metni şöyle hazırlanmıştı:

SİLÂHLI KUVVETLER BİRLİĞİ YEMİNİ

Türk milletinin bekasını, 27 Mayıs inkılâp ruhunun devamını, demokratik bir rejimin kurulmasını temin ile, Millî Birlik Komitesinin müspet icraatını destekliyeceğime ve Türk Silâhlı Kuvvetlerinin siyasetten uzak kalmasının temini hususunda kendimi şimdiden Türk milletine feda edeceğime nâmusum ve şerefim üzerine and içerim.

Edilen bu yeminle, 27 Mayıs inkılâp ruhunun devamı taahhüt ediliyordu. Kimsenin Türkiye'nin geleceğini esasen karanlık bir diktatorya düzensizliğine sürüklemeye niyeti yoktu. Demokratik bir nizamın işleyebilmesi için gerekli şartların yaratılabilmesi ve müesseselerinin kurulup yerleşebilir bir ortamın meydana gelebilmesi, her şeyden evvel, 27 Mayıs ruhunun kitlece benimsenmiş olmasına dayanıyordu. Hedeflerine erişmiş 27 Mayıs fikriyatının sağlıyacağı ekonomik, sosyal ve siyasî huzur ortamında ise Silâhlı Kuvvetlerin siyasetten uzak kalması kendiliğinden sağlanmış olacaktı.

O günlerde de, benim eski inançlarımda en ufak bir değişiklik olmamıştı:

27 Mayıs ihtilâli hedeflerine götürülmeden, palyatif ve şeklî tedbir ve tertiplerle içine girilecek demokratik bir sistemin, Türkiye'yi, dünden hiçbir şey değiştirmeksizin, yeni baştan bir ıstıraplar manzumesi içine atacağı gün gibi âşikâr görünüyordu. Yıllarla bu memleketi lâyık olduğu düzene kavuşturmak ve defaatle tekrar ettiğim fikirleri kuvveden fiile çıkarmak için çalışmıştık.

İçinde bulunduğumuz ve meydana çıkan son siyasî imkânlardan faydalanmak suretiyle tahakkuk ettiremediğimiz "fikirlerin tatbikine" girişmek pekâlâ sağlanabilirdi.

Bizim gibi düşünenler 13 kasımda tasfiye edilmişler ve memleket, gayelerden uzak sunî bir yola sokulduğu için, işte, ortada kabul edilmiş bir anayasaya rağmen, siyasî ortam bizim düşüncelerimiz yönünde yeniden değişmişti. Tabiî akımların yönünü sunî barajlarla değiştirmeye kalkmak asla istenilen sonucu vermiyordu. Bu barajlar yıkılıyor, yatağına yerleşmiş fikir akımları tabiî mecrasını buluyordu.

Bu tabiî akımların, bünyeye uymayan inatçı tertiplerle önlenmesi taraftarı değildim. Bu sunî tertipler ve zorlamalar, sadece Türkiye'nin varması mukadder hedeflerin geç elde edilmesine sebep olmaktan ve çekeceği ıstırap süresini uzatmaktan gayrı bir işe yaramazdı.

Bana göre de, Silâhlı Kuvvetler iktidara bizzat el koymalı ve demokrasinin getirilmesi, ancak otoriter bir idarenin yapabileceği reformların sonuna, bırakılmalıydı. Bunun için de, ordunun otoriter gücüne dayanan inançlı ve yeterli bir siyasî kadroya ihtiyaç vardı.

İkinci şekilde düşünenlere benim katılmaklığıma imkân yoktu. Ortada, köklü bir muhakemeye dayanmaksızın verilmiş bir söz var, diye tarafsız se-

çimler sonunda iktidarı devretmek, 27 Mayıs ihtilâline bizim fuzulî olarak teşebbüs ettiğimizi peşinen kabul etmek olurdu. İktidarın bir elden alınıp, bir aynına veya bir başkasına devretmek için âlet olarak kullanıldığımızı ikrar etme durumuna düşürülmüş olurduk. Bu kadar sudan ve basit bir maksat için, memleketin geleceğine ve kaderine ağır derecede müessir olacağı muhakkak olan bir intilâl hareketine girişmeye kimsenin hakkı yoktu.

İhtilâl; nasıl bir zümrenin menfaatını sağlamaya mâtuf mahdut bir hareket olduğu zaman mehabbetinden ortada birşey kalmazsa, bir diğer zümrenin sadece kahır ve perişan edilmesini hedef tuttuğu takdirde de, belki birincisinden fazla soysuzlaşırdı.

Hele, kabul edilmiş bir anayasa çerçevesinde yapılacak seçimler sonunda iktidarı devralma durumuna gelenleri zor baskısı altında tutmanın veya Silâhlı Kuvvetlerin müdahalesiyle iktidarı hakkı olmayan bir diğer siyasî zümreye tevdi etmeye çalışmanın katî surette taraftarı olmadım. Böyle düşünmem, bu yoldan iktidara getirilmeye en yakın aday C.H.P. olduğu için değildir.

Bu şekildeki hareket, Silâhlı Kuvvetleri bir daha içinden çıkılması imkânsız olan siyaset girdabına tam olarak yuvarhyacaktı. Silâhlı Kuvvetler, güdümlü bir demokrasinin kurulmasına âlet edilecekti.

Demokrasinin, sosyal ve politik bünyeye uygun olsun veya olmasın, kendi şartları içinde, kendi icapları yerine getirilerek pekâlâ yaşaması mümkün görülebilirdi. Mademki demokrasi isteniyordu, toplumda meydana getireceği her türlü âkıbete peşinen tâbi olarak samimiyetle her türlü şart ve kaidelerini uygulamak zorunluğunda idik.

Demokrasiyi karagöz oyunu zannederek kurduğumuz perde gerisinden, sopalar ellerimizde yıllarla giriştiğimiz şaklabanlığın getirdiği keşmekeş içinde yaşıyorduk. Daha dün geçirdiğimiz tecrübelerden en ufak bir ders almaksızın, gaflet uykusu rüyasında imiş gibi çıkmaz formülleri yeniden denemeye kalkmak için insan ya pek haris, ya pek safdil olmalıydı.

Diğer taraftan; 1924 anayasasını ihlâl ettikleri için devrilen iktidarın tekmil sorumluları, kurulan Yüce Divan huzurunda muhakeme edilirken, 1961 anayasasının körpe kemiklerini kırıp yemeye kalkmak siyaset kurtlarının bile yüzünü kızartacak bir hacalet örneği olurdu...

Güdümlü demokrasi oyunu, hiçbir devirde seyircinin alkışını toplamamıştı. Anayasayı kabullenip de uygulanmasına giriştin mi, siyasî düsturun artık onun maddeleridir. Yok, başka düsturlu sistemlere ihtiyacın varsa, onun kitabını kendin yazarsın, olur biter. Milleti bu yoldan aldatmaya kalkmak siyasî sahtekârlıktır.

BİRLİĞİN İLK GENEL KURUL TOPLANTISINDA

25 ağustos akşamı yapılan Silâhlı Kuvvetler Genel Kurul toplantısına ben de katıldım. Toplantıyı, o zaman Jandarma Genel Kumandanı olan Tuğgeneral Abdurrahman Doruk idare ediyordu. Sağında ve solunda birliğin özel karargâhını teşkil eden subaylar oturuyordu. Toplantıya 60 dan fazla subay katılmaktaydı. Yeminli subaylar büyük masanın etrafına oturmuşlardı, bir kısmı ayakta duruyorlardı. Oturum Başkanı, kumandanlarla yaptığı temaslar hakkında genel bilgi verdi. Gündemde bulunan maddeler teker teker müzakere edildi.

Oturuma son verilmek üzere iken, yanımda bulunan Menteş'e, (14)' ler hakkındaki genel görüşümü ve Silâhlı Kuvvetler B rliğinin içinde bulunduğu durum hususundaki düşüncelerimi arkadaşlara duyurmak üzere konuşmak istediğimi Başkana iletmesini rica ettim. Söz verildi. Ben de, Roma'da, Kabibay'la tesbit ettiğimiz ölçüler içinde düşündüklerimi, her iki konuda karma olarak, kendilerine aktardım. Konuşmamın özeti şuydu:

"Bugün, bir subay olarak katılmakla benim de gurur duyduğum Silâhlı Kuvvetler Birliğinin Türkiye'nin iktidarını re'sen kontrol etme durumuna gelmiş bulunduğunu müşahade etmekle, memleketin yakın geleceği için hepimizin inandığı ve sahibi bulunduğumuz fikirleri kuvveden fiile intikal ettirmek imkânına yeniden kavuşmuş bulunuyoruz.

Bizlere düşen vazife, böyle bir imkânı ustalıkla kullanmak zorunda olmamızdır.

Her defasında, elinde silâh ve iktidarı birlikte tutanların, kendilerine duydukları güveni aşırı derecede büyük kıymetlendirmeleri yüzünden, gerekli ve normal tedbir ve tertiplere girişmek lüzumunu ihmal etmiş olmaları, siyaset cambazlarına meydanda istedikleri gibi hileli politika alım satımları yapmak fırsatını vermiştir. Memleketimiz bundan zor zararlı çıkmıştır."

"Bugün, elimizde iktidarı kontrol etmek imkânımız vardır diye, şu altında bulunduğumuz çatının kâzip emniyetine sığınmakla yetinmenin yakın bir gelecekte ne büyük bir gaflet olduğu açıkça anlaşılacaktır. Onun içindir ki; sahip olduğumuz veya kontrol ettiğimiz iktidarı, memleket hayrına kullanmak fırsatını kaçırmak istemiyorsak, devam ettirici normal tedbirler almak zorunluğundayız."

"Beni dinleyen arkadaşlarımın büyük bir çoğunluğu kabul ederler ki; (14) ler adı verilen eski Millî Birlik Komitesi üyesi olan arkadaşlarımıza atfedilen fikirler, gerek ordu içinde, gerek aydınlar çevresinde tutulmaya ve benimsenmeye başlamış bulunmaktadır. (14) ler ordu içinde azımsanmıyacak bir kitlenin desteğine mazhardır."

"Silâhlı Kuvvetler Birliğinin, iktidarı devam ettirmek bakımından en büyük noksanı, halk içinde kolunun bulunmayışıdır. Mahiyeti ne olursa olsun, ne derece büyük bir kuvvet ifade ederse etsin, gücünü halktan almıyan ve halka yaslanmıyan bir iktidarın uzun müddet ayakta durmasına ve halkın kalkınmasını hedefleyen büyük reformların uygulanmasında halkın desteğini sağlamasına imkân ve ihtimal yoktur."

"O halde, vakit geçirmeksizin, ordunun itimadına mazhar olmuş bir siyasî heyetle işbirliği haline gelerek iktidarımızı onlar aracılığı ile halkın içine, tasvibine ve desteğine ulaştırmak, bugün için hemen tevessül edilmesi gerekli görünen en âkılâne tedbir olacaktır."

"(14) leri terkip eden arkadaşlarımızın bugün statüleri itibariyle sivil bulunmalarına rağmen ordudan bir parça olmaları ve bağlı bulunduğumuz fikirlerin meşalesini ellerinde taşımaları güvendiğimiz ve aranılan siyasî heyeti kendiliğinden karşımıza çıkarmış bulunmaktadır."

"Bu siyasî heyet, memleketin güvenilir kişilikleriyle de pekiştirilerek elimizde tuttuğumuz iktidarı arzu ve temennilerimize en uygun şekilde kullanabilecek imkânlara kavuşturulmalıdır; (14) lerin bu yönden mutabakatlarını size ulaştırmak benim vazifemdir. Karar elbette ki sizlerindir."

Ankara'da kaldığım mütaakıp dört gün zarfında, bu konuyu bütün arkadaşlarımla ayrı ayrı tartıştık.

Havacılardan bir kısmı; Feyzi Arsın, Komiteden Haydar Tunçkanat en katıları olmak üzere, (14) lerle katî surette bir işbirliğine gidilmesine yanaşmıyorlardı.

Mucip Ataklı ve Halim Menteş; henüz durumun gerekli olgunluğa kavuşmadığı ve ileride bir işbirliğinin ancak (14) lerin bir kısmı ile yapılabileceği fikrinde idiler.

Aydemir, (14) lerin hepsi ile müşterek çalışma taraftarı görünüyordu. Yalnız, vaktinden evvel alınacak bir kararın, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin birlik ve beraberliğini tehlikeye sokacağını dikkate alarak bundan kaçınmak gerektiğini ileri sürüyordu.

Diğer arkadaşlarımızda da genel bir çekimserlik seziliyordu. Hiç kimse şimdilik, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin mevcut statüsünü sarsacak bir operasyona girişmenin uygun olacağı kanısında değildi.

(14) ler içinde çok eski ve sevdikleri arkadaşları bulunan eski ihtilâlciler; üzüntü içinde bana itidal tavsiye etmekle yetiniyorlar, ileride onlar için ellerinden gelen hiçbir şeyi ihmal etmiyeceklerini va'dediyor, teminat veriyorlardı.

(14) LERİN BERN TOPLANTISI

30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısiyle Roma'da vereceğimiz kabul resminde bulunmak zorunluluğum yüzünden, aynı gün yurdu terkettim.

Ertesi gün Kabibay Roma'ya geldi. Türkiye'deki temaslarımı ayrıntılariyle kendisine anlattım. Üç gün sonra Roma'dan ayrıldı.

(14) lerle yaptığı temaslar sonunda, 22 eylülde Bern'de genel bir toplantı yapılmasına karar vermişler. Bana bildirdi. Benim de bu toplantıya katılmamı istiyordu.

Roma'da bulunan, (14) lerden Şefik Soyuyüce ile birlikte aynı tarihte Bern'de olduk. Orhan Erkanlı, Alpaslan Türkeş, Fazıl Akkoyunlu ve Ahmet Er hariç, diğerleri, bizden evvel gelmiş bulunuyorlardı.

Dündar Taşer'in evinde, üç gün geceli gündüzlü devam eden toplantılar yapıldı. Türkiye'deki gelişen son durumu kendilerine anlattım. (14) lerin maksat ve gayeleri, gelişen son duruma göre yeniden gözden geçirildi. Sonunda, (14) lerin muntazam bir teşkilât haline gelmeleri sorunu tekrar ortaya atıldı.

(14) ler arasında evvelden beri devam edegelen ve bir teşkilât haline gelmelerine engel olan liderlik meselesi, bu toplantıda açıkça su üzerine çıkmıştır.

(14) lerin bir kısmı; Türkeş'in, diğer bir kısmı da Kabibay'ın liderliği altında toplanılması taraftarı idiler. Bern'deki toplantı, bu bakımdan çok hararetli ve çekişmeli geçti.

Numan Esin, Rıfat Baykal, Muzaffer Özdağ, Türkeş'in tarafını tutuyorlardı. Şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan, Münür Köseoğlu ve kısmen İrfan Solmazer, Kabibay üzerinde ısrar ediyorlardı. Dündar Taşer'in evvelden beri Türkeş'i tuttuğu bilinirdi, fakat o günlerde açık bir renk vermemeye dikkat ediyordu. Mustafa Kaplan, lider kim olursa olsun, (14) lerin beraberliğinin sarsılmaması fikrini savunuyor, taraf tutmaz görünüyordu. Uzun münakasa ve müzakereler bir sonuca ulaşır nitelikte değildi.

Sonunda, seçim yapma teklifi, benim oy kullanmama itiraz edenler yüzünden yürütülemedi. Mûterizlere göre; ben (14) ler teşkilâtında asîl üye

olarak bulunmalıydım, her hususta oy kullanmam kabul edilebilirdi, ancak liderin seçilmesi doğrudan doğruya 14 kişiye ait bir mesele idi. Normal olarak, Kabibay lehine oy kullanmam ihtimaline karşı yapılan bu itiraz, Kabibay'ı haddinden fazla sinirlendirmiştir. (14) ler arasında, o güne kadar devam eden ilişkinin dahi kopması bir an meselesi oluvermiştir. Benim ısrarım ve diğer arkadaşların aracılığı ile Kabibay güçlükle teskin edilebilmiş ve mesele, Türkeş'le Kabibay'ın karşılıklı olarak durumu tezekkür edip bir karara varmaları gibi, uygulanması mümkün olmıyan sudan bir hal tarzına bağlanmıştı.

Bu toplantı; belli başlı kararlara ulaşmadan ve (14) lerin bir teşkilât haline gelme ümitlerini bir hayli sarsarak dağılmıştı.

"GÜDÜMCÜLER" ve "MÜDAHALECİLER"

Şubat 1962 başında, yurt dışındaki iki yıllık görevim sona erecekti. Çocuklarımın okul durumunu halletmek üzere, senelik iznimi alarak 15 ekimde Ankara'ya geldim.

Ankara'da siyasî ortamın hepten karma karışık olduğu günler yaşanıyordu.

Silâhlı Kuvvetler Birliğinde iki ayrı fikirde olanların, "güdümcüler" ve "müdahaleciler" in, arasındaki mücadele gizli, açık devam ediyordu. Teşkilâtın çoğunluğunda, "müdahaleciler" in tarafına doğru belirli bir eğilimi kolaylıkla izlemek mümkündü.

Seçimlerden evvel, bilhassa Demokrat Parti'nin vârisi olarak ortaya çıkan A. P. nin giriştiği propoganda şekli, 27 Mayıs ve 27 Mayısçı'lara karşı bir kin ve intikam gazabı içinde bulunduklarını açığa sermiş bulunuyordu. "Gözlerimin içine bak, ne demek istediğimi anlarsın", "Eserlere eser katma" sloganlara, elin üç parmağı aşağı doğru tutularak sehpa işareti yapma gibi şımarıklık ve taşkınlıkları ilâve ederseniz, Silâhlı Kuvvetler Birliği çoğunluğunun "müdahaleciler" tarafına kaymasının hissî ve ciddî nedenleri kendiliğinden meydana çıkar.

Ayrıca, 13 kasım 1960 dan sonra devam eden ihtilâl idaresinin her yöne bakan aksak tutumu, 27 Mayıs öncesi bir siyasî atmosfer yaratmaya erişiverince, ihtilâlin maksat ve amaçlarını gerçek mânâsıyle benimsemiş bulunan Silâhlı Kuvvetlerin ve onlar gibi düşünen aydınların hemen doğacak demokratik bir düzenin meydana getireceği kesin düzensizliğe karşı reaksiyon göstermeleri kaçınılmaz tabiî bir oluştu.

NİHAYET SEÇİMLER YAPILDI

15 ekim seçimleri, müdahalecilerin tezini haklı çıkarmış görünüyordu. Seçim sonuçlarına göre, hiçbir parti tek başına iktidara gelecek çoğunluğu elde edememişti. C.H.P. ile hiçbir parti koalisyona yanaşmak niyetinde değildi. İktidar, C.H.P. dışındaki partilerin koalisyonuna kur yapıyordu. Böyle bir teslimiyete ise, o günlerde, evvelce belirttiğimiz gibi, Silâhlı Kuvvetler Birliği içinde rıza gösterecek tek kimse yoktu.

Kala kala bir tek hal çaresi zuhuratı kurtarır gibi görünüyordu: Memlekete getirilmesine karar verilen demokratik nizamı şeklî olarak güdümle kurmak ve yaşatmaya çalışarak içinden çıkılmaz şu günlerin zorluklarını savuşturmak, ilerisi için, meydana çıkacak fırsatlardan faydalanmak sure-

tiyle de gereken ve mümkün olan tedbirleri düşüne durmak...

Seçim sonuçlarının kesin olarak açıklanmasının ertesi günü, İstihbarat Başkanı Tuğgeneral Refik Kurttekin'in odasında ikimiz oturuyorduk. Jandarma Genel Kumandanı Tuğgeneral Abdurrahman Doruk, karar vermiş insanlara has bir huzur ile odaya girdi. Üçümüz bir kahve masası etrafında otururken, masadan çektiği bir kâğıda, durumun yürüyebilmesi için tek hal tarzı olarak ileri sürdüğü şartları yazıverdi:

1 — Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı olacak.

2 — İsmet Paşa Başbakan olacak.

Bana ve benim gibi düşünen Silâhlı Kuvvetler Birliğinin çoğunluğuna göre, bu hal tarzı uygulanması tasavvur edilenlerin en kötüsü idi.

Bu şekil çözüm yoluna ben kesin olarak karşı idim. Nitekim, hemen orada, uygulanması istenen demokratik nizamın, tabiatının zorlamalara elverişli olmadığını, normal icaplar ne ise onların yerine getirilmesi tezini savundum. Eğer kesin bir müdahale zorunluğu varsa, her türlü sorumluluğu üzerimize alıp Silâhlı Kuvvetlerce iktidara el koymanın en uygun şekil olacağında büyük bir çoğunluğun fikir birliği içinde olduğunu söyledim.

Başlangıçta, güdümlü bir yola girmek taraftarı olanların da kuvvetli sebepleri vardı:

Bir kere, Silâhlı Kuvvetlerin verdiği sözü yerine getirmiş olacaktık. Dünya efkârına, iktidarı kendi ellerimizle sivil idareye teslim etmenin jestini gösterecektik.

Başta, Cemal Gürsel ve İsmet Paşa'nın bulunduğu bir nizam, Silâhlı Kuvvetleri memnun edecek yeni ihtilâtların meydana gelmesi önlenecekti.

Hırsla, taşkınlıkla, af âvâzeleriyle ve intikam ateşiyle tutuşmuş olarak memleketin başına bin türlü bâdire açmaya namzet olan bir iktidarın, kolaylıkla bir tarafa itilmesi mümkün olacaktı. Bu suretle, belki de, ordu bulaşmış olduğu siyaset belâsından kurtulmuş olurdu.

Bu sebepler akla uymuyor, denemezdi. Ama, bize göre Türkiye'nin geleceğini palyatif tedbirlere bağlamak olurdu.

Devletin geleceğini; günlük ve zuhuratı kurtarıcı bazı tertip ve tedbirlere bağlamanın hemen akabinde nasıl içinden çıkılmaz bir sürü meselelerin meydana geleceğini, sayısız ihtilâtların nasıl korkunç operasyonlara yol açacağını, elbetteki, "güdümcüler" de takdir ediyordu.

Ancak, bütün bu endişelerini siliveren kuvvetli bir dayanakları vardı: İsmet Paşa gibi dâhi bir siyasînin içinden çıkamıyacağı hiçbir mesele düşünülemezdi. O, kafasında kırk tilki dolaştırır, hiçbirinin kuyruğunu birbirine değdirmezdi. Paşa nasıl olsa bir çaresini bulur, sihirli değneğini kullanır, ortalığı süt liman ederdi.

Zamanla içe yerleşmiş inançları söküp çıkarmak kolay değildi. Herkes kendi fikrini savunuyor ve bunda kararlı görünüyordu.

GÜDÜMCÜLER VE (14) LER

"Güdümcüler"i, o günlerde oyalayan bir başka mesele de, içine girilecek yeni statü karşısında (14) lerin takınacağı tavır olmuştur.

Silâhlı Kuvvetlerin bir kısmının baskısıyla kurulmak istenen şeklî demokrasinin, tekmil Silâhlı Kuvvetlerce, arada belli başlı kopukluklar olmaksızın, desteklenir duruma getirilmesi, Silâhlı Kuvvetlerin kendi bünyevî bütünlüğü bakımından cidden büyük bir önem taşıyordu.

O günlerde, bilhassa gençler arasında (14) ler taraftarları küçümsenmiyecek bir yekûn tutmaktaydı. O halde, tutulacak yeni siyasî rotada (14) lerle paralel hareket etmek suretiyle, taraftarlarının reaksiyonu önlenecek, dolayısiyle Silâhlı Kuvvetlerin bütünlüğünde doğması muhtemel bir tehlikeye karşı tedbirli bulunulacaktı.

Öte yandan, Silâhlı Kuvvetler Birliğindeki iki fikir çatışmasının gelişmesini takip eden, başta C.H.P. olmak üzere partiler; başta Gürsel olmak üzere Millî Birlik Komitesi bütün güçleriyle "güdümcüler"i desteklemekteydiler. Bütün bu teşekkül ve kişilerin meydana gelecek sistem içinde, şeklî veya gerçek, iktidarın bir kısmına ortak olmaları ancak, güdümlü veya güdümsüz, 1961 anayasasının öngördüğü statünün kurulmasiyle mümkün olabilecekti. Kendi iktidarlarının ancak o anayasa sınırları içinde yeri yoktu.

"Müdahaleciler"e göre ise; Silâhlı Kuvvetler iktidara el koydu mu, partileri ve komiteyi tamamen ortadan kaldıracaklar, 6 haziran 1961 de yaptıkları hatayı bir daha tekrar etmiyeceklerdi. Bu defa iktidar ele alınırsa sorumluluğu da beraber yüklenilmeliydi.

(14) lerin durumu yüzünden ortaya çıkan meseleyi bir hal yoluna bağlamak üzere, arkadaşların teklifi ve Genel Kurmay Başkanının emriyle hemen Avrupa'ya gönderilmekliğim karar altına alındı.

Başkumandan, kendi el yazılariyle yazıp imzaladığı eski Türkçe bir tâlimattan aynen şu hususları (14) lerden istemekteydi:

"— Bana vermiş oldukları sözlere rağmen Paris'te beyanat vermekle sözlerinde durmamışlardır."

"— Kendilerine şu hususların tebliği ve alınacak imzalı cevabın bana ulaştırılması:"

"1 — Bâdemâ kat'iyen şahsî beyanatta bulunmamaları."

"2 — Ordu personeline her ne şekilde olursa olsun siyasî bir telkinatta bulunulmaması."

"3 — Kat'iyen toplantı yapmamaları."

"Bu hususlara riayet ettikleri takdirde kendilerini her zaman onore edeceğimi, aksi takdirde kendileriyle hiçbir suretle ilgilenmiyeceğim gibi aksi hareketlerinin hesabını da soracağımı bilmeleri gerekir."

"Cevdet Sunay"

Avrupa'ya hareketimden evvel, MBK çevrelerinde de (14) leri yurt dışında onore etmek ve 1 3 Kasım sonrasında kendilerine vatan hainliği damgasını vurmaya kadar varan ölçüsüz ve yersiz ithamları ortadan silip kaldırmaya mâtuf bazı teşebbüslere girişilmişti:

Bu meyanda, Kadri Kaplan ve Muzaffer Yurdakuler'in teşebbüs ve gayretleriyle Gürsel'in ağzından bir deklârasyon hazırlanmış, radyoda ve basında yayınlanmıştı. Bu deklârasyonda, özet olarak, evvelce Komiteden ayrılmış 14 üyenin vatanperver insanlar olduğu, demokratik nizamı kurmaya kararlı bulundukları, aralarındaki ihtilâfın sadece metod farkından ileri geldiği ifade ediliyordu.

Bundan başka, Kadri Kaplan'la birlikte Dışişleri Bakanına gitmiştik. (14) lerden Kabibay, Erkanlı, Esin, Kaplan ve Soyuyüce'ye, Paris ve Bonn dahil olmak üzere, beş büyükelçilik temin etmiş bulunuyorduk.

14 LERLE BRUXELLE'DE YAPILAN GÖRÜŞME

Hariciye kanalı ile, Hindistan'da bulunan Türkeş'e acele Bruxelle'de bulunmasını bildiren bir telgraf çekerek ekimin 21 inci günü Bruxelle'e gittim.

Birkaç kişi hariç hemen bütün (14) lerin katıldığı Bruxelle toplantısı üç gün devam etti. Bu toplantıda müzakere edilen konular şunlar olmuştu:

Genel Kurmay Başkanının taleplerini ortaya koymak ve bu hususta (14) lerin muvafakatlarını sağlayıcı şahsî tavsiye ve temennilerimi kendilerine intikal ettirmek vazifemin esasını teşkil ediyordu. Silâhlı Kuvvetler Birliği ile (14) ler arasında ciddî bir anlaşmazlığın çıkmamasına çalışmayı birinci plânda tutuyordum. Böyle bir anlaşmazlığın doğması, çok fazla hassas bulunduğumuz Silâhlı Kuvvetler bütünlüğünde çatlaklık ve bölüntüler meydana getirirdi ki, bu biçim bir sonuç, bizce Türkiyenin başına çökmesi muhtemel tehlikelerin en içinden çıkılmazı olarak mütalâa edilmekteydi.

Başkumandanın talepleri uzun münakaşalara yol açtı.

(14) ler, memleket dışına gönderildikleri günden beri kendilerini hiçbir kayıt ve şarta tâbi görmiyen bir ruh hâleti içindeydiler. Tamamen istedikleri şekilde hareket etmekte kendilerini muhtar addediyorlardı. Sürüldükleri memleketin elçilikleri nezdinde hükümet müşaviri ünvanı ile bulunuyorlar ve bu sıfatla devletten maaş alıyorlardı ama, hepsi hakları ellerinden alınmış insanların mağduriyet duygularının köpürmesiyle hemen isyan etmeye hazır bir duyuş ve oluş içinde yaşıyorlar ve davranışlarını da kökleşen bu telâkkilerine uygun olarak ayarlıyorlardı. Bu çeşit düşünen inanlara meseleleri kolaylıkla kabul ettirmek mümkün değildi. Sabır ve tahammül ile ortalama çözüm yolları kanalından maksada ulaşmaktan başka yapacak iş yoktu.

Uzun çekişmeler sonunda, Parlâmentonun açılış günü kendilerinin de iki arkadaşları vasıtasiyle temsil edilmeleri teklifini ileri sürdüler. Hariciye telsizi başına Kadri Kaplan'ı çağırarak yapılan teklifi gerekenlere ulaştırmasını rica ettim. Ayrıca, yapılan bu teklifin olumlu karşılanmasının sorunların çözümünü kolaylaştıracağını kendi görüşüm olarak ilâve ettim. Kadri Kaplan, gerekli temasları yapmak üzere 24 saat mühlet istedi.

İkinci olarak müzakere olunan konu, beş büyükelçilik hakkında cereyan etti.

Yaptığım münferit yoklamalarda kendilerine elçilik tevcih edilmesi muhakkak veya muhtemel olanlar teklifi olumlu karşılamışlardır. Muhalefet, elçi olamıyacaklarını kesin olarak evvelden tahmin edenlerden gelmiştir.

Elçiliklerin kabul edilmemesini isteyenlerin açık ve mâkul bir gerekçe ortaya attıklarına şahit olamadık. Bence, bir kısmının büyükelçilik sıfatını o günden ihraz etmelerinde kendileri için büyük faydalar vardı. Ancak, tarihe (14) ler adıyla geçen bu arkadaşların "ya hep, ya hiç" formülü dışında hareket ettikleri hiçbir zaman görülemedi. Eğer Bruxelle'e beş yerine ondört büyükelçilik götürmek mümkün olabilseydi, yapılan teklif itirazsız veya küçük bazı nazlanmalarla, eminim ki kabul edilirdi.

Sonunda, yapılan teklifin kabul edilmesi, o gün için varolduğu zannedilen (14) ler birliğinin parçalanması tehlikesini doğurduğu için büyükelçiliklerin reddelimesine karar verdiler.

Ortaya atılan konulardan bir başkası, (14) lerin organları belli bir teşkilât haline getirilmesi meselesiydi. Türkeş'in de katıldığı bu toplantıda konu üzerinde uzun uzun çekişildi. Kabibay'cı ve Türkeş'çiler sonu gelmiyen

inat ve iddialarında ısrar ettiler. Yine liderlik meselesine bir çare bulunamadı. Ve yine olumlu bir karara varılamadı, iş askıda kaldı.

24 saat sonra Kadri Kaplan'dan aldığımız cevap müspet olmadı. Kaplan, şimdilik yapılan teklitin yerine getirilmesine imkân bulunmadığını, önümüzdeki günlerde (14) lerin taydasına başka bakımlardan kararlar alınmasına çalışılacağını bildirmekle yetiniyordu.

Gelen cevap sinirlerin büsbütün gerilmesine sebep oldu. Başkumandanın talepleri yeniden tartışma konusu edildi. Sonunda, hareket noktasını memleketseverlikten alan sağduyu her türlü mülâhazaya hâkim oldu. Başkumandanın taleplerine uyulacağı hususunda bana istenilen teminatı verdiler.

Bruxelle'deki vazifem burada sona eriyordu.

25 ekim çarşamba günü Ankara'ya döndüğüm zaman İkinci Cumhuriyetin Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıyor ve Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı seçiliyordu.

İMZALANAN MÜDAHALE PROTOKOLÜ

21 ekim 1961 de, benim görevle Bruxelle'e hareket ettiğim gün, dumandan göz gözü görmez Türkiye siyasî atmosferinde yeniden alevler parlamış fakat memleket dışında kaldığım üç gün zarfında yangın kontrol altına alınabilmişti.

O gün saat 14.30 da İstanbul'da Harp Akademilerinde 10 general ve 28 albay toplanmışlar ve aşağıdaki protokolu imzalamışlar:

1 — Türk Silâhlı Kuvvetleri mensupları (Aşağıdaki açık imzaları bulunan) 21 ekim 1961 günü saat 14.30 toplanmışlar ve gündemlerinde mevcut olan konuları müştereken müzakere etmişler ve itifakla aşağıdaki karara varmışlardır:

A — Türk Silâhh Kuvvetleri 15 ekim 1961 günü yapılmış olan seçimden sonra gelecek yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmadan evvel fiilen duruma müdahale edecektir.

B — İhtilâli milletin hakikî ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir.

C — Bütün siyasî partiler faaliyetten menedilecek, seçim neticeleri ile Millî Birlik Komitesi feshedilecektir.

D — Bu kararın tatbiki 25 ekim 1961 den sonraki bir güne tehir edilmeyecektir.

2 — İşbu zabıt varakası üç nüsha tanzim edilmiş ve bütün üyeler tarafından imza edilmiştir.

21 Ekim 1961 saat 18.00

PROTOKOLA İMZA EDENLER:

1 — Korg. Refik Tulga
2 — Tümg. Fikret Esen
3 — Tümg. Rafet Ülgenalp
4 — Tümamiral Bahattin Özülker
5 — Tuğg. Faruk Gürler
6 — Tuğamiral Celâl Eğicioğlu
7 — Tuğg. Yusuf Alpmansu
8 — Tuğa. Kemal Kayacan
9 — Tuğg. Faruk Güventürk
10 — Tuğa. İsmail Sarısey
11 — Kur. Alb. Behçet Özdemir
12 — Kur. Alb. Doğan Özgöçmen
13 — Kur. Alb. Suat Aktulga
14 — Kur. Alb. N. Kemal Arsun
15 — Kur. Alb. Burhan Hunoğlu
16 — Kur. Alb. Halim Kural
17 — Kur. Alb. Recai Baturalp
18 — Kur. Alb. Mehmet Bora
19 — Kur. Alb. Vecihi Akın
20 — Kur. Alb. Emin Aytekin
21 — Kur. Alb. Necati İşcan
22 — Kur. Alb. Fikret Köknar
23 — Hv. Kur. Alb. Turan Çağlar
24 — İs. Alb. Rifat Ernulu
25 — Top. Alb. Celâl Baykam
26 — Kur. Alb. Cemal Öcal
27 — Dz. Kur. Alb. Bülent Tarkan
28 — Dz. Kur. Alb. Zarif Çetindağ
29 — Kur. Alb. Bedrettin Demirel
30 — Kur. Alb. Celâl Ugan
31 — Kur. Alb. Vahit Gürkan
32 — Kur. Alb. Şerafettin Olcay
33 — Hv. Kur. Alb. Emin Alpkaya
34 — Kur. Alb. Ahmet Germeç
35 — Kur. Alb. Necati Ogan
36 — Kur. Alb. Necati Cankır
37 — Kur. Alb. Nihat Arslantürk

(1 inci Ordu Kumandanı Korg. Cemal Tural protokolun birinci nüshasını imzalamıştır.)

Bu protokol, Türk Silâhlı Kuvvetleri Birliği içindeki "müdahaleciler" in "güdümcüler" e karşı geçici bir zaferi addedilebilir. Protokol, hiçbir kayıt ve şart ihtiva etmeksizin müdahalenin kesin olarak yapılmasını karar altına almaktadır. İmza edenler 1 inci Ordu bölgesini fiilen kontrol eden ve kumanda makamlarında bulunan yüksek rütbeli askerlerdir.

Ültimatom niteliğindeki bu protokol imzalanır imzalanmaz Ankara'ya bildirilir. Hemen, Ankara temsilcilerinden Aydemir, Atakan, Menteş, Akkoç hazırlattırılan bir uçakla İstanbul'a giderler. Yapılan müzakerede, Hava Kuvvetleri mümessilleri protokolu tasvip etmemekle beraber, çoğunluğun kararma uyacaklarını ifade ederler. Nitekim, aynı gece saat 02.00 de uçakla Ankara'ya dönülmüş, Mürtet Hava Üssünde yapılan bir toplantıda Ankara'daki Silâhlı Kuvvetler Birliği mensupları protokolu kabul ederek altını imzalamışlardır.

Şu hale göre, Silâhlı Kuvvetler kumanda heytinin büyük bir çoğunluğu, Silâhlı Kuvvetlerin fiilen iktidara el koyma taraflısı olduğunu meydana koymuş bulunuyordu.

Büyük çoğunluk... Kumandanlar... Koskoca bir Silâhlı Kuvvetler Birliğinin memleket kaygularından hareket alan mensupları... Karar veriyorlardı.

Karaları açıktı. Güdümlü bir demokrasi kurmaya taraftar olmuyorlardı. Memleketin, kendilerini çıplak gerçeklere iten durumunu inceliyorlar, sonra da, bünyelerinin bütünlüğünü bozmaksızın müdahaleye karar veriyor ve imzalarını atıyorlardı.

"Güdümcüler" hemen haberi gerekli yerlere ulaştırırdı tabiî... Haber ulaştı da...

22 ekim, partilerin, Komitenin ve "Güdümcüler" in protokolu önleme telâşı içinde geçti.

30 Ağustos 1961 günü yapılan İnönü - Sunay mülâkatını Talât Turan'ın yazılarından okudunuz. Bu görüşme hakkında rahmetli Avni Doğan şöyle yazıyor: (1)

"... 30 Ağustos 1961 tarihine kadar Türk Silâhlı Kuvvetler Birliğinin görüşü bu çerçeve içindeydi. 30 Ağustos Zafer Bayramı münasebetiyle protokola dahil zevat Kurmay Başkanını tebrik temişlerdi. Bu vesile ile Orgeneral Sunay ile CHP Genel Başkanı arasında hususî bir görüşme yapılmıştı, Bu görüşmeden sonra Orgeneral Sunay'ın görüşünde tam bir değişme olduğu bilinmektedir."

"Bu değişikliği sayın Orgeneral şöyle ifade etmişlerdir:"

— "Memleketin ve milletin kaderi, eski devrin devamı olan teşekkküllere nasıl emanet edilebilir? Türk Silâhlı Kuvvetleri CHP ni ve İnönü'nü desteklemelidir."

"Bu görüş Türk Silâhlı Kuvvetler Birliğinin görüşüne aykırı idi. Düşünce ayrılığı ilgililer tarafından kendilerine duyurulmuştu. Bundan sonraki toplantılarda tutumun ne olacağı konusu büyük tartışmalara sebep olmuştu. Yapılan müteaddit toplantılar sonunda Türk Silâhlı Kuvvetleri kendi görüşünü bir defa daha açıklamıştı:"

"A — Türk Silâhlı Kuvvetleri adına verilen şeref sözü yerine getirilmelidir."

"B — Demokrasi bütün icapları ve müesseseleriyle kurulmalıdır."

"C — Türk Silâhlı Kuvvetleri Birliği, hiçbir şahıs ve zümreyi desteklememeli ve son tarih olarak Büyük Millet Meclisinin açıldığı gün bir deklârasyonla siyasetten çekildiğini umumî efkâra bildirmeli, millete vâ'dettiği şekilde vazifesini yaptığını ve Atatürk ilkelerine ve Anayasaya aykırı hiçbir davranış ve tutumu tasvip etmediğini ve asıl vazifesine döndüğünü kesin olarak bildirmelidir."

Başkumandan, 30 Ağustos 1961 den sonra "Güdümcüler" e katılmıştı.

Müdahalecilerin, Silâhlı Kuvvetler Birliği içindeki emir ve kumanda nizamına riayet ve hürmet etme hususundaki tertemiz düşünce ve inançları gelip gelip Başkumandanda takılacaktı artık...

21 Ekim protokolunu imzalayanlar da aynı âkıbete uğradılar.

SUNAY, MÜDAHALE KARARINI GERİ ALDIRIYOR

30 Ağustos 1961 günü, görüşlerini, teşkilâtın genel prensipleri dışında, İnönü'ye göre yeniden ayarlamış bulunan Başkumandan, protokoldan haberdar olur olmaz, 23 ekimde Genel Kurmay Başkanlığında büyük bir toplantı tertipledi.

Kuvvet ve Ordu Kumandanları, Kolordu Kumandanları ve Silâhlı Kuvvetler Birliğinin ileri gelenlerinin katıldığı bu toplantıda, Sunay, protokolda alınan kararın uygun olmadığını, Gürsel'in Cumhurbaşkanı ve İnönü'nün Başbakan olmasıyla tekmil meselelerin çözülüvereceğini belirtti ve müdahaleden vazgeçilmesini, imzaların geri alınmasını istedi. Parti liderleriyle de hemen bir toplantı tertipliyeceğini ve bulunan hal şeklinin onlara da kabul ettirileceğini kesin olarak ifade etti.

---

(1) Kuruluş, Kurtuluş ve Sonrası - AVNİ DOĞAN, Sahife 308

Bana söylenenlere göre, protokolu imza eden büyük rütbeli kumandanların hiçbiri, Başkumandanın son ve kesin kararına en ufak bir mukabelede bulunmaksızın yutkunmuş kalmışlardı. Bu şekil hareket, gerçekte askerliğin gereği olan en normal bir davranıştı. Askerlikte kumandan ne derse o olurdu, ama, siyasî protokol tanzim etmek ve kumandandan habersiz bu protokola imza atmak da askerlik anlayışına ve usullerine sığar bir iş değildi. Eğer bu protoklu imzalamak ve muhtevasını uygulamak memleket realitelerinin kaçınılmaz icaplarından ise, hatır, askerlik, disiplin ve hiyerarşi gibi normal nizamın akışına hizmet edici birer vasıta olan diğer yargıların, büyük amacın elde edilebilmesi yanında, çokça hesaba katılmaması lâzımdı. Yok eğer, bu gibi nizam içi kaidelere riayet her türlü düşünce ve kıymetin üzerinde mütalâa ediliyorsa, bidayette bu kurallara teslim olma yolunu tutmak gerekliydi.

Albayların bir kısmı, Silâhlı Kuvvetlerin güdümlü bir demokrasiye yol açan bu davranışının memlekette doğurulmak istenen sistemin isteklerine karşılık sağlıyacak nitelikte olmadığı hakkında toplantıda söz etmişlerdi. Gayeleri bir sonuç sağlamadı.

Protokol, Orgeneral Sunay'ın kişisel gayreti ile önlenmişti. Sunay, Gürsel'in Cumhurbaşkanı ve İsmet Paşanın Başbakan olması şartını kesin olarak tekeffül edince, protokola imza atanların bir kısmındaki parçalı çekimserlik bütünlenivermiş, protokol rafa kaldırılmıştı.

O günkü toplantıda, bütün partileri ilzam edecek şekilde teminat verilmiş olması çok enteresan bir hususdu. Başkumandanın ortaya koyduğu şartın partilerce kabul edilip edilmiyeceğini evvelden kestirmek elbetteki mümkün değildi. Demek ki kısacık bir zaman içinde yapılan siyasî temas ve gayretler, Başkumandana vereceği teminatın mutlak yerine getirileceği hakkında kâfi inanç sağlamış bulunuyordu.

Her ne hal ise... Silâhlı Kuvvetler Birliği ileri gelenlerinin "Güdümcüler" i, gönüllü; bir kısmı, gönülsüz - sessiz; "Müdahaleciler" i, gönülsüz - sesli ve geride kalanları, her zamanki gibi ovunarak Başkumandanın kararına uymaktan başka çare bulamamışlardı.

Türkiye'ye, 27 Mayısın getirebildiği yeni rejime Silâhlı Kuvvetlerin böyle bir demarşla arzuladığı biçimde bir şekil vermeye kalkması, bize göre, işlerin sil baştan, yeniden başlaması mânasına geliyordu. Bu, bir anlamda 27 Mayısın inkârına kadar uzanıyordu. 27 Mayıs Anayasayı çiğneyenlere karşı yapılmıştı. Veya öyle söyleniyor ve iddia ediliyordu. Bu şekil, bir zor uygulamakla, 27 Mayısı yapanlar, 1961 Anayasası karşısında kendilerine bir cürmümeşhut hazırlamaktaydılar.

Sonra iktidar kime teslim ediliyordu? Gürsel ve İnönü diosuna...

Gürsel'in, bir buçuk yıla yakın devam eden İhtilâl İdaresi esnasındaki tutumu dağlardaki tavşanları güldürmüştü. 13 Kasım... Madanoğulları... Kızıloğulları... Köpek ve bebek dâvalarıyla orta oyununa döndürülen bir ihtilâl mahkemesi. 6 haziran olayları... Üç ayda seçim... Altı ayda seçim va'adleri.. Arkadan bir Anayasa ki peşini güdümlü demokrasi tâkip eder...

Madem ki sonunda şu güdümlü demokrasiye iş gelip dayanacaktı, Kurucu Meclislere, Anayasalara muhaverelere ne lüzum vardı sanki... Kime göre bir rejim kurmak için gerekli el çabukluğu hünerini 27 Mayısm hemen sonrasında neden göstermeyip de memleketin bir buçuk yılı, vatan, millet, Silistre lâkırdılarıyla umutsuz kumar masasına yatırıldı? Hiçbir şey ev-

velden hesaplanmadı. Her şey oluruna bırakıldı. Zurnada peşrev olmazdı ya!.. Bahtına da bir memleket bu derece bırakılmazdı...

İsmet Paşa'ya gelince... Allah, çok uzun ömürler versindi.. Memleketin yarım yüz yıla yakın yaşayışına yön vermiş, bir an bile, küçük, büyük, hiçbir siyasî olayından burnunu çıkarmamış büyük siyaset adamımızdı. Bu büyük devlet adamımız yarım yüz yıl uğraşmış, hayatının her zerresini memleketine vermiş, sonunda Türkiye'yi getire getire dünyanın en geri kalmış ülkeleri arasına sokmaya muvaffak olmuştu. Demek ki Türkiye'nin hâlâ çilesi dolmamıştı. Birkaç kademe daha geriye itilirse devletler arasındaki yerini bulacaktı.

Büyük devlet adamı, milletini en kısa zamanda elinden tutup dehâsının ışığı ile en kısa yoldan ileri devletler seviyesine ve belki de ilerisine ulaştıran adama derlerdi.

Çok geri kalmışlar, bizimle beraber yola çıkmışlardı. Biz, hâlâ, en geri kalmışların ardından nal topluyorsak, başımıza devlet adamı diye çökenlerin statükocu, köklü reformlara karşı, bürokrat devlet kafalı oluşları yüzündendi.

İsmet Paşa'nın bu memlekete yaptığı büyük hizmetleri inkâr etmeye elbette ki kimsenin gücü yetmezdi. Ve her zaman, şartlar ne olursa olsun milletine hizmet etmekten de kaçınacak bir adam değildi İsmet Paşa... Ama, artık biraz da insaflı olmak lâzımdı. Koşum tutuyor diye ihtiyar beygiri dibe koşmaya kimsenin hakkı yoktu.

Paşa devrini doldurmuş, fakat fonksiyonunu yitirmiş, çağını tamamlamıştı. Türkiye'nin geleceğini geçmiş ve bitmiş bir zihniyet yerinde çakılı kazığına emanet etmeye kimsenin hakkı yoktu.

Buna rağmen, Paşa'nın, o günlerdeki davranışı hâlâ anlaşılabilmiş değildir:

Kendi istediği veya genel şartların baskısıyla, kim ne derse desin, Türkiye'ye demokratik sistemin uygulanmasının bayraktarlığını İsmet Paşa ele almıştır. O şekil siyasî faaliyete başladığı gündenberi, bu bayrağı elinden bırakmak istememiş, karşısına çıkanlara güçlü ataklar yapmıştı.

O günlerde, nasıl oluyordu da, 1961 Anayasasının varlığına rağmen kendi zoraki iktidarını topluma empoze eden Çankaya Protokolunu kabullenmekten çekinmemiştir?

Bu konunun uzun uzadıya tahliline girişecek değiliz. İş polemik yapmaya kalırsa, bu sorunun çeşitli cevapları bulunabilir:

Derler ki; o günkü koşullar içerisinde, şeklen de olsa, demokratik nizamı yeni Anayasasını kalıpları içine oturtmanın tek imkânı, o çözüm yoluydu.

Ve yine denir ki; Paşa, o gün iktidarı kabul etmeseydi, Türk Silâhlı Kuvvetleri Birliği idareye el koyacak ve bir daha, Allah bilir, bu sefer ne zaman iktidarı sivil idareye devredecekti? Evet, ortada bir Anayasa zorlaması oluyordu ama, bunu isteyen İsmet Paşa değildi. Demokrasi aşkı onu o yola itmiştir. O, bütün partilerin imzaladığı protokolun gereklerini yerine getirmekten başka bir şey yapmamıştır.

Bu polemikler, turfanda doldurulmuş patlıcan dolması değildir. İnsanlara mevsimsiz olarak kolay kolay yutturulamaz...

Ve 23 ekimde Çankaya'da parti genel başkanları toplattırılmış, Cumhurbaşkanlığı için hiçbir partinin aday göstermiyeceği, Gürsel'in Cumhur-

başkanlığı adaylığını kabul ettikleri, affı bahis konusu etmiyecekleri, kendilerine taahhüt ettirilmişti.

23 ekim akşamı, Orgeneral Fahri Özdilek ve General Sıtkı Ulay, A.P. Cumhurbaşkanı adayı Ali Fuat Başgil'i Başbakanlığına çağırırlar, derler ki:

— Sen bu adaylıktan vazgeç... İşleri cunta idare ediyor. Bizim de devlet idaresinde bir fonksiyonumuz yok. İnat fayda vermez. Hayatını bile garanti edemeyiz; aksi halde, ne olacağını anlarsın.

Başgil, haklı olarak, ucuz ayakkabı satın almaktan vazgeçer, selâmeti, senatörlükten de istifada bulur ve çeker, gider...

25 ekimde, İkinci Cumhuriyet'in Parlâmentosu toplandı. Hemen Çankaya protokolunun şartları yerine getirildi. Cumhurbaşkanlığına Gürsel seçildi.

Gürsel, İsmet Paşa'yı Başbakan seçti. Hattâ, Paşa, Eyüp Sultan'ı çatlatan sabrını kullanarak, bir süre sonra A.P. ile bir koalisyon dahi kurmayı başardı.

Türkiye yeni bir siyasî kompartımanda, tehlikeye düdük çalmasını b'le beceremeyen acemi makinistlerin idaresinde maceralı yolculuğuna başladı.

Katar, süratle istasyondan ayrıla dursun...

Türk Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtının kendi kendine güveni, elektriğe çarpılmış gibi silkeleniverince daha ilk günden kara kara tasalar aradaki boşlukları doldurmaya başladı.

"Güdümcüler" beklediklerini bulmuşlardı, ama, onlarda bile zaman zaman değişken görültüler beliriyordu. Bazan kabahat işlemiş yumurcaklar kadar durgun, bazan tren kaçırmış hesapsızlar gibi telâşlı idiler.

Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtının çoğu, Başkumandanın direnmesine itaat etmiş, neticeyi askerce kabullenmişti. Fakat, hepsi biliyordu ki Silâhlı Kuvvetler memlekette güdümlü bir demokrasinin kurulmasına istemiyerek âlet edilmişti. Artık kolay kolay siyasetin boğucu havasından kendilerini kurtarmaları beklenemezdi.

"Yorgan yandı", kavga bitmedi...

Daha ilk günlerde, "Müdahaleciler" istikbal için düşünüp tasarladıkları hedeflere varmaktan umutlarını kesmiş görünmüyorlardı. Uygulanmaya muvaffak olunan suni rejimin nasıl olsa ömrü kısa olacaktı. Nasıl olsa "Güdümcüler" umduklarını bulamıyacaklar, daha başlangıçta sancılanmaya başlayan vicdanları, Türkiye'nin devam ettirilecek dertleri karşısında tahammül edemiyecekleri bir ıstıraba gömülecekti. Sonra, elbette onlar da yolun doğrusuna rota çizmeye yanaşacaklardı.

Kumanda zincirindeki bütünlük, bazı halkalarda gevşeme alâmetleri göstermekte bir an bile gecikmedi. Uzun gayretler sonunda sağlanan Silâhlı Kuvvetler kumanda sistemindeki bağıntı ve güvende yer yer inceleme belirtileri gözleyebilirdiniz. Huzursuzluk bir kat daha artmışa benziyordu. Her kanatta, saklamaya lüzum görülmeyen bir tatsızlık göze çarpıyordu.

İki ayrı düşünceye mensup olanlar, kendi taraflarına daha çok sarılıyor, karşı tarafla arayı daha çok açıyordu.

Silâhlı Kuvvetler prensiplerinin son maddesine göre, "Türk Silâhlı Kuvvetleri prensipler tahakkuk ettikten ve siyasî iktidarı va'dedildiği gibi Anayasa esaslarına göre partilere devrettikten sonra siyaset dışında kalacak ve aslî vazifesine dönecektir." hükmünü uygulamak kimsenin aklına dahi gelmiyordu.

Evet, siyasî iktidar, Anayasa esaslarına göre, işte partilere devredilmişti ama, belki de on maddenin uygulanması için diğer prensiplerin tahakkuk etmesi bekleniyordu!..

Bunlarm hepsi lâftı...

Aslında, 27 Mayıs zelzele geçiriyordu. Türk Silâhlı Kuvvetleri, temelin üzerine oturmuş sarsıntıyı mümkün olabildiği kadar zararsız atlatmaya gayret ediyordu.

Bütün bu curcuna arasında, çöküntüyü önlemenin, vahîm ve korkunç âkıbetlerden memleketin geleceğini korumanın tek çıkar yolu; Türk Silâhlı Kuvvetleinin ve ona bağlı yakın çevrenin Başkumandanın etrafında domuz topu gibi kenetlenmesiydi.

Herkesin kendi düşüncesine göre beğendiği ve uygun bulduğu doğrultuda yürümeye kalkması felâketin daveti olacaktı.

Atılacak adımlar ne derece yanlış olursa olsun; içinde bulunulan o günlere göre Silâhlı Kuvvetler arasında meydana getirilecek bir çatlaklık ve ayrılık kadar Türkiye'yi çıkmaza sürükleyemezdi. Bu noktada çok dikkatli olmalıydık.

En yakınım, hocam, âmirim ve güvendiğim bir insan olarak düşüncemin ana hatlarını General Refik Kurttekin'e açtım. Aynı endişe ve kanaatta idi.

Başkumandan etrafındaki birlik ve beraberliğin sarsılmamasma, daha yoğun hale getirilmesine çalışacaktık.

Ünsalan, Aydemir, Menteş, Atakan, Kadri Kaplan gibi arkadaşların da inancı bu yolda idi.

Yurttan ayrılmadan, bu kararımızı, ayrı ayrı ve topluca perçinleştirdik.

Çocuklarımı ders yılı başında yerleştireceğim okul, döndüğüm zaman atanacağım yere bağlıydı. Kesin olarak nereye atanacağımı bildirmelerini istedim.

— Ankara'da Zırhlı Birlikler Okul Kumandanlığına tâyin edileceksin, özel durumunu ona göre düzenle dediler.

3 kasımda, uçakla Roma'ya gidecek General Kurttekin ile buluşmak üzere, 31 ekimde kara yoluyla memleketten ayrıldım:

Roma'ya ulaştığım gün, General, Ataşelikte beni bekliyordu.

Türkiye'de verdiğimiz karar çerçevesinde, Başkumandanın elimizdeki bütün imkânlar ve bizim gibi düşünen tekmil gruplarca desteklenmesi yollarını araştırdık. Bana daha evvelce, Genel Kurmay Başkanının maiyetinde veya yakınında çalışmak nasip olmamıştı. Beni tanımıyordu. Kurttekin, bunun sağlanmasını üzerine aldı. Başkanı, (14) lerden Orhan Kabibay ile tanıştırma bakımından aracılık etme durumunda olanları tesbit ettik. General, ertesi günü Paris'e gitti.

Bundan sonra geçen iki ay zarfında, Başkumandanın Avrupa'ya yaptığı müteaddit seyahatlerde, Kabibay kendisiyle Paris'te görüşmüştür. Bu temaslarda, Kabibay kendilerine (14) lerin tam bir destek teşkil edeceğini temin ve Silâhlı Kuvvetlerle memleketteki prestij ve güçlerini olabildiği kadar emirlerinde kullanmayı taahhüt ve teyid etmişti. Bu arada güvendiği yakın arkadaşlarını da Başkana gıyaben tanıtmıştı.

7 aralıkta Kabibay, Roma'ya gelerek 12 sine kadar kaldı. Bu beş gün içerisinde ayrı ayrı yaptığımız temasları ve aldığımız haberleri inceden inceye kıymetlendirdik:

HERKES BİRŞEYLER BEKLİYORDU

"Rejimi yaşatma" bahanesiyle Türkiye'de girişilmiş bulunan tertipler ve kurulmuş olan statü, genel bir yadırgama havası yaratmıştı. Siyasî durumun dengeli olarak yerleştiğine ve artık yurt sorunlarına yönelebilecek hale gelindiğine kimse inanır gibi değildi. Herkes genel bir bekleyiş içinde idi.

Türkler yine bir şeyler bekliyordu. Beklediğinin geleceğinden emindi herkes... Ve yakın zamanda bekleniyordu bir şeyler...

İsmet Paşa'nın başkanlığında kurulmuş olan koalisyon, alternatifi olmadığı için zorunlu olarak her iki tarafın kabullendiği kaçınılmaz bir çare olarak ortaya konmuştu. Diğer faktörler üzerinde bir müşterek fikir birliğine varılmasına imkân bulunmadığı için, Bakanlıkların taksimi konusundaki anlaşma ortaklığı kurulması için yeter telâkki edilerek yangından rejim kurtarırcasına uygulamaya girişilmişti. Bu dipsiz ve memleket idaresinin ana prensipleri üzerindeki bir mutabakata dayanmayan ortaklığın daha ilk günlerde sallantılar geçirmeye başlaması ve acaip tutumlarla mizahî gösterilere girişmesi zaten mukadder bir sonuçtu:

A.P., iktidar ortağı olmasına rağmen, hemen her konuda Parlâmentoda Hükümete cephe alma gibi, akla ve mantığa sığmaz bir hissî davranıştan kendini bir türlü kurtaramıyordu. Hükümete muhalefet için İsmet Paşa'nın Başbakan oluşu kâfi bir sebep addediliyordu. Kendi Bakanlarının ve partilerinin sorumluluğu onları asla ilgilendirmiyordu. Bakanları sanki İsmet Paşa'ya, kendi hesaplarına para karşılığı ırgatlık ediyorlardı. Sorumsuzluğun bu derecesi anlaşılabilir gibi değildi.

Meclis açılır açılmaz, hemen ilk ele alınan önemli mesele Milletvekili maaşları olmuştu. Kamu oy'unda zaten şüphe ve güvensizlikle karşılanan Parlâmento, bu tutumu ile tepkilere çanak tutuyordu.

Yeni Anayasanın verdiği haklardan faydalanan çeşitli ideolojik kanatlar birbiriyle mücadeleye başlamış görünüyorlardı. Bir taraftan, sol akımlar aydın çevrelerde Türkiye sorunlarına çözüm yolu olarak gösterilmeye çalışılırken, gericiler, ellerine geçen her fırsatta her zaman yaptıkları gibi, çirkefleşmiş orta çağ zihniyetini hortlatmaya çalışıyor, 27 Mayıs intikamcıları ise, bu zihniyeti körükleyerek habis emellerine ulaşmanın çarelerini araştırıyorlardı.

İhtilâl İdaresinin, normal Anayasa nizamına intikal etmesiyle, kendi kanunları hükmüne göre işlemesi ve düzelmesi beklenen iktisadî durumdaki tıkanıklık olduğu gibi kendini muhafaza ediyordu. Olumlu yönde ufak bir hareket bile yoktu. Piyasa paslanmış makine gibiydi, kımıldamıyordu.

Halk, her zaman olduğu gibi geçim bunaltısı içinde ter dökmeye devam ediyor, umutlar kesildikçe bezginlik artıyor, güven azalıyordu.

Türkiye havasını karıştırmakta kendi çıkarlarını bulacaklarını sananların da her yöne, her fırsattan yararlanarak saldırmaları eksik değildi. Ordu ile halkın arasını açmayı hedef tutan sinsice gayretler açıkça farkediliyordu.

Aslına bakarsanız, Türkiye'nin genel havası, bir anarşinin çıkması ve ekstrem uçların hayatiyet kazanması bakımından en elverişli iklim şartla-

rını taşıyordu. Millette, demokratik bir sistemin getireceği huzur ve sükûndan umudunu kesmiş olmanın küskünlüğünü görürdünüz.

İhtilâl sonrası demokratik idarenin daha ikinci ayındaki manzara; ürkütücü, umut ve güven kırıcı, bilânçosu; matlûp hanesine halk hayrına tek teselli kâr kaydetmemiş bulunuyordu.

Türk Silâhlı Kuvvetleri Birliği Teşkilâtı yaşıyordu. Yine iki fikir taraftarları varlıklarını ve inançlarını muhafaza ediyorlardı. "Güdümcüler", şimdi İsmet Paşa iktidarına ve başarısızlıklarına bekçilik etmek görevini yüklenmişlerdi. "İsmet Paşa'ya fırsat ve zaman ver, sana güllük gülüstanlık bir memleket yaratıversin." Bu fikirdeydiler.

Biz de, Başkumandanın etrafını yoğunlaştırmaya ve onun kararları dışında hareket etmemeye karar verdiğimiz için, artık ister istemez bir dereceye kadar "Güdümcüler" in dümen suyunda gidiyorduk.

Memleketle ve arkadaşlarla hemen her gün çok sıkı devam eden bir irtibat, durumu bütün ayrıntılarıyla koğuşturmamıza imkân sağlıyordu. Bizim, Başkumandanı destekleme kararımızı arkadaşlarımız biliyorlardı, fikirlerinde sebat eder görünüyorlardı. Ancak bu karara iştirak etmemiş "Müdahaleciler" de, teşkilât içindeki aktivitelerini her gün arttırıyorlardı. Taraftarları günden güne çoğalıyordu. Bizi en çok korkutan ve üzen, bu durumun, önüne geçilmez bir ikilik yaratması ihtimaliydi. Gayretlerimizi bu ihtimali önlemeye teksif ediyorduk.

O günlerde, bu gayretlerimizin pek olumlu sonuçlar vermediğini, hattâ, "Müdahaleciler" in bir kısmının bizi âdeta fikir ve yön değiştirmekle ithama kadar el altından propaganda yaptıklarını haber almıyor değildik. Bereket versin, ordunun birçok mahfillerinde gerçek kişiliğimiz derinliğine tanınmıyordu. Bu yüzden yapılan menfî propagandalar kanaatlarda ciddî bir değişiklik meydana getirmiyordu. Fakat hakkımızda bulantı ve şüphe yaratılmadığı da kesin olarak iddia edilemezdi.

Kabibay ile evvelce alınan kararlarda bir değişiklik yapmaya lüzum olmadığı, ben Türkiye'ye dönmeden evvel, ocak ayı başında İsviçre'de tekrar buluşarak son defa durumu gözden geçirmek hususunda mutabakata vardık.

Ocak ayının başında, akretide olduğum İsviçre Kara ve Hava Ataşeliği görevimin devri ve başta Sayın Büyükelçi Zeki Kuneralp ile sefaret erkânına kollekt ve doslara vedâ etmek üzere Bern'e gittim.

"WORB MÜLÂKATI"

Özel temaslar dışında İsviçre'de Worb kasabasında (14) lerden Kabibay, Solmazer ve Taşer'in katıldığı dörtlü bir toplantı yaptık. 21 mayıs 1963 olaylarından sonra, (14) ler hakkında yapılan adlî soruşturmada "Worb mülâkatı" adı verilen bu toplantı; aslında, devam eden bir seri faaliyet sonunda ulaşılmış mutabakatın, memleketin son siyasî durumu karşısında çeşitli etken faktörler yerli yerine konarak tekrar gözden geçirilmesinden başka olağanüstü bir mahiyet taşımaz.

Bu toplantıda, 27 Mayıs İhtilâlini hedeflerine ulaştırmak üzere, artık toplumun malı olmuş fikirler manzumesinin yeni bir müdahale ile kuvveden fiile ulaştırılmasının, mevcut Türkiye şartları içerisinde kaçınılmaz bir zaruret olduğu bir defa daha teyid edilmiştir. Mevcut nizam ne olursa olsun ve

iktidar kimin elinde bulunursa bulunsun, yeni ve katî bir müdahale ile 27 Mayıs ileri hamlesinin tıkanan yolları temizlenecek ve açılacaktı.

Münferit ve müstakil bir hareketten memlekete gelecek sayısız zararlar ortaya konunca, mutlak surette Başkumandanın desteklenmesi zorunluluğu meydana kendiliğinden çıkıyordu. Başkumandanın ise, "Güdümcüler" tarafını tuttuğu ve bu kararından vazgeçeceğine dair ortada bir tek emarenin dahi mevcut olmadığı bir vâkıa iken, müdahalenin Ordu bütünlüğünü zedelemeksizin ne surette tahakkuk ettirileceği ciddî olarak teemmül edilmesi gereken önemli bir konu oluyordu.

Benim ve arkadaşlarımın inancına göre, siyasî olayların gelişme tarzı ve hızı, Ordudaki "Müdahalecilerin" her an artan baskısı, 27 Mayısçı aydın çevrenin hızlı ve köklü reformlara girişilmesi isteğinin doğuracağı etkinin ayrı ayrı ve bir arada meydana koyacağı müdahale zarureti, Başkumandanı, er veya geç, harekete geçmeye zorlayacaktı. Bu, İsmet Paşa'nın devam eden iktidarına rağmen olacaktı. Siyaset ibresi öyle gösteriyordu. İnat ve direnmenin faydası olmayacaktı.

İSMET PAŞAYLA MÜCADELE USULÜNÜ BİLMİYORDUK

Bütün bu hesapları yapıp şu kararlara ulaşırken denklemlerin çözümünde tam değeriyle gözönünde tutmadığımız faktör, İsmet Paşa'nın kendisi olmuştu. Biz, İsmet Paşa ile mücadele etme usulünü gerektiği gibi öğrenmemiştik. Gerçi, hiçbir durum muhakemesinde "Paşa" unsurunu kaale almaksızın karar vermiş değilizdir. Fakat Paşa ile mücadelede hangi silâhların kullanılması gerektiğinde tam bir fikirbirliği içinde olmamışızdır.

İsmet Paşa ile mücadelede, onun kullandığı usulleri kendisine karşı dikkat, teenni ve ustalıkla kullanmak ancak başarı va'dedebilirdi.

O, kaleyi genel olarak içinden fethederdi. Kendine, mücadele ettiği teşkilâtın içinden müttefik arar bulur, hasımlarını kendi aralarında çarpıştırır ve her iki taraf en mecalsiz hale düştüğü zaman katî darbeyi iki tarafa birden indirirdi.

Olayların, kendisine göre tam bir vuzuha ve olgunluğa kavuşması ve çıkacak fırsatlardan azamî şekilde faydalanmak üzere tam siper uzun müddet pusuya yatmak ve korkunç bir sabırla avını beklemek taktiğini ustalıkla kullanıyordu.

Paşa ile mücadeleye girebilmek için, ustalıklı siyasî manevralarla, kendi partisinin ve muhitinin içinden Paşa'ya karşı olanları zaman, tahammül ve sabırla ittifaka almak ve çatışmayı Paşa metotlarına irca etmek lâzımdı.

Ayrıca, Paşa'nın nifak tohumları ekme formülünü uygulamasında, sabırla sonucu beklemesine fırsat vermeksizin karar - sürat sisteminden yararlanmak gerekmekteydi. Verilmiş kararı, İsmet Paşa'ya duyurmadan ve karşı tedbir almasına meydan vermeden daha kafandan geçerken uygulayacaktın.

Velhasıl, Paşa ile mücadele kaderde varsa, O'nun yarım asırlık ayak oyunlarına gelmemek için en ince ayrıntıları dahi dikkat nazarına alan ve devamlı gözönünde tutan usta bir hesap ve tedbir adamı olmak zorundaydınız.

Bu mücadelede, kuvvet en son ve belki de hiç hesaba katılmamalıydı.

12 ocak 1962 tarihinde Roma'dan ilişiğimi kestim. Brendizi - Pire - Lârisa - Selânik - Kavala üzerinden 18 ocakta Türkiye'ye ulaştım.

Dönüşümü bu yol üzerinden yapmaklığımın sebebi, Yunanistan'ı bir daha içinden ve yakından görerek, eski durumu ile kısa bir mukayeseye tâbi tutmaktı.

Bu memleketi, ilk defa 1950 senesinde görmüştüm. O zaman II nci Dünya Harbi'nin ağır tahribatı her tarafta açıkça belli oluyordu. Korkunç bir enflâsyon içindeydiler. Harb sonu devam eden iç harb felâketiyle de bitkin bir hale gelmişlerdi. Ekonomik çöküntünün tesirleri kendini her alanda açıkça gösteriyordu. Siyasî dengesizlik ve ekonomik perişanlık içerisinde yokluk, açlık, bezginlik, moral bozukluğu, ahlâksızlık, Yunanlıların üzerine insafsızca saldırmaktaydı.

1962 yılına kadar dört defa gittim Yunanistan'a... Her seferinde, etrafı görüp evvelki durumla karşılaştıracak kadar da kaldım.

Her zaman çekişmeli geçen bu memleket siyasî atmosferinden, iktisadî kalkınma hamlesinin zarar görmemesi için ciddî tedbirler almışlardı. Kıralın başkanlığında teşekkül ettirilmiş olan kalkınma komitesinin gayretleri dikkatle ve hassasiyetle siyasî etkilerin dışında tutulmuştu. Yunanistan, aldığı dış yardımları şuurlu ve rasyonel bir plâna dayayarak emin bir kalkınma yoluna sokulmuştu.

Ve işte 1962 Yunanistan'ının görünen manzarası Pire'den Türk hududuna kadar hiç de 1950 deki perişan halini hatırlatmıyordu artık.

Ne yapmışlarsa yapmışlar, kefeni yırtmışlar, fasit daireyi kırmayı becermişlerdi.

"Âlem Mersin'e, biz tersine gidiyorduk."

GENEL KURMAYDAKİ ÖNEMLİ TOPLANTI

İstanbul'a ulaştığımın ertesi günü, 19 ocak 1962 saat 17 de, Ankara'da Genel Kurmay Başkanlığında önemli bir toplantı yapılıyor.

Toplantıya Kuvvet Kumandanları, Jandarma Genel Kumandanı, Harb Okulu Kumandanı Kur. Alb. Talât Aydemir, Jandarma Okul Kumandanı Kur. Alb. Necati Ünsalan, Merkez Kumandanı Kur. Alb. Selçuk Atakan, Ankara'daki generaller, diğer okul, müessese ve birlik kumandanları katılıyorlardı.

Bilindiği gibi, yeni Anayasaya göre iktidarın devrinden sonra da teşkilâtını devam ettiren Türk Silâhlı Kuvvetler Birliği içindeki "Müdahaleciler" - "Güdümcüler" mücadelesi bitip tükenmek bitmeyen müzmin bir hal almıştı. "Müdahaleciler", İsmet Paşa iktidarına rağmen, baskılarını kumanda kademesine ve teşkilât ileri gelenlerine, her gün artan bir güçle duyurmaya başlamıştı. Silâhlı Kuvvetler her işi bırakmış, yorulmak bilmez bir ısrarla iktidarın tutumunu izliyor, izledikçe de tâvizkâr bir "İdarei maslâhat" politikasının sınırları dışına çıkamadığı ve çıkacağına dair de ortada bir emâre bulunmadığını ibretle müşahede ediyordu.

Siyasetçiler ve statükocular da, Silâhlı Kuvvetlerin iktidarın bir ucunda oturuşundan huzursuzluk duyuyorlardı. Ve bu vesayet müessesesine artık bir son verilmesi lâzım geldiğini gizliden gizliye hesapladıkları muhakkaktı.

Fakat her şeyden evvel, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin ortadan kaldırılması meselesi bir siyasî manevra işiydi ve zamana ihtiyaç gösteriyordu. Bundan evvel, yapmaları ihtimali her gün kuvvetlenen bir müdahaleye karşı tedbirli davranmak, geciktirmek, müdahale taraftarı olanları oyalamak icap ediyordu.

Yapılan bu toplantı, siyasî kışrı patlatma derecesine varan baskı tesirini azaltmak için, sisteme takılmış muvakkat bir emniyet süpapıydı.

Başkumandan, siyasî akışın gayet iyi bir seyir takip ettiğini söylemiş ve iktidarın Silâhlı Kuvvetlerce desteklenmesini istemiştir.

Kendilerine söz verilen Kuvvet Kumandanlarından Muhittin Önür, Başkumandanın fikrini aynen tasvip eden bir konuşma yapar. Jandarma Genel Kumandanı Abdurrahman Doruk, gençlerin bilinmedik hususları belki, açıkça izah edebileceklerini, kendilerine söz verilmesi gerektiğini ortaya sürer.

Konuşma sırası, Albaylara gelince; ilk sözü Ünsalan alır ve gerek siyasî durumu ve gerekse bu durumun Silâhlı Kuvvetler içindeki etkilerini bütün çıplaklığıyla ortaya koyan bir durum muhakemesi yapar. İktidarın, memleket idaresinde beceriksiz, Türkiye gerçeklerini kıymetlendirmekten âciz bir olumsuzluk içerisinde bulunduğunu ve böyle devam etmekte olan bir iktidarın tutumuna karşı Silâhlı Kuvvetler içindeki reaksiyonun devamlı surette arttığını ve Ordunun fiilen iktidara el koyma lüzum ve zaruretinin, her geçen gün daha çok subayın daha büyük bir inançla kanaat getirdiğini, misalleri ve ayrıntılarıyla sayıp döker, sonunda "Bu günü beğenmiyoruz ve istikbalden de çok endişeliyiz." diyerek sözlerini bitirir:

Aydemir, Başkumandanı evvelce durumdan haberdar ettiğini, Türkiye'nin Güney Kore'ye muvazî gittiğini, memleketi mutlak yeni bir ihtilâl'n kurtaracağını söyler, Ordu içindeki çeşitli grupların ihtilâl teşkilâtı kurmaya devam ettiğini, ancak Başkumandanın başta olmak üzere yapılacak bir müdahalenin Silâhlı Kuvvetleri parçalanmak felâketinden kurtarabileceğini ilâve eder.

Orgeneral Sunay, durumun bu derece açık dile getirilmesi karşısında, her ne şekilde olursa olsun bir ihtilâle taraftar olmadığını katî surette ifade eder.

229 uncu Piyade Alay Kumandanı Alb. İhsan Erkan'ın Aydemir'i desteklemesinden sonra konuşma sırası Merkez Kumandanı Kur. Alb. Selçuk Atakan'a gelir.

Atakan, memleket gerçeklerinin ve içinde bulundukları zorunluğun Başkumandanın emrinde olmak üzere toptan bir müdahaleyi gerektirdiğini söyler ve sözlerini şöyle bitirir:

— "Eğer, Başkumandanlık bir müdahale hareketinin yapılmasını uygun mütalâa etmiyorsa, bizim söyleyeceğimiz ve yapacağımız bir şey yoktur. Yalnız, şu hususun bilinmesi bilhassa gerekmektedir ki bir ihtilâl yapılması için alt kademelerden, kumanda mevkilerinde bulunanlara yapılan tazyik, tesirini her gün arttırmaktadır. Bu tazyiki önlemek ve göğüslemekte ne dereceye ve ne zamana kadar muvaffak olacağımızı kestiremiyorum. Ancak biz bu tazyikin müşeyviki değiliz. Eğer, öyle telâkki ediyorsak, derhal istifa etmekliğimize veya emekliye sevkedilmemize müsaade buyurulmasını arzediyorum.

Başkumandan, kendi mevkiini işgal ettiği müddetçe hiç kimsenin, genç kumandanların kılına bile dokunamıyacağını kesin olarak va'deder ve Or-

duca İnönü iktidarının desteklenmesi gerektiğini söyleyerek toplantıyı dağıtır.

Ama, iş bununla sona ermez.

ALBAY VE BİRLİK KOMUTANLARININ BİLDİRİSİ

Toplantıdan ayrılan Albaylar ve Birlik Kumandanları kendi aralarında birleşerek müştereken vardıkları kararı iki madde içerisinde yazılı olarak toparlarlar ve alt kademedeki subaylarla, etraflarına duyururlar.

1 — Demokratik rejimde Silâhlı Kuvvetler bir şahıs veya zümreyi destekleyemez. Bu hareket, Anayasaya aykırıdır. Silâhlı Kuvvetler C. H. P. yi desteklemeye devam ederse siyasetin içinde kalacak ve muhalefet tarafından yıpratılacaktır.

2 — İnönü ve C. H. P. den başkasına iktidarın verilmesinin memleketi anarşiye götüreceği, kumandanlarca kabul ediliyorsa, hiçbir şahıs ve zümre menfaatine olmamak ve Atatürk ilkelerini esas alan bir düşünce etrafında plân yapmak şartiyle ancak iktidara el konulabilir.

Şu son duruma göre, meseleleri tarafsız bir gözle tahlile çalışırken, "Başkumandanla, Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtının ana bünyesini teşkil eden unsurlar arasındaki görüş ayrılığı, anlaşmazlık derecesine varmıştır." demeye insanın dili varmıyor.

Ama, gerçekleri saklamak kimin haddine?

Durumun bu derecedeki çıplaklığına ve hızla gelişmesine rağmen, Başkumandan, "İsmet Paşa, bir tarafa; Türkiye öbür tarafa." demektedir.

Büyük kütlelere muhatap olan kumandanlar ise, şahıs ve zümre bekçiliği etmeyeceklerini, eğer İsmet Paşa dışında sivil bir siyasî iktidar düşünülmüyorsa kendilerinin bizzat iktidara el koymaları gerektiğini savunmaktadırlar.

Bu durum, siyasetçilerin, Türk Silâhlı Kuvvetler Birliğini parçalamak maksadıyla yapacakları siyasî manevrada, sıklet merkezini yönetecekleri ilk cephe çatlağıdır ve sonradan ustalıkla kullanılmak üzere bu çatlak daima büyütülmüş ve bir gedik haline getirilmeye çalışılmıştır.

İstanbul'dan Ankara'ya geçmek için acele etmedim. Maksadım; temas sağlayabileceğim her kademedeki Ordu mensuplarıyla durumu bütün ayrıntılarıyla incelemek, öğrenmek, her kademenin nabzını iyice yoklayarak edineceğim doğru kanaatı Ankara'da göstereceğim faaliyette mesnet olarak kullanmaktı.

Bu maksatla; hiçbir grubu ve şahsı ihmal etmeksizin, on gün devamlı olarak genç arkadaşlarım, Silâhlı Kuvvetler Birliği ileri gelenleri ve kumanda mevkilerinde bulunanlarla ayrı ayrı vaziyeti inceledik.

Aldığım intiba ve edindiğim kanaat kesindi: Her grup, kademe ve şahıs, her ne pahasına olursa olsun mutlak surette bir müdahalenin vakit geçirilmeksizin uygulanmasında kararlı görünüyordu. Orduda, o güne kadar eşi görülmemiş bir potansiyel teşekkül etmişti. Müdahale fikrinde inatlı ve ısrarlı idiler.

Böyle bir karara ulaşmanın nedenlerine, evvelce belirttiğimiz hususlara ilâveten, bazı noktaların daha eklenmesi gerekiyordu:

6 haziran 1961 olaylarından itibaren, bizatihi bir siyasî makanizma haline getirilmiş bulunan Silâhlı Kuvvetlerin; artık memleket sorunlarına ilgi-

siz, kendi kabuğu içine çekilmiş, sadece kendi vazifesiyle meşgul bir organizma olarak mütalâa edilmesi, elbetteki imkânsızdı. Memleketin geleceğinden herkes kendini sorumlu tutuyordu. Yahut öyle bir ruh hali yaşıyordu. Birçok subaylar için, 27 Mayıs'ı hazırlayanlar ve yapanlar nümune telâkki edilen gıpta konusu olmuştu. Bu büyük harekete şahsen katılmamış olmanın telâfisi yollarını arıyorlardı.

27 Mayıs'ı gönülden tasvip edenlerin uğratılmış olduğu hayal kırıklığı, bu defa inkılâbı hedeflerine ulaştırmak için, bir muharrik güç haline gelivermişti.

Silâhlı Kuvvetler Birliği içindeki genç elemanlar, 27 Mayıs'tan sonra, meydana getirilen siyasî olayları kendi yararlarına uydurmak isteyenlerin âleti olarak kullanılmışlardı.

İktidarın her defasında bir taraftan, diğer tarafa kaydırılışında, silâha, süngü geçirip siyasî ihtiraslara nöbet tutmak görevi hep bu gençlere yükletilmişti. Ellerindeki silâh siyaset muhterislerinin oyuncağı gibi kullanılmak istenmişti ve kullanılmıştı da...

Onlar da siyaset yolunda silâhlarını kullanmaya alışmışlardı. Bu alışkanlıkta, şahsî ihtiraslara pay ayırmak haksızlık olurdu. Hırs, belki mevki ve rütbeleri yüzünden, gelecek harekètlerde bir şeyler kapma durumunda

olanlar için düşünülebilirdi. Genç ve küçük rütbeli subay ve subay namzetlerinin müşterek vicdanında sadece memleketlerine hizmet duygusu yer etmişti. Lekesizdiler, tertemizdiler.

Teşekkül etmiş bu azîm potansiyelin büyük bir ustalıkla yurt yararına kullanılması günün en önemli konusunu teşkil ediyordu. Bu potansiyel gücü, yuvarlayıp yok etmek mümkün olmadığına göre, Türkiye'ye fayda sağlayak şekilde kanalize etmek, yetki ve sorumluluk taşıyanların baş vazifesi oluyordu. Bu vazifede yapılacak en ufak bir ihmal ve hatâ, nerede patlak vereceği kestirilemiyen bu korkunç gücün ortalığı kasıp kavurmasına sebep olmak gibi toplum nizamını allak bullak edecekneticeler doğurabilirdi.

Görebilen herkese düşen vazife bunu önlemekti.

VÂ'DEDİLENDEN BAŞKA YERE TÂYİN EDİLDİM

28 Ocak 1962 günü Ankaraya geldim.

Ekim 1961 de bana vâ'dedildiğinin aksine, Zırhlı Birlikler Okul Kumandanlığı yerine, Genel Kurmay Başkanlığı Sivil İşler Şubesi Müdürlüğüne tâyinim çıkmıştı.

Bu tâyinin, tasmim ve vâ'dedildiği gibi çıkarılmamasına sebep, Başkumandanın etrafında kurulu olan tezvir makinesinin aleyhimde işletilmesi olmuştu.

27 Mayıs evvelisinde ve sonrasındaki davranış ve kanaatlerimi, kendi çıkarlarına uyacak şekilde eğip bükmesini beceren tezvir hâlesi beni, hangi şartlar altında bulunursam bulunayım, mutlak bir ihtilâl taraflısı olduğum şeklinde yetkililere takdim etmekte kusur etmemişlerdi... Beni yakından tanıyanlar da aksi yönde gayretlerini esirgememişlerdi. Bu, birbirine ters çalışmalar üzerine ortalama bir hal çaresi bulunmuş, her ihtimale karşı emrimde kuvvet bulunmaması uygun görülmüş, buna mukabil İstihbarat Başkanlığı emrinde yeniden ve idareten açılacak özel bir şube başkanlığında,

Türk Silâhlı Kuvvetler birliği faaliyetini yakından koğuşturmak, (14) ler vesair siyasî pozisyon içinde bulunan teşekküllerle temas temin etmek ve bu hususlarda Başkumandanlık karargâhının bir yetkili cüz'ü olarak çalışmam karar altına alınmıştı.

İstihbarat Başkanı General Kurttekin, Başkumandanın bu hususta muvafakatini almıştı. Görevimi tebliğ ettiler, yadırgamadım. Vazifemini yerini ve şeklini kıymetlendirmede alışkanlığım teşekkül etmemişti.

Ankara'daki birkaç gün... En sağlam sinirleri paralize etmeye yetecek kadar umut kırıcıydı...

İhtilâle karar verdiğimiz günden bu yana sekiz yıl geçirmiştik. Bu yıllar içerisinde çok buhranlı anlar geçirdiğimi hatırlıyorum. Maddî ve mânevî çok sıkıntılar çektim. İdealimizin idraki, 27 Mayıs pırıltılarının karardığı günleri gördüm.

Her sarsıntılı günümde, bütün dayanağım ve teselli kaynağım, içinden yetiştiğim ocağın birlik ve beraberlik havası olmuştu. Bu sefer kendi havamı kendim teneffüs edemez gibiydim... Durum korkunçtu, müthişti!..

Ankara'daki, bütün Silâhlı Kuvvetler Birliği ileri gelenleri arasına zehirli nifak tohumları serpilmişti. İçiniz burkularak görüyordunuz ki, bu tohumlar yeşerip kök budak salmak üzeredir.

Her zaman, Türkiye'nin her yönden teminatı olarak mütalâa ve kabul ettiğimiz Silâhlı Kuvvetler birlik ve beraberliğinin yıkılmaya yüz tutmuş olmasını müşahede etmek, memleketin yakın gelecekteki felâketi demekti. Bu yıkılma, Ordu içindeki teşkilâtın kaldırılması ve Silâhlı Kuvvetlerin aslî vazifesine dönerek siyasetten uzaklaşması mânâsına gelmiyordu. Bu, Silâhlı Kuvvetler arasında ayrı ayrı düşünce mihraklarının doğması ve çeşitli zümrelerin birbirine düşman kesilmesi gibi korkunç bir neticeydi... Silâhın silâha dönmesi, kardeşin kardeş boğazına saldırması gibi bir milletin en kötü kaderinin doğuşu demek olan böyle bir âkıbetin ihtimali dahi işleyen kafaları dumura uğratmaya yeter de artardı...

İlk temaslarım, rahmetli Halim Menteş ve dolayısiyle havacılar kanadı ile oldu. Menteş ve arkadaşları, Harp Okulu Kumandanı Talât Aydemir'e lânet yağdırıyorlardı. Onlara göre; Aydemir, kendi hesabına münferiden yapacağı bir darbe için hazırlık işine koyulmuştu. Art fikir taşıyordu. En yakın arkadaşlarını, ortadan silebilmek için devamlı bir faaliyet içindeydi. Kendileri de, elbetteki bu gibi menfi davranışlara karşı tedbir almış bulunuyorlardı. Artık bir araya gelmiyorlardı. Herkes kendi tesir sahası içerisine çekilmişti. Birbirlerinin kuyusunu kazıyorlardı.

SİLÂHLI KUVVETLER BİRLİĞİNDE SARSINTI

Ankara'ya geldiğimin ertesi günü, Menteş, Nuri Hazer ve onlara yakın bazı kimselerin bulunduğu bir yemekte, Menteş'in evinde buluştuk. Bana, Aydemir ve etrafının Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtını sabote edici faaliyetini anlattılar. Talât, herkesin altından adam çalıyor, kendine bağlıyordu. Teşkilât içerisindeki generallere ve bir kısım kumandanlara açıkça cephe almıştı.

Ertesi gün, Halim ile tekrar buluştuk. Kendisine, görebildiğim kadar, durumun vehâmetini ve hemen önlemeye geçmediğimiz takdirde memleket için doğacak fecî âkıbetten hepimizin derece derece sorumlu olacağımızı izah ettim. Anlayış gösterdi.

Şartlar ne olursa olsun, kat'iyen birbirimize haber vermeden münferit bir harekete katılmamaya karar verdik.

Silâhlı Kuvvetler Birliği içerisinde, bana "şah damarı" kadar yakın olan arkadaşlarımdan Necati Ünsalan'la vaziyeti karşılıklı olarak ortaya döktüğümüzde, Ünsalan'ın durumu tamamen kavramış olduğunu gördüm. Fakat, o da Aydemir'in ve çevresinin Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtını kundaklamaktan çekinmediği kanaatinde olduğunu saklamadı. Necati ile aynı fikirde ve yönde olan Selçuk Atakan ateş püskürüyordu. Birlik ve beraberlik fikrinin dejenere edilmesinden doğacak elîm âkıbeti sayıp döküyor, bunun başılca sorumluluğunu kısmen havacılara ve çokça Aydemir'e yüklüyordu.

Aydemir, kendisine atfedilen faaliyetten ve art fikir isnadından tamamen habersiz göründü. Havacıların güdümlü demokrasiyi yaşatmak için kendilerini âlet olarak kullanmaya devam ettiklerini, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin bu yüzden yıpratıldığını, her zaman siyasetçilerle işbirliği halinde olduklarını, alt kademedeki teşkilât unsurlarının, bir müdahalenin yapılması istikametindeki zorlamalarına dayatmanın büyük güçlükle mümkün olabileceğini izah etti.

Genel Kurmay Başkanlığında vazifeli generallerden bir kısmı, başta İkinci Başkan Memduh Tağmaç, Silâhlı Kuvvetler Birliğine tamamen dirsek çevirmişler, bulundukları mevkiden alabildikleri yetki oranında teşkilâtın ileri gelenleriyle çatışma halinde bulunuyorlardı.

Kurttekin de, Talât ve destekçilerinin tutumunu tasvip etmez görünüyordu. Ancak, General, evvelce verdiğimiz prensip kararının bozulmaması hususunda tam bir anlayış ve gayret göstermekteydi. Başkumandanın etrafında parçalanmaksızın toparlanabilmek ümidini kaybetmemişti. Bu bakımdan, hangi taraftan gelirse gelsin, ayrılığa müncer olan davranışları toptan reddediyor, Başkumandanın karar ve emirleri çerçevesinde kalmayı memleket hayatiyetinin tek şartı görüyor, sadece, Kumandanın noktai nazarma göre hareketi ve grupların hiç birine katılmamayı esas olarak kabullenmiş bulunuyordu.

Zaman olur ki; insanların, içinde yaşadıkları ortamda insiyatifi ele almamaları veya "neme lâzımcı" bir zihniyet içerisinde uyuşup kalmaları en affedilmez memleket hıyanetidir.

1962 şubatının başında; Ankara'da teneffüs ettiğimiz hava zehirli, seyrettiğimiz manzara korkunç, siyaset iltihaplı, toparlanabilme imkânları, görünüşe göre, umutsuzdu...

Bende ne varsa, ne kalmışsa, son zerremi, gücümün bütün imkânlariyle hemen harcamam gerektiğini anlamıştım.

BİRLİĞİ TEKRAR KUVVETLENDİRME GAYRETİ

Yapılacak iş, vakit geçirmeksizin, Silâhlı Kuvvetler Birliği bünyesindeki çatlaklıkları onarmak, zâfiyeti tedavi etmek, anlayış, görüş, düşünüş ve fikir birliği sağlanmış bir kuvvet haline getirerek emir ve kumanda nizamındaki âhenk ve intizamı yeniden tesis etmeye çalışmaktı.

Bunun için; ilk teşebbüsü, bidayetten beri birbirleriyle yakın arkadaşlık bağlantıları içinde bulunmuş olanlara karşı yapmakta, çabuk hâsıla almak bakımından, fayda gördüm.

Ve işe, Kara Kuvvetleri kanadında meydana gelmiş anlaşmazlıkları bertaraf etmek üzere, bu kuvvetin ileri gelen unsurları arasında bir toplantı tertip etmekte başladık.

Ünsalan, Aydemir, Arat, Atakan, Kemal Güner ve diğer bazı arkadaşların katıldığı toplantıyı Jandarma Okul Kumandanlığı odasında yaptık. Herkes, o güne kadar aralarındaki anlaşmazlığa sebep olan söylenti ve şahsî görüşlerini, karşısındakini itham etmekten çekinmeksizin tam bir rahatlık ve açıklıkla ortaya döktü.

Sonunda, bütün söylenenlerin ve evham derecesine varan görüşlerin, teşkilât mensuplarının yüz yüze gelmemelerini fırsat bi'en bozguncu unsurlar tarafından inşa edilmiş maksatlı tertiplerden başka bir ciddiyet taşımadığı kolaylıkla anlaşılıverdi.

Silâhlı Kuvvetlerin Kara Kuvvetleri kanadında, teeessüsünü istediğimiz bütünlük, kolaylıkla sağlanıverince, âhengin; Hava ve Deniz Kuvvetlerini temsil eden arkadaşlara da teşmil edilmesi hususunda hemen faaliyete geçtik.

Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı etrafmda tam bir birlik ve beraberlik halinde bulunan Denizcileri, Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtı nezdinde, Dz. Müh. Alb. Galip Gültekin ve Dz. Gv. Albay Nazım Özkan temsil ediyorlardı.

Bu arkadaşlarla da her yönden tam bir anlaşma halindeydik.

İş dönüp dolaşıp, Hava Kuvvetlerindeki temsilcilere dayanıyordu.

Halim Menteş ile vardığımız prensip kararı, Havacıların Aydemir'e karşı olan güvensizliğini ortadan kaldırmamıştı. Fakat bu kanat, bana ve Alb. Ünsalan'a samimî bir yakınlık göstermekteydi.

Halim Menteş'le durumu yeniden ortaya koyduk. Havacılar, genel olarak, üç aylık İsmet Paşa iktidarından ve bilhassa bu esnadaki tutum tarzından memnun görünmüyorlardı. İktidarın ve statünün değiştirilmesini henüz erken buluyorlardı. Ancak, erken bulmaları; böyle bir harekete, hiçbir zaman taraftar olmadıkları demek değildi.

Menteş de, emir ve kumanda nizamı içinde yapılacak bir harekete, genel olarak taraftar bulunduklarını belirtiyordu. Ona göre, her şeyden evvel, Kuvvet Kumandanlarının tasvibi ve tâyini ile meydana getirilecek kuvvetler arası bir komitenin, müdahale sonrası için yapacağı teferruatlı ve bünyeye uygun plânların tekemmül ettirilmesi gerekmekteydi. Bu plânların, Başkumandanlıkça tasdikini mâtaakıp, ancak bir harekete geçmek mümkün olabilirdi.

Menteş'in ileriye sürdüğü bu düşüncelerle, bizim o güne kadar kabul ettiğimiz ana esaslar arasında kıl kadar fark yoktu. Tamamen mutabakat halindeydik.

Önemli olan, bu şekil çalışma şartlarını meydana getirmek ve bu karşılıklı anlayış içerisinde, bir an evvel sistemi tam işler hale koyarak netice için harekete geçebilmekteydi.

Kara, Hava ve Deniz Kuvvetlerinin Ankara'daki teşkilât mümessilleri arasında bu genel yakınlaşmanın meydana getirilmesi için bir haftalık devamlı gayret ve çalışma kâfi gelmişti.

DURUMU BAŞKUMANDANA BİLDİRDİM

İstanbul'dan beri edindiğim kanaat ve Ankara'da ulaştığımız sonuçları, Başkumandana aynen intikal ettirmek vazifemdi. Vakit geçirmeksizin, Ge-

neral Kurttekin'i haberdar ederek huzurlarına çıktım:

İçinde bulunduğumuz günlerin en hayatî meselesinin, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin birlik, beraberlik ve bütünlüğünü muhafaza etmek olduğunu belirttikten sonra, 27 Mayıs inkılâbının beklenen hedeflere ulaşmadığını; bu ihtilâli, Türkiye'yi belli amaçlara ulaştırabilmek için yapılması gereken köklü reformlara dayanak yapmak fikrinde olanların bugün inkisar içinde bulunduklarını; 27 Mayıs'ın Türk Silâhlı Kuvvetlerinin kendi malı olduğunda kimsenin artık şüphesi ve tereddüdü kalmadığı için, varılması gereken hedeflere memleketi ulaştırmada bütün Silâhlı Kuvvetlerin kendini vazifeli addettiğini açıkça ortaya koydum.

Ayrıca; 27 Mayıs'ı karşısına alan bir siyasî zümrenin, inkılâbın getirdiği fikirler yönünün aksine faaliyetlerini gün geçtikçe arttırdıklarını, bunun Ordu mânevî bünyesinde devamlı bir huzursuzluk ve tahammülsüzlük meydana getirdiğini söyledim ve şunları ilâve ettim:

— "Bütün bunlar ve bunlara ilâve edilecek sebeplerle, Türk Silâhlı Kuvvetleri içerisinde iktidara el koymak üzere büyük bir potansiyel teşekkül etmiştir. Bu potansiyelin memleketin yaraları doğrultusunda kanalize edilmemesi halinde münferit, plânsız ve hesapsız bir infilâk hareketiyle karşılaşılması, kaçınılması mümkün olmıyan mukadder bir âkıbet önümüzde durmaktadır. Böyle bir sonuç, Silâhlı Kuvvetlerin birlik, beraberlik ve bütünlüğüne inecek telâfisi imkânsız bir darbe olacaktır. Türkiye, güvendiği tek müessesenin yıkılması felâketiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu felâketin önlemenin ve müşekkel potansiyeli memleket yararına kullanmanın tek yolu, Başkumandan olarak sizin mukadder hareketin başında bizzat bulunmanızdır.,,

O zaman, (14) ler olarak altın devirlerini yaşamakta olan eski Millî Birlik Komitesi üyelerinin de her yönden kendilerini desteklemekte olduklarını maruzatıma ekledim.

Kumandan; açıkça, bir harekete taraftar olmadığını, yapılması gerekli görülen plânların yapılıp elde hazır bulundurulmasında fayda mülâhaza ettiklerini söylediler.

Kumandanla bu konuda yaptığım ilk temas bende kesin bir ümitsizlik meydana getirmemişti. Realiteleri mutlak görecek, omuzlarındaki vazifenin icaplarını, zamanı gelince yerine getirecek kapasitede ve ruhta bir insan olduğunu elbetteki ortaya koyacaktı.

Hiçbir kumandan, emrindeki kuvvetlerin, parça parça olması gerçeği karşısında kayıtsız ve hareketsiz kalamazdı.

Bütün askerlik hayatı boyunca kendini memleket hizmetine adamış büyük ve vasıflı bir insanın, Türkiye'nin kritik günlerinde elbetteki sorumluluğunun gereklerini yerine getirmesi beklenirdi.

Durumu, Ankara'daki arkadaşlarla bir daha gözden geçirdik:

Ankara'da yeniden sağlamaya muvaffak olduğumuz görüş birliğini, İstanbul'da bulunan Silâhlı Kuvvetler Birliği mensuplarına da ulaştırmak ve onlarla da aynı fikir uygunluğu haline gelebilmek için İstanbul'a gitmeye karar verildi. Ankara adına gidecek temsilciler hemen seçildiler.

Karar derhal, İstanbul'da Balmumcu Jandarma Tugay Kumandam Topçu Alb. Celâl Baykan'a ulaştırıldı. Şubatın 9 unda, Ankara'dan gelecek temsilcilerle birlikte yapılacak bir toplantı için gerekli tertiplerin alınması istirham edildi.

8 şubat sabahı, Ankara'dan, Jandarma Okul Kumandanı Kur. Alb. Necati Ünsalan, Merkez Kumandanı Kur. Alb. Selçuk Atakan, Dz. Mühendis Alb. Galip Gültekin, Tnk. Bnb. (rahmetli) Topçuer ve ben İstanbul'a hareket ettik.

İzmit'e gelince; o esnada evinde hasta olan XV inci Kolordu Kumandanı General Fikret Esen'i ziyaret ettik, durumun son gelişmelerinden kendisini haberdar ettik.

General, 1 inci Ordudaki Silâhlı Kuvvetler Birliğinin ileri gelenlerindendi. Küçük, büyük herkesin, kendisine güven beslediği bir şahsiyeti vardı.

Bize, genel olarak şahsen müdahale taraftarı olduğunu açıkladı. İstanbul'la verilecek müşterek bir kararın, tekmil Silâhlı Kuvvetlerce birlike uygulanması taraftarı olduğunu belirtti. Hastalığı yüzünden İstanbul'a gelemiyeceğini, fakat kendi yerine hemen bir temsilci seçerek göndereceğini söyledi.

8 şubat akşamı Jandarma Tugayında bizi misafir ettiler. O akşam ve 9 şubat günü, arkadaşların münferit temaslariyle geçti.

İSTANBUL TEMSİLCİLERİYLE TOPLANTI

9 şubat günü, Jandarma Tugayındaki tarihî toplantı, o zaman İstanbul Valisi olan Korgeneral Refik Tulga tarafından açılmıştır:

Toplantıya; Ankara grubu temsilcilerinden başka. 1 inci Ordu kuruluşundaki kolordu, tümen ve alay kumandanları, bazı kritik tabur kumandanları (NİKE taburları gibi), 1 inci Ordu karargâhından bazı albaylar, Harp Akademileri Kumandanı ve Akademilerde bulunan yüksek rütbeli subaylar, Kuzey Saha Bölge Kumandanı Amiral Bahattin Özülker olmak üzere 54 kişi katılmıştır. (Burada katılanların isimlerini yayınlamak uygun görülmemektedir. Toplantı sonunda imzalanan protokolun aslı henüz yayınlanmamıştır. Protokolun aslı bendedir. Gerektiği zaman açıklanacaktır.)

Tespit edilen gündemde, ilk madde olarak Ankara grubunun dinlenmesi konusu vardı. Ankara grubu adına durumu muhakeme etmek görevini arkadaşlar bana vermişlerdi.

General Tulga, açılışı mütaakıp sözü bana verdi:

Konuya; Türkiye'ye geldiğim günden beri yaptığım temasları, vardığım kanaatleri, Ankara'da ulaşılan sonuçları, bilgi mahiyetinde sunarak girdim.

27 Mayıs'ın yapılmasının gayelerini ortaya koydum. İhtilâlin amaçlarına ulaşılamamaktan doğan genel buhranın, memleketi devamlı olarak tam bir huzursuzluk ve baskı altında tuttuğunu belirttim.

Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtının, her şeyden evvel, devamına lüzum olup olmadığının karar altına alınmasını istedim. Ankara görüşü olarak, teşkilâtın bünye ve aksiyonuna Türkiye'nin her zamandan daha muhtaç olduğunu söyledim.

Türkiye'nin reformcu bir rota tutturabilmesi için, iktidarın mutlak aynı fikir kaynağından güc alan reformcu bir idare kadrosunun eline verilmesi gerektiğini, bu kadronun ise ancak Türk Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtı bünyesinden çıkabileceğini ifade ettim.

Müdahalenin, İsmet Paşa iktidarına rağmen, yapılmasının Türkiye'nin kaçınılmaz zaruretlerinden olduğunu, müdahale şartları içinde, Silâhlı Kuvvetlerin hiyerarşik nizamına uygun olarak hareket etmenin ve kuvvetler arası işbirliğini esas olarak ele almanın mutlak bulundurulmasını, karar

vermek ve kararı uygulamak için geçecek zamanın teşkilâtın ve Türkiye'nin zararına işleyeceğini belirterek konuşmamı bitirdim.

Benden sonra sözü 1 inci Zırhlı Tümen Kumandanı General Behçet Özdemir aldı:

— Talebem olan Dündar Seyhan'a Akademide okurken durum muhakemesinden hiçbir zaman 10 numara vermek bana nasip olmadı. O günlerdeki zuhulümü, bu gece yaptığı durum muhakemesine tam numara vermekle telâfi edeceğimi zannediyorum, diyerek lâyık olmadığım bir iltifatla konuya girişti. Her şeyden evvel, içimizde resmî temsilcileri bulunmıyan Hava Kuvvetlerinin mutlak dikkate alınmasını ve kuvvetler arası işbirliğinin çatlaksız olarak tamamlanması gerektiği üzerinde ısrarla durdu.

66 ncı Tümen ve İstanbul Garnizon Kumandanı General Faruk Güventürk uzun bir konuşma yaptı. Memleket sorunlarını ve içinde bulunduğumuz durumu tahlil etti. Genel olarak, benim yaptığım durum muhakemesine paralel konuşuyordu. O da kuvvetler arası işbirliğine ve âheng'ne temas etti ve bilhassa, müdahale hususunda Hava Kuvvetlerinin muvafakatının alınması gerektiğini söyledi.

XV inci Kolordu Kumandanı adına toplantıya katılan Kur. Alb. Nihat Arslantürk; Aydemir'in birlikler altından adam çalarak kendine bağlama faaliyetini misalleriyle ortaya atarak ağır şikâyetlerde bulundu.

Kur. Alb. Necati Ünsalan; Aydemir'in hareketlerinin tasvip edilemiyeceğini, ancak faaliyetinde tevatür edildiği gibi büyütülecek bir taraf bulunmadığını, Ankara'dan hareket etmeden hemen evvel bu hususun kendisiyle konuşularak meydana çıkarıldığını açıkladı ve sözü Hava Kuvvetlerinin son durumuna getirdi:

— Hava Kuvvetlerinin temsilcisi durumunda bulunan Mucip Ataklı ve Halim Menteş'le şahsen temas halinde bulunmaktayım. Bu kuvvetin gelecekteki tutumu hakkında arkadaşlarda genel olarak görülen tereddüt ve endişeye ben iştirâk etmiyorum. Onların da Türkiye'nin gerçeklerini olduğu gibi görüp kabullenecek'erine eminim. Burada verilecek müdahale kararına, Ankara'ya döner dönmez Hava Kuvvetlerinin de iştirâkini sağlıyacağıma kuvvetle inanıyorum, dedi.

Kur. Alb. Selçuk Atakan, Ünsal'ın aksine, Hava Kuvvetlerinin bir harekâta katılmaya taraftar olmadığını, bu kuvvet temsilcilerine müdahaleye muvafakat kararını aldırmanın zannedildiği kadar kolay sayılmıyacağını, bir müdahale kararı almadan evvel kuvvetler arasında tam bir görüş ve aksiyon birliğinin temin edilmesi lüzumu üzerinde durdu.

Kur. Alb. Osman Deniz; Türkiye'nin, sosyal ve iktisadî özelliğine uygun bir siyasî gelişme bekleyişi içinde olduğunu, cemiyetin teşhis edilmiş olan hastalığına deva sağlayıcı tedaviye girişmenin ancak gerçek fikirler etrafında birleşip harekete geçmekle mümkün olabileceğini, aksi halde yapılaca kher teşebbüsün yeni bir hareket doğurmaktan başka bir netice vermiyeceğini anlattı.

Devamlı olarak söz alanlar müdahale etme fikrini savundular.

V inci Kolordu Kumandanı Rafet Ülgenalp;

— Arkadaşlar, dedi. Lâkırdı ve fikir gösterileriyle devamlı olarak zaman kaybetmekteyiz. Biz kumandan olarak maiyetimizin yüzüne bakamaz hale keldik. Ne olacaksa bir an evvel olsun artık...

Osman Deniz, fikirlerin genel olarak müdahale etrafında birleştiğini, vakit geçirmeksizin, benimle, Genel Kurmay İstihbarat Başkanı General

Refik Kurttekin'den müteşekkil bir plânlama grubunun kurulmasını teklif etti.

Bu teklife; Harp Akademileri Kurmay Başkanı Kur. Alb. Emin Aytekin, plânlama yetkisinin muayyen bir karargâha verilemiyeceğini, bu yetkinin Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtı elinde tutulması gerektiğini ileri sürerek itirazda bulundu. Kendisine cevaben; plânın Başkumandanlık karargâhında hazırlanmasının zarurî olduğunu, teşkilâtın bugün tamamen Başkumandana bağlı bulunduğunu, esasen, plânı hazırlayacakların da teşkilât mensupları olduklarını ve her şeyden evvel, hazırlanacak plânlarda teşkilâtın görüşlerinin esas olarak ele alınacağını söyledim.

9 ŞUBAT MÜDAHALE PROTOKOLU

Vakit gece yarısını geçiyordu. Toplantı Başkanı General Tulga, yapılan teklifleri oya sundu. Müdahale kararı, 54 kişinin oy birliği ile kabul edildi.

Yb. Osman Deniz, üç maddelik bir protokolu, iki kopya olarak kaleme aldı.

Henüz aslı yayınlanmamış olan, 9 şubat protokolunun üç maddesi aynen şöyledir:

1 — Türk Silâhlı Kuvvetler Birliği, hiyerarşik nizama uygun olarak, iktidara el koyacaktır.

2 — Harekât için Hava Kuvvetlerinin muvafakatini almak şarttır.

3 — Harekât, 28 şubata kadar olan müddet içinde icra edilecektir.

Protokolun iki kopyasını da 54 kişi imzalamış bulunmaktadır. Bir kopyasını General Faruk Gürler, diğerini Ankara adına ben teslim aldım.

Saat 01.30 a doğru toplantı bitmiş ve katılanların bir kısmı salonu terk ederek dış kapıya kadar ulaşmıştı ki, General Güventürk'ün bir sandalya üzerine çıkarak;

— Arkadaşlar nereye gidiyorsunuz? Cemal Tural hakkında gereken kararı vermediğiniz takdirde ben bu protokolun altındaki imzamı geri alıyorum, diye bağırdığı duyuldu.

Acele, dağılanların tekrar toplanması için dışarıya adam salındı.

Tekrar, bu sefer ayakta, dışarı çıkanlar kaputlu ve şapkalı olarak toplandık.

Güventürk; 21 ekim protokolunu imzaladığı halde, Genel Kurmay Başkanının ısrarı üzerine, o zaman imzasını geri alan 1 inci Ordu Kumandanı Cemal Tural hakkında mutlak bir karara varılması gerektiğini teklif ediyordu.

Hepimiz ayakta nasıl bir karar alınması gerektiğini düşünüyorduk.

Nihayet ben;

— İmzaladığımız protokolun tatbikatına muhalefet ettiği takdirde bertaraf edilir, dedim.

General Tulga;

— Bertaraf edilmekle öldürülecek mi demek istiyorsunuz? Dedi.

— Bertaraf edilmenin şumulü içine mutlak öldürmek girer diye bir şey söylemedim. Enterne edilir, zararsız hale getirilir. Bunun uygulama şeklini, Garnizon Kumandanı sayın General Güventürk'ün takdirine bırakalım. O anda, Ordu Kumandanının davranışına göre hareket eder, dedim.

Bu teklif kabul edildi. Dönenler ayrılıp gittiler.

Şu geçirdiğimiz yakın tarihin öyle cilveleri var ki, düşündükçe insanın bazan aklı duruyor.

O gece, herkes dağılırken Kur. Alb. Necati Ünsalan'la General Güventürk arasında şöyle bir konuşma geçer;

Ünsalan:

— Paşam, Tural'a ne yapacaksınız? Bu kadar gayz içindesiniz.

— O ..... kazığa oturtacağım.

— Paşam, sizi bu düşüncelerden tenzih ederim. (.....) dediğiniz zat, bu Ordunun Korgeneral rütbesini taşır ve 1 inci Kolordu Kumandanıdır. Dâvâya dâvet edilir, kabul ettiği takdirde her zaman başımızdır. Etmediği takdirde makam ve rütbesine lâyık olarak enterneye tâbi tutulur.

Ünsalan, Güventürk'ün mosmor olarak çıkıp gittiğini söyler.

Öyle garip ki tecelliler... Bugün Ünsalan bir 22 Şubat emeklisi; Tural, Genel Kurmay Başkanı; Güventürk ise onun emrinde VII nci Kolordu Kumandanıdır...

General Tural'ın 9 şubat toplantısına çağırılmayışma, 21 ekim protokoluna attığı imzayı geri alışı sebep olarak gösterilir.

Bizim, Ankara grubu olarak 1 inci Ordudan toplantıya davet edilenlerin seçilmesi hususunda hiçbir rolümüz olmamıştı. Evvelce, İstanbul teşkilâtının başı olan Cemal Tural'ın, sonradan neden teşkilâttan uzaklaştırıldığını da bilmeyiz. Görünüşe göre sebep; 21 ekim protokolunun uygulanmamasıdır. Ama, o protokolu imza etmiş olanlardan yalnız General Tural mı imzasını geri almıştır?

Hem kuvvetler arası birlik ve koordinasyon içinde bir müdahale yapmaya karar veriyorduk; hem de, 1 inci Ordu Kumandanlığı gibi kumanda zincirinin en önemli halkasını teşkil eden Generali saf dışında tutmak sakîm davranışı içine giriyorduk...

General Tural'm; yapılan toplantıdan, ayrıntılarından, alman karardan ve protokoldan elbetteki hemen haberi olacaktı. Bunu hepimiz zaten, biliyorduk.

Alacağı haberler karşısında, bilhassa Güventürk'ün davranışından sonra, Ordu Kumandanlığı makamını işgal etmeye devam edecek Generalin teşkilât mensuplarına rahmet okumıyacağı, karar aleyhine elinden gelen her türlü tedbiri, vakit geçirmeksizin almaya kalkacağı gün kadar âşikârdı.

22 Şubat olayının çeşitli nedenlerine, başlangıçta bunu da katmak gerekir.

EK PROTOKOL

10 şubat günü Ankara'ya dönerken, XV inci Kolordu Kumandanı General Fikret Esen'in İzmit'teki evinde İstanbul grubundan gelecek temsilcilerle harekât sonrası Türkiye statüsünü tespit etmek üzere ek bir protokol tanzimine karar ve yetki verildi.

Aynı gün, biz Ankara grubu; Kur. Alb. Ferit Erdoğan, Kur. Alb. Vec'hi Akın, Dz. Kur. Alb. Zarif Çetindağ İstanbul temsilcileri olarak Generalin evinde toplandık.

Burada tanzim ve imza edilen ek protokolun esasları, daha evvelce Silâhlı Kuvvetler Birliği tarafından, Başkumandamn emriyle hazırlanan harekât sonrası plânına hemen hemen uydurulmuştur, denilebilir.

Bu ek protokolun önemli maddeleri, genel olarak şöyleydi:

— Yasama yetkisi, "Güvenlik Konseyi" adı altında kurulacak 25 kişilik asker ve sivil karışımı bir konseyde toplanacaktır. Genel Kurmay Başkanı, dört kuvvet kumandanı konseyin tabiî üyeleridir.

— Bir süre sonra millî bir meclis kurulacaktır.

— Hükümet, memleketin en seçkin ve yetkili kişilerinden, Güvenlik Konseyi tarafından seçilecektir.

— Eski BMK üyeleri 37 kişi olarak kabul edilir. İçlerinden seçilenler millî mecliste görev alabilirler.

— Beynelmilel taahhütlerde köklü bir değişikliğe gidilmiyecektir.

— Eminsulardan inkılâp hareketlerinin kilit noktalarında büyük ölçüde faydalanılacaktır.

— 27 Mayıs ihtilâlinin gerçekleştiremediği reformların uygulanabilmesi için gerekli bütün tedbirler, bir an evvel alınacaktır.

Bu protokol da iki kopya hazırlandı. Ankara ve İstanbul temsilcileri tarafından imza edildi.

11 şubat sabahı, İstanbul toplantısını ve sonuçları hakkında, Ankara'daki arkadaşlarımıza bilgi verdik. Bu arada, 9 şubat protokolunun bendeki kopyasını, Aydemir, Arat, Alpakın, Dz. Kuvvetleri Kumandanı Necdet Uran ve diğer Ankara teşkilâtı mensupları imzaladılar.

Durumu bütün çıplaklığı ile ortaya sermekte, sorumluları herekete getirmek bakımından fayda görüyorduk.

Müşterek görüş ve kararları, imzalanan protokolun muhtevasını aynen yetkililere ulaştırdık.

Protokolun ikinci maddesine göre, Hava Kuvevtlerinin muvafakatının sağlanması için birkaç koldan faaliyete geçtik.

12 şubatta Kur. Alb. Emin Arat, Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Hüsnü Özkan'la görüştü. Her yönden mutabakata varmış olduklarını bildirdi.

Ben, Halim Menteş ile konuştum. Evvelce verilmiş olan prensip kararının uygunluğunu teyit ettik. Buna göre, elde evvelce hazırlanmış olan harekât ve harekât sonrası plânlarının, kuvvetler arası teşekkül edecek bir komisyonda yeniden gözden geçirilmesi faaliyetine bağlanmasını uygun gördük.

Silâhlı Kuvvetler Birliği Özel Karargâhı üyesi olması sebebiyle, hazırlanan plânların dosyası Talât Aydemir'de duruyordu. Bu dosya hemen Emin Arat, Necati Ünsalan ve Galip Gültekin aracılığı ile Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Hüsnü Özkan'a gönderildi.

BAŞKUMANDAN MÜDAHALE PLÂNI İÇİN DİREKTİF VERİYOR

İki gün sonra, Başkumandan plânlama için özel bir komisyon kurulması hakkında genel bir direktif verdi. Bu direktife göre, II nci Başkan General Memduh Tağmaç'ın verdiği emirle, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanları ve Jandarma Genel Kumandan Muavininden terekküp eden Komisyon kuruldu. Komisyona verilen vazife, politik ortam, Silâhlı Kuvvetleri

müdahale zorunda bıraktığı takdirde tutum ve hareket tarzlarının plânlanması idi.

12 şubat günü, Başkumandanın verdiği emre uygun olarak Genel Kurmay İstihbarat Başkanlığındaki özel görevime başlamak üzere İstihbarat Başkanlığına gittim. Başkan General Kurttekin ile görevim hakkında çıkarılması gerekli yazılı emri koğuşturduk. II nci Başkanın masasında takılıp kaldığını ve Generalin;

— Ben Genel Kurmay Başkam ile görüşürüm. Şimdilik hem tâyin edildiği yerde, hem de özel olarak İstihbarat Başkanlığında çalışsın.

Dediğini haber verdiler.

Başkumandanın açık olarak verdiği emrin uygulanmasını, II nci Başkanın tutmaya kalkması askerlik anlamına sığmıyan bir komplo işaretiydi.

General Kurttekin'e bu derece askerlik dışı bir davranış karşısında bana düşen vazifenin hemen istifa etmek olduğunu bildirdim. General bütün gayretiyle hakkımda girişilen menfi davranışı durdurmaya çalışıyordu.

Doğruca, âmirim mevkiinde bulunan Genel Kurmay Harekât Başkanı General Semih Sancar'a gittim. Durumun evveliyatını anlattım. Bu şartlar altında vazife görmekliğime imkân bulunmadığını, tâyin edilmiş olduğum Sivil İşler Şubesini teslim alamıyacağımı bildirdim. General, meseleye yeni muttali olduğunu, araya bir miktar zaman koymanın uygun olacağını söyledi ve bana 15 gün izin verdi.

MÜDAHALE PROTOKOLU BOMBA TESİRİ YAPTI

9 şubat protokolu, hükümet ve siyaset mahfillerinde bomba tesiri yarattı. Cumhurbaşkanlığı müessesesi, iktidar, muhalefet partileri ve tabiî senatörler, 28 şubata kadar 1961 Anayasasının ilga edilerek Türk Silâhlı Kuvvetleri Birliğince iktidara el konulması kararım büyük bir telâş ve endişe ile karşıladılar. Bütün bu müesseselerin, câri Anayasaya göre elde bulundurdukları haklar ve yetkiler bir kalemde ortadan kalkacak demekti.

Müşterek felâket karşısmda, müşterek menafaalerine yönelen tehlikeye karşı güç ve gayret birliği haline gelivermelerini tabiî karşılamak lâzımdı.

21 ekim 1961 de imzalanan protokolun uygulanması direkt olarak Başkumandanlıkça önlenmişti.

Bu defa ise, siyasetçiler ve statükocular, Silâhlı Kuvvetler içerisinde kendilerine müttefik sağlamak imkânını da elde etmiş bulunuyorlardı.

Başkumandanlık çevrelerinde zaman kazanmayı hedef tutan bir faaliyet göze çarpıyordu. Plânlama için, Kuvvet Kurmay Başkanlarından kurulmuş Özel Komisyon, yetki ve karar serbestisini Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtından başka yöne kaydırmak ve zaman kazanmak kastiyle kurulmuştu.

Bu sefer, İsmet Paşa sadece bir parti başkanı değil, yetkili ve sorumlu bir Başbakan olarak karşımızda bulunuyordu.

Ve biz, geçirilmiş tecrübelere rağmen, Paşaya karşı aynı hatâları işlemeye devam ediyorduk.

İmzalanan protokol tarihi ile uygulama arasına, büyük bir gafletle, 19 günlük bir müddet koymuştuk. Halbuki, 21 ekim protokolunu önlemek için Paşaya 19 saatin bile kâfi geldiğini çok iyi biliyorduk.

Yine, Paşaya karşı, karar - sür'at faktöründen faydalanmayı beceremiştik.

Başbakan olarak, Paşa artık, tavsiyeci ve ricacı rolünde de değildi. Silâhlı Kuvvetler üzerindeki şahsî prestijine, bu kere, Hükümet Başkanlığı yetkilerini de katarak müdahale kararını kaldırıcı ciddî tedbirlere girişmesini beklemeliydik.

Memleketin zorunlukları, kişisel menfaaterini düşünmiyen büyük bir topluluğu rejim sistemini değiştirmeye iterken, statükonun korunmasında büyük çıkarları olan şahıs ve müesseseler idealistlerle karşı karşıya geliyordu. Bir taraf inançlarından sıyrılamıyor, öbür taraf çıkarlarından vazgeçemiyordu.

Gözlerimiz Başkumandanlığın tutumuna dikilmişti. Tek umut, Silâhlı Kuvvetler içindeki dayanılamıyacak bir baskı gücüne erişen ihtilâl potansiyelini en uygun tertip, tedbir ve basiretle, ülkeye telâfisi mümkün olmıyan felâketler getirmeden zararsız hale koyabilmekte idi.

İzinli olmam, içinde bulunduğumuz çok müşkül durumdan sıyrılıp çekilmem için kâfi bir sebep olamazdı. Gece ve gündüz demeden arkadaşlarla temas halindeydik.

Siyasetçilerin ve statükocuların ihtilâli önleme gayret ve tedbirleri, mâkul ve mutedil bir yol takip etmesi gerekirken, tam aksine, ihtilâle karar vermiş olan Silâhlı Kuvvetler Birliğini tahrik edici bir karakter gösteriyordu.

Bu hal, umduğumuzdan çok feci durumların doğması ihtimalini her an arttırmaktaydı. İki taraf birbirine diş biler hale getiriliyordu. Ve işin en kötüsü, bu düşmanlık, Ordunun büyük bir çoğunluğunu bünyesinde toplayan Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtiyle, siyasetçilerin ve statükocuların, Silâhlı Kuvvetler içinde elde etmeye muvaffak oldukları taraftarları arasında başgöstermeye başlamıştı.

Memlekete gelecek büyük felâketi idrâk edemiyen veya pekâlâ idrâk edip de iktidarı ve çıkarı yüzünden gözleri dönmüş olanların umursamazlıkları ve kışkırtma gayretleri yüzünden durum vahametini büsbütün arttırıyordu.

15 Şubat günü, İstihbarat Başkanı Kurttekin'i ziyaret ettim. Bir şeyler yapmamız, önleyici bazı tedbirler almamız gerektiğinde mutabakata vardık.

Birlikte, Kara Kuvvetleri Kumandanı Muhittin Önür'e gitmeye karar verdik. İkimizi kabul ettiler.

Son gelişmeleri bütün ayrıntıları ve açıklığiyle Generalin önüne serdim. Kaçınılmaz hale gelmiş olan sonuçları tekmil çıplaklığiyle belirttim ve dedim ki:

— Paşam, ben babamın elini öpmüş adam değilim. Sizin elinizi ve ayağınızı öpüyorum. Hemen önümüzdeki günlerde münferit bir ihtilâl hareketi olacaktır. Bunu önlemek ve kuvvetlere sahip olmak için Allah aşkına ne yapmak lâzımsa hemen yapınız.

General Önür, elinden gelen her şeyi hemen yapacağını, durumu derhal Başkumandana arzedeceğini söyledi. Ayrıldık.

SUNAY, MÜDAHALEYE MÜSAADE ETMİYOR

16 ve 17 şubat günleri, yüksek ateşli bir hastalıkla yattım.

18 şubatta sabahleyin; Kuvvet, Ordu ve Kolordu Kumandanlarının Genel Kurmayda yapılacak bir toplantı için Ankara'ya geldiklerini öğrendim. Gelen kumandanlardan bazılariyle, Başkumandanın. toplantısına gitmeden evvel Merkez Kumandanlığında bir ön konuşma yapmak üzere toplandık. Kumandanlar, 9 şubat protokolunun uygulanması hususunda kararlıydılar.

Aynı gün saat 16 civarında başlayan kumandanlar toplantısı 7 saat sürdü. Ulaşacakları kararı biz Orduevinde bekliyorduk.

Gece saat 11.30 a doğru generallerden Ürgenalp, Tulga ve Gürler Orduevine geldiler.

General Ürgenalp'in odasında; İstanbul Valisi General Tulga, General Ürgenalp, Kur. Alb. Ünsalan, Kur. Alb. Aydemir, Kur. Yb. Daniş Çağlar ve ben toplandık.

General Tulga, Başkumandana her şeyin açıkça anlatıldığını, toplantıya iştirak edenlerin çoğunun protokol kararlarını savunduğunu, fakat Başkumandanın kesin surette bir müdahaleye taraftar olmadığını ve razı edilemediğini söyledi.

Ast kademelerde tansiyon en yüksek haddine erişmişti. Sinirler kontrol edilemiyecek derecede gerilmişti.

Bütün birliklerin gözü ve kulağı üst kademede müdahale için yapılmakta olan temaslara dikilmişti. Ortada da gizli olarak cereyan eden bir faaliyet yoktu. Sabırsızlık içinde, huzursuz bir bekleyiş halindeydiler.

Bu durumda "Müdahale taraftarı değilim" deyivermekle ortalık yatıştırılamazdı...

Memleketin üzerine çığ gibi yuvarlanmaya hazır o muazzam gücün önüne kim dikilecekti? Kim ve nasıl kontrol altma alacaktı?

Dedim ki:

— İmzalanan protokola göre, ihtilâl hiyerarşik nizama uygun olarak yapılacaktır. Başkumandan müdahale taraftarı değilse, Silâhlı Kuvvetler Birliği içinde müdahale taraflısı olan en kıdemli asker emir ve kumandayı eline alır. Tansiyonu bu derece yükselmiş olan birlikler nasıl başıboş bırakılır?

General Tulga'ya hitaben:

— Paşam, kanaatime göre, bu iş size gelip dayanmıştır.

General müteredditti;

— Evet, haklısınız. Fakat Hava Kuvvetlerinin durumunu halledemedik ki... dedi.

Konuşmalar devam ederken, Ankara'da bulunan bütün birlik ve müessese kumandanlarının Harp Okulu brifing salonunda toplanması için etrafa haber saldık.

Generallerle yapılan konuşma bir neticeye bağlanamadı. Kendilerinden ayrılarak saat 01.00 de Harp Okuluna çıktık.

Harp Okulundaki toplantıya Ankara'daki bütün birlik ve müessese kumandanları katılmıştır.

Toplantıyı, o güne kadarki inkişafları anlatan bir konuşma ile ben açtım.

Sırasiyle; Emin Arat, Selçuk Atakan, Necati Ünsalan, İhsan Erkan ve diğerleri konuştular.

Albay Ünsalan, konuşmasının sonunu bir teklif ile bitirdi:

— Bir müdahale yapılacaksa ya şimdi buradan harekete geçeriz ve bu iş bu akşam olur biter, yahut da müzminleşmiş bir hal alan bu duruma kat'î bir son veririz.

Bu teklif, toplantıda bulunanlarca ayrı ayrı kıymetlendirildi:

Emin Arat, teklifin lehinde konuştu.

Ben; Türk Silâhlı Kuvvetler Birliğinin son insiyatif akşamını yaşadığımızı, yine emir ve kumanda nizamına uygun olmak üzere, müdahale için son şansımızın o gece olduğunu, ertesi günden itibaren karşı tarafın taarruza geçeceğini, ancak, müdahalenin de bir hazırlığı icabettirdiğini, saat 02.00 ye geldiğine göre uygun bir saatte harekete geçilip geçilemiyeceğini birlik kumandanlarının takdir edebileceğini söyledim.

29 uncu Piyade Alay Kumandanı Alb. İhsan Erkan alayının hemen harekete hazır olduğunu bildirdi.

Alb. Selçuk Atakan, yine Hava Kuvvetleri konusunu ortaya attı. Hava Kuvvetleriyle anlaşma olmadığını ve böyle bir hareketin yapılamıyacağını söyledi.

Harp Okulu Kumandanı Aydemir, okulunun saat üçe kadar hazırlanamıyacağını, bu sebepten o akşam bir hareketin yapılamıyacağını belirtti.

Harp Okulu Alay Kumandanı Alb. Alpagut ise, Harbiyenin 10 dakikada hazır olacağını ve harekete geçilmesi gerektiğini ifade etti.

Konuşmalar bir fikir ve kanaat birliğine ulaşacağa benzemiyordu.

Olayların akışına hâkim olmak imkânını elden kaçırmıştık.

Bütün bu kargaşalığın ve fecî durumun sorumluluğunun sonunda birkaç kişinin sırtına yıkılacağını daha o geceden anlamak için kâhin olmaya lüzum yoktu.

KARŞI TARAFIN FAALİYETİ

19 şubat sabahından itibaren siyasetçiler, statükocular ve Silâhlı Kuvvetler içindeki siyasetçilerin adamları; husumetlerini artık perde gerisinden gizlemeye lüzum görmeksizin, faaliyetlerini iyice arttırmış bulunuyorlardı.

Her ne pahasına olursa olsun, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin "müdahale" taraftarı olanlarını sahneden silmeyi hedef tutan bir entrika politikası içine girmekte, memleket için en ufak bir sakınca görmüyorlardı.

Şahsen, nasıl hareket etmek lâzım geldiğini inceden hesaplamak zorunluğunda idiniz.

Mevcut şartlar altında, Başkumandanlığı toptan bir müdahaleye ikna etmeye ve hiyerarşik olarak bir harekâta girişmeye artık imkân kalmamıştı.

Sadece "müdahaleciler" in elindeki kuvvetleri kullanarak münferit bir ihtilâl hareketine girişmek, neticesi belli olmıyan bir sergüzeşt olurdu. Başarı ihtimalinin yüzdesi hayli düşüktü. İhtilâlin aslî faktörü baskın ortadan kalkmıştı. Karşılıklı cepheler teşekkül etmişti. Müstakil olarak harekete geçmek, Silâhlı Kuvvetler Birliğini paramparça edecekti. Silâh silâha dönebilirdi.

O halde münferit ve müstakil bir hareket de artık bir hal tarzı olarak ele alınamazdı.

Başkumandanlık çevrelerindeki "güdümcüler" e iltihak etmek ve yüz seksen derecelik bir dönüş yaparak şahsî riski geçiştirici manevralara girişmek pekâlâ mümkündü. Hattâ, her iki taraf arasında, yatıştırıcı bir unsur olarak rol almak, aranılan adam olabilmek için yeter de artardı.

Yahut sahneden tam olarak çekilecek, etrafını kozalıyarak pasif bir yol tutacaktın.

Hiyerarşik veya münferit bir ihtilâle girişmek imkânları ortadan kalktığına göre, geriye "güdümcüler" e katılmak veya sahneden çekilmek şıklarından birini ihtiyar etmek zorunluğunda kalıyorduk. Bu takdirde, o güne kadar yapılan devamlı tahriklerle yatağından, köpürmüş bir nehir gibi taşmaya hazır hale gelen akışın kontrolunu kim ele alacaktı? Hangi suratla yıllardan beri teşekkül etmiş inançlarımızdan yüz geri edecektik?

Karşı tarafta bunları düşünen yoktu. İş, pek basit ve kolaylıkla uyuşacakmış gibi kıymetlendiriliyordu. Bunun için, normal otoriteler, rütbe, mevki ve yetkilerin kullanılması yeter kabul edilmekteydi.

O günlerde, Ankara'da kuvvetlerin ağırlığını elinde tutanları süngerleyivermenin ortalığı süt liman hale getirmek için kâfi olacağını zan ve hesap edenlerin muhasebe bilmediklerini olaylar ispatlamıştır.

Ben şahsen; bize güvenen, inanan ve bizim düşüncelerimizi uygulamanın Türkiye'nin yararına olduğuna îman etmiş büyük kütlelerin sonuna kadar yanında kalmayı seçtim. Onları yalnız bırakamazdık. Vazife namusu öyle icabettiriyordu. Sonumuz ne olursa olsun, birlikte olacaktık. Bu, dönüşü olmıyan bir yolculuktu.

Ayrıca, Silâhlı Kuvvetler Birliği mensuplarının yemini vardı. Her ne sebeple olursa olsun, Birliğe mensup bir tek kişinin kılına dokunulsa geride kalanlar, ellerindeki tekmil güçleriyle buna mâni olacaklarına şerefleri üzerine yemin etmişlerdi.

Durum gerçekten herkes için, düşünülebilen ihtimalleri çok geride bırakan nazik ve kritik bir hal almıştı. Ama, "hamama g'ren terler" di. Doğru bildiğin, inandığın yoldan dönemezdin. Yemin etmiştin, şerefini ve kendine olan saygını, geleceğinin kahrolası küçük çıkarları uğruna, hattâ hayatın pahasına, bir kalemde silip atamazdın.

SON TOPLANTI — SON GAYRET

19 şubat günü Başkumandanın odasında bir toplantı yapıldı.

Kuvvet Kumandanları, Jandarma Genel Kumandanı, Alb. Ünsalan, Atakan ve Aydemir'in katıldığı bu toplantının ayrıntılarını her üç albaydan ayrı ayrı dinledim. Özetini yazıyorum:

Kumandanlık, âni olarak patlak vermesi muhtemel bir hareketten büyük bir endişe içinde bulunmaktadır. Alb. Ünsalan;

— Münferit bir hareket için endişe etmeye mahal yoktur. Fakat siyasetçilerin tuttuğu yol bazı patlama ihtimaller'ni tahrik edici mahiyettedir. Siyasetçilerin niyet ve maksatlarını çok iyi bilmekteyiz. 27 Mayısın temelinde olan bizleri ortadan kaldırmak için her çareye başvuracaklardır. Bizi mukadder olan felâketten siz dahi kurtaramıyacaksınız. demiştir.

Alb. Atakan, genel bir durum muhakemesi yapar ve sözlerini şöyle bitirir:

— Burada siyasî fikir ve kanaatlerimizi bütün samimiyetimizle ortaya koyduk. Kurmay subay olarak, siyasî fikirlerimizi söylemeye mecbur değiliz. Emrettiğiniz için ifade ettik. Bu fikirlerimizi beğenmiyebilirsiniz. Sizin düşüncelerinize ve kanaatlerinize bizimkiler uymayabilir. Bu takdirde,

emekli edilmeye veya istifa etmeye biz hazırız. Bu maruzatımı bütün arkadaşlarım adına yaptığıma emin olabilirsiniz.

Alb. Aydemir söylenenlere katılır.

Başkumandan, Atakan'm sözlerine gayet samimî olarak şöyle cevap verir:

— Evlâtlarım, beni bırakıp nereye gidiyorsunuz? Ben, bugüne kadar bütün icraatımı sizlere güvenerek yaptım. Size şeref sözü veriyorum, cesedim sokaklarda çiğnenmedikçe kılınıza kimse dokunamıyacaktır.

Toplantının sonuna doğru, kumandanların haberi olmadan bir hareketin yapılmıyacağı hakkında katî teminat verilir. Bunun üzerine genel olarak büyük bir rahatlık duyulur.

Toplantı sonunda açıklanan bir plânı, bugün burada yazmanın memleket yararına olmayacağı kanısındayım. O zaman, ne korkunç hesaplar karşısında bulunduğumuzu zaten biliyorduk, ama vakti gelip de, bugün kapalı kalması memleketin yararına olan tarihî gerçekler açıklanınca Türk milleti hayret ve nefretten donakalacaktır.

19 şubat toplantısı, gerilmiş sinirlerde, 20 şubat gecesine kadar genel bir gevşetme etkisi yaptı. Durumun normale döndüğüne dair ortada henüz belli emareler görülmüyordu, ama huzur havasının tatlı meltemini de hissetmiyor değildiniz.

NİHAYET 21 ŞUBAT GECESİ...

Halbuki siyasetçiler var kuvvetleriyle taktiklerini uygulamaya girişmişlerdi.

Ve faaliyetlerinin ilk randımanını 20/21 şubat gecesi almaya kalktılar:

Saat 23.00... Ankara Merkez Kumandanının odası... Alb. Ünsalan ile kumandan Atakan karşılıklı sohbet ediyorlar.

Aydemir Harb Okulunda kalıyor. Alb. Arat evinde, ben orduevindeyim. İstirahatteyiz.

Merkez Kumandanının telefonu çalar, bir haber:

— Hava Kuvvetleri alârma geçmiştir. Malûmaten arzolunur.

Alb. Atakan haberi tahkike girişir.

O günlerin her saatinde bu gibi söylentiler birbirini kovaladığı için haber üzerinde ciddî olarak pek durmazlar. Ünsalan Atakan'a veda eder ve evine gider.

Saat 24.00'e doğru İstanbul'dan, XV inci Kolordu Kumandanı General Fikret Esen, Harb Okulundan Alb. Aydemir'i arar. General, Ankara'da o gece bir harekâta girişeceğimizi duyduklarını, doğru olup olmadığını araştırmak için telefon ettiğini söyler. Aydemir, haberin tamamen uydurma olduğunu, kumandanların haberi olmaksızın bir harekete girişmenin katiyen bahis konusu olmadığını bildirir. General Esen, Kasımpaşa'da Hava ve Deniz Kumandanlarının da katılmakta olduğu bir toplantıdan kendisini aradığını, münferiden girişilecek bir hareketi tasvip etmediklerini iletir.

Biraz sonra, Harb Akademileri Kurmay Başkanı Alb Aytekin ile Aydemir arasında aynı konuda bir telefon konuşması daha geçer.

Saat 01.00... 229 uncu Piyade Alayından bir subay, telefonla Aydemir'e: biraz evvel Genel Kurmay Başkanının yanında bazı subayları olduğu

halde alaya geldiğini, alayın durumunu kontrol ettiklerini, eratın uyuduğunu, alay kumandanını aradıklarını, kumandanın evde olduğunu haber verir ve bir alârma geçilip geçilmiyeceğini sorar. Aydemir lüzum olmadığı cevabını verir.

Aydemir, gelen haberler karşısında durumu anlamak için Merkez Kumandanı Atakan'ı arar. Aldığı cevap kesindir:

— Bu gece bir harekâta geçileceği ihbar edilmiş, onu tahkik ediyoruz.

01.15 de Alb. Ünsalan'ı yataktan kaldırırlar. Telefonda Alb. Halim Menteş. Hemen Hava Kuvvetleri karargâhına gelmesini rica eder.

Hava Kuvvetleri Kumandanlığı karargâhında manzara olağanüstü bazı olayların geçmekte olduğu intibaını uyandırmaktadır.

Başkumandan, Kara Kuvvetleri Kumandanı, Genel Kurmay İkinci Başkanı karargâhtadır.

Tabiî senatörlerden emekli General Mucip Ataklı ve emekli Albay Haydar Tunçkanat resmî elbiseli olarak, emekli Albay Ekrem Acuner sivil, orada bulunmaktadırlar.

Alb. Necati Ünsalan'a,

— Ne oluyor? diye sorulur.

Bunu Haydar Tunçkanat'm,

— İhtilâle mi kalktınız? şeklindeki suali takip eder.

Alb. Ünsalan,

— Benim haberimin olmadığı bir ihtilâlin Ankara'da yapılabileceğine katî surette inanmam. Ortada hiçbir şey yoktur. Rivayetler ve ihbarlar kastî olarak çıkarılmıştır. diye cevap verir.

Bu esnada, Kara Kuvvetlerinin durumunu anlamak üzere birliklerde birbirini koğuşturan keşifler yaptırılmaktadır.

Saat 02.00 civarında, Hv. Alb. Feyzi Arsın heyecanla odaya girer, tank taburunun alârma ve Ankara istikametine harekete geçtiğini haber vererek Alb. Ünsalan'a,

— Kan dökülecek, Allah aşkına önle Necati... der.

Ünsalan, süratle en kısa yoldan Ankara istikametinde hareket halinde bulunan tank taburuna ulaşır.

Tank Tabur Kumandanı Yb. Halidun Doran, Ünsalan'ı görür görmez,

— Albayım siz dışarıda mısınız? Genel Kurmay Başkanı serbest mi? diye sorar.

Albay,

— Nereden çıkarıyorsun bunları? Ne oluyor? Bu hareketin sebebi ne?

Tabur Kumandanı,

— Havacıların alârma geçerek evlerden subay ve astsubaylarını otobüslerle topladıklarını tesbit ettik. Arkadaşı kumandanlarımızı ve siz büyüklerimizi havacıların tevkif ettiği haberi geldi. Biz de, Kara Kuvvetleri olarak sizleri kurtarmak için harekete geçtik. Bu gece her şeyi yapmaya hazırız.

— Böyle bir şey yok. Tabura dön ve alârma son ver!

Bu anda, Alb. Aydemir de tank taburunun hareketini haber almış, Kur. Bnb. Bahtiyar Yalta'yı hareketi önlemeye göndermiştir.

Yalta da tabur kumandanına,

— Alb. Aydemir'in ricası, hemen tabura dönmeniz ve alârma son vermenizdir.. der.

Alb. Ünsalan, Tank Tabur Kumandanına Genel Kurmay Başkanlığına giderek kendisini beklemesini söyler ve Hava Kuvvetleri Karargâhına döner.

Karargâhta durumu açıklar. Ortada hazırlanmış bir komplo bulunduğunu, her iki tarafın ustalıkla tahrik edildiğini, kendiliğinden ihtilâl teşebbüsüne girişen kimselerin mevcut olmadığını anlatır.

Genel Kurmay Başkanlığına da giderek Başkumandana olayların iç yüzünü ve sebeplerini arzeder.

Aynı gece içerisinde, tabiî senatörlerden Ataklı ve Tunçkanat resmî elbiseli olarak Meclise giderler. Meclis Muhafız Tabur Kumandanı Yb. Mustafa Perçin'e, Meclisin Harb Okulu tarafından sarıldığını, derhal alârma geçmesi emrini verirler.

29 uncu Piyade Alayı ve Muhafız Suvari Grubu kendiliklerinden karşı alârma geçmişlerdir.

Harb Okulu, İkinci Başkan tarafından kontrol edilmiş, olağanüstü bir hal bulunmamış, öğrencilerin uyudukları görülmüştür.

"ALBAYLAR CUNTASI"

O günlerde, Silâhlı Kuvvetler Birliğinin Ankara'daki temsilcilerine "Albaylar Cuntası" diye bir isim takılmıştı. Sözde bu cuntaya biz de dahildik. Gerçekte, o gece geçen bütün olaylardan Alb. Emin Arat ve ben sabahleyin haberdar olduk.

Siyasetçiler ve statükocular, koskoca Silâhlı Kuvvetlerin iki ayrı kuvveti ile oyun oynamaya kalkmışlardı. Neticesi, Türk devletinin âkıbetini felâkete sürüklemeye kadar vardıracak korkunç bir oyun!..

Bir tarafa gidiyorlar, "Albaylar cuntası" nm ihtilâl yapacağını haber veriyorlar. Bu haberi İstanbul'a kadar ulaştırıyorlar. İstanbul teşkilâtının kara organlarını dahi endişeye atıyorlar...

Bir kuvvet diğerinin aleyhine alârma geçiyor... İhtilâl yapmasına mâni olacak.. Ne ile? Silâhlariyle tabiî... Gözü kızmış, bulanmış tahrikçilerin...

Öbür tarafa koşuyorlar "Havacılar alârma geçti. Başkumandanı ve Kara Kuvvetlerinin ileri gelenlerini tevkif ettiler" diye haber salıyorlar... Birlikler kendi kendilerine alârma ve harekete geçiyorlar...

İki kuvvetin çatışması bir an meselesi haline getiriliyor...

Ve bu çatışmayı, zamanında harekete geçebilen "Albaylar cuntası" mn mensupları son anda önleyebiliyor.

Hedef kimdir? Ve nedir? Artık açıkça belli olmuştur:

Türk Silâhlı Kuvvetler Birliğinin ileri gelenleri arasına nifak sokmak, bir kısmını bir kısmına yedirmek...

Bir kısmını, bir kısmına yedirdikten sonra, geride kalanları da kendileri yiyecek. Ona da vakit gelecek... Evvelâ iktidarın bir ucuna oturmuşlar temizlensin, geriye kalanların da elbet kârı görülür.. Nitekim gördüler de..

19 şubat akşamı yapılan toplantıda kumandanlara verilen teminat açıktır: Haberleri olmadan katî surette bir harekete geçilmiyecektir.

Hâdiselerin mihrakında oturduk... Yaşadık hâdiseleri... Tarih önünde, kesin olarak ifade etmek bir borçtur ki; kumandanlara verilen teminattan sonra hiçbir albaym münferit bir harekete girişmek aklının ucundan dahi geçmemiştir.

Ama insanların üstüne gidişin bir hududu vardır. Devamlı kışkırtma, tezvir, asılsız ihbar ve yalan haberlerle ortalığın bulandırılmasına tahammül etmenin de bir derecesi olmak lâzım gelir.

Olayların gerisi izlendikçe, siyaset-sahnesinin ayak oyuncuları bu memleketin tertemiz ve idealist insanlarını nasıl çıkmaza sokmuşlardır, görülecektir.

ERTESİ SABAHKİ DURUM

21 şubat Harb Okuluna çıktığım zaman, bir gece evvel birbirini kovalayan olayların etkisiyle herkesin tam bir endişe ve sinir gerginliği içinde bulunduğunu gördüm.

Biraz sonra Alb. Emin Arat da geldi. Arkadaşlar, olayların ayrıntılarını anlattılar. 229 uncu Piyade Alay Kumandanı Alb. İhsan Erkan ile Tank Tabur Kumandanı Halidun Doran'a mecburî izin verildiği haberi geldi.

Durum kendiliğinden ortaya çıkıyordu: Silâhlı Kuvvetler içerisinde girişilen siyasî manevralar başarı kazanma yolundaydı.

Çok müşkül durumda bırakılmıştık. Bir taraftan, vicdanî ve vatanî vazifenin gereklerini yerine getirmek zorunda idik. Kuvvetleri başı boş bırakmanın ne sonuçlar vereceğini, bir akşam evvel kendiliğinden alârma ve harekete geçen birliklerin davranışı açıkça gösteriyordu. Diğer taraftan, aradaki anlaşmazlıkların önlenmemesi halinde, kuvvetlerin birbirine girmesi kaçınılmaz gibi görünüyordu.

Olayların içinden çekilip ayrılmak artık düşünülemezdi. Memleketin bu en müşkül ânında vazifeyi bırakıp çekilmek, cepheden kaçmaktan daha büyük bir hiyanet olurdu. Olaylarm akışına, memlekete en az zarar getirecek şekilde, sükûnetle hâkim olmaya çalışmaktan başka yapacak bir iş kalmamıştı.

Saat 11.00 de, Genel Kurmay Başkanlığından, Harb Okulu Kumandanı Alb. Aydemir ve Alay Kumandanı Alb. Alpagut'un çağrıldığı haberi geldi.

Albaylar okuldan ayrıldılar.

Hemen, Jandarma Okul Kumandanı Alb. Ünsalan'ı ve Merkez Kumandanı Alb. Atakan'ı aradım. Genel Kurmay Başkanlığına gittiklerini söylediler.

Alb. Emin Arat ile kısa bir müşavereden sonra, bir gece evvelkine benzer olayların tekerrürüne mâni olmayı ve karargâha çağrılan arkadaşlarımızın emniyetini sağlamayı hedefleyen genel bir alârma geçilmesi hususunda anlaşmaya vardık.

Alb. Arat, Jandarma Genel Kumandanı Muavini sıfatiyle, Jandarma Okulunu ve Ankara'daki jandarma birliklerini alârma geçirdi.

Ben de, emir ve kumanda yetkim olmamasına rağmen, Muhafız Alayına, Merkez Kumandanlığına, Tank Taburuna, Garnizon Tümen Topçu Kumandanlığına alârma geçmeleri için emir verdim. Hepsinden aldığım cevap müspet olmuştu. Sıra, içinde bulunduğumuz Harb Okuluna gelince, o esnada okulda yetkili kumandan olarak bulunan Alay Kumandan Muavini Yb. Necdet Efe alârma geçmek emrine karşı durmuş, hemen orada vaktinden evvel çıkması muhakkak olan bir olayı Kur. Bnb. Bahtiyar Yalta'nın basiretli hareketi önlemiştir. Binbaşı, okulun alârmı gerektiren göreve on

dakika içinde sevkedilebileceğini, daha evvel silâh başı yapmaya lüzum olmadığını belirtmiş, böylece beklemeye geçilmiştir.

Bu arada, Tank Tabur Kumandan Muavini Bnb. Kenan Tuygun, Genel Kurmay İkinci Başkamnın tankların akülerini çıkarmalarını emrettiği haberini getirdi. Ne şekilde hareket edilmesi gerektiğini sordu. Kendisine, tankları hareketten tutacak hiçbir emri yerine getirmemelerini bildirdim.

Alb. Aydemir, o gün Genel Kurmay Başkanlığında yapılan temasları, 21 mayıs olayları muhakemesinde yaptığı savunmasında şöyle anlattı:

"21 şubat 1962 günü Genel Kurmay Başkanı beni saat 11.00 de makamına çağırdı. Yanında Kara Kuvvetleri Kumandanı Orgeneral Muhittin Önür, Jandarma Genel Kumandanı General Abdurrahman Doruk, Jandarma Okul Kumandanı Kur. Alb. Necati Ünsalan, Merkez Kumandanı Selçuk Atakan vardı Bana hitaben aynen şunu söyledi: "Evlâdım, seni himayeme alıyorum. Avrupa'ya, nereye istersen dört seneliğine tâyin ediyorum. Okul Kumandanlığından alıyorum. Çünkü dün gece tank taburuna ve kıtalara alârmı sen vermişsin."

"Böyle bir şey yapmadığımı, kıtaların daha önceden yapılan plânlara göre otomatikman, Hava Kuvvetlerinin alârma geçmesiyle, karşı alârma geçtiklerini bilâkis bir yanlışlığı ve faciayı önlediğimi söyledim. İnanmak istemiyordu. (Ne yapayım? Hükümet Başkanı İnönü böyle istiyor.)) dedi."

"Anlaşamadık, dışarı çıkarıldım. Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Hüsnü Özkan, Hava Kuvvetlerini alârma geçirmiş, Genel Kurmay Başkanlığına bir ültimatom vererek bizim başımızı istiyordu."

Bu görüşme arasında, Aydemir gayet sinirli olarak tabancasını çıkarmış, Başkumandanın masasına koyarak,

— Buyurun tabancamı, intihar et deyin,edeyim. Fakat ben Hava Kuvvetlerinin emriyle şuradan şuraya kımıldamam. Demiştir.

Generaller ve albaylar, Başkumandanın odasının yanındaki salona geçerler. Bir akşam evvelki olaylar hakkında yüzleştirme yapılmak üzere Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Hüsnü Özkan'ın çağırılması uygun görülür.

General Özkan tam bir şiddet ve hakaret pozuyla salona girer. Kara Kuvvetleri Kumandanı Orgeneral Önür'e hitaben,

— Sen beni ne yüzle çağırırsın. Sen değil misin bizi alârma geçiren ve alârmda tutan? Şimdi de bizi albaylara muhatap ediyorsun?

Ve Aydemir'i göstererek,

— Tekmil bozgunculuğu meydana getiren budur, dedikten sonra;

Ünsalan ve Atakan'a döner,

— Bunları severim, der.

Sonra da, Hava Kuvvetleri Kumandanının İstanbul'dan dönüşüne kadar alârmı kaldırmıyacağını söyliyerek çıkar gider...

Orgeneral Önür, maruz kaldığı bu hareketten müteessir olarak ağlamaya başlar.

HERŞEY MEYDANDAYDI

Alb. Aydemir saat 13.30 da Harp Okuluna döndü. Çağırılışının sebebini ve olayları dinledik.

Her şey su üstüne çıkmıştı denebilir:

Hükümet ve statükocular, her sonucu göze alarak tam bir saldırıya geçmiş bulunuyorlardı. Fakat bu taarruzlarında direkt olarak kendilerini karşınızda görmüyordunuz. Silâhlı Kuvvetler içinde zamanla edinmeye muvaffak oldukları taraftarlarını üzerimize salıyorlardı. Hedeflerini de iyice küçültmüşlerdi Sorumlu olarak ortaya sadece birkaç albay atıyorlardı. Sanki, 12 gün evvel 9 şubat protokolunu 54 yüksek rütbeli subay imzalamamıştı. Bütün hedefleri Ankara'daki "Albaylar Cuntası" idi. İlk hamlede onun da hepsini açıkça karşılarına almıyorlar, sadece Aydemir'e çullanmakla yetiniyorlardı.

Silâhlı Kuvvetler Birliğinin bel kemiğini teşkil eden eski 27 Mayıs ihtilâlcilerini, Birliğin diğer mensuplarına yedirmek birinci ara hedefleri olmuştu. Bunun için tertipler iyi hazırlanmıştı. Kara Kuvvetleri Kumandanı General Önür'ün bile, bir aralık kendi emir ve kumandasındaki birliklere karşı, Hava Kuvvetlerini alârma geçmeye teşvik edecek kadar gözü döndürülmüştü. Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı bunu açıkça yüzüne karşı söylüyor, o da hüngür hüngür ağlıyordu.

Zaten işin başlangıcından beri, Kara Kuvvetleri başsız bırakılmıştı. General Önür iyi bir adamdı ama, bir türlü kendi kuvvetine sahip olamamıştı. Bütün o dağınıklığın, kargaşalığın ve ast kademelerin birer otorite haline gelişinin esas sebebi bu idi. Silâhlı Kuvvetler Birliği içerisinde Deniz Kuvvetlerini Alb. Gültekin ve Özkan temsil ederlerdi. Hv. Alb. Menteş, Arsın ve diğerleri Hava Kuvvetleri adına konuşuyorlardı. İş Kara Kuvvetlerine gelince, İstanbul ve Ankara Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtı adına lâf ediliyordu. Kara Kuvvetleri mütecanis bir kuvvet manzarası göstermiyordu. Sanki başında kumandanı yoktu...

Genel Kurmay Başkanlığı Karargâhında, evvelce Silâhlı Kuvvetler Birliği teşkilâtının ileri sîmalarından biri olan İkinci Başkan Memduh Tağmaç, şimdi Birlik aleyhine sıkı bir faaliyet içerisine gömülmüştü.

O gün öğleden sonra, artık cephelerin iyice teşekkül ettiğini görüyordunuz. Cephenin birini karargâh, diğerini de karargâhın emir ve kumandası altında bulunan birlikler teşkil ediyordu...

Henüz ortada ne bir isyan olayı ne bir itaatsizlik, ne bir silâhlı mukavemet... Hiç bir şey yoktur. Buna rağmen cepheler kuruluvermiştir.

Niye kurulmuştu bu iki cephe?

Türk Silâhlı Kuvvetlerinin büyük çoğunluğu, 28 şubata kadar siyasî statüyü değiştirmeyi vâ'at altına alan bir protokol imzalamıştır. Bu protokolun uygulanmasının önüne geçmek üzere siyasetçiler ve statükocular harekete geçmişler, Silâhlı Kuvvetler Birliği içinden sağladıkları taraftarlarını cepheye sürmüşler ve karşılarına da küçük bir grubu hedef olarak almışlardır. Kimse emir ve kumanda dışında bir harekete niyetli değildir. Ve bunun teminatı sorumlu mevkilerde bulunanlara verilmiş bulunmaktadır.

Ancak, siyasetçiler ve statükocular başladıkları işi bu defa bitirmek niyetindedirler. Bu sefer de, hiç olmazsa, ihtilâlci tanınmış bir grubu Silâhlı Kuvvetlerin bağrından söküp atmaya kararlıdırlar. Ne yaparsanız yapın, yakanızı bırakmıyacaklardır. Onlara göre, ihtilâlci olarak bilinenler Orduda kaldıkça 2-3 ayda bir (21 ekim 1961 - 9 şubat 1962) yeni protokolların imzalanmıyacağını garanti etmeye imkân yoktur. Belki de, ihtilâlciler akıllanıverirler ve yeni bir hamleye protokol imzalamadan geçiverirlerdi...

21 şubat gününe kadar, birlikler karargâha karşı bir itaatsizlik gösterisine dahi girişmiş değildir. Sonradan meydana gelen görüş ve fikir ayrılığı devam ediyordu ama, bu ayrılık bizi münferit bir kuvvetle ihtilâle itecek nitelikte değildi.

Fakat, İsmet Paşa ve Hükümeti, bir kere iktidarlarının rakîplerini ortadan kaldırmaya karar vermişlerdi. Paşaya göre demir tavına gelmişti. Tecrübesi onu gösteriyordu. Yeteri kadar dövebilirse istediği şekli verebilecek, hiç olmazsa ihtilâlcilerin bir kısmından kurtulacaktı.

Paşa ve Hükümeti işi ustalıkla ele aldı. Kendi taraftarlarını, protokolu imzalayanların hepsi üzerine kışkırtmıştı. Hasmı iyi tespit etti. Kendisini, Harp Okulunu kısa bir müddet evvel ziyareti esnasında, istiskal edercesine karşılayan Alb. Aydemir üzerine bütün kuvvetlerini teksif etmekte usta bir görüş gösterdi. Bu açık hedefti. Sıra diğerlerine de gelecekti.

Aydemir'i hedef olarak seçerken Albayın, bidayetten beri etrafma saçtığı nefret tohumlarından iyice yararlanmak fırsatını da kaçırmadı. Aydemir, bir taraftan ihtilâlde kullanmayı düşündüğü kendi maiyetine geniş tâvizlerle muamele ederken, etrafını düşüncesizce kırmaktan çekinmemiş, bu yüzden şahsına karşı her tarafta düşmanlık ve kıskançlık mihrakları belirmişti.

Karşımızdakilere, her türlü hesapların yapılması, tedbirlerin alınması ve küçük ayrıntılara dayanan plânların tertibi için iyice fırsat, zaman ve imkân vermiş bulunuyorduk.

GENERAL TANSEL ORTALIĞI YATIŞTIRIYOR

Durum ne kadar karıştırılmak istenirse istensin, gittikçe yaklaşan tehlikenin büyüklüğü karşısında, doğmasını beklediğimiz ve yakıştırdığımız sağduyudan umudun kesilmiş olmasını kabul etmeye gönül razı olmuyordu. Karşımıza gerilmiş olanların da bu memleketin evlâtları olduğunu inkâr edemezdik. Bir ortalama yol bulunacak, korkunç tehlikenin önüne geçilmesi elbette düşünülecekti.

Nitekim, Hava Kuvvetleri Kumandanı General Tansel, İstanbul'dan döner dönmez karşılıklı temaslar başlamıştı. Harp Okulu II nci Tabur Kumandanı Kur. Bnb. Bahtiyar Yalta telsizci olarak Generalin karargâhına gönderildi.

Binbaşı; Hava Kuvvetlerinin verdiği alârmın gerginliğin sebebini teşkil ettiğini, alârmın kaldırılmasiyle durumun normale avdet edeceğini belirtmiş, Kumandan General de; birlik ve beraberliğin korunması için her çareye başvurulacağını, aksi düşüncenin akıllarından dahi geçmiyeceği teminatını vermişti.

Binbaşı Yalta'nm getirdiği haberi umut bağlanılan sağduyunun ilk görüntüsü olarak kabullenmemek için ortada bir sebep yoktu. Bu karşılıklı temasta 22 şubat günü Genel Kurmay Başkanlığında, bütün sorunların çözümünü kapsıyacak bir toplantı yapılması da kararlaştırılmıştı. İşler iyi yöne rota çevirdi, zannettik.

Ama, gelin görün ki, Karargâh olumsuz faaliyetine devam etmekten bir türlü vazgeçmiyordu:

Karargâhta, siyasetçiler tarafını tutmuş ve Aydemir'e karşı kin ve gayz dolu bir kısım subaylar, İkinci Başkan General Tağmaç'ın idaresinde, diren-

mekte inat ediyorlar ve gecenin bir hayli ilerlemiş olmasıan rağmen karargâhı terketmiyorlardı.

Her ne pahasına olursa olsun, "Albaylar Cuntası" nın silindirlenmesi isteniyordu. Toplantı halinde idiler. İstekleri saati saatine, bizim tarafı tutan subaylar tarafından bize ulaştırılıyordu.

Bir aralık, toplantı halinde bulunan bu subaylara, İkinci Başkanın, ertesi günü sabaha kadar meseleyi kökünden halletmeye söz verdiği haberini aldık.

DÂHİYANE BULUŞ (!)

Bu vaadin kime ve nereye dayandığı sonradan meydana çıkmıştır. Meğer o esnada yetkili tekmil organlar, o gece için düşünülmesi çok tehlikeli bir plânın hazırlanması ile meşgul imişler:

İşin içinden, gayet basit bir kumanda değişikliği ile kurtulmanın mümkün olacağını hesaplamışlar. Bir toplantı bahanesiyle, direnme ihtimali olan eski ihtilâlciler Genel Kurmay Başkanlığı Karargâhına çağırılarak orada tutuklanacak veya enterne edilecekler, yerlerine de atanmaları yapılan yenileri gönderilecek, makamlarına oturtulacak ve böylece, bir anda ve çok kolaylıkla, eskilerin bütün yetkileri ellerinden alınarak mesele örtbas edilivererecekti.

Bu dâhiyane komplonun kimin aklının eseri olduğunu bilmiyorum ama, ertesi günkü uygulama, o geceki faaliyetin bu plânı sağlamayı hedeflediğini ortaya çıkarmıştır.

Çağır, yakala... Yerine birisini gönderiver. Bu, reşit olmıyan bir çocuğun bile ilk anda aklından geçmesi mümkün bir çözüm yoluydu.

İhtilâlin başından beri, kuvvetlerin başında bulunan kumandanların, emirlerinde bulunan insanlarca ne mânâda değerlendirildiklerini hesaba katmaya lüzum görmiyen bu basit buluş, bir çözüm yolu olmak yerine, tehlikenin bir anda patlak vermesine sebep olmuştur.

İçinde bulunduğumuz günlerde, birliklerin başında bulunanlar, bir kumandandan çok birer ihtilâl lideri idiler. Bu adamları, bir kalemde emirlerindeki insanların başından silip atamazdınız... Doğuracağı reaksiyonları inceden hesaplamak zorunluğu apaçık ortada idi.

13 kasım 1960, 6 haziran 1961 olyalarının uygulayıcıları; 21 ekim 1961 ve 9 şubat 1962 protokollarının imzacıları olan kumandanlara karşı, emirlerindeki genç kütlenin maddî ve mânevî bağıntıları, normal emir ve kumanda münasebetinin çok ötesindeki bir râbıtaya ulaşmıştı.

Genç kütlelerin başından, sevginin ötesinde bir takım değer hükümleriyle bağlı bulundukları kumandanları çekip alıverdin mi, müşekkel ihtilâl potansiyelinin emniyet supaplarını körleştiriverirdin...

Nasıl kıymetlendiremediler bu açık gerçeği bilmem ama, neden hesaba katamadıkları bellidir:

Öyle görünüyor ki; bir muhakemenin yapılmasının hedefi iktidarı ele geçirmek oldu mu, insanlar ne derece tecrübe sahibi olurlarsa olsunlar, aklî melekelerinin fonksiyonu normal sonuçlar vermemektedir.

Biz de, o gece Harp Okulundan ayrılmadık. Karargâh; emrinde, yapılacak ânî bir hareketi önliyecek kuvvet bulunmadığı için büyük bir endişe içindeydi.

Gece yarısına doğru, Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Zeki İlter Okula geldi. Aydemir'in odasındaydık. Gelişinin maksadı, Harp Okulunda bir hazırlığın olup olmadığını yakından görmekti. Okul istirahattaydı. Uyanık olan sadece bizlerdik.

O gece sabaha kadar, cephedeki bulunduğu yeri terk etmedi.

Karargâh sabaha kadar çalıştı. Biz de, Alb. Emin Arat'la Okul revirinde yattık.

22 ŞUBAT OLAYLARI

22 şubat sabahı saat 10.00 sıvarında Aydemir'in odasına gittim. Durumu tekrar gözden geçirdik. Ve bir rapor halinde İstanbul'a bildirmeye karar verdik.

Telefonla, Harp Akademileri Kurmay Başkanı Kur. Alb. Emin Aytekin'e aşağıdaki bilgileri ilettik:

1 — 21 şubat gecesi Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat resmî elbiselerini giyerek Feyzi Arsın ve Halim Menteş'le beraber Hava Kuvvetleri Karargâhına gittiler.

2 — Meclis Muhafız Birliği nöbetçi subaylarına, Meclisin Harp Okulu tarafından sarıldığını bildirerek alârm yapılması emrini verdiler.

3 — Muhafız Alay Kumandanı Kur. Alb. Şükrü İlkin ile 229 uncu Piyade Alay Kumandanı Alb. İhsan Erkan'ın yerlerine yeni kumandanlar tâyin edildi. Tank taburu bölük kumandanlarının tâyinleri çıkarıldı.

4 — Genel Kurmay Başkanına bir hareketin başlamak üzere olduğu ve birliklerin alârm yaptığı haberi ulaştırıldı.

5 — Hava kuvvetleri genel alârma geçirildi.

6 — Genel Kurmay İkinci Başkanı, Genel Kurmaydaki Hava, Kara ve Deniz subaylarına silâhlı olarak vazifeye gelme emri verdi.

7 — Genel Kurmay Başkanı, Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanını yanına alarak birlikleri dolaştı. Neticede herhangi bir fevkalâdelik olmadığı anlaşıldı.

Genel Kurmay Başkanlığından şu hususları talep ettik:

A — Resmî elbiselerini giyerek harekât geçen Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat hakkında kanunî işlem yapılması.

B — Genel Kurmay İkinci Başkanının durumunun gözden geçirilmesi.

C — Tâyinleri yapılan subayların tâyinlerinin durdurulması.

İstanbul sallanıyordu. Bize itidal tavsiye ediyorlardı. Sanki; itidali, sükûnu bozan bizlermişiz gibi...

Saat 11.30 da Jandarma Okul Kumandanı Alb. Necati Ünsalan telefon etti:

— Hv. Alb. Feyzi Arsın yanımda. Bizi içine düşürdükleri durumdan fevkalâde müteessir, ağlıyor. Hemen Talât'la buraya gelin. Sizi bekliyoruz, dedi.

Aydemir'le Jandarma Okuluna gittik. Alb. Arsın, Ünsalan'ın odasında, her ikimizin boynuna sarılarak bizi karşıladı. Hava ve Kara Kuvvetleri arasındaki ihtilâfın ortadan kaldırılmasını mümkün kılacak bir yakınlaşma bizi de sevindirirdi. Karşılıklı olarak, ortada uzlaşmaya mâni bir sebep bulunmadığı teyit edildi. Alb. Arsın; yakın bir akrabasının cenazesinde bulunmak zorunda olduğunu, cenazeden sonra hemen buluşarak derinliğine bir görüşme yapmaklığımızı teklif etti. Biz de memnuniyetle kabullendik.

GENEL KURMAY'A ÇAĞIRILIŞ

Saat 11.50.

Harp Okulu Emir Subayı, Okul Kumandanı Alb. Aydemir'in ve Okul Alay Kumandanı Alb. Alpagut'un Genel Kurmay Başkanlığında yapılan bir toplantıya acele çağırıldıklarını bildirdi.

Aydemir Genel Kurmay Başkanlığına gitmeye hazırlandı.

— Bu toplantıların devamı süresince, toplantıya katılanların emniyetini sağlamak ve birliklerin kendiliğinden bir hareketine mâni olmak üzere emir ve kumandayı ele almakta, biz yetkili olmadığımız için zorluklarla karşılaşıyoruz. Sen veya Alay Kumandanından birinizin Okulun başında kalmanız lâzımdır. Giden döndükten sonra gerekirse diğeri karargâha gider.

Başlangıçta, Aydemir bu teklifimi olumlu karşılamadı. Albay Ünsalan'la birlikte ısrar ettik. Tereddüt ediyordu. Tam o anda Merkez Kumandanı Albay Selçuk Atakan telefon etti. Genel Kurmaya çağırıldığını bildirdi. Aydemir, kendisinin ve Alay Kumandanının da toplantı için istendiğini söyleyince Alb. Atakan:

— Sen toplantıya gelme, Alay Kumandanını gönder. Ben çıktıktan sonra sana haber veririm. Gerekirse o zaman gidersin, dedi.

Atakan'ın da bizim tekifimize katılması karşısında Aydemir, Harp Okulundan Alay Kumandanını çağırttı. Ve kendisine şöyle dedi:

— Sen git, ben şimdilik gelmiyeceğim. Şayet bu işte bir oyun varsa, alârma geçmek vazifemiz vardır. Elimizden geleni yapar, sizi kurtarırım,

Ünsalan'dan ayrıldık ve Aydemir'in arabasıyla Harp Okuluna hareket ettik. Yolda, Harp Okulu Kumandanlığı Makamında bulunmaktansa subay taburunun bulundu binaya (eski Yedek Subay Okulu) giderek neticeyi orada beklememizin daha uygun olacağını söyledim. Şoföre,

— Subay Taburuna... Emrini verdi.

22 Şubat olayı bu binadan idare edilmiştir. Büyük salonun bir köşesinde Alay Kumandanı Alb. Alpagut'un, diğer köşesinde Subay Tabur Kumandanı Kur. Bnb. Kadir Çitak'ın odası vardı.

Saat 12.30.

Salonda hazırlanan yemeğe oturduk. Biraz sonra, Okul Emir Subayı, yu-

karıdaki binadan telefon ederek Genel Kurmay Başkanlığından israrla Kumandanı aradıklarını bildirdi.

— Kumandan Okul tesislerini geziyor, aratıyoruz diye cevap verin, emrini aldı.

KARAR SAATİ

Saat 13.00.

Emir Subayı, Merkez Kumandanı Alb. Selçuk Atakan, Harb Okulu Alay Kumandanı Alb. Alpagut, Muhafız Alay Kumandanı Alb. İlkin, 229 uncu Piyade Alay Kumandanı Alb. Erkan ve Tank Tabur Kumandanı Yb. Halidun Doran'ın Genel Kurmay Karargâhında enterne edildiklerini bildirdi.

10 dakika sonra, Genel Kurmay karargâhından haberi teyid eden bilgi aldık.

Alay Kumandanının odasında Aydemir'le yalnızdık.

Karar saati gelmiş, çatmıştı. Vazifenin gereklerini uzun boylu münakaşaya lüzum yoktu. Bu sefer verilecek alârmın neyi hedeflediğini ikimiz de biliyorduk.

— Topla dedim, evvelâ maiyyetini... Çıkacağımız yolda bize dayanak olacak onlar... Nasıl karşılayacaklar bakalım haberi?

Bnb. Kadir Çitak'ı çağırdı. Olanları açıkladı. Çitak, olumlu veya olumsuz bir renk vermemeye çalışarak Kumandanını dinledi. Sonra subay taburunu toplama emrini aldı ve çıktı.

Aydemir, Tabura Alay Kumandanlarının ve Silâhlı Kuvvetler Birliğinin diğer mensuplarının Genel Kurmay Karargâhında enterne edildiklerini anlattı.

666 teğmenin tepkisi ağır olmuştur.

— O halde alârm... Dedi, Aydemir.

BİRLİKLER ALÂRM'A GEÇİYOR

Diğer birliklere de alârmı ulaştırdık. Harb Okulu, Jandarma Okulu, Tank Taburu, Zırhlı Eğitim Merkezi, Muhabere Er Eğitim Alayı, 28 inci Tümen Topçu Kumandanlığı sırasıyla alârma katıldılar.

Hava Kuvvetleri karargâhından Hv. Alb. Halim Menteş'i aradım;

— Halim, dedim. Sana haber veremeden düğmeye basmak zorunda kaldık. Bu bizim kabahatimiz değil. Tam bir emri vâki karşısında bırakılmış bulunuyoruz. Fakat birinden birini tercih edeceğimiz iki çözüm yolu yoktu ortada... Ya ettiğimiz yemine sadık kalacağız ve bize bağlanmış insanları başı boş bırakmamak üzere vazife nâmusunun sınırları içerisinde hareket edeceğiz yahut da tarihin alnımıza yapıştıracağı hıyanet damgasının alçaklık kızartısını çocuklarımız ve torunlarımız, ebediyyen bizleri lanetliyerek suratlarında hissedeceklerdir.

Menteş, rahmete kavuşan bu eski ve çok aziz arkadaşım, beni verdiğimiz karardan vazgeçirmek için telefonda bir hayli uğraştı. İş işten geçmişti artık... Yapılan hataların ıstırabını; ya onlar, ya biz veya memleket çekecekti... Her şeyi reddettim.

Hemen, 28 inci Tümen Kumandam General Nuri Hazer'e haber vermiş...

Nuri Hazer'i, eski ihtilâlci arkadaşlarım arasında çok sevdiğimi herkes bilirdi. O'nu kıramıyacağımı düşünmüş olacak...

General de, mutlak kendisini görmekliğimi istedi. Görüşmemiz için Harbiye'ye gelmesinden başka yol olmadığını söyledim. Çok ısrar etti. Her şey faydasız kaldı...

Saat 13.30.

Askerî harekâtın kumandasını tamamen üzerime aldım. İlk verdiğim emir alârmın fiilî belirtisini göstermek üzere Tank Taburunun yola çıkarılması oldu.

Neden o anda alârm emrine uyan birlikleri ileri harekete geçirip ihtilâl hedeflerini elde etmediniz?

Bu sual bana yüzlerce defa soruldu. Gerçek maksadı bilmiyenler için akla ilk gelecek soru da budur.

22 Şubat günü biz kendi insiyatifimizle bir ihtilâl hareketine mi girişmiştik? Ortada böyle bir niyet ve karar yoktu. Biz sadece durumdan çıkan vazifenin gereklerini yerine getiriyorduk. Bu alârm ileri bir harekete başlatıldı mı, memleketi silâhların birbirine dönmesi felâketiyle karşı karşıya getirebilirdik. Körü körüne, elindeki kuvvetleri hunharca kendi kardeşleri üzerine saldırmaya cesaret denmezdi. Biz iktidar için silâh arkadaşlarımızın kanına susamış vampirler değildik. İçinde bulunduğumuz o şartlarda bile, böyle bir felâketi önleyici tedbir ve basireti gözden uzak tutamazdık. Türkiye'yi içine atmaktan çekinmedikleri, korkmadıkları korkunç tehlikeden korumak bizim omuzlarımıza yıkılan bir vazife olmuştu. Sonuna kadar her çareye baş vurulmalı, bir uzlaşma ve çıkar yol aranmalıydı.

Saat 16.00.

Genel Kurmay Başkanlığı Karargâhında enterne edilen kumandanlar yerine yeni atananlar gönderilmeye başlandı.

Kur. Alb. Cihat Alpan Muhafız Alayına giderek alayın kumandasını ele almış. Bu esnada Harb Okulu emrinde bulunan Muhafız Alayı Suvari Grubunun Kumandanı Bnb. Fethi Gürcan, kendi insiyatifiyle, Alay Karargâhına giderek Alb. Alpan'ı tevkif etmiş ve alayın kumandasını ele geçirmiş.

BİR EMİR TARİHİN AKIŞINI DEĞİŞTİRİYOR

Bnb. Gürcan 21 mayıs 1963 olayları sonunda idam edildi. Kendisini 22 şubattan sonra emekli olduğu zaman tanıdım. Namuslu, mert, memleket sever ve cesareti hudutsuz olan bir kişiliğe sahipti. Muhafız Alayının emir ve kumandasını aldığı zaman Köşkte; Cumhurbaşkanı, Başbakan, hükümet üyeleri ve Kuvvet Kumandanları toplantı halinde bulunuyorlarmış.

Bnb. Gürcan, Alb. Aydemir'e telefonla bu toplantıyı haver vermiş ve hareket tarzı hakkında tâlimat istemiş. Aydemir de;

— Bizim onlarla işimiz yok, bırak gitsinler... Demiş.

Bu olaydan saat 18.00 de haberim oldu.

Toplantı yapanların emrimizdeki kuvvetler tarafından ele geçirilmesi herhalde, durum üstünlüğümüzü sağlıyacak, beklediğimiz uzlaşmayı kolaylaştıracak ve çabuklaştıracaktı. Aydemir'in bu yanlış kararı ve emri Türk tarihinin akışını değiştirmiştir.

Bu olay, aynı zamanda, birliklerin eski kumandanlarını enterne edip yenilerinin gönderilmesiyle bütün sorunların çözülüverip ortalığın sükûna

kavuşacağını hesap etmiş olanların ne derece büyük bir gaflet içinde bulunduklarını açıkca isbatlamıştır.

Birliklerin, yeni gelen kumandanları tutuklıyarak kendiliklerinden, kendi akıllarına estiği gibi hareket etmeye kalktıklarını şöyle bir göz önüne getiriniz... Memleketin ne büyük bir felâkete sahne olacağını, korkunç bir anarşinin ortalıkta nasıl kol gezeceğini tasavvur etmek çok kolay olur. Ve bizim Harb Okulunda neden birliklere alârm verdiğimiz ve emir ve kumanda sorumluluğunu omuzlarımıza neden aldığımız açıkça anlaşılır.

Saat 16.30.

Kapıya bir generalin geldiğini haber verdiler. Aşağıya indim. General Semih Sancar, yanında Kur. Alb. Mitat Ceylan ve emir subayı ile merdivenlerde duruyordu. Kapıdaki öğrenciler içeriye girmelerine müsaade etmiyordu. General Akademide saydığımız ve sevdiğimiz bir hocamızdı. Mezun olduğu ocağın kapısında tomsonlarla karşılanması kendisini haklı olarak müteessir etmişti.

Beraberce yukarıya çıktık. Harb Okuluna Kumandan olarak atanmıştı, Alb. Ceylan da Alay Kumandanı...

İçinde bulunulan koşullar altında kumandayı devralamıyacağını bizzat gözleriyle görerek anladı.

Evvelce verilmiş bir emre göre, böyle bir alârm esnasında Okula girenlerin çıkmaları men edilmiş. Bundan benim haberim yoktu. Serbest olduklarını bildirdim. Kapıdan çıkmalarına izin verilmemiş. Mide kanaması geçiriyordu. Aydemir'e ısrarla rica ettim. Generali otomobiline bindirdik. Albay ve emir subayı Okulda kaldılar.

ALİCAN ARABULUCU

Saat 19.00.

Y.T.P. Genel Başkanı Ekrem Alican Okula geldi. Alb. Arat, Aydemir ve ben kendisiyle görüştük.

27 Mayıs evvelisi zihniyeti ve tutumu hortlatmaya çalışan Meclisin islâh çarelerinin araştırılması, yeni ve bünyeye uygun bir seçim kanunu ile yeniden seçimlere gidilmesi, 27 Mayısı hedeflerine ulaştıracak bir hamle idaresinin tesisi, enterne edilmiş arkadaşlarımızın serbest bırakılması ve yapılan tâyinlerin iptal edilmesi şartları ortaya kondu.

Alican, şartları hükümete bildireceğini söyleyerek Okuldan ayrıldı.

General Kurttekin ve Doruk, durumun bir uzlaşma ile sona ermesi yolunda iki taraf arasmda mekik dokudular.

Gelen haberler, Hükümet Başkanının hiçbir şartı kabule yanaşmadığını gösteriyordu. Bu inat ve ısrar, yüklendiğimiz sorumluluğun ağırlığını arttırdıkça arttırıyordu. Adım adım korkulan tehlikeye doğru ilerliyorduk.

229 uncu Piyade Alayı hariç, Ankara'daki bütün birlikler bizim emrimizdeydi. Genel Kurmayca, Çubuk'taki 230 uncu Piyade Alayı Ankara'ya çağrılmış, Alay Kumandanı gelir gelmez bize katılmıştı.

229 uncu Piyade Alayına atanan Alb. Cahit Akyol, bir aralık Harb Okulunu arkadan sarmak istedi. Karşısına bir takım ve iki tank çıkardım. Alb. Arat gitti, Akyol'un çıkardığı kuvvetleri kışlaya toplattı.

Etimesut'tan, Genel Kurmayın emriyle Ankara'ya celbedilen tank bir-

liği Bnb. Şükrü İnanç'ın emrinde Bahçelievler yol kavşağına gelince bizim emrimize girdiler.

HEYECANLI DAKİKALAR

Saatler ilerliyor... Sabırsızlık artıyordu. Harb Okulu öğrencileri ne beklediğimizi, neden ileri harekete geçmediğimizi soruyorlardı.

— Sizin bir damla kanınız Dünyaya bedeldir. Diye cevap veriyordum.

Bir uzlaşma çaresi bulmaktan umudumuzu kesmeye hakkımız yoktu.

Emrimizdeki bütün birliklerin irtibat subayları Okul salonunda emir bekliyorlardı.

Başbakan ve Hükümet, Hava Kuvvetleri Karargâhına sığınmışlardı.

Karargâh, yolları barikatlıyor, elindeki imkânlarla savunma tedbirleri alıyordu.

Enterne edilen arkadaşlarımızı bıraktılar. Kendilerinden, alârmın durdurulmasına aracı olmaları rica edilmişti. Bu yolda da gayret sarfettiler.

Son olarak, Silâhlı Kuvvetler Birliği mensuplarının tâyinlerinin durdurulması şartını ileri sürdük. Saat 02.00 ye kadar, bu şartın kabul edilmemesi halinde kat'î surette harekete geçeceğimizi bildirdik.

İNÖNÜ BİR TAAHHÜTNAME YOLLUYOR

Saat 01.30 da Hükümet Başkanının şöyle bir taahhütnamesini getirdiler:

> **Silâhlı Kuvvetler Başkomutanının emirlerine uymak ve girişilen harekâta derhal son vermek şartiyle — şimdiye kadar kan dökülmesine meydan verilmemiş olması gözönünde tutularak — harekâta katılanlar hakkında hiçbir cezaî takibat yapılmıyacağına Hükümet Başkanı olarak söz veriyorum."**
>
> **23 - Şubat - 1962**
> **Saat: 01.30**
> **İmza:**
> **Başbakan**
> **İsmet İnönü**

Hiçbir hukukî değeri yoktu ama altında İsmet Paşanın imzası vardı. O imzayı atan adamın sözünü tutmaması düşünülemezdi. Asırlık tarihî kişiliğine kendi eliyle hilekârlık damgası vurabileceğini kabul etmek güçtü.

Saat 02.00 ye kadar olumlu bir cevap alamadık.

Artık bütün sorumluluk karşı taraftaydı.

İrtibat subaylarını Alb. Alpagut'un odasına topladım. Harekât emrini verdim. Her birine teker teker birliklerinin vazifelerini yazdırdım. Saatlerimizi ayar ettik. Saat 03.00 de harekâta geçilmesi emrini verdim. Ve;

— Allah hepinizi muvaffak etsin, memleket için hayırlı olsun. Dedim.

Tam bu anda Bnb. Bahtiyar Yalta Kapıyı açtı.

— Albayım, bir dakika sizi istiyorlar.

Ve irtibat subaylarına dönerek;

— Arkadaşlar, biraz bekleyin. Dedi.

Yanımızdaki odada, Alb. Arat, Aydemir, Atakan, Ünsalan, Bnb. Yalta ve Çitak ve diğer bazı arkadaşlar müzakere halindeydiler.

KORKUNÇ TABLO: İÇ SAVAŞA MI GİDİYORDUK?

Benim, irtibat subaylarına emir verdiğim esnada, son durumu yeniden muhakeme ve müzakere etmişler. Alb. Ünsalan, o saate kadar alınan haberlere dayanarak bir durum muhakemesi yapmış. Bu muhakeme harekâtın durdurulması kararına ulaşmış. Arkadaşların çoğu bu karara katılmışlar.

Yapılan durum muhakemesini, ben odaya girince Alb. Arat tekrar etti.

Çizilen tablo müthişti:

Kuvvetler arasında bir çatışma mukadderdi. Aynı kuvvetlerin içinde de iki akım belirmişti. Bir kısım birlikler meşru nizama bağlılıklarını bildirmişlerdi. İleri harekâtın bir iç harbe müncer olması kaçınılmaz bir sonuç olacaktı. Bu durumun Türkiye aleyhine beynelmilel ihtilâtlar yaratması mümkündü. Ankara'da, emrimizde bulunan birlikler içinde şiddet hareketine girişmek taraftarı olanlar vardı. Oluk gibi kan akacaktı. Masum insanların kanını dökecektik.

Siyasetçiler ve statükocular iktidarlarının sonu anlamına aldıkları bir uzlaşma çaresine yanaşmaktansa memleketi şu korkunç durumun içerisine atmayı göze almış bulunuyorlardı.

Bir ihtilâl hareketini durdurmak belki başlatmaktan daha güçtür. Çünkü, başlarken insanların muvaffak olmak umudu vardır. İhtilâl hareketini durdurmak demek, eldeki kuvvetlere rağmen boynunu bile bile ipe uzatmaktır. İhtilâlci de olsa, insanların canı tatlıdır, hayatını kurtarmak için elindeki son kozu oynamak eğilimi içindedir.

Ayrıca, bize inanarak peşimizden yola çıkan insanların da sorumluluğu bizim sırtımızda idi. Vereceğimiz bir kararla onların topunu birden ateşe atmaya hakkımız var mıdır?

Ya Alb. Ünsalan'ın çizdiği müthiş tablo... Türkiye'nin ve Türklerin uçuruma yuvarlanması.

Atatürk bize Türkiye'yi girlağını sıkalım diye mi, yoktan var edip, emanet etmişti? Türkiye'nin refahı, huzuru, kalkınması yolunda ihtilâl hareketlerine girişmeyi dahi göze alan bir ekip, vatanı felâkete sürükleyeceği belli olan bir harekete bilerek nasıl girişebilirdi?

Attığı her adımda hareketini vatana hizmet düsturundan alan insanların bile bile, göre göre memleketini ve milletini şu korkunç âkıbete sürüklemeye ön ayak olması elbetteki beklenemezdi.

Arkadaşlara kararımı bildirdim:

— Bizim gibi binlercesi bu memlekete feda olsun. Ben de kararınıza katılıyorum.

Aydemir, birliklerin irtibat subaylarına ve Okuldaki subay öğrencilere "Harekâttan vaz geçildiğini" bildirdi...

HAREKÂTTAN VAZGEÇİLİYOR

Harb Okulunda, saat üçten sonraki tablo da hazindir... Gençlerin gözlerinden ip gibi yaş iniyordu.

Türkiye için parlak bir 23 şubat hayal etmişlerdi. Şimdi, zifir gibi bir gelecek kendilerini bekliyordu. Hiç birinin kendi âkıbetine aldırış ettiği yoktu. Hep, kafalarında 27 Mayısı hedeflerine ulaştırmayı ideal olarak taşımışlardı. İşte her şey yine bitmişti. Türkler kim bilir daha neler çekecekti...

Bir an evvel teslim olarak mukadder âkıbeti uzatmamak istiyordum. Alb. Atakan birimizi Genel Kurmay Başkanına götürmek görevini almıştı. Aydemir'e;

— Ben teslim olmaya gidiyorum. Dedim.

Genç teğmenler karşı koydular, bırakmak istemiyorlardı. Alb. Atakan'dan saat 06.00 ya kadar Harb Okuluna dönüşümü sağlıyacağı hakkında söz aldılar. Bütün bu hareketler, o anda âzamî haddine ulaşan heyecanın ifadesiydi. Dönsem ne olacaktı sanki?.. İş işten geçmişti. Fakat genç arakadaşlara o esnada meram anlatmaya imkân yoktu.

Yanıma beş tomsonlu teğmen katıldı. Bir cip ile Genel Kurmay Başkanlığına gittik.

Aslanlı kapıdan yukarı çıktığımız zaman merdiven başında bizi İkinci Başkan karşıladı. Yanımdaki teğmenleri Başkumandanın yanına bırakmak istemedi. Teğmenler dinlemediler, hep birlikte Başkumandanın huzuruna girdik.

Başkumandan beni iyi karşılamadı. İlk sözü;

— Bu ne hal, diye bağırmak oldu.

— Ne hali, dedim. Dünden beri kıt'aların başında vazife halindeyiz.

Yanımdaki teğmenlere neden geldiklerini sordu.

— Albayımızı korumaya geldik. Dediler.

Bizi dışarı çıkardı. Serbest bıraktılar, Harb Okuluna döndük.

Saat 06.20 de Okuldan ayrıldım. Yeğenimin evine gittim.

22 ŞUBAT OLAYI BİR İHTİLÂL TEŞEBBÜSÜ MÜYDÜ?

22 şubat olayı bir ihtilâl teşebbüsü olarak bilinir ve öyle gösterilir. Aslında, hazırlıklı bir ihtilâl hareketi değildir. Harekât başladıktan sonra, memleketin yararına olacağı hesaplanan bazı istekler ileri sürülmüştür ve bir ihtilâlin ileri hareketi olmaya ramak kalmıştır. Fakat harekâta katılanların ve idare edenlerin, memlekete gelecek felâketleri önlem kaygusu yüzünden durdurulmuştur.

22 şubatı, tarafsız ve objektif olmaya gayret ederek anlatmaya çalıştım. 26 şubat günü, İsmet Paşa radyodan Türk milletine bizi şöyle tanıtıyordu:

"... Kumanda ettiği kıt'aları aldatan, Ordunun başındaki büyük kumandanları kendileriyle beraber göstererek mektep talebelerini kandıran ve bir ihtilâl hükümetinin başına geçmek isteyenlerin hareketi olmuştur..."

Olayların iç yüzüne baktıktan sonra, bizim ne yaptığımızı ve ne olduğumuzu okuyanların takdirine bırakıyorum.

23 şubat gecesi beni de tevkif ettiler. Genel Kurmay Başkanlığında, bu tevkif olayını büyük bir gösteri ile âdetâ kutladılar. Koridorlara üç adımda bir, birer tomsonlu subaylar dizmişlerdi. Alb. Arat, Aydemir, Alpagut ve ben, her birimizin önünde ve arkasında birer tomsonlu subay olduğu halde koridorlardan geçirildik. Dört yataklı bir odaya hapsettiler. Kapı açık tutuluyor ve önünde Kara, Hava ve Deniz Kuvvetlerine mensup üç subay nöbet bekliyordu. Dört gün orada yattık, beşinci gün elimize birer zarf tutuşturdular. Emekli edilmiştik.

İsmet Paşa verdiği sözü tuttu. Cezaî koğuşturma yaptırmadı. Sadece, hakkımızda 42 sayılı kanunu uygulıyarak çift ikramiye vermemek için "Şeref ve haysiyetini ihlâl etmek suretiyle disiplinsizlik" maddesinden emekliye ayırmak yolunu arayıp buldular. İhtilâl yapmanın şeref ve haysiyetsizlikle nasıl münasebetlendirildiği anlaşılır mantık ve hukuk ölçüsüne sığmaz...

İnsanların şerefli ve haysiyetli olup olmadığı hakkında etrafı ve cemiyet hüküm verir.

Azabına katlanamadığı kin acısını, 30 sene bu memlekete şerefiyle hizmet edenlerin alnına şerefsizlik damgası vurarak uyuşturmaya kalkanlar hakkında tarihin hükmü çok acı olacaktır.

EMEKLİ OLDUK, FAKAT TAKİP BİTMEDİ

Emekli olduktan sonra da rahat bırakılmadık. Hükümet kesif bir taakip faaliyetine girişti.

Elinde, bir hamlede iktidara ulaşmak için yeter kuvvetler bulunduğu zaman, ileri hareketlerinin memleketin yararına olmadığını muhakeme edip kellelerini ipe uzatmak bahasına harekâttan vazgeçmeye kendiliklerinden karar verenlerin emekli olarak yeniden bir ihtilâl teşebbüsüne geçmeleri ve bunda başarı sağlama ihtimalleri görülürse bunun nedenlerini, memleketi idare edenler kendilerinde ve idare tarzlarında aramalıdırlar.

Bir memleketin serî halindeki ihtilâllerden kurtarılması, bir ihtilâlci ekibin veya ekiplerin ortadan kaldırılmasını hedeflemekle mümkün değildir. İhtilâller ancak, kendilerini doğuran sosyal ve ekonomik sebepler bertaraf edilebildiği takdirde barajlanabilir.

22 şubattan sonra, "22 şubatçı" lar Türk sosyal yapısını içten kemiren memleket hainleri olarak millete tanıtılmak istenmiştir. İsmet Paşa Meclis kürsüsünden, kendilerini aynı imkânlarla savunmaya muktedir olmayan bu kişileri millete "Sergüzeştçiler" olarak jurnallamıştır.

22 Şubatçıları, Silâhlı Kuvvetlerin mahdut bir kısmı da etraflarına cüzzamlı mahlûklar olarak tanıtmak istemişlerdir.

Sadece Orgeneral Cemal Gürsel, "Bu hareketin altında vatanperverane düşünceler yatmaktadır" demek kadir bilirliğini ve insafını gösterebilmiştir.

Zaman tortuyu dibe çöktürdükçe, son altı yıldaki olaylar içinde rol alanların gerçek hüviyetleri tarihin ebedî sahifelerine bütün berraklığı ile geçecektir.

İdare edenlerin ve yetkili otoritelerin devamlı uğraşma konusu olunca, 22 şubat emeklileri müşterek savunma kaygusu içinde bir araya gelmeye başladı.

Bir siyasî organizasyon haline gelebilmek için ciddî gayretler gösterdik.

Eski ihtilâlci gruplar; (14) leri, (11) leri, 22 şubatçıları, üniversiteyi, basını ve partilerden ileri görüşlü kişileri içine alan siyasî bir örgütlenmeye gitme teşebbüsü, yeniden ihtilâl yapmak için sarfedilen gayretlerin mahsulü gibi gösterilmek istenmiştir.

Aydemir liderliğini ilân ederek ekip çalışması yerine kendi indî kanaatlarıyla hareket etme yoluna sapınca benim ve bir kısım arkadaşlarımın kendisine ayak uydurma imkânımız kalmadı, yollarımız ayrıldı.

Aydemir, memleket sever ve namuslu bir adamdı. Bu iki vasfı, onu hesapsız, tedbirsiz ve basiretsiz davranışlara sürüklemekten kurtaramamıştır.

21 MAYIS OLAYLARI

21 mayıs 1963 olaylarını incelemek ayrı bir konudur. Zamanı gelince, bu ihtilâl hareketini doğuran sebepleri ve hareketin iç yüzünü kendi görüşlerimize göre tahlil etmeye çalışacağız.

Bugün şu kadarını söylemek mümkündür ki; Aydemir'i 21 mayısa ve oradan sehpaya kadar götüren yolun ana yönü fikir bakımından 27 Mayısın hedeflerine müteveccihtir. Ancak tutumunu, metodunu ve fiilini elbetteki tasvip etmeye imkân yoktur.

21 mayıs hareketine bir kısım 22 şubatçı katılmamıştır. Aydemir, bu harekete hazırlanmaya başladığı gündenberi beni, Alb. Ünsalan'ı ve bazı yakın arkadaşlarımızı tamamen karşısına almıştı. Her türlü münasebetlerimiz ve irtibatımız kopmuş bulunuyordu, o derece ki, bir gün beni ziyarete gelen

Yb. Osman Deniz'e;

— Talât bir ihtilâl yapsın, gelsin beni kapımın önünde kurşuna dizsin, diyecek kadar aramız açıktı.

Ama, 21 mayıs hareketinin bastırılmasından yararlanarak tekmil ihtilâlci olarak bilinenleri temizlemeyi kendi kişiliklerinin emniyet garantisi olarak görenler bu fırsatı kaçırmak istemediler.

★

21 mayıs sabahı saat 11.00 de beni de evimden aldılar.

Dört gün Emniyet birinci şubede sandalye üzerinde bekletildik. Beşinci gün bir "et kamyonuyla" Muhabere Okulunda bir koğuşa nakledildik.

Orada bir gece yattım. Ertesi gün beni oradan da aldılar. Yalnız bir odaya kapattılar. Gece yarısı uyandırıldım.

— Giyin, gideceğiz... dediler.

Aşağıya indiğim zaman "Et kamyonu" yine kapıda idi. Önünde arkasında ikişer cip... İçlerinde inzibat erleri dolu.

Kamyonda (14) lerden Rıfat Baykal vardı. Birbirimize kelepçelediler, Mamak'daki Askerî Cezaevine götürdüler.

Müdürün odasında, hapishaneye giriş formalitelerinin tamamlanması sabahın saat üçünü buldu. Sonunda Binbaşı Müdür;

— Gidip odalarınızı hazırlattırayım, dedi.

Bir hayli bekledik. Dönünce bavullarımızı yüklendik. Demir parmaklıklar, bir demir kapı, uzunca bir koridor ve içlerinde birer karyola bulunan demir parmaklıklı bir sıra hücre... Helâları da içinde. Baykal birine, ben bir başkasına kilitlendik. Yorgunluktan ve uykusuzluktan taş gibi düşdük yatağa...

★

Sabahleyin helâyı açtım. Tepeleme pislik doluydu... Su akmıyordu.

Koridorda dolaşan nöbetçi lâf anlamamak için emir almıştı.

Anlaşılıyordu, bize işkence etmek için talimat almışlardı...

Ertesi gece, yanımızdaki hücrelere Alpaslan Türkeş, Muzaffer Özdağ ve Fazıl Akkoyunlu'yu da getirip kapadılar.

15 gün hücreden dışarı çıkarmadılar. Sonraları, 10 dakika bahçede güneşlenme müsaadesi verildi. Bir aralık ben bundan da mahrum bırakıldım.

— Senin hücrenin anahtarını kaybettik. Dediler. Üç gün sonra bulabildiler anahtarı.

★

Akkoyunlu kendini kaybedecek kadar hastalandı. Devamlı kusuyor kendini taştan taşa atıyordu. Doktor, hemen hastaneye kaldırılması gerektiğini söylüyordu ama, bu yetkiyi elinden almışlardı. Yerlerde sürünen arkadaşımızın hali feciydi. Bu korkunç manzara karşısında Muzaffer Özdağ'ın kahrından hüngür hüngür ağladığı gözlerimin önünden hiç gitmez.

Mahkemede ilk sorgum yapılırken, hücre cezasının ancak mahkûmlara uygulanabileceğini, o anda tutuklu olduğuma göre hücreden çıkartılmam için mahkemece karar verilmesini talep ettim.

Mahkeme bu kararı verdi ve adlî âmirliğe tebliğ etti. O gece adlî âmirlik hapishane müdürüne koğuşa naklim hususunda emir vermiş.

— Hazırlan, koğuşa gideceksin, dediler.

Henüz toplanmıştım ki nöbetçi subayı geldi.

— Şimdi bizzat Örfî İdare Kumandanından telefonla emir aldım. Hücrede kalacaksınız.

Yeniden yerleştik hücreye... Tahliye edilinceye kadar orada kaldık.

Ziyaret günleri ailelerimize çektirdikleri eziyet ve cefa anlatmakla bitirilemez.

★

Bir memleketi işgal eden düşman bile tutukladığı kişilere böyle eziyet çektirmez. Esir kamplarmda, hattâ tahşit kamplarında bize yapılan muamelelerin misallerini göstermek kolay değildir. Bir de Yassıada tutukluları 27 Mayısçılardan şikâyet ederler.

Ve bu muameleleri, 27 Mayısı hazırlayan ve yapanlara elinde yetki bulunan eski silâh arkadaşları reva gördüler.

İnsan; insana, asmaya götürürken bile, kişiliğine yakışır şekilde insanca davranır.

Fazla lâfa lüzum yok...

NETİCE...

Bugün Türkiye nerededir? Hepimiz görüyoruz:

Ekonomi ve kültür alt yapısına dayatılmadan inşa edilen demokratik müesseseler, istikrarlı bir rejim yaratmaktan çok, anarşi doğurmaya istidatlı bir sistemsizlikler manzumesi oluvermiştir.

İhtilâlden sonra, büyük hamleler beklediğimiz şu altı yıllık süre, Türkiye'nin yerinde durmasından ve geriye itilmesinden sınırsız çıkarları olanlar yüzünden hebâ olup gitmiştir.

Yeni Anayasa nizamına göre iktidarı ele alanlar, içinde başımız dönen "Fâsit daire" nin halkasını koparabilecek gücü gösterememişlerdir.

Dünden bugüne, iyiye ve doğruya yönelmiş, düzelmiş veya düzeltme yolunda tedbir alınmış bir şeyler görememenin ezgisi vatandaşı umutsuzluğa ve güvensizliğe sürüklemektedir.

Vatandaş; vatanında, her şeyden önce devleti ve devlet otoritesini arar, olmuştur. Emniyetinde, sosyal güvenliğinde, ticaretinde, idaresinde, adaletinde, şehirinde, köyünde, dağında, ovasında, toprağında, ormanında, hattâ devlet dairesinde devleti aramaktadır.

İrticaın — iktidarın propaganda usuru olarak — ortalıkta kol gezmesini kışkırtanlar, bir memleketin çözüm yolu bekleyen sorunlarına çare aramayı akıllarından dahi geçiremiyecek bir acz, yetersizlik ve hıyanet içerisindedirler.

İktidarı 27 Mayıs kadrosunun elinde bırakmamak için Makyavelist her çareye başvurarak ihtilâlcileri tasfiye edenler, Türkiye'nin içine itildiği çıkmazdan nasıl kurtarılabileceğini, kötü kötü düşünmektedirler. 27 Mayısçı olarak, ileriyi görüş ve kıymetlendirmelerimizde, bugünkü gerçekler karşısında, karşımızdakilerin değil, bizim aldanmış olmamızı temenni ederdik. Bizi yendiler, ihtilâlin yapıcı gücünü yitirdiler, bugün kendi fikirsizliklerinin yenilti acısı içerisindeler.

Günün aktüalitesi, memleketi içinde bocaladığı batak nizamsızlıktan çekip çıkarma konusudur. İsmet Paşa bile, yarattığı tipik demokrasinin yirminci yılında "Eşkiyanın bu gece ne yapacağı bilinemez" diyecek bir bezginliğe düşmüştür.

Türkiye'nin, bugün huzursuzluğun çok ötesine varan kriz ve sancılanmalarını rejim meselesi olarak görenlerin, tedavisi mümkün olmayan renk körlükleri yüzünden sorunların asıl nedenlerine bir türlü dokunulamaz hale gelinmiştir.

Bütün bu nizamsızlığın, sistemsizliğin ve kargaşalığın içinden çıkıp kurtulmanın tek çaresi kaldı:

27 Mayısın getirdiği, milletin sosyal yapısını modernize etme ve bunu köklü ekonomik reformların sağlıyacağı sağlam temellere dayama ana fikrini, gün geçirmeksizin uygulamaya koyulmak...

Çıkarlar için dalavereci bir siyaset koğuşturmak, halkı aldatmaya ve avutmaya çalışmak, statükoyu savunarak avanta kaynaklarını işletmeye çalışmak maksadıyla bu ana fikre karşı diretme faydasız kalacaktır. Diretme arttıkça, ihtilâlin fikrî potansiyel gücü de baskısını arttıracaktır. Bu baskıyı yok etmeyi hedefleyenler, altında ezileceklerdir. Gayretleri; Türklerin yüz yıllar boyunca çektikleri çileyi bir süre daha uzatmaktan başka bir şeye yaramıyacaktır.

SON

KİTABIN YAZARI

Dündar SEYHAN

1917 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Baba tarafından Çukurovalı, anne tarafından da Nevşehir'lidir. Babası, dedesi hukukçu olmasına rağmen askerliği kendine meslek seçti.

İlk tahsilini Üsküdar Sokollu Mehmet Paşa Okulunda yapan Seyhan, iki yıl İzmir Amerikan Kolejinde okudu ve ortaokulu Ödemiş'te bitirdi. 1935 te Kuleli Lisesine girdi ve 1939 da da subay çıktı. Çeşitli vazifelerde bulunduktan sonra 1950 yılında Amerikan Uçaksavar Okulunu birincilikle bitirdi. Kurmay olmak için girdiği Kara Harp Akademisinden 1957 yılında mezun oldu. Ertesi yıl da Yüksek Kumanda Akademisini bitirdi. 27 Mayıs İhtilâlinin hazırlanmasında büyük emeği geçen Dündar Seyhan evli ve üç çocuk babasıdır. Eşi doktor, çocukları da yüksek tahsildedir.

HAYATINDAKİ ÖNEMLİ TARİHLERİ

1950 — 55 yıllarında Uçaksavar Okulunda öğretmenlik yaptı.

1954 te İhtilâl kararı verip Kabibay'la ilk teşkilâtı kurdu.

1955 yılında Harp Akademisinde ikinci ve geniş ihtilâl teşkilâtını kurdu.

1955 — 57 İhtilâl teşkilâtının sekreteri olarak çalıştı.

1957 Talât Aydemir'le yeni bir teşkilât kurup daha evvel kurulanla birleştirdi ve üye sayısını otuza yükseltti.

1960 yılı başında İhtilâl Komitesince görevle Amerika'ya yollandı. İhtilâli müteakip yurda çağırıldı.

— Ordu tensikatı Devlet Plânlama Teşkilâtı ve Ordu Yardımlaşma Kurumunun kurulmasında görev aldı.

— Komite içi mücadelede "reformcuların" yanında yer aldı.

— Yıl sonuna doğru Roma ve Bern ataşemiliterliklerine tâyin edilip yurttan uzaklaştırıldı.

— 14 ler sürgüne gönderilince onlarla çok yakın temas kurup teşkilâtlanmaları için çalıştı.

1962 Tekrar vatana döndü.

— 22 Şubat olaylarını bizzat idare etti. Neticede emekli oldu.

1963 Talât Aydemir'in hazırlayıp idare ettiği 21 Mayıs olaylarında hiçbir rolü olmadığı halde iki ay hücrede hapsedildi.

DÜNDAR SEYHAN'IN ALBÜMÜNDEN

Harp Okulu'nda

Subay çıktığı gün (1939)

Orhaniye Kışlasındaki
Motor Kursunda

Doğu'da
istirahat
ânı..

Erzurum'da
at sırtında

Uskumru köy'de

Amerika'da (1950)

Uçaksavar Okulunda öğretmenlik yaptığı sırada
(1950 - 1955)

1954 yılında ihtilâle karar verip hazırlığa giriştiği sırada ülkü arkadaşları Orhan Kabibay ve Nejat Kumuşoğlu ile beraber.

Aşağıda sağda Em. Alb. Necati Ünsalan

İhtilâl hazırlıkları sırasında Dündar Seyhan, Turan Orkan ile

Aynı günlerde Yzb. Süreyya Yüksel'le kolkola

İlk komiteyi kurup ihtilâl yemini ettiği gün (1954)

Roma'ya ataşe tâyin edildiği gün

İtalya'daki bütün yabancı ataşeler birarada

İtalya'da bulunduğu sırada Vatikan Elçimiz Muharrem Kızıloğlu ve Sefaret ileri gelenleriyle

1960 yılında Roma'da verilen Cumhuriyet Bayramı balosunda Elçi Cevat Açıkalın ve Deniz Ataşesi Rauf Bengisu ile

Roma'daki Ataşeliği sırasında İtalyan istihbarat teşkilâtı reisiyle

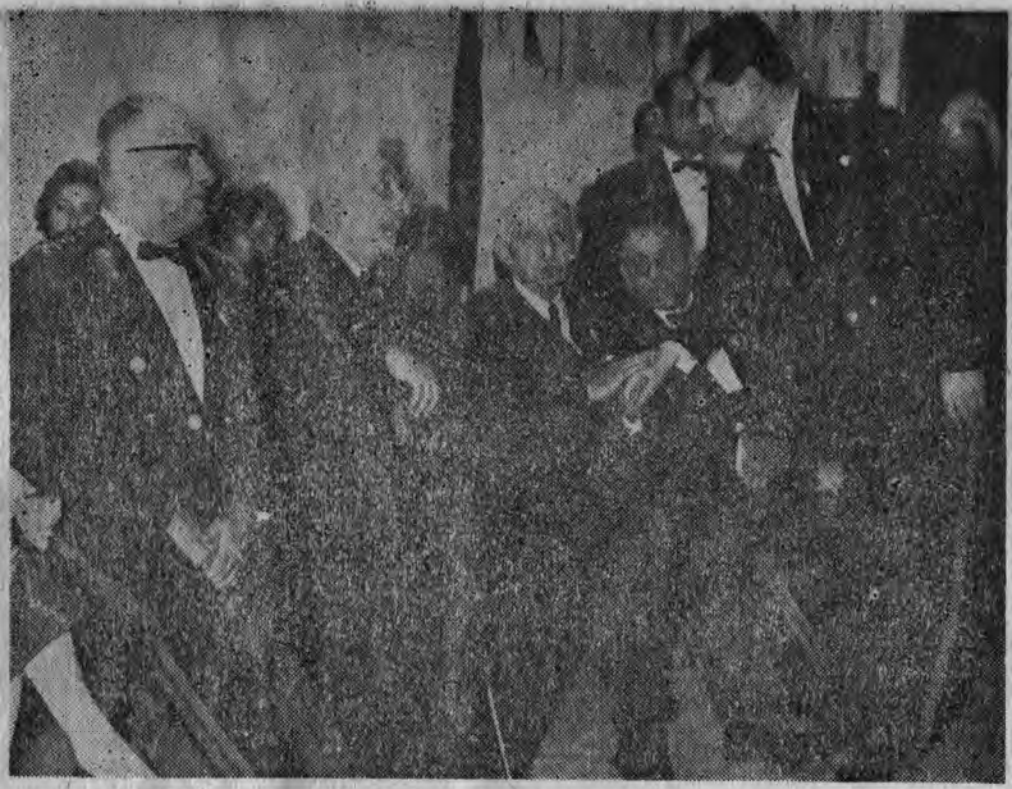
Hâdiselerin en karışık günlerinde Jandarma Subay Okulu'nda Genel Kurmay Başkanı ve yüksek rütbeli subaylar bir brifingde. (Yukarıda) Sunay ve beraberindekiler toplantıdan ayrılıyor. (Sağda)

Sık sık toplantılar yapılan Jandarma Okulu'nda bir merasim günü Cumhurbaşkanı Gürsel defteri imzalıyor

Aynı gün Başbakan İnönü deftere hissiyatını yazarken

Bir toplantı günü Gürsel, İnönü, Sunay bir arada. İnönü, Necati Ünsalan'ın elini okşuyor.

Genel Kurmay Başkanı Sunay, Jandarma Sb. Okulunda yemekte.

Toplantılardan birinde Başbakan İnönü, Genel Kurmay Başkanı Sunay'la kolkola..

Dündar Seyhan
Kitabın yazarı

YANLIŞ - DOĞRU CETVELİ

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
8	17	halma	halkına
8	29	Türkiye'nin	Türkiye'yi
10	30	O sene	bırakarak o sene
13	4	şevkimizi	ayak uyduruşu sevkimizi
21	18	istenmiştir	istenmesidir
28	25	beşbelası	başbelâsı
36	3	kniar	inkâr
40	5	sahibi	meharet sahibi
43	26	bırakmaktan	bırakmamaktan
47	42	tatbikatına	tabiatına
54	12	hıyanetten	hiyanetin
56	18	gidişlerle	gibi işlerle
60	9	Biliyordu ki	Biliyorduk ki
65	15	bağına	bazına
78	39	kedi	kendi
81	19	ayrılan	ayılan
82	6	objektif	subjektif
86	10	geçen	gerçek
92	33	için	icabı
93	9	damdaki	daldaki
101	15	1960 ta	1960 ta kadro
102	80	bilenlerle	binlerle
105	2	Sait	Sait Acar
106	38	Zeki İlter	Şefik İlter
114	2	firiklerin	fikirlerin
120	45	13 kasım toplantısı icra edilirken Davutpaşa-daki Zırhlı	
130	24	Talât Turan	Talât Turhan
131	17	dileyeceğiz	dinleyeceğiz
135	2	27 inci	28 inci
154	45	doğurduğu	doğuracağı
156	17	Alb. Ahmet Gerbeç	Yb. Ahmet Germeç
158	46	muhaverelere	referandumlara
166	46	ediyorsak	ediliyorsak
174	38	Kur. Alb.	Kur. Yb.
180	8	Ürgenalp	Ülgenalp

Mânayı değiştiren ve tashih sırasında gözden kaçan bu hatalar için okukuyucularımızdan özür dileriz.

TÜRKİYE'yi tanımak için; yüksek bir tahsil yapmak, Batı uygarlığı ile kucaklaşmak, Ankara ve İstanbul'un kaloriferli ılıklığında hayal ve ahkâm kesmek yetmez...
Tanımak için, görmek yetmez...
Türkiye'yi damarlarında ve hücrelerinde duyacaksın... Kafanda yaşayacaksın...
Bir gençlik vereceksin O'nu tanımak için..
Vücudun, toprağının ılıklığını alacak, soğukluğundan donacak, yıllar yılı asırların derdi folklor olmuş hikâyesini dinleyeceksin Türkiye'nin...
Türkiye'yi okumak da yetmez... Türkiye ile ağız ağıza, koyun koyuna seneler senesi yaşayabiliyor musun?... O zaman anlarsın Türkiye'yi... Anladıkça dertlenirsin, dertlendikçe sevdalanırsın..
Toprak bitkisiz, baca dumansız, millet donsuz ise kara kara sevgin de çöker zehir zemberek gibi içine...
Çalı çalı, için için yanarsın...
İçinde bu yangını duymayan Türkiye'ye kendinden bir şey veremez...

...LİRA